

PÁZMÁNY PÉTER KATOLIKUS EGYETEM

Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar

Történelemtudományi Doktori Iskola

Vezetője: Dr. Óze Sándor DsC, egyetemi tanár

BARÁTH DÓRA

*Angol követi hálózat a Német-római Birodalomban 1541–1547
között és a diplomaták levelezéseinek magyar vonatkozásai*

Doktori (PhD) disszertáció

Témavezető:

Dr. Óze Sándor DsC

Egyetemi tanár

2023

Tartalom

Köszönetnyilvánítás	3
A kutatás célja és a dolgozat felépítése	4
A kutatás előzményei és forrásai.....	6
A kutatás módszertana	9
Historiográfiai összefoglaló	14
A Magyar Királyság helyzete és a török hódítás	14
Európai diplomácia.....	17
A követek és az információáramlás.....	20
A kontinentális angol diplomácia fő irányvonalai a korszakban	23
Barátsági szerződés V. Károlylyal.....	24
Az itáliai háborúk újabb szakasza	26
Német zsoldosok angol szolgálatban.....	31
Tárgyalások a protestáns szövetség és VIII. Henrik között.....	35
A követek	41
A diplomaták státusza.....	44
A követek társadalmi helyzete.....	47
A kutatás során vizsgált jelentések küldői.....	49
Adalék egy angol szolgálatban álló magyar származású diplomatáról:	64
A követek és az udvar közti kommunikáció.....	66
A diplomácia földrajzi csomópontjai	68
Az információ továbbításának módjai	70
A hálózatelemzés gyakorlati alkalmazása a levelezésen.....	74
Néhány fontosabb szereplő helye a gráfon.....	81
A levélküldők közötti kapcsolat a levelezésen túl.....	87
Közösen küldött levelek.....	87

Egy helyről küldött levelek	90
Az angol diplomácia és Magyarország	96
A Buda visszafoglalására irányuló 1542-es sikertelen birodalmi hadjárat	96
Töröksegély a korábbi birodalmi gyűléseken.....	96
A Regensburgi birodalmi gyűlés	98
A Speyeri birodalmi gyűlés	102
A hadjárat előkészületei, Magyarország helyzete	105
A birodalmi hadjárat.....	109
1543 – A szultán megtorló hadjárata.....	122
A nürnbergi birodalmi gyűlés.....	122
Erdélyről szóló angol értesülések	124
A szultáni hadjárat.....	125
A szultáni hadjárat mérlege	134
Az 1544-45-ös török terjeszkedés, és az 1547-es békekötés	136
A speyeri birodalmi gyűlés.....	136
1544 – A török hódítás kiszélesítése	140
1545 – Hadjárat vagy fegyverszünet?	142
1546-47 – A schmalkaldeni háború és a drinápolyi béke.....	153
Összegzés	157
Summary	160
Felhasznált irodalom	163
Levéltári források	163
Kiadott források.....	163
Szakirodalom.....	164
Mellékletek.....	183
I. Felhasznált levelek (időrendben)	183
II. A vizsgált angol jelentések küldési helyének térképe.....	222

Köszönetnyilvánítás

Köszönettel tartozom Őze Sándor tanár úrnak, a doktori kutatásom témavezetőjének, és Fazekas István tanár úrnak, akinek témavezetése alatt az alapszakos szakdolgozatom, és első publikációm született a témában, hogy a kutatás során segítették a munkámat, kérdéseimmel mindig fordulhattam hozzájuk. Szintén köszönetet szeretnék mondani Botlik Richárd tanár úrnak, hogy alapszakos tanulmányaim során szemináriumán elindított az angol diplomácia vizsgálatának irányába, és az első 34 levelet rendelkezésemre bocsátotta, továbbá Kovács Bálint tanár úrnak, hogy a hálózatelemzés módszertanát megismertette velem, és Veszprémy László tanár úrnak, hogy doktori tanulmányaim alatt a latintudásomat fejlesztette. Végül, de nem utolsó sorban szeretném megköszönni az Eötvös Collegium Történész Műhelyének és utódjának, a Mika Sándor Egyesületnek, hogy egész egyetemi pályafutásom alatt támogattak és követendő példát mutattak, és a családomnak, barátaimnak, hogy e hosszú és rögös út alatt kitartottak mellettem és tartották bennem a lelket.

A kutatás célja és a dolgozat felépítése

A kutatás célja a Német-római Birodalom területén működő angol követek tevékenységének, jelentéseinek feltárása 1541-től VIII. Henrik haláláig, valamint az 1541–1547 közötti európai és magyar események, folyamatok összefüggéseinek és kapcsolatainak vizsgálata e jelentések segítségével. A vizsgálandó időszak szükségessége szándékos, az angol követi hálózat ennél nagyobb időintervallumban történő bemutatása beláthatatlan méretű forrásanyag feltárását, hálózatelemzésen alapuló vizsgálata pedig mozgó gráf alkalmazását igényelné.

Az időhatárokat a követi hálózat változása indokolja, amely a forrásanyagban előforduló küldő és fogadó felek változásából jól látszik. Thomas Cromwell letartóztatása után (1540 júniusa) rövidesen a levelezői hálózat is átalakult, hiszen a kegyvesztett államtitkárral együtt a küldöttek közül többen szintén elvesztették pozíciójukat, új diplomaták emelkedtek fel, vagy régiak tértek vissza, a diplomáciai hálózat vezetése pedig új államtitkárok kezébe került. Az angol uralkodó, VIII. Henrik halála pedig azért kézenfekvő záró dátum, mert az új uralkodók (VI. Edward és Mária) alatt ismét cserélődtek a követek. A vizsgált időszakban a követi hálózat viszonylagos stabilitást mutat. Az időszak VIII. Henrik bel- és külpolitikáját tekintve is külön egységként kezelhető, mivel az 1540-es évekre meghatározó szerepet kapott a kormányzásban a Titkos tanács (*Privy Council*) és William Paget államtitkár. Magyar szempontból Buda török kézre kerülése, majd visszafoglalására indított 1542-es sikertelen birodalmi hadjárat és a drinápolyi béke szintén indokolt időszakhatároknak számítanak.

A kijelölt időszak angol forrásaival a magyar szakirodalom kevésbé foglalkozott, így ezek feltárása a hazai kutatás előnyére válna. A magyarországi események szélesebb, európai kontextusba helyezése új perspektívát kínál az évtized folyamatainak értelmezéséhez, különös tekintettel a birodalmi törökellenes segélyre (*Türkenhilfe*), amelyet ugyan többen is vizsgáltak, de vagy korábban, a mohácsi csata vagy később, a tizenöt éves háború időszakában,¹ tehát az 1540-es években nem. Szintén kevésbé kutatott terület az angol diplomácia információszerzése a törökök magyarországi terjeszkedéséről, amelyre a levelezés vizsgálata új adatokkal szolgálhat nem csak a magyar, de a nemzetközi kutatás számára is.

---

¹ Például Bagi Zoltán Péter: *A Német-római Birodalom és a Magyar Királyság kapcsolatai a XVI-XVII. század fordulóján*. PhD disszertáció. Bp. 2005.

A diplomáciai kapcsolatok és a követi jelentések információi által felrajzolt kép nagyban befolyásolták az egyes uralkodók külpolitikáját, így ezek elemzése is közelebb vihet a korszak konfliktusainak megértéséhez. VIII. Henrik csapongó külpolitikája ilyen szempontból egy részletesen tárgyalt, de a mai napig vitás kérdéskör, amelyhez új perspektívát nyújthat a követi jelentések vizsgálata. Az 1540-es évekre VIII. Henrik a Titkos tanácson keresztül kormányzott, a tanács az adminisztratív és végrehajtói funkciója mellett a diplomáciában is kulcsszerepet töltött be, feladata nem csak a királyi politika végrehajtása volt, hanem azt nagyban befolyásolta is. A tanács mellett az államtitkárok (*Secretaries of State*) szerepe is kiemelten fontos volt, mind a belügyekben, mind a diplomáciában.²

Bár rezidens követek küldése csak a 16. század végén vált általánossá, a korszakban már komoly diplomáciai hálózat működött Európa szerte, amelynek feltérképezéséhez e kutatás is hozzájárulhat, különösen, mivel tudomásom szerint a választott forrásanyag nagyrészt feldolgozatlan; nem csak itthon, hanem európai viszonylatban is. A gazdag forrásanyag a közölt információk értelmezésén és értékelésén túl lehetővé teszi a követek információforrásainak, az információtovábbítás módjának és sebességének vizsgálatát is, így a kora-újkori diplomácia- és információtörténet számára is hasznos adatokkal szolgálhat. Hogyan épült fel az angol diplomácia hálózata a Német-római Birodalomban? Honnan, milyen forrásból szereztek információkat a követek, ágensek? Mennyi idő alatt és milyen útvonalon jutott el egy hír a perifériáról az angol uralkodóhoz? Mennyire voltak megbízhatóak, hitelesek ezek az információk? Mennyiben játszott közre a követek személye a tudósítások tartalmát, hangnemtét és megbízhatóságát illetően? A dolgozat első fele az angol diplomácia és követi hálózat felépítésével és működésével foglalkozik, a hálózatelemzés módszerével kísérletet teszek arra, hogy számszerűsíthetően bizonyítsa, kik voltak e hálózat kiemelten fontos figurái, illetve hogy felvázoljam a híráramlás főbb csatornáit, a jelentések főbb témaköreit.

A dolgozat második felében az angol diplomácia Magyarországról és a török terjeszkedésről szerzett információit, az információk forrásait és útját vizsgálom a jelentések tükrében. A mohácsi csatát követően a Magyar Királyság az európai politika egyik

---

² Johnston, Andrew: *William Paget and the Late-Henrican Polity, 1543-1547*. PhD disszertáció. University of St. Andrews, 2004. 67. és Ives, Eric: *Henry VIII: the Political Perspective*. In: *The Reign of Henry VIII. Politics, Policy and Piety*. Ed. MacCulloch, Diarmaid, London, 1995. 13-34. itt: 25.

meghatározó államából két birodalom határvidékén ütközőzónává alakult,³ amely átalakította szerepét az európai diplomáciában, így a kutatás egyik kérdése az, hogy az angol-magyar diplomáciában ez hogyan jelent meg. Bárány Attila a *Magyarország és a külső segítség 1526-ban* című tanulmányában⁴ a mohácsi csata időszakában foglalkozott Anglia és Magyarország kapcsolatával, egy törökelleni angol segély tervével, rámutatva, hogy ekkor Anglia nem csak figyelemmel kísérte a magyarországi eseményeket, de aktívan segíteni is próbált. Az általam vizsgált időszak diplomáciai levelezésén látszik, hogy Buda elestét követően az addig aktív, kétoldalú diplomácia (melyet a II. Lajossal, majd Ferdinánddal és Szapolyaival is zajló tárgyalások az esetleges segítségnyújtásról, a többször felvetett és el is indított pénzsegély jellemez) passzív, megfigyelő jellegűvé alakult. A Magyar Királyság az angol udvar szemében „helyet változtatott”, perifériára szorult – olyan határvidékké vált, amelyről távoli hírek érkeznek ugyan Angliába, de amellyel aktív külpolitikai kapcsolat alig van. Ugyanakkor ezek a távoli hírek Európa figyelmének középpontjába is helyezték a Kárpát-medencét, hiszen a magyarországi események és a török terjeszkedés elleni védekezés európai jelentőséggel bírtak.⁵ A jelentések magyar vonatkozású információinak feltárása lehetővé teszi, hogy megvizsgáljuk, hogy milyen értesüléseket továbbítottak az angol diplomaták a törökök magyarországi terjeszkedéséről, seregeiről, ezek a hírek milyen csatornákon és mennyi idő alatt jutottak el az udvarba. Azon túl, hogy az angol diplomácia informáltságáról képet kaphatunk, a jelentések tartalma az 1540-es évekbeli magyarországi török terjeszkedésről szerzett eddigi ismereteinket is bővítheti, árnyalhatja.

A kutatás előzményei és forrásai

A forrásanyag egy részével már a történelem alapszakos szakdolgozatomban is foglalkoztam; Christopher Mont (1496/7–1572) és Walter Bucler (?–1554/8) a Német-római Birodalom területén szolgáló angol diplomaták VIII. Henriknek küldött jelentéseit és azok

³ Öze Sándor: *Határ és határtalan*. Piliscsaba, 2005. 58., Pálffy Géza: *Szent István Birodalma a Habsburgok Közép-európai államában*. Bp. 2008. 25.

⁴ Bárány Attila: *Magyarország és a külső segítség 1526-ban*. In: „Nekünk mégis Mohács kell...” II. Lajos király rejtélyes halála és különböző temetései. Szerk. Farkas Gábor Farkas – Szebelédi Zsolt – Varga Bernadett. Bp. 2016. 35-54.

⁵ Pálffy 2008, 40.

magyar vonatkozásait vizsgáltam.⁶ Ekkor még csak 34, nagyrészt latin nyelvű levelet ismertem, amelyből 11 egyáltalán nem volt még kiadva. Az *Új Nemzeti Kiválóság Program* keretében 2017. január 30-február 3 között a londoni National Archivesban végzett kutatásaim során a National Archives online katalógusának és a British History Online *Letters and Papers, Henry VIII* regesztagyűjteményének⁷ köszönhetően összesen 121 levelet gyűjtöttem össze: ebből 72 személyesen VIII. Henriknek, 49 pedig a tanácsosainak szóló levél. Az így összegyűjtött corpus magába foglalta Mont 1542 és 1547 között küldött összes jelentését, beleértve a társával, William Buclerrel küldöttet is, amelyek a királyhoz vagy a titkáraihoz, William Pagethez és William Petrehez érkeztek.

A doktori disszertációmhoz a kutatást a Német-római Birodalom területén működő összes követre, ágensre kiterjesztettem, akiknek a levelezése a *Letters and Papers, Henry VIII* regesztagyűjteményben fellelhető. A levelezések feltárása során egyrészt a gyűjteményben fennmaradt leveleket vettem számba, másrészt pedig a bennük említett, de fenn nem maradt leveleket is – ezek tartalmáról nem rendelkezünk ugyan információval, de a küldésük idejét és helyét szinte minden író megörökítette, így rögzítésük fontos a levelezés minél teljesebb feltárása érdekében. Először a *Handlist of British Diplomatic Representatives*⁸ és Luke MacMahon disszertációja⁹ alapján összegyűjtött diplomaták nevére keresve állítottam össze egy adatbázist a British History Online *Letters and Papers, Henry VIII* regesztagyűjteményének anyagából, aztán a levelezésekben előforduló nevekkel folytattam a kutatást, végül a teljes anyagon napról-napra végigmenve ellenőriztem a küldés helye alapján, hogy minden, a Birodalomból küldött levelet felvettem-e. Az adatbázisban a küldő és fogadó felet, a feladás dátumát és helyét, a regesztában említett főbb témaköröket és említett neveket gyűjtöttem össze. A levelek azonosításához összeírtam a regeszták számát, a hozzájuk tartozó kéziratok levéltári jelzetét. A levelek egy része kiadásra került a *State Papers Published under the authority of Her Majesty's Commision* sorozat köteteiben, a kiadott leveleknél az átírás

⁶ A kutatás eredményeit az alábbi tanulmányban foglaltam össze: *Christopher Mont levelei – alig ismert követi jelentések a 16. századból. Christopher Mont VIII. Henriknek írt leveleinek magyar vonatkozásai*. In: *Habitus. Tanulmányok a Colloquium Officiale II konferencia előadásaiból*. Szerk. Baráth Dóra – Kiss Alpár. Bp. 2016. 63–89.

⁷ *Letters and Papers, Foreign and Domestic, Henry VIII*. Ed. James Gairdner – R. H. Brodie. 16-21. kötet. London, 1898-1910. <https://www.british-history.ac.uk/search/series/letters-papers-hen8> Elérés ideje: 2023.03.02.

⁸ Bell, Gary M.: *A handlist of British diplomatic representatives, 1509-1688*. London, 1990.

⁹ MacMahon, Luke: *The ambassadors of Henry VIII: the personnel of English diplomacy, c.1500-c.1550*. PhD disszertáció, University of Kent, 1999.

kezdő oldalszámát is felvettem a táblázatba. A gyűjteményből 1355 a Német-római Birodalom területéről vagy területére küldött levelet írtam össze, ezen kívül a regeszták alapján még 100, csak említett levelet vettem fel az adatbázisba. A birodalmi levelek mellett 126 velencei (onnan vagy oda küldött) levelet, és 17 csak említett velencei levelet vizsgáltam, mivel a velencei levelezők szervesen kapcsolódtak a birodalmi hálózathoz (sokszor azon keresztül jutottak el az udvarba), és a jelentéseik gyakran tartalmaztak magyar vonatkozású információt, így tartalmi elemzésre érdemesek. Az adatbázis tehát összesen 1598 levelet tartalmaz, ebből a 1455 birodalmi levelet használtam a követi hálózat felvázolásához. A dolgozatban a leveleket a regesztákat tartalmazó kötet és a regesztájuk számával hivatkozom, kivéve, amikor magát a kéziratot, vagy a kiadott átírást használtam. A levelek adatait a dolgozat 2. számú melléklete tartalmazza, ebben visszakereshető a regesztához tartozó levéltári jelzet, és ha kiadásra került, az átírásuk is.¹⁰

Komoly nehézséget jelentett az anyagfeldolgozás korai szakaszában a szelekció. A State Papers anyaga rendkívül szerteágazó és hatalmas, ezen belül William Paget, a hálózat kulcsfigurájának levelezése önmagában is igen terjedelmes. Első lépésként a teljes körű anyaggyűjtést a Német-római Birodalom területén működő követekre, ágensekre kellett szűkíteni, a német és németalföldi területekre szorítkozva, kihagyva a spanyol területek levelezését, és a Calais-ból küldött leveleket sem tárom fel teljes egészében, csak amennyiben kapcsolódik a fenti területeken működő megbízottakéhoz. Szintén kiszűrtem a vizsgálatból a State Papers anyagában található azon leveleket, amelyeket ugyan a Német-római Birodalom területéről az angol udvarba küldtek, de küldőjük nem angol megbízott vagy követ volt, hanem például zsoldoskapitány, városi tanács, más ország megbízásában lévő diplomata vagy uralkodó.

A forrásanyag legnagyobb része a National Archives State Papers 1 állagában található. A State Papers későbbi részei már organikusabbak, belföldi és külföldi iratokra osztják a Tudor dinasztiához kapcsolódó dokumentumokat, a State Papers 1 azonban egy mesterséges gyűjtemény, kronologikusan rendezve, Thomas Wolsey és Thomas Cromwell elkobzott iratait, illetve a titkári archívum iratait tartalmazza. Ezek főleg beérkező levelek VIII. Henrikhez, a Titkos tanácshoz és a titkárokhoz (Thomas Wriothesleyhez, William Petre-hez és William Pagethez), illetve a Titkos tanács (illetve néha az uralkodó vagy a titkárok) kimenő

---

¹⁰ Amennyiben olyan iratot hivatkozok, amely nem része az elsődlegesen vizsgált forrásbázisomnak, azt nem veszem a mellékelt táblázatba, de a BHO regesztagyűjteményében a hivatkozott szám alapján megkereshető.

leveleinek vázlatai. Emellett a gyűjtemény részei olyan iratok is, amelyek valamilyen úton, például beérkező levelek mellékleteként eljutottak a tanácshoz vagy a titkárokhoz.¹¹ A Letters and Papers regesztagyűjtemény a State Papers anyagán kívül tartalmaz néhány kéziratot (a kutatás során vizsgált témakörben összesen negyvenet), amelyek más gyűjteményekben találhatóak.¹²

A levelezések közül a tartalmi feltárás során azokat vizsgáltam, amelyek a magyarországi helyzetről adnak hírt, annak vonatkozásában relevanciával bírnak. E levelek kapcsán a hír forrását, terjedésének útját követtem végig és megbízhatóságát is ellenőriztem. Az információk feldolgozását és az ezekre adott angol külpolitikai választ is igyekeztem lekövetni. A Német-római Birodalom területéről Christopher Mont, Walter Bucler, Thomas Seymour, Nicholas Wotton, Stephen Vaughan, George ab Heideck levelezésében található magyar vonatkozású adat, ezen kívül Edmund Harvell velencei követ levelezése csatlakozik szervesen a hálózathoz (egyrészt a velencei levelek több birodalmi követnek szolgáltak információforrásul, másrészt gyakran a birodalmi hálózathoz csatlakozva, Stephen Vaughanen keresztül jutottak el az udvarba). Harvell levelezése a birodalmi ágensek jelentéseivel összevethető információkat tartalmaz a Kárpád-medencében történő eseményekre vonatkozóan, azokat nagymértékben gazdagítja, ezért a dolgozat tartalmi feltáráról szóló fejezeteiben a birodalmi levelezéssel együtt vizsgáltam.

A kutatás módszertana

Az ezredfordulóra háttérbe szorult a diplomáciatörténet kutatása, főleg a módszertani, hozzáállásbeli elavultsága miatt. Azóta ismét fókuszba került az új diplomáciatörténet révén, amely már nem a nagy emberek nagy döntéseire épít, hanem a diplomaták tárgyalási módszereit, kultúráját, a követek és küldöik közötti kommunikációt, a politikai elveket, a fordítás gyakorlatát és nyelvészeti aspektusát, valamint a diplomaták önképét és a diplomácia

---

¹¹ Johnston 2005, 4-19.

¹² Ezek a British Library gyűjteményei: Harleian Collection (Harl. MS) Robert Harley (1661-1724) és fia Edward (1689-1741) összeállításában, illetve a Cotton Manuscripts (Cotton Galba és Cotton Vitellius) Sir Robert Bruce Cotton (1571-1631) könyvtára.

gazdasági oldalát, intézményesülését vizsgálják.¹³ Az új diplomáciatörténet egyik legfontosabb fejleménye az aktorközpontúság, vagyis, hogy a diplomatákra gondolkodó és cselekvő egyénekként tekint, akik képesek voltak arra, hogy „helyzetükre reflektáljanak, kéréseket fogalmazzanak meg, döntéseket hozzanak és ezeket viselkedésükben ki is mutassák, környezetüket pedig viselkedésük révén megváltoztassák.”¹⁴ A diplomácia gyakorlati működésének megismerése megmutathatja a lehetséges alternatív fejleményeket, kiszélesíti a társadalmi gazdasági és politikai cselekvéssel kapcsolatos tudásunkat.¹⁵

Bár épp a dolgozat vizsgált időszakban kezdtek megjelenni a hírlevelek és nyilvános levelek, a hír- és információáramlás szempontjából a kézzel írott levelek, követi jelentések még mindig kikerülhetetlenül fontos szerepet játszottak.¹⁶ A levelek tartalmi vizsgálata lehetővé teszi annak feltárását, hogy a magyarországi eseményekből mit tartottak említésre, továbbításra érdemesnek az angol megbízottak, vagyis, hogy az angol külpolitika milyen információkkal rendelkezett a magyarországi és a Német-római Birodalmon belüli helyzetről és ezeket mennyiben használta fel a külpolitika alakításakor.

A történelmi szereplőket és eseményeket azonban mindig az őket körülvevő struktúrákban kell vizsgálni – nem elég a diplomatákkal vagy a levelek tartalmával foglalkozni, hiszen a környezet, amelyben működtek és írtak, legalább ennyire fontos. A politikai, gazdasági, kulturális környezet mellett a szociális kapcsolati háló vizsgálata is szükséges ahhoz, hogy megértsük, hogyan működött az angol diplomácia a korszakban.¹⁷ A kora újkorban a levelezés a szociális kapcsolatok és struktúrák egyedülálló írásbeli leképeződése, olyan anyag, amely a kapcsolatok kialakulását, megszilárdulását és aktivitását is mutatja. A levelek önmagukban minden korabeli írott forrásnál egyértelműben kínálják fel

---

¹³ Strohmeyer, Arno: *Trendek és perspektívák a kora újkori diplomáciatörténetben*. *Történelmi Szemle* 59 (2017) 2. sz. 177-198. itt: 180-182. Fletcher, Catherine: *Italian Ambassador Networks*. *Journal of Early Modern History* 14 (2010) 505-512. itt: 505.

¹⁴ Strohmeyer 2017, 182-183.

¹⁵ Strohmeyer 2017, 192.

¹⁶ *Letter Writing in Early Modern Culture, 1500-1750*. (Journal of Early Modern Studies. n. 3) Ed.: Camiciotti, Gabriella Del Lungo – Pallotti, Donatella. Firenze, 2014. 28.

¹⁷ Düring, Marten – Keyserlingk, Linda von: *Netzwerkanalyse in den Geschichtswissenschaften. Historische Netzwerkanalyse als Methode für die Erforschung von Historischen Prozessen*. In: *Prozesse*. Hrsg. Schützeichel, S. – Jordan, R. Wiesbaden, 2015. 337–350.

a hálózatelemzés és vizualizáció lehetőségét.¹⁸ Kikerülhetetlen a követek közötti kapcsolati háló feltérképezése, ezáltal az egyes követek szerepének, hatásainak bemutatása ahhoz, hogy az információáramlás útvonalait meghatározhassuk.

Marten Düring *Should I Do Network Analysis?* című cikkének¹⁹ folyamatábrája alapján a disszertáció témája és gazdag forrásbázisa nem csak lehetővé teszi a hálózatelemzés (*social network analysis*) módszereinek alkalmazását, hanem indokolja is, hiszen ennek révén a diplomaták között lévő kapcsolatok értelmezhetővé és vizuálisan megjeleníthetővé válnak. Az eredetileg a szociológián belül kidolgozott hálózatelemzés nem kötődik szükségszerűen a mai társadalomhoz vagy az arról alkotott szociológiai elméletekhez, hanem alkalmazható a múltra, így eszköz lehet a történeti kutatás számára is.²⁰ Ezt viszonylag hamar felfedezték a kutatók, és egyre több történeti munka használja a számos új lehetőséget hordozó megközelítésmódot; jelenleg a <http://historicalnetworkresearch.org/> honlap gyűjti össze a témával foglalkozó alapvető kutatásokat és kínál platformot a bekapcsolódni kívánó kutatók számára. A honlapon található bibliográfiák, folyóiratok és vizualizáló programok kiváló kiindulási pontot jelentenek. A hálózatelemzés alkalmazása a magyarországi történeti kutatásban is megjelent, ennek historiográfiájáról és módszereiről Kovács Bálint *A hálózatelemzés alkalmazásáról a történettudományban* című tanulmányában olvashatunk.²¹

A hálózatelemzést leginkább megközelítésnek, látásmódnak lehetne nevezni, hiszen nem csupán módszer vagy elmélet, hanem egyfajta új szemléletet ad, a korábban is hozzáférhető forrásokból, adatokból új, eddig nem felismert összefüggésekre mutathat rá.²² Egy hálózat felrajzolása rákényszeríti a kutatót, hogy szisztematikus gyűjtésben gondolkodjon, lehetővé teszi a forrásbázis átláthatóbb, teljesebb feltárását, és a korábban felvetett hipotézisek empirikus tesztelését, vagy újak felállítását a felrajzolt kapcsolatrendszer

¹⁸ Ahnert, Ruth – Ahnert, Sebastian E.: *Protestant Letter Networks in the Reign of Mary I: A Quantitative Approach*. *English Literary History* 82 (2015) 1. sz. 2.

¹⁹ Marten Düring: *“Should I Do Social Network Analysis?”* 2015. <http://cvcedhlab.hypotheses.org/125> Elérés ideje: 2022.01.20.

²⁰ Lemercier, Claire: *Formal Network Methods in History: Why and How?* In: *Social Networks, Political Institutions, and Rural Societies*. Ed. Fertig, G. Turnhout, 2015. 281-310. itt: 286.

²¹ Kovács Bálint: *A hálózatelemzés alkalmazásáról a történettudományban*. *Világtörténet* 34 (2012) 3-4. sz. 178–204.

²² Lemercier 2015, 283.

ismeretében.²³ A hálózatelemzés komplex rendszerekkel foglalkozik, amelyek összefüggéseinek feldolgozásához elengedhetetlenül szükségesek a matematikai módszerek és a számítástechnikai eszközök, adatbázis-kezelő és vizualizáló programok; a hálózat kutatás módszertana empirikus, informatikai, matematikai, gráfelméleti és kvantitatív.²⁴

A hálózat egy kapcsolatrendszer tárgyak vagy személyek között; elemzésének alapfogalmai a (csomó)pontok (csúcsok, aktorok, cselekvők) és a köztük lévő kapcsolatok (élek, linkek), ezeket együtt nevezzük gráfnak, a hálózat egy vagy több gráfból áll össze.²⁵ Jelen esetben a levélíró angol diplomaták a hálózat aktorai, és a levelek az őket összekötő kapcsolatok, linkek. Egy hálózat elsődlegesen meghatározandó tulajdonságának számít, hogy az őt alkotó kapcsolatok irányítottak vagy irányítatlanok. Esetünkben irányított kapcsolatról beszélhetünk, amely a levél írójától a címzett felé mutat és lehet viszonzott, vagy viszonzatlan attól függően, hogy a levelekre érkezik-e válasz.

A gráfok értelmezésekor fontos figyelembe venni, hogy nem mindig ábrázolják egyértelműen, hogy ki van a hálózat középpontjában (nem feltétlenül az, aki a vizualizációban „középen” helyezkedik el, hanem akihez a legtöbb kapcsolat csatlakozik), és a kapcsolatok iránya sem mindig leolvasható, ezért törekedni kell a körültekintő értelmezésre. A hálózattérképet nem illusztrációként, nem a látványossága miatt, hanem információforrásként és eszközként kell használni: ilyenkor valóban újdonsággal szolgálhat, láthatóvá válik általa a központ és periféria, a levelezőkön belül esetlegesen elkülönülő zártabb alcsoportok és egy-egy személy közvetítő szerepe is.²⁶

A hálózat grafikus megjelenítéséhez a források releváns adataiból készült adatbázis kvantitatív szempontot adhat a kutatáshoz.²⁷ A levelek számossága is indokoltá teszi egy adatbázis létrehozását, mert ennek révén a forrásbázis átláthatóbbá válik. A British History

---

²³ Lemercier 2015, 292.

²⁴ Barabási Albert-László: *A hálózatok tudománya*. Bp. 2015. 43–44.

²⁵ Markó Anita: *Hálózatok a 16-17. századi album amicorumokban: Az 1500 és 1700 közötti hungarika jellegű emlékkönyvbejegyzések hálózatelemzése az Inscriptiones Alborum Amicorum adatbázis alapján*. Digitális Bölcsészeti 1 (2018) 55-82., itt: 63. A tanulmány egy kiváló rövid módszertani összefoglalóval szolgál, amely a történész számára is könnyen érthető, szinte kivonatos formában gyűjti össze azokat az alapfogalmakat, amelyekről Barabási Albert-László *A hálózatok tudománya* című alapművében olvashatunk.

²⁶ Lemercier 2015, 293.

²⁷ Ahnert – Ahnert 2015, 3.

Online Letters and Papers, Henry VIII regesztagyűjteménye és a National Archives online katalógusa lehetővé teszi a fellelhető forrásanyag hiánytalan összegyűjtését és adatbázisba rendezését (természetesen ez csak a fennmaradt forrásanyagra vonatkozik, hiszen a regesztákból is kiderül, hogy számos levél csak említés szintjén maradt fenn – a csak említett levelek felvételével az elkészült adatbázis a regesztagyűjteménynél pontosabb, ám még mindig nem hiánytalan képet ad a forrásanyagról). Az adatokból felrajzolható, hogy ki kivel állt kapcsolatban, ezek a kapcsolatok mennyire voltak rendszeresek vagy épp alkalmoszerűek, vagyis hogy beszélhetünk-e már ekkor, a rezidens követségek kialakulásának kezdetén egy élénk diplomáciai hálózatról, és ha igen, mely követek voltak ennek a hálózatnak a kulcsfigurái. A hálózatelemzéssel nem önmagában a kapcsolatok létét szeretném bebizonyítani, sokkal inkább azt, hogy hogyan működtek ezek a kapcsolatok, és milyen következményekkel jártak,²⁸ vagyis hogyan járultak hozzá az angol diplomácia működéséhez.

Fontos megjegyezni, hogy bár a hálózatkutatókat sokszor a hiánytalan hálózatok vizsgálatának írják le, a hálózatkutatók nagy része nem teljes hálózatokkal dolgozik a szociológiában sem (elég az adatgyűjtés nehézségeire és korlátaira gondolni), és a történeti munkákban sem (hiszen mindig csak a fennmaradt forrásanyagot vizsgálja), így figyelembe kell vennünk az ebből fakadó lehetséges torzításokat, de nem szabad, hogy ez elriasszon a módszertan alkalmazásától.²⁹ Nem is arról van szó, hogy a hálózatkutatók célja az összes létező kapcsolat ábrázolása lenne: ahogy egy térkép vagy egy fénykép is csak egy adott nézőpont szerint ábrázolja a valóságot, úgy a gráfok hálózata és az adatbázis, amelyet használnak is szükségszerűen csak egy vagy néhány típusú kapcsolatra koncentrálnak limitált számú aktor között, figyelmen kívül hagyva a tényt, hogy ezen aktoroknak szükségszerűen vannak más kapcsolataik egymással és kívülállókkal is.³⁰ A levelezések kapcsán tehát csak a levélváltások által felrajzolt kép vizsgálható, a személyes találkozásokat és esetleges baráti, rokoni szálakat ezekből nem láthatjuk, ahogy a kutatásból kimarad a diplomaták olyan levelezése és kapcsolatrendszere, amely őket nem más ágensekhez és követekhez vagy az udvarhoz, hanem „külső személyekhez” fűzi, például prédikátorokhoz, rokonokhoz.

A határvonalak, amelyeket a kutatás számára kijelölünk (vagyis hogy mikor, kik között és milyen kapcsolatokat vizsgálunk) szükségszerűen megszabják, hogy milyen kérdésekre

---

²⁸ Lemercier 2015, 285.

²⁹ Ahnert – Ahnert 2015, 6.

³⁰ Lemercier 2015, 287.

kaphatunk választ a hálózat elemzésével, ezért óvatossá kell lenni a következtetések levonásakor.³¹ Az időhatárok megválasztása mindig magában hordozza annak a kockázatát, hogy már nem releváns kapcsolatok is ábrázolásra kerülnek, vagy, hogy kimaradnak olyan korábbi kapcsolatok, amelyek szükségesek lennének a megfelelő értelmezéshez,³² ezért a kutatás időkereteit a hálózat változása adta meg, hogy a vizsgált időszakban egy viszonylag stabil követi rendszert tudjak bemutatni.

Korszakában és témájában is közel áll a kutatásomhoz Ruth Ahnert és Sebastian E. Ahnert *Protestant Letter Networks in the Reign of Mary I: A Quantitative Approach* című műve. A tanulmány szintén egy levelezést vizsgál és hasonló időtartammal és aktorokkal dolgozik, mint e disszertáció. A tanulmány sikeresen alkalmazza a hálózatelemzést egy nagyon hasonló forrásbázisra, módszereivel példát mutat a jelen kutatás számára.

Historiográfiai összefoglaló

A 16. század vizsgálatában viszonylag kevés figyelmet kapott a magyar kutatásban az 1540-es évek eseményeinek, folyamatainak vizsgálata, hiszen a hangsúly vagy az előtte lévő (az ország három részre szakadása) vagy az ezt követő időszakra helyeződött (a század második felének török terjeszkedése és a tizenöt éves háború). Az európai történetírás jóval részletesebben tárgyalja ezt az időszakot: V. Károly uralkodása a Német-római Birodalom egyik legmeghatározóbb periódusa, az uralkodóról és uralkodásáról számos monográfia és tanulmánykötet készült. VIII. Henrik uralkodása szintén jelentős szakasza az angol történelemnek, az uralkodó ellentmondásos figurája és politikája pedig folyamatos kutatás tárgya volt eddig is, ugyanakkor utolsó éveire kisebb hangsúly helyeződött. Az időszak konfliktusokban is bővelkedik: a schmalkaldeni szövetség és V. Károly konfliktusa, az itáliai háborúk újabb szakasza és a trienti zsinat kérdésköre is alaposan körüljárható, kutatásra érdemes területnek számít. A disszertációban ezeket az angol külpolitika illetve a törökellenes birodalmi politika szempontjaiból vizsgálom.

A Magyar Királyság helyzete és a török hódítás

A rövid 16. század – ahogy azt Pálffy Géza is írja a nagydoktori értekezésében –

---

³¹ Lemercier 2015, 287.

³² Lemercier 2015, 290.

jelentőségéhez képest kevésbé jelenik meg a magyar szakirodalomban.³³ A korszak kutatásához a 1985-ös tízkötetes *Magyarország története* sorozat R. Várkonyi Ágnes által szerkesztett *Magyarország története 1526-1686. I.* című kötete jelentheti az egyik alapot, amelynek segítségével átláthatók a 16. század közepének magyarországi viszonyai és történései. A kötet különösen hasznos a *Türkenhilfe* felhasználásának vizsgálatakor (az ebből felszerelt császári seregek Kleve ellen fordítását és a pénzek Bécs védelmére költését is tárgyalja), valamint az 1542-es hadjáratot követő magyarországi események kapcsán (például Perényi Péter elfogatása). A másik átfogó munka Pálffy Géza 2010-ben kiadott *A Magyar Királyság és a Habsburg Monarchia a 16. században* című kötete (amely lényegében a nagydoktori disszertációjának kiadása), amely egyrészt felvázolja a magyar rendek és I. Ferdinánd viszonyát, valamint a Magyar Királyság gazdasági helyzetét, másrészt pedig mindezt európai kontextusba is helyezi és a Habsburgok kapcsolatrendszerével együtt értelmezi. Szintén a Habsburgok dinasztikus politikáját és V. Károly és I. Ferdinánd viszonyát mutatja be Paula Sutter Fichtner 1982-es *Ferdinand I. of Austria. The Politics of Dynasticism in the Age of the Reformation* című I. Ferdinándról írt angol nyelvű monográfiája.

A disszertációmban vizsgált időszak nyitóeseménye magyar szempontból a Buda visszafoglalására indított birodalmi hadjárat, amelynek részletes történeti leírását magyar részről Károlyi Árpád 1880-as *A német birodalom nagy hadivállalata Magyarországon 1542* című tanulmányában találhatjuk meg, és bár a mű több mint 140 éves, az 1542-es hadjárat leírásához kikerülhetetlen. (Bár Bánlaky József *A magyar nemzet hadtörténelme* című munkájában (1928-42) helyet kap a hadjárat és az azt követő török terjeszkedés is, szintén magyar és török forrásokra támaszkodva, de Bánlaky műve értelemszerűen közel sem annyira részletes, mint Károlyié, hiszen nem a hadjárat az egyedüli témája.) Konkrétan disszertáció által vizsgált szűk időszakkal foglalkozik Szántó Imre 1972-es *Küzdelem a török terjeszkedés megállításáért Magyarországon 1541–1547* című tanulmánya, amely főleg az időszak török terjeszkedésére helyezi a hangsúlyt, azonban meglehetősen felületes (az előző kettőhöz képest) és gyakran egy az egyben átveszi Bánlaky az 1542-es visszafoglaló hadjátról és a magyarországi török terjeszkedésről adott leírását. Szántó Imre *A végvári rendszer kiépítése és fénykora Magyarországon 1541-1593* című 1980-as tanulmánya a törökelleni védekezés magyar és birodalmi katonaságával, ezek finanszírozásával kapcsolatban szolgál az előző tanulmánynál bővebb adatokkal. Magyarország és V. Károly viszonyát az 1540-es években Korpás Zoltán 2008-as *V. Károly és Magyarország* című kötete foglalja össze, és bár a könyv

---

³³ Pálffy 2008, 15-19.

elsősorban a hadtörténeti aspektusokra és főleg a spanyol zsoldosok szerepére fókuszál, helyet kap benne a *Türkenhilfe* kérdésköre és az 1542-es hadjárat, valamint a Német-római Birodalom és a Magyar Királyság közötti diplomácia bemutatása is, így jelen kutatáshoz is hasznos szempontokat ad.

A *Türkenhilfe* kérdéskörét a 16. század végén vizsgálja Peter Rauscher 2003-as *Kaiser und Reich. Die Reichstürkenhilfen von Ferdinand I. bis zum Beginn des „Langen Türkenkriegs“ (1548–1593)* című tanulmánya, amely főleg a hosszú törökháborúk időszakára (1548-1593) fókuszál, de a korábbiakra (így a disszertáció által vizsgált idősakra) is hasznos információkkal szolgál a törökellenes segély megszavazásának, folyósításának és elköltésének módjáról és körülményeiről. Magyar részről Bagi Zoltán Péter *A Német-római Birodalom és a Magyar Királyság kapcsolatai a XVI-XVII. század fordulóján* című disszertációja foglalkozik a tizenöt éves háború alatti töröksegély kérdésével, így a jelen kutatás számára módszertana, szakirodalmi bázisa és következtetései szintén megvizsgálandók. Bagi Zoltán Péter két tanulmánya kapcsolódik időszakában és témájában az 1540-es évekhez, ezek –főleg a hadjárat előkészületei kapcsán – nagy segítséget nyújtottak a disszertáció írása során: a 2017-es *„Buda oppugnata”: 1541 – egy korszakhatár a magyar történelemben* című kötetben megjelent *Joachim Brandenburgi örgróf 1542. évi sikertelen magyarországi hadjáratának okai* című és a 2019-ben Tóth Sándor László ünnepi kötetében kiadott *Együtműködésre kényszerítve, együttműködésre kényszerülve* című tanulmány. A hadjárat kapcsán ugyan régi, de részletes, használható szakirodalomnak számít Hermann Traut *Kurfürst Joachim II von Brandenburg und der Türkenfeldzug vom Jahre 1542* című, 1892-es kötete.

A magyarországi török terjeszkedéssel kapcsolatban a levelek mellett elsődleges forrásként a 2003-ban Tállyai Pál XVII. századi fordításában kiadott *Istvánffy Miklós magyarok dolgairól írt históriáját* használtam, mivel rendkívül adatgazdag, és az idősakkal foglalkozó szakirodalom is gyakran hivatkozza. Istvánffy mellett a Bende Károly által összeállított, 1983-ban kiadott *Magyarország történeti kronológiája II.: 1526-1848* nyújtott támpontokat az események időrendbe helyezéséhez. A kronológia dátumait a levelezés és a szakirodalom adataival, így például a *Magyarország Hadtörténete I. A honfoglalástól a kiegyezésig* című, Borus József által szerkesztett 1984-es kötetel. A terjeszkedést oszmanista megközelítéssel mutatja be Fodor Pál *Magyarország és a török hódítás* című 1991-ben megjelent könyve és a 2016-ban angolul megjelent *The Unbearable Weight of Empire. The Ottomans in Central Europe – a Failed Attempt at Universal Monarchy (1390–1566)* című

kötete, amely szintén elengedhetetlen segítséget nyújtott a levelek közléseinek történeti kontextusba helyezésében. A törökök magyarországi helyőrségeit, a seregek méretét és összetételét Hegyi Klára *The Ottoman Military Force in Hungary* című, a *Hungarian-Ottoman Military and Diplomatic Relations in the Age of Süleyman the Magnificent* kötetben 1994-ben kiadott angol nyelvű tanulmánya és az 1995-ben megjelent *A török berendezkedés Magyarországon* című kötete alapján írtam le. Az 1543-as év eseményeihez Barta Gábor *Adalékok az 1543. évi török hadjárat történetéhez* című a Hadtörténelmi közleményekben 1993 szeptemberében megjelent tanulmányát használtam.

Az időszak magyarországi záró dátumának az 1547-es drinápolyi béke tekinthető, amelynek megkötését – és az azt megelőző diplomáciai munkálatokat – Török Pál 1930-as *I. Ferdinánd konstantinápolyi béketárgyalásai 1527-1547* című kötete mutatja be. A béketárgyalásokkal kapcsolatban Török művéhez képest új információkkal szolgál Bart Severi *'Denari In Loco Delle Terre...' Imperial Envoy Gerard Veltwijk and Habsburg policy towards the ottoman empire, 1545-1547* című 2001-es tanulmánya.

Európai diplomácia

A korszakban a török terjeszkedésen kívül két konfliktus jellemezte Európát: a reformáció küzdelmei és az itáliai háborúk. A konfliktusok természetesen nem határolhatók el élesen, számos összefonódás van közöttük. A Német-római Birodalom belpolitikai helyzete és Habsburg-Valois vetélkedés mellett a változékony angol diplomácia is színesíti a képet, különösen, mivel a korszakban már igen aktív követi hálózat működött Európában, noha a rezidens követségek csak a század végére alakultak ki, és a postahálózat rohamos fejlődése is erre az időszakra tehető.

A Német-római Birodalom bel- és külpolitikai konfliktusai

A Német-római Birodalomban az 1540-es évekre már megkerülhetetlen szereplővé vált a schmalkaldeni szövetség, amelynek tagjai a császárral szemben igyekeztek kiharcolni a követeléseik teljesítését. E követelések – köztük a hitük elismertetése, a szekularizáció elfogadtatása és a kamarai bíróság ítélkezésének el nem fogadása – a birodalmi gyűlések állandó vitapontjává váltak, megbénítva a döntéshozást például a *Türkenhilfe* kérdésében. Manuel Fernández Alvarez 1977-ben kiadott *Imperator mundi: Karl V. Kaiser des Heiligen Römischen Reiches Deutscher Nation* című német nyelvű monográfiája V. Károly

birodalmának bel- és külpolitikai áttekintéséhez kínál alapot. Szintén erre használható Alfred Kohler *Karl V.: 1500-1558 : eine Biographie* című 1999-ben publikált kötete.

A birodalmi gyűlések kronológiájához, eseményeihez, és határozataihoz a *Reichstagsakten* vonatkozó kötetei mellett két tanulmányt használtam: Henry J. Cohn 2006-ban kiadott *The German Imperial Diets in the 1540s* című művét és Giampiero Brunelli *The Holy Roman Empire and Its Diets, 1521 – 1546* című tanulmányát, amely a *Martin Luther: A Christian between Reforms and Modernity (1517-2017)* című kötetben jelent meg 2017-ben.

Owen Chadwick 2003-ban és Diarmaid MacCulloch 2011-ben megjelent reformáció-monográfiái a protestantizmus küzdelmeit is tárgyalják, így a birodalmi gyűléseken zajló állandó vitákat épp úgy, mint a fegyveres konfliktusokat. A schmalkaldeni szövetség és a későbbi schmalkaldeni háború történetéhez, főleg a magyar vonatkozásaihoz Guitmann Barnabás 2014-es *Fejezetek a schmalkaldeni háború történetéből* című tanulmánya jól használható. A schmalkaldeni háborút két fegyveres konfliktus, a gelderni örökösödési háború és a braunschweigi fejedelem és a schmalkaldeni szövetség közötti összecsapás előzte meg. Előbbit részletesen feltárja a 2002-ben megjelent V. Károly tanulmánykötet (*Karl V. 1500-1558. Neue Perspektiven Seiner Herrschaft in Europa und Übersee*) tanulmányai közül Juan Antonio Vilar-Sanchez *Hoheitsrechte und Besitzungen Karls V im Rheinland: von de Mosel bis zur Nordsee. Eine Beschreibung der Ostlichen Grenze der Erbniederlande* című műve, amely a császár Rajna vidéki birtokaival és birtokpolitikájával foglalkozik. A braunschweigi konfliktus áttekintéséhez pedig Ferdinand Spehr 1880-as (*Heinrich der Jüngere. In: Allgemeine Deutsche Biographie*) és Schmidt 1969-es (*Heinrich der Jüngere. In: Neue Deutsche Biographie*) II. Henrik fejedelemről szóló cikkei és Dieter Demandt *Die Auseinandersetzungen des Schmalkaldischen Bundes mit Herzog Heinrich dem Jüngeren von Braunschweig-Wolfenbüttel im Briefwechsel des St. Galler Reformators Vadian* című 1995-ös tanulmánya használhatóak.

VIII Henrik külpolitikája

VIII. Henrik egész uralkodása alatt ingadozó külpolitikát folytatott, amelyet befolyásoltak a vallási és dinasztikus konfliktusok is. Ezek hatására hol a francia, hol a német szövetség felé húzott, az 1540-es évek közepére pedig a birodalmon belüli protestáns rendekkel is kapcsolatot keresett, miközben a császár szövetségese volt az épp zajló háborúban.

John Joseph Scarisbrick 1968-as VIII. Henrik monográfiája az angol uralkodó bel- és külpolitikájának értelmező összefoglalását adja, e politika változásait, és szereplőit pedig, részben a vallási kérdésekre is hangsúlyt helyezve Diarmaid MacCulloch *The Reign of Henry VIII. Politics, Policy and Piety* című 1995-ben kiadott kötete mutatja be. Herbert Maynard Smith 1962-es *Henry VIII and the Reformation* című, VIII. Henrik és a reformáció kapcsolatáról szóló kötetében bemutatja az angol uralkodó viszonyát a reformációhoz, vallási és politikai oldalról egyaránt.

Maria-Jose Rodriguez-Salgado a 2002-es V. Károly tanulmánykötetben (*Karl V. 1500-1558. Neue Perspektiven Seiner Herrschaft in Europa und Übersee*) megjelent *Good brothers and perpetual allies: Charles V and Henry VIII* tanulmánya az V. Károly és VIII. Henrik közötti diplomácia kapcsolatot ismerteti, felvázolva annak változékonyságát és ellentmondásait. Simon Adams a State Papers Online-on olvasható *Tudor England's Relations with Spain, the Holy Roman Empire and the Low Countries* című 2009-es esszéje áttekinti a Tudor kori Anglia és a Habsburg birodalom viszonyát. Susan Doran 1999-ben kiadott *England and Europe in the Sixteenth Century* című kötete a nagyhatalmi kapcsolatok mellett Anglia és a protestáns fejedelmek viszonyára is kitekint, azonban ezt a témakört mélységében csak Rory McEntegart *Henry VIII, the League of Schmalkalden, and the English Reformation* című 2002-es könyve mutatja be.

A korszak meghatározó konfliktusa a Habsburg-Valois ellentét, amely a vizsgált időszakban az itáliai háborúk újabb szakaszában csúcsosodik ki, angol részvétellel. A *Cambridge Modern History II.* kötete mind az 1903-as, mind az 1990-es kiadásában tartalmaz a Habsburg-Valois ellentétről szóló fejezetet. Az elsőben Stanley Leathes veszi sorra az itáliai háborúk északi hadszínterének eseményeit, a későbbiben pedig Maria-Jose Rodriguez-Salgado vázolja fel a vizsgált időszak hadi és diplomáciai eseményeit. A franciaországi hadműveletekben V. Károly és VIII. Henrik szövetségesekként vettek részt, azonban eközben (és ezt követően is) az angol uralkodó végig kettős diplomáciát folytatott: tárgyalt a protestáns fejedelmekkel egy létrehozandó hármasszövetségről Franciaországgal, valamint ezzel párhuzamosan V. Károlyval a franciák elleni támadó szövetség megújításáról. Geoffrey Parker 2003-as *Die politische Welt Karls V* című tanulmánya az előzőekhez képest birodalmi szempontból mutatja be a konfliktust. Az itáliai háborúk 1540-es évekbeli szakaszát diplomáciai és hadtörténeti szempontból is tárgyalja David Linley Potter *Henry VIII and Francis I: The Final Conflict, 1540–1547* című 2011-es kötete, amelyet főleg a német zsoldosok

felfogására irányuló angol diplomácia kapcsán használtam.

VIII. Henrik és Magyarország

VIII. Henrik külpolitikájának kutatásában kevésbé vizsgált a magyar kapcsolat, és a magyar történelem ezen időszakában sem az angol kapcsolatok feltárása áll a fókuszban, így erről még kevesebb történeti munka áll rendelkezésre. Az időszak magyar-angol diplomáciáját tekintve Kurucz György *Érdekek és előítéletek. A brit diplomácia és Magyarország a 18. század végéig* című 1995-ös tanulmánya tekinthető alapvetőnek, amely a 18. század végéig foglalja össze a brit-magyar diplomáciai kapcsolatokat, így – ha szűkösen is, de – ír VIII. Henrik külpolitikájának magyarországi kapcsolatairól is, bár főleg jelen disszertáció időkeretét megelőző időszakban, a mohácsi csata kapcsán. Szintén főleg a korábbi időkkel foglalkozik Botlik Richárd 2013-as *I. Ferdinánd (1526-1564) király londoni váltója 1543-ból - a budai vár és a Magyar Királyság török alóli felszabadításának tervére nyújtott angol segély történeti háttéréről* című tanulmánya, majd ezt a későbbi évekre is kiterjeszti az ugyanebben az évben megjelent *VIII. Henrik angol király magyar szövetségesei* című kötete, amely e kutatás egyik elindítója volt. A kötet felvázolja VIII. Henrik és Szapolyai János, valamint VIII. Henrik és I. Ferdinánd diplomáciai kapcsolatait a Buda elestét megelőző időszakban, valamint az angol pénzsegély és a visszafoglaló hadjáraton részt vevő angol követek működését, és az angol követek értesüléseit. Botlik Richárd munkái hiánypótlóak a témában, azonban több pontatlanságot is tartalmaznak, amelyeket a disszertációmban igyekeztem korrigálni.

A követek és az információáramlás

A diplomácia meghatározó elemei azok a személyek, akiknek tevékenysége révén teljesül az uralkodói akarat, vagyis az ágensek, követek, akik a konkrét megbízásokat végrehajtják, hiszen az ő személyes kvalitásaikon is múlik, hogy egy-egy béke- vagy szövetségkötés sikeres lesz-e vagy kudarcba fullad. A követek és ágensek működésének legalább ennyire jelentős része az információszerzés és továbbítás, hiszen az idegen földön dolgozó alattvalók minden uralkodónak hírszerzési lehetőséget is jelentettek. A rezidens követségek a 16. század végére alakultak csak ki, addig a legtöbb esetben csak alkalmi megbízottakról és félhivatalosan működő ágensekről van szó. Az állandó követség a korszakban még ritka volt, az uralkodók gyanakodva tekintettek a rezidensekre, veszélyesnek, kémnek tartották őket. Kellner Anikó 2006-ban megjelent *A tökéletes követ – elmélet és*

gyakorlat a kora újkori politikai kultúra tükrében című tanulmánya a kora újkori követektől elvárt képességek és szaktudás összefoglalása, de nem a mű nem csak politikaelméleti, hanem a gyakorlati viszonyok leírása is. A tanulmány jó viszonyítási pont a disszertáció által vizsgált követek működésének értékeléséhez. Garrett Mattingly *Renaissance Diplomacy* című, 1955-ben megjelent monográfiája bemutatja a diplomácia működését a modern diplomácia 15. századi kezdeteitől a 16. század végéig, különös tekintettel a rezidens követségek megjelenésére és működésére. Catherine Fletcher *Italian Ambassador Networks* című 2010-ben megjelent tanulmánya és a *Diplomacy in Renaissance Rome. The Rise of the Resident Ambassador* című 2015-ös kötete a diplomácia bölcsőjének számító Itáliában vizsgálja a követi hálózat működését, mindkét műve mind tartalmában, mind módszertanát tekintve jól felhasználható a disszertációhoz. Tracy Sowerby *The Role of the Ambassador and the Use of Ciphers* című, a *State Papers Online*-on 2009-ben megjelent tanulmánya a követek levelezésének gyakorlati oldalára világít rá, így például a titkosírás használatának módszereire.

A disszertációban vizsgált követi hálózat feltérképezésének első lépését Gary M. Bell *A Handlist of British Diplomatic Representatives* című 1990-ben megjelent kötete jelentette, amelyet Luke MacMahon *The ambassadors of Henry VIII: the personnel of English diplomacy, c.1500-c.1550* című 1999-es doktori disszertációjával egészítettem ki. MacMahon művét használtam a követek csoportosításához, és az egyes csoportok jellemzéséhez is, illetve a mű számos követ életrajzához is adalékokkal szolgált.

A követek és az udvar közötti kapcsolattartást és a disszertáció forrásbázisát képező levelek a kontinensről az angol udvarba juttatásának módjait E. John B. Allen a postahálózat kiépülésével és a futárok működésével foglalkozó *Post and Courier Service in the Diplomacy of Early Modern Europe* című 1972-ben kiadott kötetéből és Philip Beale *A History of Post in England from the Romans to the Stuarts* című, 1998-as kötetéből dolgozva vázoltam fel. Az európai híráramlás főbb irányvonalait és módjait Joad Raymond és Noah Moxham *News Networks in Early Modern Europe* című 2016-ban megjelent kötete mutatja be részletesen, amelyből a *European Postal Networks* című tanulmányt és a *Maps versus Networks* című tanulmányt találtam különösen hasznosnak a disszertációhoz.

A vizsgált időszak követi hálózatának kulcsfigurái az államtitkárok (*Secretary of State*), akik az uralkodó és a Titkos tanács mellett a követi levelezés fogadó felei voltak az udvarban. A titkárok közül is kiemelkedik William Paget, aki az 1540-es években összefogta és az

uralkodóhoz kapcsolta ezt a hálózatot, és 1543-tól a külpolitikai irány meghatározó szereplője lett. Az ő munkásságával foglalkozik Andrew Johnston *William Paget and the late-Henrican polity 1543-47* című 2004-es doktori disszertációja. A disszertáció az első fejezetében összegyűjti azokat a követeket, akik a jelentéseiket Pagethez küldték, így jó kiindulási pontot jelentett az angol diplomácia alapos feltérképezéséhez, illetve az egyes követek tevékenységének feltárásához.

A követeket bemutató fejezetben leginkább három összefoglaló műre hivatkoztam, a jelentősebb, gazdagabb szakirodalommal rendelkező diplomaták életútjához ezen kívül különböző monográfiákat, tanulmányokat és szócikkeket is felhasználtam. A követek életéről és működéséről a *Dictionary of National Biography 1885-1900*, az *Oxford Dictionary of National Biography* és az 1982-ben kiadott *The History of Parliament: the House of Commons 1509-1558* vonatkozó szócikkei alapján írtam.³⁴ A követek közül korábbi kutatásaim során Christopher Monttal foglalkoztam, működését Esther Frances Mary Hildebrandt 1984-es *Christopher Mont, Anglo-German Diplomat* című tanulmánya és a 2016-ban *Christopher Mont levelei – alig ismert követi jelentések a 16. századból. Christopher Mont VIII. Henriknek írt leveleinek magyar vonatkozásai* címen megjelent tanulmányom mutatja be. Mont követtársa, Walter Bucler Katherine Parr királynő titkáraként dolgozott, így Linda Porter Katherine Parr királynőről írt *Katherine the Queen: The Remarkable Life of Katherine Parr, the Last Wife of Henry VIII* című 2010-ben kiadott kötetében részletes információkat olvashatunk róla és a Monttal közös 1544-45-es tárgyalásairól. A kötet Katherine Parr későbbi férje, a vizsgált időszakban az 1542-es budai hadjáraton részt vevő Thomas Seymour kapcsán is használható. Az egyéb felhasznált művek közül a legfontosabbak John MacLean Thomas Seymour életéről szóló *The Life of Sir Thomas Seymour* című 1869-es kötete, Nicholas Wotton működéséről Barbara Ficara *Nicholas Wotton: Dean and Diplomat* című 1981-es disszertációja, és Robert Barrington Edmund Harvell karrierjét bemutató *Two Houses Both Alike in Dignity: Reginald Pole and Edmund Harvell* 1996-os tanulmánya. Ezek a művek a megnevezett követeken kívül más diplomaták működésére is tartalmaznak adatokat.

---

³⁴ Mindhárom gyűjtemény online elérhető, az Oxford Dictionary of National Biographyhoz előfizetés szükséges, de a National Archives olvasótermeiben ingyenesen használható.

A kontinentális angol diplomácia fő irányvonalai a korszakban

VIII. Henriknek uralkodása kezdetétől fogva egyik legfőbb célja egy dicső győzelmet aratni Franciaország felett. E cél elérése érdekében külpolitikája nagyrészt a franciaellenes erőkkal való szövetségekötésre irányult, így elsősorban a Német-római Birodalommal keresett kapcsolatot. Leginkább Németalföld volt nyitott az angol szövetségre, mert egyik oldalon a franciák, a másikon a franciákkal szövetséges Geldern fenyegette, valamint szoros gazdasági kapcsolatok is fűzték Angliához.³⁵ A diplomáciai kapcsolat fenntartására VIII. Henrik számos ágense működött szerte a birodalomban, így Németalföldön, Spanyolországban, és 1520-tól a császári udvarban is. E politikát némiképp árnyalták aktuális események és érdekek, így például válása Aragóniai Katalintól és szembehelyezkedése a pápával, amelyek időnként a császár ellen fordították. Bár V. Károly nem akart háborúzni VIII. Henrikkel a válás ürügyén, de elszántan védte Aragóniai Katalin és Mária hercegnő érdekeit követének, Eustache Chapuys-nak a közreműködésével.³⁶

Az 1540-es évekre a közös ellenség, Franciaország közelebb hozta egymáshoz a két uralkodót. Emellett VIII. Henriket a birodalom felé fordította az is, hogy elveszítette harmadik feleségét, így ismét új házastársat keresett; ezúttal a császár unokahúga, II. Keresztély dán király és Habsburg Izabella lánya, Krisztina volt a kiszemeltje. V. Károly örült az angolok érdeklődésének, és felszólította Habsburg Máriát a házassági tárgyalások lefolytatására, aki vonakodva ugyan, de eleget tett a császár parancsának. A házassági ajánlatot a császár egészen a nizzai béke aláírásáig (1538 júniusa) fenntartotta, és később se vonta vissza, de VIII. Henrik elé egy olyan feltételt támasztott – kérjen diszpenzációt a pápától a házasság érvényességére –, amely kapcsán biztos volt abban, hogy az angol király nem fogja teljesíteni. A pápa 1539-ben kiátkozta VIII. Henriket, így a házasság teljesen ellehetetlenült. Angliában attól tartottak, hogy a katolikus világ ellenük fordul, amelyet csak fokozott a diplomáciai elszigetelődés, a királynak ebből ki kellett törnie.³⁷

³⁵ Rodriguez-Salgado, Maria-Jose: *Good brothers and perpetual allies: Charles V and Henry VIII*. In: Karl V. 1500–1558. Neue Perspektiven Seiner Herrschaft in Europa und Übersee. Hrsg. Kohler, Alfred – Haider, Barbara – Ortner, Christine. Wien, 2002. 611–653. itt: 612.

³⁶ Adams, Simon: *Tudor England's Relations with Spain, the Holy Roman Empire and the Low Countries*. State Papers Online, 1509–1714, Cengage Learning, Reading, 2009. <http://gale.cengage.co.uk/state-papers-online-15091714/essays.aspx> Elérés ideje: 2015.04.08. 2-3.

³⁷ Rodriguez-Salgado 2002, 631–632.

Barátsági szerződés V. Károlyal

A helyzet megoldására VIII. Henrik egy defenzív-offenzív szövetség megkötésével próbálkozott a császárnál, amelynek első lépéseként rendezni próbálta diplomáciai és kereskedelmi kapcsolatait a németalföldi kormányzóval, Habsburg Máriával. A vizsgált időszakban problémás volt a gazdasági kapcsolat Anglia és Németalföld között, mivel mindkét kormányzat megtiltotta, hogy a másik hajóiba árut rakodjanak. Habsburg Mária bármilyen szorosabb együttműködést a birodalom és Anglia között a kereskedelem rendezéséhez kötött.³⁸ Ugyanakkor támogatta az angolokkal való szövetségkötést, mivel úgy vélte, Németalföldet csak így lehet megvédeni a klevei hercegtől és a franciáktól.³⁹

1540-ben az angol uralkodó Stephen Gardinert és Henry Knyvettet küldte a császárhoz. Gardiner fő célja az angol politika birodalmi szövetség felé húzása volt, ebben az uralkodó is támogatta, így a diplomácia irányvonalát meghatározó diplomatának számított ebben az időszakban. 1541 júniusában egy szorosabb barátsági szerződés (*treaty of closer amity*) megkötésén munkálkodott, amely 6-10 hónapra (1542 áprilisáig) szólt volna, kikötve, hogy ezalatt egyik fél sem szövetkezhet mással a másik kárára.⁴⁰

A császári udvarban Nicolas Perrenot de Granvelle volt az, aki leginkább támogatta a szövetkezést az angolokkal, valószínűleg azért, mivel élete nagy részét Németalföldön töltötte, így úgy vélte, Anglia nem csak Németalföld, de a birodalom számára is elsőrangú partner lehet. Azzal érvelt, hogy VIII. Henrik sem rosszabb, mint a protestánsok, akikkel korábban már próbált tárgyalni a császár. Eustache Chapuys, az angliai birodalmi követ ellenezte a szövetséget, úgy vélte, VIII. Henrik megpróbálja a birodalmat és Franciaországot kijátszani egymás ellen, és a többet ajánló fél oldalára fog állni, de tényleges katonai segítséget nem nyújt majd.⁴¹ 1541-ben Norfolk hercege⁴² valóban a francia udvarban

³⁸ Potter, David Linley: *Henry VIII and Francis I. The Final Conflict 1540-1547.* (History of Warfare 66.) Leiden, 2011. 70.

³⁹ Rodriguez-Salgado 2002, 637.

⁴⁰ Potter 2011, 68-70.

⁴¹ Rodriguez-Salgado 2002, 633–634.

⁴² Thomas Howard (1473-1554), Norfolk 3. hercege, Catherine Howard testvére, VIII. Henrik sógora. Thomas Wolsley ellenékéhez tartozott, majd Thomas Cromwell halála után lett igazán befolyásos, de 1546-ban árulás miatt elítélték, VI. Edward alatt börtönben volt. *Thomas Howard, 3rd duke of Norfolk.* Encyclopedia Britannica <https://www.britannica.com/biography/Thomas-Howard-3rd-duke-of-Norfolk> Elérés ideje 2023.03.02

puhatolózott, állítólag mindössze önálló akcióról volt szó, de közben októberben is aktívan levelezett az uralkodóval a tevékenységéről.⁴³ Kérdéses, hogy VIII. Henrik valóban két lehetséges szövetség előnyeit mérlegelte-e, vagy csak a császárt igyekezett rászorítani az együttműködésre azzal, hogy látszólag a franciáknál is tárgyalt.

A legnagyobb fenyegetésnek mindkét fél I. Ferenc, a pápa, Velence és az Oszmán Birodalom szövetségét tartotta. Ennek ellenére VIII. Henrik a birodalmi követtel tárgyalva elsorolta, hogy számára milyen előnyökkel kecsegtetett I. Ferenc szövetségi ajánlata, miszerint a gyermekeinek jó házasságot, a hódításokból pedig részt kínált neki, valamint, hogy I. Ferencnek jóval több szövetségese volt, mint V. Károlynak. Erre Chapuys rákérdezett, hogy az angol király mégis kivel akar szövetkezni, de csak homályos választ kapott. A tárgyalások lelassultak, de nem csak emiatt. Nehézséget okozott, hogy Habsburg Mária nem akart engedni az angol követeléseknek a kereskedelem kapcsán,⁴⁴ és a tárgyalásokat az is akadályozta, hogy VIII. Henrik elszakadt Rómától és az angliai egyház fejének címezte magát. Granvelle felvetette, hogy az angol uralkodó egyezzen ki a pápával, de ezt Gardiner egyértelműen elutasította.⁴⁵ A katolikus császár nem akart olyan szerződést aláírni, amiben VIII. Henrik az angol egyház fejeként szerepel, ragaszkodott hozzá, hogy az angol uralkodó a szerződésben a Hit Védelmezője (*Fidei Defensor*) címét használja.⁴⁶

Az egyezmény véglegesítésében tapasztalt késedelem 1542 novembere és 1543 májusa között szinte teljes mértékben a lassú kommunikáció eredménye volt.⁴⁷ A tárgyalások végül sikerrel zárultak, a birodalmi követ Chapuys 1543. február 11-én egy májusig titkosított szerződés vázolt fel Gardinerrel és Wriothesley-vel Londonban a kölcsönös segítségnyújtásról és Franciaország megtámadásáról, melyet az angol uralkodó május 27-én ratifikált.⁴⁸ A szerződésben a felek megegyeztek arról, hogy a támadáshoz mindketten 20 000 gyalogossal és 5000 lovassal⁴⁹ járulnak hozzá,⁵⁰ és a seregeiket június 20-ra Párizs ellen küldik. A tervek

---

⁴³ Potter 2011, 57.

⁴⁴ Potter 2011, 77.

⁴⁵ Potter 2011, 68-70.

⁴⁶ Scarisbrick, John Joseph: *Henry VIII*. Harmondsworth, 1968. 568. A császár példányába csak a *Hit védelmezője* titulus került, az angol verzió azonban az egyház fejének is nevezi VIII. Henriket. Potter 2011, 78.

⁴⁷ Potter 2011, 77.

⁴⁸ Kohler, Alfred: *Karl V.: 1500-1558 : eine Biographie*. Berlin, 1999. 279. és Potter 2011, 78.

⁴⁹ Scarisbrick szerint fejenként 42 000 katonáról szólt a megállapodás. Scarisbrick 1968, 568.

⁵⁰ Rodriguez-Salgado 2002, 638.

szerint V. Károlynak Champagne felől, VIII. Henriknek pedig a Somme vonalán kellett támadnia.⁵¹ Az Angliával fennálló kereskedelmi kapcsolatokat is rendezték, bár ennek ellenére továbbra is gyakoriak voltak az összetűzések Németalföldön.⁵²

Az itáliai háborúk újabb szakasza

Míg az angol uralkodónak az elszigetelődéstől való félelem miatt volt fontos a szerződés megkötése, a császár a már zajló katonai konfliktusaihoz keresett támogatást VIII. Henriknél. 1541-ben V. Károly hajóhadát Algír ellen küldte, ám az időjárás miatt a támadás katasztrófába torkollott, és a flotta jelentős része megsemmisült. A kudarc teremtette kiváló alkalmat használták ki a franciák a régóta tervezett támadásra, amelynek valódi célja Milánó birtoklása volt, a casus bellit két francia követ meggyilkolása szolgáltatta.⁵³ Ugyan a velenceiek és a pápa nem csatlakoztak, de a francia király számíthatott szövetségére, a klevei hercegre, aki a gelderni trónviszály miatt szembekerült a császárral.

1538 júniusában meghalt Charles d’Egmont, Geldern fejedelme, aki jogai védelméért a császárral szemben a franciákkal keresett szövetséget. Halála után a gelderni örökösödési háborúban a császár meg akarta akadályozni, hogy a jülich–kleve–bergi hercegségek egyesüljenek az uralkodó nélkül maradt Geldernnel az 1539-ben hatalomra került V. Vilmos klevei herceg (1516–1592) uralma alatt, aki az anyja révén formálhatott jogot Geldernre.⁵⁴ A herceg Geldern megszerzéséhez először a schmalkaldeni szövetség támogatását akarta elnyerni, azonban mivel katolikus alattvalói miatt nem állt nyíltan a reformáció mellé, és mert hesseni Fülöp 1541-ben megegyezett a császárral, hogy Geldern ügyében semlegességet tanúsít, a protestánsok nem támogatták. Ezt követően Vilmos a francia király felé fordult, és 1541-ben egy házassági szerződéssel szövetségre lépett vele.⁵⁵ 1542-ben a császár hadat üzent a franciákkal szövetkező klevei hercegnek, ezzel kiújult az itáliai háború. Az újabb szakaszban Németalföld déli része lett az egyik fő hadszíntér, a klevei herceg pedig a francia

---

⁵¹ Scarisbrick 1968, 569.

⁵² Kohler 1999, 280.

⁵³ Rodriguez-Salgado, Maria-Jose: *The Habsburg-Valois wars*. In: *The New Cambridge Modern History*. Ed. Elton, G.R. Cambridge, 1990. II. kötet 377–400. itt: 391.

⁵⁴ Potter 2011, 48.

⁵⁵ Guitman Barnabás: *Fejezetek a schmalkaldeni háború történetéből*. *Világtörténet* 36 (2014) 2. sz. 295–317. itt: 298.

király egyik legfontosabb szövetségese.⁵⁶

1542 júliusában egy francia sereg Artois és Flandria felé indult, Marteen van Rossem vezetésével a klevei herceg 18 000 fős serege pedig megtámadta Antwerpent és Löwent. Orléans hercege (I. Ferenc harmadik fia, Károly) csapataival Luxemburgba tört be, egy negyedik sereg Roussillonnál támadt, ám utóbbi végül kudarcot vallott, és vissza kellett vonulnia.⁵⁷ A herceg a dicsőség reményében később elhagyta Luxemburgot, hogy a király déli seregeihez csatlakozzon, így az általa elfoglalt területeket a németalföldi seregek könnyedén visszaszerezheték.⁵⁸ 1543. március 24-én a klevei herceg seregeit vezető Wilhelm Thumbshirn vereséget mért a támadó németalföldi és császári csapatokra,⁵⁹ azonban V. Vilmos végül magára maradt, se a protestánsok (még rokona, a szász választó sem), se a franciák nem segítettek neki megvédeni területét a támadó császári hadakkal szemben, így később V. Károly közel 50 000 fős serege győzelmet aratott felette. 1543. szeptember 7-én megkötötték a háborút lezáró venlói szerződést. Vilmos átadta a császárnak Geldern és Zutphent, lemondott az önálló külpolitikáról, és fejedelemségét megőrizte katolikusnak.⁶⁰ A klevei herceg elleni győzelem megszilárdította a császár tekintélyét, és hozzájárult ahhoz, hogy sikerüljön meggyőznie a birodalmi rendeket a franciák elleni háború katonai támogatásáról.⁶¹

1543. június 20-án Habsburg Mária behívatta VIII. Henrik követeit, Nicholas Wottont és Thomas Seymourt, hogy a franciák aggasztó előrenyomulása miatt az angol uralkodó segítségét kérje, sürgősen tudni akarta, hogy mennyi katonával, és pontosan mikor tervez VIII. Henrik becsatlakozni a hadmozdulatokba.⁶² Az angol uralkodó végül június 22-én hadat üzent I. Ferencnek, és John Wallop vezetésével 5000 katonát küldött Németalföld

⁵⁶ Rodriguez-Salgado 2002, 640. és Potter 2011, 55.

⁵⁷ Rodriguez-Salgado 1990, 391.

⁵⁸ Leathes, Stanley: *Habsburg And Valois. (II.)* In: The Cambridge Modern History. I-XIV. Ed. Ward, Adolphus W. Cambridge, 1903. II. kötet 66 –103. 76.

⁵⁹ Guitman 2014, 298.

⁶⁰ Rodriguez-Salgado 1990, 391., Guitman 2014, 298. és Vilar Sánchez, Juan Antonio: *Hoheitsrechte und Besitzungen Karls V im Rheinland: von de Mosel bis zur Nordsee. Eine Beschreibung der Ostlichen Grenze der Erbniederlande.* In: Karl V. 1500–1558. Neue Perspektiven Seiner Herrschaft in Europa und Übersee. Hrsg. Kohler, Alfred – Haider, Barbara – Ortner, Christine. Wien, 2002. 488–532. itt: 524.

⁶¹ Guitman 2014, 299.

⁶² Potter 2011, 135.

védelmére.⁶³

A franciák eközben délen is támadást indítottak. A Hajreddin Barbarossa vezette török hajóhad csatlakozott a francia flottához, együtt megostromolták és kifosztották Nizza városát (1543. augusztus 6–22.), de az erődöt nem sikerült bevenniük. Ezt követően a török flotta a „legkeresztényibb király” engedélyével egy francia kikötőben, Toulonban telelt, ahol erre az időre egy – keresztényeket is árusító – rabszolgapiacot is létesítettek, majd – mivel jelenlétük egyre kellemetlenebbé vált I. Ferenc számára – a partvonalat fosztogatva Isztambulba hajóztak.⁶⁴ A franciák Francois de Bourbon vezetésével Piemont ellen vonultak.⁶⁵

A császár a jülich-kleve-bergi herceg legyőzése után folytatta harcát Luxemburg és más franciák által elfoglalt területek visszaszerzéséért.⁶⁶ Bár 1544. április 14-én Ceresole-nál a császári csapatok hatalmas vereséget szenvedtek, 8000 birodalmi katona veszett oda és 2000 esett fogságba,⁶⁷ a franciák nem tudták kihasználni a győzelmüket, támadásuk elakadt.⁶⁸ 1544 júniusára Ferrante Gonzaga vezetésével a császár csapatai benyomultak Franciaországba, elfoglalták Ligne-t és Commercyt, majd ostromolni kezdték a Párizstól mindössze 200 km-re lévő Saint Diziert.⁶⁹ Július 13-án V. Károly 10 000 gyalogossal és 2300 lovassal csatlakozott az ostromlókhoz, és augusztus 17-én, hatheti ostrom után sikerrel bevették a várost.⁷⁰

Ugyan az angolok betartották az egyezmény kölcsönös védelemre vonatkozó részét azzal, hogy Németalföld védelmére katonákat küldtek, egyik fél sem a tervek szerint mozgósított.⁷¹ A franciák többször megpróbálták a skótokon keresztül lefoglalni az angolokat, de az angol seregek 1542. november 23-i győzelme Solway Mossnál, majd V. Jakab váratlan halála úgy tűnt, hogy megszünteti az északi fenyegetést, így VIII. Henrik teljes erejével

---

⁶³ Rodriguez-Salgado 2002, 643.

⁶⁴ Rodriguez-Salgado 2002, 640. és Leathes 1903, 77.

⁶⁵ Kohler 1999, 286.

⁶⁶ Rodriguez-Salgado 2002, 643.

⁶⁷ Kohler 1999, 286.; Leathes 1903, 77. és Rodriguez-Salgado 1990, 392.

⁶⁸ Parker, Geoffrey: *Die politische Welt Karls V.* In: Karl V. 1500–1558 und seine Zeit. Hrsg. Soly, Hugo. Köln, 2003. 113–226. itt: 176.

⁶⁹ Parker 2003, 178–179.

⁷⁰ Leathes 1903, 78.

⁷¹ Scarisbrick 1968, 582–584.

Franciaországra koncentrálnak.⁷²

Az angol sereget maga VIII. Henrik akarta vezetni, bár erről a császár megpróbálta lebeszélni, egyrészt, nehogy az angol uralkodónak baja essen, másrészt pedig mivel a betegeskedő és elhízott király lassította volna az offenzívát.⁷³ 1544. július 15-én VIII. Henrik partra szállt Calais-ban,⁷⁴ és a sereggel tartott. A hadakat Suffolk és Norfolk hercegei vezették, előbbi Montreuil ellen vonult, utóbbi pedig Boulogne-t vette ostrom alá július 19-én.⁷⁵ 1544. szeptember 7-ére a birodalmi csapatok már csak 80 km-re álltak Párizstól, és szeptember 14-én VIII. Henrik elfoglalta Boulogne-t. I. Ferenc kénytelen volt megosztani a csapatait, és anyagilag is nehéz helyzetbe került. Egyetlen kiutat a békekötés jelentett, így tárgyalni kezdett a császárral a békéről.⁷⁶ V. Károly hajlott a megegyezésre, mert a birodalom belső feszültségeinek rendezése miatt neki is szüksége volt a háború mielőbbi lezárására.⁷⁷ A császár követséget küldött VIII. Henrikhez a békekötés előtt, de a válaszáat nem várta meg. Szeptember 18-án békét kötött a franciákkal Crépynél.⁷⁸ Nicholas Perrenot de Granvelle tanácsos úgy érvelt a békekötés mellett, hogy az angol uralkodó a tervezett támadásnál cserbenhagyta a császárt, így a különbéke jogos volt.⁷⁹ VIII. Henrik természetesen nem így látta, ő árulásként értékelte a császár lépését, hiszen így a franciák teljes erejüket ellene fordíthatták.⁸⁰

1545-ben I. Ferenc megpróbálta visszavenni Boulogne-t, ezért VIII. Henrik arra kérte a császárt, hogy teljesítse a szerződésben foglalt kötelezettségét és segítsen a védekezésben. V. Károly nehéz helyzetbe került, se a franciákkal, se az angolokkal nem akart szembehelyezkedni. Végül 1545 augusztusában úgy döntött, hogy segíti az angolokat addig, amíg ez nem ütközik a franciákkal kötött egyezségével, vagyis pénzzel fogja támogatni a

---

⁷² Rodriguez-Salgado 2002, 637. Azonban a franciaországi támadás közben Skóciában ismét kiújultak a harcok, az angolok két fronton voltak kénytelenek harcolni, és egy francia-skót inváziótól tartottak. Scarisbrick 1968, 574.

⁷³ Scarisbrick 1968, 575–576.

⁷⁴ Parker 2003, 179.

⁷⁵ Scarisbrick 1968, 577.

⁷⁶ Parker 2003, 180–181.

⁷⁷ Rodriguez-Salgado 1990, 392.

⁷⁸ Scarisbrick 1968, 578–579.

⁷⁹ Rodriguez-Salgado 2002, 644.

⁸⁰ Scarisbrick 1968, 582–584.

védekezést.⁸¹ Hogy véget vessen a nehéz helyzetnek, megpróbálta békére bírni a feleket, és felajánlotta, hogy közvetít kettejük között, de erre az angolok nem voltak hajlandóak.⁸²

A schmalkaldeni szövetség, mivel mindkét országgal kapcsolatot keresett, szintén megpróbált közvetíteni a két potenciális szövetségese között. 1545 augusztusában Johann Sleidant és Ludwig von Baumbachot küldték Angliába, Hans Brunot és Christoper von Venningent pedig Franciaországba, hogy rávegyék a feleket arra, hogy összeüljenek egy békekonferenciára, ahol egy évre, de legalább 1546 húsvétjáig fegyverszünetet kötnének. A követek sikerrel jártak, a 1545 novemberétől 1546 januárjáig a schmalkaldeni szövetség közvetítésével zajló calais-i konferencián az angolok és franciák tárgyalóasztalhoz ültek, az angolok Pagetet és Cuthbert Tunstallt küldték.⁸³ Bár a mediáció ekkor nem vezetett eredményre, a tárgyalások Gardiner vezetésével és a császár támogatásával tovább folytatódtak,⁸⁴ és 1546. június 6-án a két ország Guisnes-nél végül békét kötött, angol kézen hagyva Boulogne-t legalább nyolc évre, de erre mindkét uralkodót csak a háború finanszírozásának nehézsége szorította rá.⁸⁵ A protestánsok reménye azonban – hogy ha kibékítik a két nagyhatalmat, azok közösen fogják támogatni őket a császár elleni harcukban – hiábavaló volt. Anglia és Franciaország nem avatkozott be a birodalom viszályaiba és nem nyújtottak segítséget a protestánsoknak a schmalkaldeni háborúban.⁸⁶

Az angol-birodalmi szövetség összeomlása ismét azt a veszélyt hordozta magával, hogy a katolikus uralkodók összefognak VIII. Henrik ellen, ezért az angolok már 1544 októberében tárgyalásokba kezdtek a franciákkal, egyelőre sikertelenül. A franciákkal és a schmalkaldeni szövetséggel is ellenséges Gardiner vezető szerepe az angol diplomáciában a császár különbékéje miatt megromló viszony által elveszett, helyette a kevésbé dogmatikus Pagethez került. Paget úgy vélte, hogy Európa egy elhúzódó vallási konfliktus felé tart, ami Anglia számára tragikus lenne. Gyanakvóan tekintett I. Ferencre és V. Károlyra is, egyikükben sem

⁸¹ Rodriguez-Salgado 2002, 645–646.

⁸² Scarisbrick 1968, 481.

⁸³ McEntegart, Rory: *Henry VIII, the League of Schmalkalden, and the English Reformation*. Woodbridge, 2011. 209-210. Tunstall ekkor 72 éves volt, azért küldték Pagettel, hogy tapasztalatával segítse a fiatalabb követet. MacMahon 1999, 111.

⁸⁴ Johnston 2004, 156.

⁸⁵ Johnston 2004, 144. és McEntegart 2011, 211.

⁸⁶ Rodriguez-Salgado 2002, 649.

bízott, és próbálta újraindítani a kapcsolatokat a német protestánsokkal.⁸⁷ Paget és az uralkodó szoroson együttműködtek, próbálták kijátszani egymás ellen a császárt és a protestánsokat. VIII. Henrik 1547. január 28-án bekövetkezett haláláig ennek megfelelően kettős diplomáciát folytattak: tárgyaltak a protestáns fejedelmekkel egy létrehozandó hármass szövetségről Franciaországgal, valamint ezzel párhuzamosan V. Károlyval a franciák elleni támadó szövetség megújításáról.⁸⁸

Német zsoldosok angol szolgálatban

Sem Anglia, sem Franciaország nem rendelkezett elegendő saját katonával a háborúhoz, és mindkét uralkodó felismerte, hogy a hatékony hadsereghez professzionális zsoldosokra van szükség, akiket elsősorban a birodalom német területeiről tudtak beszerezni. VIII. Henrik már az 1543-as szerződésbe is belefoglaltatta, hogy a seregei egy részét a Németországban és Németalföldön toborzott zsoldoscsapatokból fogja összeállítani.⁸⁹ Az angol diplomáciának így egyrészt e zsoldosok szolgálatba fogadása, másrészt a francia szolgálatba álló katonákról való információszerzés kiemelt fontosságú feladata lett. A disszertáció szűkebb témájához nem tartozik szoroson, és terjedelmi határai sem engednék az anyag teljes körű feltárását, így e fejezetben nem fogom számba venni az összes ezzel kapcsolatos levelet, mindössze néhány példát szeretnék hozni annak szemléltetésére, hogy mennyire fontos részét képezik az erre vonatkozó jelentések a forrásanyagoknak.

A francia szolgálatba álló zsoldosok kapcsán számos adatot találunk a birodalomban állomásozó megbízottak közül levelezésében. Nicholas Wotton már 1541-ben, Klevében teljesítet küldetése során megfigyelte a *landsknechtek* mozgását, felsorolta parancsnokaikat, és jelentette, hogy francia szolgálatban állnak-e.⁹⁰ Christopher Mont 1542 szeptemberében írt arról, hogy egyre több német katona áll francia szolgálatba a magas zsoldért.⁹¹ Őket novemberben a speyeri gyűlésen, mivel a birodalom rendeletével szemben a birodalom ellen idegen hatalom szolgálatba álltak, törvényen kívülivé nyilvánították.⁹² Rövidesen emiatt

⁸⁷ Johnston 2004, 141-156.

⁸⁸ Rodriguez-Salgado 2002, 649–650. és Gammon, S.R.: *Statesman and schemer. William, First Lord Paget, Tudor Minister*. Newton Abbot, 1973. 94-97.

⁸⁹ Potter 2011, 305. és 311.

⁹⁰ L&P 16. 687, L&P 16. 731 és L&P 16. 862; Potter 2011, 311.

⁹¹ L&P 17. 766.

⁹² L&P 17. 1145.

többen otthagyták a francia királyt, például 1543 februárjában tizenkét zászlóaljnyi gyalogos távozott.⁹³ Egy évvel később Mont jelentette, hogy 1544. március 12-én néhány gyalogos csapat érkezett Mainzba, akik vagy a kemény fegyelem és csökkentett zsold miatt hagyták ott a francia királyt, vagy az küldte el őket, mivel török katonákat várt. A katonákat nem büntették meg, de 14 tisztet fogolyként Speyerbe szállítottak.⁹⁴ A konfliktus alatt a svájci zsoldosok a francia király biztos bázisát jelentették. Mont először 1543 augusztusában említette, hogy 15 000 svájci zsoldos tart a francia királyhoz.⁹⁵ A svájciak és a franciák kapcsolatát mutatja az is, hogy a kantonok gyűlésén részt vettek a francia király képviselői is.⁹⁶ Mont levele szerint április 5-én a császár és a fejedelmek levélben szólították fel a svájciakat, hogy ne támogassák a törökkel szövetséges I. Ferencet, hanem inkább a birodalom törökellenes harcához csatlakozzanak. Emellett beszámolt arról a szóbeszédről is, hogy a kantonok egy része 12 000 katonát küldött a francia uralkodónak.⁹⁷ A svájciak válaszképpen megígérték, hogy meg fogják indokolni a franciák támogatását, és hamarosan egy követséget küldenek.⁹⁸ A speyeri birodalmi gyűlés határozatába a birodalom vagy a császár elleni katonai szolgálat tilalmát is belevették.⁹⁹ Ennek ellenére két hónap múlva írt jelentésében Mont újabb 20000 francia szolgálatba állt svájci katonáról számolt be,¹⁰⁰ majd 1545 júniusában arról küldött jelentést, hogy a francia király még 12 000 svájci katonát kért.¹⁰¹

VIII. Henrik számos küldöttséget indított útra az időszakban, hogy katonákhoz jusson. 1542-ben a Buda visszafoglalására irányuló birodalmi hadjáratához csatlakozó Thomas Seymour küldetésének is része volt, hogy két kapitánnyal találkozzon, Georg von Heideckkel¹⁰² és Ludwig von Fleckensteinnel, és tárgyaljon velük arról, hogy mennyi katonát tudnának az uralkodó szolgálatába állítani, mennyi idő alatt és milyen útvonalon tudnának Németalföldre menni, és mekkora zsoldot kérnének.¹⁰³ 6000 *landsknechtet* és 3000 lovast

---

⁹³ L&P 18. 203.

⁹⁴ L&P 19. 196.

⁹⁵ L&P 18/2. 25.

⁹⁶ L&P 19. 218.

⁹⁷ L&P 19. 302.

⁹⁸ L&P 19. 401.

⁹⁹ L&P 19. 679.

¹⁰⁰ L&P 19/2. 80.

¹⁰¹ L&P 20. 919.

¹⁰² Heideck öccse Potter szerint francia szolgálatban állt. Potter 2011, 310.

¹⁰³ L&P 17. 941.; MacMahon 1999, 173. és Potter 2011, 311., előbbinél Fegelstein néven szerepel.

ajánlottak, de ragaszkodtak ahhoz, hogy egy hónapra van szükségük, és nem szolgálhatnak a császár ellen.¹⁰⁴ VIII. Henrik végül elutasította az ajánlatukat, Fleckenstein pedig később francia szolgálatba állt.¹⁰⁵

1544-től William Paget, Nicholas Wotton és Christopher Mont mellett Ralph Fane, Richard Windebank, Francis Hall, Thomas Averej, Edward Vaughan, John Brende, John Brygantyn és John Dymock is német zsoldoscsapatok felfogadásán munkálkodott, a feladatok koordinálásában és a szükséges pénz eljuttatásában Thomas Palmer, Thomas Chamberlain és Stephen Vaughan segítették őket.¹⁰⁶ A pénzhiány állandó probléma volt, egyrészt a zsoldosok gyakran túl magas összeget kértek, másrészt pedig a kifizetésük sem mindig ment zökkenőmentesen, mert vagy nem állt rendelkezésre megfelelő mennyiségű érme, vagy a kiállított váltó nem jutott el időben a felfogadást végző megbízottakhoz.¹⁰⁷

1544 elején két zsoldoskapitánnyal tárgyaltak, Fane és Wyndebank Landenberggel,¹⁰⁸ Wotton pedig Hans von Sickingennel. Előbbinek 16 000 fl.-t, utóbbinak 10 000-t fizetett ki Vaughan váltó révén, azonban végül egyiket sem sikerült felfogadni. Sickingen révén 1000 fős nehézlovasságtól, Landenberg miatt pedig 8000 gyalogostól és 4000 lovastól estek el az angolok. Mathies Leuchtmacherrel, és Buren grófjával sikerült megegyezni, előbbi német lovasságot, utóbbi 2000 németalföldi gyalogost a császár költségén és 2000 *landsknechtet* angol költségén állított hadrendbe.¹⁰⁹ Itáliában Ludovico dall'Armi ígért zsoldosokat, 1544-ben a Boulogne melletti táborban ajánlotta fel a szolgálatait. Királyi megbízatással és pénzzel küldték vissza Velencébe 6000 *condottierit* toborozni velencei területről. Dall'Armi több levelet is küldött az uralkodónak, és bár zsoldosok toborzásában nem járt sikerrel, folyamatosan informálta a királyt.¹¹⁰

Friedrich von Reiffenberggel először Mont és Bucler, majd Wotton, végül Thomas Averej, Thomas Chamberlain, Ralph Fane és Francis Halle tárgyalt. 1545 májusában Wottonnak 20 zászlóaljnyi gyalogost és ezer lovaszt ígért, és bár a követ a korábbi rossz

¹⁰⁴ Seymour instrukciói, 1542. december 12. L&P 18. 42.; State Papers 9. 231.

¹⁰⁵ Potter 2011, 311.

¹⁰⁶ Potter 2011, 315.

¹⁰⁷ Potter 2011, 312-313.

¹⁰⁸ Például L&P 19. 618.

¹⁰⁹ Potter 2011, 313-315.

¹¹⁰ Például L&P 21/2. 384. és L&P 21/2. 496.

tapasztalatok miatt nem akarta felfogadni, már júniusban Angliába hívták, és júliusban Antwerpenben a fizetségét kérte Vaughantól. 1545 Júliusában Claes Taphorent küldték Brémába, hogy Peter von Geldern és Eytel Wolff von Goetenberch vezetése alatt lovasságot szerezzen Reiffenberg csapataihoz. A Reiffenberggel való tárgyalásokat nehezítette, hogy a franciák is megpróbálták felfogadni a csapatait, néhány alvezérét meg is tudták győzni, így az egységei közül többen dezertáltak, vagy átálltak a franciákhoz. Végül a zsoldoskapitány az angol király helyett a hesseni tartománygrófnak ajánlotta fel szolgálatait, és a helyzet olyannyira elfajult, hogy a zsoldosok a velük tárgyaló angol megbízottakat foglyul is ejtették, sőt, Chamberlaint akasztással fenyegették, csak november 22-én szabadultak ki és tudtak visszatérni Antwerpenbe.¹¹¹

Mivel a Rajna-vidékről nehéz volt a katonákat eljuttatni északra, különösen a schmalkaldeni háború kitörésével, az angol stratégia megváltozott, és Észak-Németország felé fordult, különösen Bréma és Hamburg felé, hiszen onnan közvetlenül tengeren lehetett szállítani a csapatokat. John Dymock és Claes Taphoren 1545 szeptemberében kezdtek tárgyalni Conrad Pfenninggel (más írásmód szerint Pennynckkel), aki végül 3000 *landsknechtről* szóló szerződést írt alá.¹¹² 1546. február 1-jén Brende-t és Brigantynt bízták meg a zsoldosok felfogadására és kifizetésére, ők 3000 fontot kaptak Vaughantól Antwerpenben, majd még 2000 fontot Hamburgban kereskedőktől, és március 4-én értek Brémába, ahol elégedetten konstatálták, hogy 2983 katona össze is gyűlt. A nehézséget az jelentette, – azon túl, hogy francia ügynökök megpróbálták felosztatni a csapatot – hogy a katonákat Németalföld területén kellett átvinni, amire azonban Habsburg Mária nem adott engedélyt, egyrészt, mivel tartott attól, hogy fosztogatnának, másrészt pedig a franciákat sem akarta magára haragítani. Végül Edward Carne közbenjárására kisebb csoportokban átkelhetek, és áprilisban értek Calais-ba.¹¹³ A Calais-ban Hertford vezetése alatt felállítandó sereg Paget Montnak megírt terve szerint 16 000 angolból, 2000 olaszból, 2000 spanyolból és Pfenning 6000 németéből állt volna, illetve 4000 fős részben német, részben olasz lovasságból.¹¹⁴ Christopher Mont a hesseni Fülöppel 1545-1546-ban folytatott tárgyalásai során is próbált katonákat szerezni, erről részletesen a következő fejezetben számolok be.

¹¹¹ Potter 2011, 321-333.

¹¹² Potter 2011, 337-338. Dymock levele: L&P 20/2. 274, a szerződés: L&P 21. 112/2.

¹¹³ Potter 2011, 339. L&P 21. 330. és L&P 21. 495.

¹¹⁴ Paget itt egyszerűen megduplázta Pfenning zsoldosainak számát, miközben egy másik, Petrenek írt leveléből látszik, hogy tudta, hogy 3000 emberről van csak szó. L&P 21. 272. és L&P 21. 614.; Potter 2011, 340.

Összességében elmondható, hogy a német zsoldosok felfogadására irányuló angol kísérletek ritkán voltak sikeresek, és még ezekben az esetekben is nehézséget okozott a zsoldosok eljuttatása az angol sereghez. A távolság és a pénzhiány mellett a zsoldoskapitányok személye és a megbízottak tapasztalatlansága¹¹⁵ is közrejátszhatott abban, hogy a tárgyalások gyakran kudarcba fulladtak, sőt, időnként komoly anyagi veszteséget okoztak az amúgy is nehéz pénzügyi helyzetben lévő angol koronának anélkül, hogy végül katonákhoz juttatták volna.

Tárgyalások a protestáns szövetség és VIII. Henrik között

1530-as évek elején a schmalkaldeni szövetség nem csak a hit védelmére jött létre, a fejedelmek császárral szembeni érdekérvényesítése is a céljai között szerepelt. Az eredetileg csak öt fejedelmet és tizenegy várost összekötő szövetség a következő tíz évben tovább bővült, a dolgozatban vizsgált időszakra a birodalom meghatározó és megkerülhetetlen tényezője lett. Legerősebb és legmeghatározóbb tagjai Fülöp hesseni tartománygróf, János Frigyes szász választó és az 1537-ben felvett Móric szász herceg voltak.¹¹⁶ Az 1540-es években a schmalkaldeni háború kitöréséig I. Ferdinánd és V. Károly mindent megtettek azért, hogy fenntartsák a kényes egyensúlyt a protestánsok jóindulatának megőrzése és a katolikus szövetségeseik bizalmának megtartása között.¹¹⁷ A 1541-ben a békéltető szándékú regensburgi hitvitán úgy tűnt, a császárnak sikerül megegyeznie a protestánsokkal, miután számos engedményt tett a vallásuk gyakorlására,¹¹⁸ és felfüggesztette a protestánsok elleni eljárásokat.¹¹⁹ Nem csak V. Károly tett engedményeket, hanem a schmalkaldeni szövetség vezéralakja, hesseni Fülöp tartománygróf is, aki egy titkos szerződésben megegyezett a császárral arról, hogy nem szélesítik tovább a szövetséget, és támogatják a császár igényét a gelderni hercegségre.¹²⁰ A tartománygróf valószínűleg azért vállalta egy ilyen szerződés megkötését, hogy a császár szemet hunyjon a Luther és Melanchthon által elismert bigámiája

¹¹⁵ Potter 2011, 315.

¹¹⁶ Guitman 2014, 295–296. (Bár Móric herceg a schmalkaldeni háborúra a választófejedelmi címért cserébe átpártolt a császár oldalára.)

¹¹⁷ Fichtner, Paula Sutter: *Ferdinand I of Austria. The Politics of Dynasticism in the Age of the Reformation*. New York, 1982. 183.

¹¹⁸ Fichtner 1982, 163. és Chadwick, Owen: *A reformáció*. Bp. 2003. 260.

¹¹⁹ Fichtner 1982, 183.

¹²⁰ Guitman 2014, 296.

felett, amely a birodalomban halálos bűnnek számított.¹²¹

Anglia már a Rómával való szakítás előtt is gazdasági kapcsolatban állt a Baltikum Hanza-városaival, de a reformáció hatására új aktív diplomáciai kapcsolatokat alakított ki a protestáns fejedelmekkel, Észak-Németország városaival és Skandináviával.¹²² VIII. Henrik diplomatái már az 1530-as években tárgyalásokat folytattak a németországi protestáns fejedelmekkel: először 1531-ben William Paget, a későbbi államtitkár utazott a Birodalomba, majd e célból alkalmazta az uralkodó Christopher Montot is. Azonban VIII. Henrik vonakodása és a jóval nagyvonalúbb és agresszívebb francia diplomáciai törekvések a szövetség felé gátolták a protestánsok és VIII. Henrik között létrehozandó szövetség megvalósulását,¹²³ így a diplomaták ténykedése eredménytelen maradt. 1538-ban a smalkaldeni szövetség követséget küldött az angol udvarba, Thomas Cromwell támogatta az együttműködést a protestánsokkal, de a tárgyalások főleg vallási kérdésekről szóltak, és eredménytelenül zárultak. Christopher Mont egy újabb követséget próbált szervezni Melanchton részvételével, sikertelenül.¹²⁴ A protestáns fejedelmekkel való tárgyalás több okból érzékeny terület volt VIII. Henriknek: egyrészt óvatosan kellett a császár ellenfeivel kapcsolatot keresnie, másrészt a szorosabb kapcsolat a protestáns reformáció támogatását is jelentette volna, amellyel a király nem szimpatizált annyira, mint tárgyalópartnerei szeretnék volna,¹²⁵ illetve az uralkodó nem igazán akart magánál jóval alacsonyabb rangú grófokkal, fejedelmekkel baráti viszonyt kialakítani úgy, mintha egyenlő felek lennének.¹²⁶

Thomas Cromwell tervei között szerepelt Anglia és a protestánsok kapcsolatainak szorosabbra fűzése, főleg, mivel attól tartott, hogy a katolikus hatalmak összefognak Anglia ellen. Ennek eszközeként 1538-ban a német protestánsok között keresett feleséget az uralkodónak. VIII. Henrik későbbi harmadik felesége Klevei Anna közelebb vihette volna az angol királyt egy protestáns szövetséghez. Anna bátyja, Vilmos a klevei herceg V. Károlyal

¹²¹ MacCulloch, Diarmaid: *A reformáció története*. Bp. 2011. 356–357.

¹²² Doran, Susan: *England and Europe in the Sixteenth Century*. London, 1999. 88.

¹²³ Adams 2009, 2. és Doran 1999, 89-90.

¹²⁴ McEntegart 2011, 146. A protestánsokkal való 1537-38-as tárgyalásokról bővebben lásd McEntegart 2011, 77-130.

¹²⁵ Ellenben Cromwell esetében például pont, hogy az angliai reformáció erősítése lehetett az egyik indok a protestáns fejedelmekkel való kapcsolatkeresésre a tradicionális Habsburg szövetséges pótlásán túl. MacMahon 1999, 50. és McEntegart 2011, 1-10.

¹²⁶ MacMahon 1999, 51.

viszályban állt Geldern birtoklása kapcsán, húga pedig a protestáns János Frigyes szász választó felesége volt, így a frigy VIII. Henriket több okból is a protestánsok felé fordíthatta volna. A házasság azonban kudarcba fulladt, 1540. július 9-én alig fél év után érvénytelenítették, és sikertelenségébe maga Cromwell is belebukott.¹²⁷

A következő években az angol uralkodó a császárral keresett szövetséget, az angol diplomáciában a katolikus, császárbarát Gardiner politikája érvényesült.¹²⁸ Az angol uralkodó a császár felé közeledett, és közösen indítottak háborút Franciaország ellen. 1545-re V. Károly és VIII. Henrik kapcsolata (a császár franciákkal kötött különbékéje miatt) ismét megromlott, az angol király pedig szövetségesek híján elszigetelődni látszott. VIII. Henrik mozgástere a kiátkozás miatt meglehetősen lecsökkent, így a pápával szintén ellenséges protestáns fejedelmek felé fordult, és a hesseni örgróffal keresett kapcsolatot.¹²⁹ A béke révén VIII. Henrik magára maradt a franciákkal szemben, a schmalkaldeni szövetség tagjai pedig attól tartottak, hogy a császár ellenük fogja fordítani a katonai erejét így, hogy francia támadástól nem kellett félnie.

1544 szeptemberétől William Paget határozta meg az angol diplomácia irányvonalát, és a protestánsokkal keresett kapcsolatot egy katonai szövetség reményében. A biztonság kedvéért azonban a császárral való kapcsolatot is rendezni igyekezett, e célból 1545 februárjában a császári udvarba ment.¹³⁰ 1544 augusztusában a Cromwell bukása óta csak megfigyelőként tevékenykedő Christopher Mont felajánlotta szolgálatait Pagetnek egy protestánsokkal folytatott tárgyalásra.¹³¹ Paget támogatta a felvetést, és a protestáns királynő, Katherin Parr titkárát, Walter Buclert küldte 1545. január 26-án pénzzel és instrukciókkal Monthoz Speyerbe, hogy tárgyaljanak a hesseni tartománygróffal kezdett Anglia, Bréma, Lübeck, Dánia és Hessen szövetségbe foglalásáról.¹³² Bucler február 10-én írt a kontinensről

¹²⁷ L&P 15. 860.; Doran 1999, 90-91. és McCulloch, Diarmaid: *Henry VIII and the Reform of the Church*. In: *The Reign of Henry VIII. Politics, Policy and Piety*. Ed. MacCulloch, Diarmaid. London, 1995. 159-180. itt: 171.

¹²⁸ McEntegart 2011, 204. A diplomaták közül a már említett Norfolk próbálkozott franciabarát politikával, eredménytelenül. Doran 1999, 91.

¹²⁹ Smith, Herbert Maynard: *Henry VIII and the Reformation*. London 1962. 192.

¹³⁰ Johnston 2004, 156.

¹³¹ L&P 19/2. 81. és McEntegart 2011, 205.

¹³² McEntegart 2011, 206.

először, Antwerpenből, majd február végén Speyerben találkozott Montttal.¹³³

A tárgyalás menetéről rendszeresen tájékoztatták az uralkodót, a leveleket márciustól nagyrészt Walter Bucler írta (bár mindketten aláírták őket). Könnyen eldönthető, hogy melyik diplomata a levelek írója, mivel kettejük írásképe nagyon különböző, valamint Christopher Mont mindig latinul, Walter Bucler pedig angolul írt. A levelek nagy részét a királynak, néhányat William Pagetnek címezték, a kényesebb kérdésekről titkosírással írtak.

A diplomatakat részt vettek a wormszi birodalmi gyűlésen, és személyesen is felkeresték a hesseni tartománygrófot.¹³⁴ Az első jelentést a hesseni gróffal való találkozásról Mont írta Speyerből, 1545. január 5-én.¹³⁵ E levelében beszámolt arról, hogy a találkozón hosszasan beszélt a grófnak a pápa mesterkedéseiről és gyűlöletéről, amely a protestánsok és VIII. Henrik felé irányultak. A tartománygróf az utóbbi követségek kudarcát említette, és kiemelte, hogy a Henrik és a francia király közötti háború ellentétben áll az észak-német városok franciaországi érdekeltségével. Mont erre azzal válaszolt, hogy e városoknak jóval több dolga van Angliával, mint Franciaországgal; valamint, hogy ami nem sikerült a követségekkel, közvetlenebb tanácskozással talán menni fog. Úgy vélte, VIII. Henrik meggyőzhető arról, hogy belépjen a ligába. Végül a tartománygróf felfedte, hogy valójában attól tart, hogy a szász választó ellenezne egy ilyen szövetséget, de erről majd követe útján megbizonyosodik, és Montot is tájékoztatja. Leszögezte továbbá, hogy bár a protestánsok nevében nem dönthet, hiszen rajta kívül számos vezetőjük van, de ő maga személyes barátsága miatt hajlandó Henriket 8000–10 000 gyalogossal és 2000 lovassal támogatni, ha azokat nem használják a császár ellen. Cserébe kellő pénzbeli ellenszolgáltatást kért, mivel félt attól, hogy a francia király a braunschweigi fejedelmen vagy más katolikuson keresztül ártani akar majd neki. Mont megköszönte a gróf felajánlását, de tudatta vele, hogy Henrik inkább a teljes ligával kötne szövetséget, nem annak egy tagjával. A gróf ezt elfogadta, és megígérte, hogy a legjobb tudása szerint segít a tárgyalásokban. A követek révén VIII. Henrik ismét felajánlotta lánya, Mária kezét diplomáciai céljainak elérése érdekében (korábban I. Ferencsel és V. Károllyal folytatott tárgyalásainak is része volt a házassági ajánlat).¹³⁶ A hesseni gróf a dán király

¹³³ L&P 20. 172. és L&P 20. 183-184.

¹³⁴ Scarisbrick 1968, 584.

¹³⁵ L&P 20. 28.

¹³⁶ Scarisbrick 1968, 582–584.

testvérét, Holstein urát, a – követek értesülése szerint – 24 éves Adolfot¹³⁷ ajánlotta férjjelöltként,¹³⁸ azonban a házasság végül nem valósult meg, és később Adolf hesseni Fülöp lányát, Krisztinát vette feleségül.¹³⁹

A tartománygróf nem késlekedett megkérdezni a szász választó véleményét VIII. Henrik terveivel kapcsolatban, erről tanúskodik, hogy a szász választó kancellárja, Pontanus már január 7-én válaszolt Montnak és Buclernek, megígérve, hogy másnap kikéri fejedelme véleményét az ügyről.¹⁴⁰ A szász választó február elején érkező válasza elutasító volt, mivel sok sikertelen követség után János Frigyes már hiábavalónak tartotta az újabb próbálkozást. Sem a követek, sem Fülöp hesseni tartománygróf nem értett egyet döntéssel. Ők úgy gondolták, most, hogy a pápa a protestánsokat és Henriket is támadja és fenyegeti, szükséges lenne az összefogás.¹⁴¹ János Frigyes nem csak az angol uralkodó múltbéli viselkedése miatt volt elutasító, a császár bosszújától is tartott, amennyiben a fejedelmek külső szövetséget keresnek.¹⁴²

1545. március 12-én egy titkosírással írt levél született Bucler tollából, amelyben mégis körvonalazódni kezdett valamilyen együttműködési tervet a szövetség és VIII. Henrik között. A követek előterjesztették Henrik üzenetét a tartománygrófnak, aki válaszában egy szövetség létrehozását javasolta a holsteini herceg, a dán király és Bréma részvételével, amely – a városok miatt – elsősorban védelmi szövetség lenne. Hesseni Fülöp ismét felajánlotta a korábban említett seregeket, és 200 000 kr.-t kért cserébe biztosítéknak. Elmondta, hogy a francia király a császár támogatásának visszautasítását és katonákat kért tőle, de ő Monttal való tárgyalások és VIII. Henrik barátsága miatt ezt elutasította.¹⁴³ Közel egy hónappal később, a tartománygróf még mindig az angol király válaszára várt, és aggódott, hogy a küldendő katonák miatt esetleg bajba kerül.¹⁴⁴ Május 6-án a követek megvitték VIII. Henrik

¹³⁷ I. Adolf Schleswig-Holstein hercege (1526–1585) valójában még csak 19 éves volt ekkor. Kellenbenz, Hermann: *Adolf I., Herzog von Schleswig-Holstein*. In: *Neue Deutsche Biographie*, Berlin, 1953. 86.

¹³⁸ L&P 20. 28.

¹³⁹ Kellenbenz 1953, 86.

¹⁴⁰ L&P 20. 80.

¹⁴¹ L&P 20. 212.

¹⁴² A szász választó annyira rossz véleménnyel volt VIII. Henrikről, hogy egyik levelében örültnek is nevezte. McEntegart 2011, 205-207.

¹⁴³ L&P 20. 350.

¹⁴⁴ L&P 20. 486.

válaszát, aki nem szeretne volna, hogy a tartománygróf ellenségeket gyűjtsön, vagy maga ellen haragítsa eddigi szövetségeseit, így nem ragaszkodott az említett seregekhez. Fülöp a levél szerint nem akarta feladni VIII. Henrik iránti hűségét a francia király barátságáért, de örült annak, hogy az angol uralkodó tudja nélkülözni a katonáit.¹⁴⁵

Végül VIII. Henriknek sikerült katonákat toborozni a térségben, ám jóval kevesebbet, mint amennyiről az előzetes tervek szóltak. Júniusban Christopher Mont arról hallott, hogy a lüneburgi és a holsteini fejedelem megállított 4000, az Elbán átkelni próbáló katonát, majd közölte ezt Buclerrel és Wottonnal. Wotton igazolta, hogy ezek a katonák VIII. Henrik szolgálatában állnak, és üzenetet küldött a lüneburgi fejedelemhez a szabadon engedésükért.¹⁴⁶ Erről a követek a király mellett Pagetnek is írtak, hozzátéve, hogy a hesseni tartománygróf szeretné, ha legközelebb időben értesítenék őket, ha Henrik katonákat gyűjt a térségben, mivel a barátai feleslegesen költöttek 7000 guldent a 4000 gyalogos megállítására.¹⁴⁷ Az információáramlás akadozása miatt nem csak bizalmatlanok lettek egymással a felek, de a protestáns fejedelmek már anyagi kárt is szenvedtek.

Az angol uralkodó vonakodott nyíltan a császár ellenfeleinek oldalára állni, és a schmalkaldeni szövetségen belül sem volt egyetértés a szövetség részleteivel kapcsolatban, így VIII. Henrik és a protestánsok közötti tárgyalások végül szinte eredménytelenül zárultak. Szorosabb szövetség nem jött létre, mindössze annyit sikerült elérni, hogy a protestánsok 4500 katonát ajánlottak az uralkodónak saját költségén és csak 200 000 kr. biztosíték mellett, amelyet a királynak Brémába kellene küldeni az ő biztonságukért.¹⁴⁸ A városok, Hamburg, Lübeck és Bréma elzárkóztak a szövetkezés elől.¹⁴⁹ A Titkos tanács november 6-án írt Buclernek, hogy térjen vissza Angliába, és közöljék Fülöp hesseni tartománygróffal, hogy azért hívják vissza, mert túl sokáig húzódott a tárgyalás, és úgy látják, hogy a protestánsok valójában nem is akarnak szövetkezni Angliával.¹⁵⁰ Paget ugyanakkor azt is leszögezte, hogy nem zárkoznak el egy esetleges szövetségtől, ha a schmalkaldeni szövetség tagjai követséget

---

¹⁴⁵ L&P 20. 668.

¹⁴⁶ L&P 20. 990.

¹⁴⁷ L&P 20. 991.

¹⁴⁸ Erről Mont az 1545. augusztus 5-i levelében ír az uralkodónak. L&P 20/2. 46.

¹⁴⁹ Scarisbrick 1968, 584.

¹⁵⁰ McEntegart 2011, 208. és L&P 20. 736.

küldenek Angliába.¹⁵¹

A protestánsok a schmalkaldeni háború kitörése után megpróbálták VIII. Henrikhez fordulni, János Frigyes is meggondolta magát az angol uralkodóval kapcsolatban. 1546. július 5-én írt hesseni Fülöpnek hogy azonnal küldje Johann Sturmot és Hans Brunot Angliába, ezt a kérését július 15-én is nyomatékositotta. A követek pénzbeli segítséget kértek és a német zsoldosok visszaküldését, akiket Anglia korábban alkalmazott, hiszen már nem volt rájuk szükség I. Ferenc ellen. Augusztus 30-án fogadta őket a király, és 12 000 aranyat ajánlott a palotagrófnak, ha az vállalja, hogy csak és kizárólag őt látja el katonákkal, cserébe Henrik hajlandó a ligával szövetségben. A szövetség feltételül szabta, hogy azt Anglia vezetné, és egy listát kért a protestánsoktól a potenciális tagokról, amelyből majd a négy-hat résztvevőt kiválasztja. A követek visszatértek, és vázolták uraiknak, Henrik ajánlatát, amelyet most már János Frigyes is támogatott. Azonban ismét döntésképtelenek voltak, novemberig elhúzódott a feltételek tárgyalása a schmalkaldeni szövetségen belül, és a kérdések tisztázására decemberben egy újabb követséget indítottak Angliába Franz Burchard, Nicholas Lersener és Johann Sturm részvételével, amelynek útba kellett ejtenie a francia király udvarát is. A franciák és az angolok is vonakodtak addig bármit ígérni, amíg a másik nem áll nyíltan a szövetségkötés mellé. A követség januárban ért Angliába, de már nem volt alkalmuk audienciát kérni, mert VIII. Henrik január 28-án meghalt. Edward március 4-én írt levelet a schmalkaldeni szövetségnek, hogy amennyiben megfelelő felhatalmazással rendelkező követséget küldenek, hajlandó a tárgyalásra, és ugyanígy vélekedett I. Ferenc is március 25-én, viszont eddigre már túl késő volt: a protestánsok április 24-én Mühlbergnél megsemmisítő vereséget szenvedtek.¹⁵²

A követek

A diplomácia meghatározó elemei azok a személyek, akiknek tevékenysége révén teljesül az uralkodói akarat, vagyis az ágensek, követek, akik a konkrét megbízásokat végrehajtják, hiszen az ő személyes kvalitásaikon is múlik, hogy egy-egy béke- vagy szövetségkötés sikeres lesz-e vagy kudarcba fullad. A követek és ágensek működésének legalább ennyire jelentős része az információszerzés és továbbítás, hiszen az idegen földön dolgozó alattvalók minden uralkodónak hírszerzési lehetőséget is jelentettek. Az 16-17.

---

¹⁵¹ L&P 21. 272

¹⁵² McEntegart 2011, 212-216.

század követideálját megrajzoló kortárs művek a befolyásos személyekkel és más követekkel való rendszeres és jó kapcsolat fenntartását is fontosnak tartották, hiszen ez mind az információszerzésben, mind az uralkodói akarat képviselésében segítségükre lehetett.¹⁵³

Az uralkodók a követeik révén tudták alakítani a róluk alkotott képet, műveltségüket, tájékozottságukat sugalmazni, ezért a követek kiválasztása kiemelt fontosságú volt. Számos kézikönyv és traktátus született a korszakban az ideális kövekről.¹⁵⁴ Sir Francis Thynne 1576-ban a követek szerepéről írt művében¹⁵⁵ azt javasolja, hogy a követ *„tanult, jó származású, szabad ember legyen, az őszinteségét tekintve megbízható, és elhivatott, bölcs, erényes, körültekintő, ismerjen több nyelvet, ékesszóló és nagyvonalú legyen, magas testalkatú és minden szükséges erénnyel felruházott.”*¹⁵⁶

A követnek az uralkodó értékeit kellett vallania, megfelelő presztízzsel és a szükséges társas képességekkel rendelkeznie. Bizonyos ügyekben kiemelten fontos volt a politikai megbízhatóság, ennek érdekében gyakran alkalmazták az uralkodó rokonát, tanácsosát, a királyi háztartás vagy adminisztráció idősebb tagját, vagy idősebb klérustagot.¹⁵⁷ Thynne azt javasolta, hogy az ideális követ már a saját országában jó pozíciót töltsön be, mielőtt kiküldik, ezzel biztosítva a presztízsét. Azok a követek, akik otthon nem bírtak politikai pozícióval, gyakran hátrányba kerültek, még akkor is, ha amúgy alkalmasak lettek volna.¹⁵⁸ Ugyanakkor 1520-1550 között, Wolsey, Cromwell, Paget és kollégái alatt modernizálódott a teljes angol diplomáciai szervezet és adminisztráció, és a rezidens követek alkalmazása is. A fizetett

¹⁵³ Kellner Anikó: *A tökéletes követ – elmélet és gyakorlat a kora újkori politikai kultúra tükrében*. Korall 23 (2006) 86-115. itt: 90.

¹⁵⁴ Strohmeyer 2017, 191.

¹⁵⁵ Francis Thynne: *The Perfect Ambassadour treating of the antiquitie, priveledges, and behaviour of men belonging to that function*. London, 1652.

¹⁵⁶ *‘learned, well born, free, no bond-man, of good credit in respect of his honesty, of good estimation in respect of his calling... wise, valiant, circumspect, furnished with divers Languages, eloquent of quick capacitie, of ready deliverance, liberall, comly of person, tall of stature, and... adorned with all vertues required.’* (Thynne ff. 18v-19r) Sowerby, Tracy: *The Role of the Ambassador and the use of Ciphers*. 2009. <https://www.gale.com/intl/essays/tracy-sowerby-role-ambassador-use-ciphers> Elérés ideje: 2022.01.20. 1. bekezdés

¹⁵⁷ Példa lehet az uralkodói rokonságban álló személyre az általam vizsgált forrásanyagból Thomas Seymour, az elhunyt királynő testvére. A tanácsosok közül William Paget és William Petre is viselt diplomáciai megbízatást, és Stephen Gardiner, aki az 1545-ös tárgyalások alatt már 62 éves volt, idősebb klérustagnak számít.

¹⁵⁸ Sowerby 2009, 2. bekezdés

összegek emelkedtek és szabályozták őket, a rezidens és speciális diplomáciai integrálódott, és a külföldön alkalmazott személyek kalibere is javult, a legtöbb esetben az adott személy képességeit és készségeit nézték, hogy alkalmas-e egy adott küldetésre, nem a presztízsét vagy származását. Nem beszélhetünk azonban forradalmasításról, inkább csak a más európai hatalmak, főleg a Habsburg és Valois házak diplomáciai szolgálatainak standardjaihoz való felzárkózásról, harmonizációról.¹⁵⁹ A diplomaták fizetsége még így is viszonylag alacsony maradt, és a kifizetésük is akadozott, lassan és ritkán jutott el az összeg a diplomatákhoz.¹⁶⁰ Erről több jelentésükben maguk a küldöttek is panaszkodtak. Wotton 1544. február 23-án azt írta, hogy ha nem kap hamarosan fizetséget, elfogy a pénze,¹⁶¹ majd március 9-ére a helyzet odáig fajult, hogy a futárt sem tudta kifizetni.¹⁶²

A korszakban a latin volt a nemzetközi diplomácia nyelve, angolul nem nagyon beszéltek a kontinensen, így az angol diplomatáknak tudni kellett legalább latinul, de érdemes volt még egy nyelvet ismerniük. Az informális érintkezések, baráti kapcsolatok kiépítése más diplomatákkal csak akkor működhetett, ha tudtak beszélgetni, ezért kellett tudniuk a fogadó ország nyelvén, de ez nem mindig volt elvárás.¹⁶³ Érdemes megjegyezni, hogy Jean Hotman 1585-ben született műve, a *The Ambassador* (A követ) is elegendőnek tartja a küldő ország vagy a latin nyelv ismeretét, így az, hogy például Christopher Mont anyanyelve a célország nyelve volt (németként állt angol szolgálatba) és emellett latinul is remekül tudott, kiemelkedőnek számított.¹⁶⁴

A nemzetiség nem volt döntő faktor a diplomaták kiválasztásánál, a jól képzett és ügyes külföldi diplomatákat szívesen fogadták szolgálatukba az uralkodók (akárcsak a zsoldosok esetében), ugyanakkor tőlük is ugyanolyan hűséget vártak el, mint saját alattvalóiktól. A külföldi diplomaták alkalmazásának a helyi nyelv és szokások ismerete, valamint a már kiépített kapcsolatrendszer lehetett az előnye, ezen belül az olasz diplomatákat a reneszánsz diplomácia olasz gyökerei miatt különösen nagy szakértelemmel bírónak tartották.¹⁶⁵

---

¹⁵⁹ MacMahon 1999, 284.

¹⁶⁰ Strohmeier 2017, 190.

¹⁶¹ L&P 19.127.

¹⁶² L&P 19.217.

¹⁶³ Sowerby 2009, 5. bekezdés

¹⁶⁴ Kellner 2006, 95.

¹⁶⁵ Fletcher, 2010, 508-509.

Az angol származású diplomaták esetén a nyelvismeret megszerzését és a diplomácia munkát segíthette, ha a követi megbízatásuk előtt máshogy, például futárként szereztek tapasztalatot. Ezt különösen jó előszobának tartották a diplomáciához, mert az ember nyelvet és szokásokat tanulhatott, megismerkedhetett a területtel, ahol később alkalmazták.¹⁶⁶ Földrajzi mobilitásuk miatt a diplomaták fokozottan találkoznak a kulturális törésvonalakkal, különösen igaz ez a portai diplomatákra, de a vallásilag és nyelvileg megosztott Európán belül is.¹⁶⁷ A futárságon kívül egy másik követ mellett végzett titkári munka is gyakran segíthetett később saját követi megbízatást szerezni.¹⁶⁸

A diplomaták státusza

Az itáliai reneszánsz alatt alakul ki a rezidens követség intézménye, ezt később a kontinens többi országa is igyekszik átvenni. A rezidens követ a tartózkodása alatt folyamatosan világos utasításokat kapott, nem csak a feladatára vonatkozóan, de sokszor még az elmondandó beszédekre, az udvari kommunikációjára is, ezen instrukciók eljuttatása kulcsfontosságú volt az udvar számára.¹⁶⁹ A rezidensség és az permanens követség kérdésében a kezdet datálása nem egyértelmű, az úttörő itáliai diplomácia kapcsán Riccardo Fubini és Vincent Ilardi a *Politics and Diplomacy in Early Modern Italy: The Structure of Diplomatic Practice, 1450-1800* című kötetben az intézmények vagy gyakorlatok relatív fontosságát vitatta. Előbbi szerint a világos jogi formai definíció és intézményesülés hiánya miatt a rezidensség kérdése problémás, utóbbi szerint a gyakorlati megvalósulás a fontos, ami sokkal később kodifikálódott, mint ahogy kialakult. Ilardi szerint a rezidens követség lényege, hogy nem fix időre szól, a permanens követség pedig maga a hivatal, amit ha egy követ távozik, egy másik tölt be.¹⁷⁰

¹⁶⁶ Allen, E. John B.: *Post and Courier Service in the Diplomacy of Early Modern Europe*. The Hague, 1972. 30.

¹⁶⁷ Strohmeier 2017, 193.

¹⁶⁸ Sowerby 2009, 10. bekezdés. A vizsgált időszakban például Harvell 1542.04.22-i levelét a később a protestánsokhoz tárgyalni küldött Walter Bucler vitte (L&P 17. 264.), és Thomas Seymour is Francis Bryan futárként kezdte diplomáciai pályafutását 1530-ban, és 1543-ban már Habsburg Máriához küldték nagykövetként. MacLean, John: *The Life of Sir Thomas Seymour*. London, 1869. 6-21. John Mason Thomas Wyatt titkára volt 1537–1541. között a császári udvarban, ezután ő is önálló diplomáciai megbízásokat kapott. Johnston 2004, 177.

¹⁶⁹ Allen 1972, 1.

¹⁷⁰ Fletcher 2010, 507. A kérdésről bővebben: *Politics and Diplomacy in Early Modern Italy: The Structure of Diplomatic Practice, 1450-1800*. Ed. Frigo, Daniela. Cambridge, 2000., valamint Lazzarini, Isabella:

Az Itálián kívüli állandó rezidens követségek rendszerszinten a 16. század végére alakultak csak ki az uralkodói udvarokban, addig a legtöbb esetben csak alkalmi megbízottakról és félhivatalosan működő ágensekről van szó. Az állandó követség a század elején még ritka volt, az uralkodók gyanakodva tekintettek a rezidensekre, veszélyesnek, kémnek tartották őket.¹⁷¹ Az 1530-as évekre egyre szisztematikusabb lett a rezidens követek és ágensek küldése, és az angol diplomácia is egyre jobban kezdett hasonlítani az Itáliában már a 15. században alkalmazott reneszánsz diplomáciára.¹⁷² William Paget különösen ügyelt arra, hogy a rezidens követeket ne ássák alá a különleges küldöttségek,¹⁷³ ennek érdekében a speciális megbízott sokszor a rezidens követtel együtt kellett, hogy dolgozzon.¹⁷⁴ Az, hogy a rezidens követek hitelességének fenntartására ennyire figyeltek, jól jelzi, hogy VIII. Henrik uralkodása elejétől fogva mennyire fontosnak tartotta a kormányzat a permanens küldöttségeket.¹⁷⁵ Az angol diplomáciát vizsgálva tehát alátámasztható az, hogy már jóval a rezidens követségek kodifikálása és bevetté válása előtt megjelent a törekvés arra, hogy az uralkodói udvarokban folyamatosan legyenek angol követek.

Az állandó követek információt gyűjtöttek a fogadó udvar belső történéseiről és nemzetközi ügyeiről, és jelentéseket küldtek Angliába. Mattingly definíciója szerint az állandó követ szabályosan megbízott küldött, teljes diplomáciai státusszal, aki nem egy konkrét jelentős ügyben utazott majd tért haza, hanem a posztján maradt, amíg vissza nem hívják, az uralkodójának érdekeit képviselve.¹⁷⁶ Ilyen státusszal rendelkezett Richard Layton majd Nicholas Wotton Németalföldön, vagy például Edmund Harvell, Henrik velencei rezidens követe, aki rendszeresen tudósított az itáliai hadmozdulatokról és a török sereg magyarországi mozgásáról is. A követek megírták ki érkezett az udvarban, és hozott-e valamilyen üzenetet, folyamatosan kapcsolatot tartottak a helyi elittel, a tőlük kapott értesüléseket is jelentették. A követek igyekeztek információs hálózatot kiépíteni a

---

Renaissance diplomacy. In: *The Italian Renaissance State*. Ed. Gamberini, Andrea– Lazzarini, Isabella. Cambridge, 2012. 425-443.

¹⁷¹ Kellner 2006, 87.

¹⁷² MacMahon 1999, 62.

¹⁷³ MacMahon 1999, 57.

¹⁷⁴ Például Sir Edward Seymour (a L&P Hertford néven említi) és Stephen Gardiner 1544-ben Nicholas Wotton társaságában tárgyalt V. Károlyal. (L&P 19/2. vonatkozó regesztái, 1544 novembere)

¹⁷⁵ MacMahon 1999, 59.

¹⁷⁶ Mattingly, Garet: *Renaissance Diplomacy*. London, 1955. 60.

kontinensen és fejlesztették, amíg ott voltak.¹⁷⁷

Gyakori informális érintkezés volt a vacsora vagy vadászat, itt az angol küldöttek más udvaroncokkal, követekkel találkozhattak, ezt gyakran leírták leveleikben is.¹⁷⁸ Ezeken az alkalmakon (és általában az udvarban tartózkodásuk alatt) meg kellett védeniük az uralkodójuk becsületét és hírnevét, civilizáltan és az udvari etikett szerint kellett viselkedniük, és szóvá kellett tenniük minden eseményt, hírt, ami esetleg hátrányosan érintette az uralkodójukat (így például a VIII. Henrik ellen szóló pamfletek és beszédek ellen is szót emeltek, a spanyol és franciaországi követek például a királyuk ellen szóló prédikátorok és barátok megbüntetését sürgették).¹⁷⁹

Információszerzésük alapját az udvari kapcsolataikon kívül a szóbeszéd, pletyka, vagy a kereskedőktől és más követektől (személyesen, vagy levelek útján) szerzett változó megbízhatóságú hírek jelentették. A hírek megbízhatatlanságával a követek is tisztában voltak, a levelezés során értesülésük forrását gyakran megjelölték,¹⁸⁰ és többször jelezték, hogy az adott információt fenntartásokkal kell kezelni.¹⁸¹

Az állandó követek mellett speciális megbízatással, rövidebb időre is érkeztek küldöttek a kontinensre. Általában valamilyen konkrét ügyben tárgyaltak, vagy ceremóniákon reprezentáltak az uralkodót, ezért gyakran magas rangú személyeket küldtek ilyen megbízatásokra.¹⁸² Barátsági, szövetségi vagy békeszerződések megkötése, de akár háború

---

¹⁷⁷ Sowerby 2009, 8. bekezdés

¹⁷⁸ Két példa: Edmund Bonner, Francis Bryan és Nicholas Wotton meghívták de Herbes urat és más nemeseket vacsorára, és Ferrara követe is meglátogatta őket. L&P 18/2. 457. Richard Layton Németalföldön Lodewijk van Schore elnökkel és az Aranygyapjas Rend kancellárjával, Philip Nigrivel vacsorázott, ahol diplomáciai ügyekről tárgyaltak. L&P 19. 69.

¹⁷⁹ Sowerby 2009, 3. bekezdés

¹⁸⁰ Gyakran említették, hogy az értesülésük pletykán alapul (pl. L&P 19. 679., L&P 20/2. 9. és L&P 21. 436.), Edmund Harvell pedig rendszeresen továbbítja az Isztambulból hazatérő velencei követtől hallottakat (L&P 20. 918. és L&P 21. 542.).

¹⁸¹ Például Thomas Seymour 1542. 08. 08-i, az uralkodónak Buda mellől küldött levelében írta, hogy a hírek olyan bizonytalanok, hogy nem tud értük felelősséget vállalni. (L&P 17. 583.) Thomas Chamberlain a 1546.10.22.-i levelében azt írja Antwerpenből Pagetnek, hogy a kereskedők hírei megbízhatatlanok. (L&P 21/2. 295.)

¹⁸² Sowerby 2009, 6. bekezdés

előkészítése is a feladatuk lehetett.¹⁸³ Speciális megbízással tárgyalt például Stephen Gardiner 1545-ben a császár és VIII. Henrik közötti barátsági szerződésről, a rezidens követek, Carne és Thirlby társaságában.¹⁸⁴

A fentiekén kívül az angol korona számos megbízható ágenssel is dolgozott, akik megfigyelőként működtek például a birodalmi gyűléseken vagy a protestánsok fejedelmeknél, és szintén rendszeresen ellátták az uralkodót információkkal.¹⁸⁵ Az ágensek csoportját nehéz definiálni, elmondható, hogy olyan emberekről van szó, akik folyamatosan a kormány szolgálatában álltak, ugyanakkor nem mindig voltak aktívak. Feladataik és felhatalmazásuk személyenként változott.¹⁸⁶ A vizsgált időszakban nagyrészt ilyen szerepet töltött be például Christopher Mont.¹⁸⁷ Inkább ágensnek, mint speciális követnek tarthatók a német zsoldosok toborzására küldött diplomaták is. VIII. Henriknek számos megbízottja dolgozott ezen hosszabb-rövidebb ideig, változó sikerrel, például Fane, Chamberlain és Averej, vagy Brende és Brigantyn.¹⁸⁸

A követek társadalmi helyzete

Luke MacMahon a *The Ambassadors of Henry VIII: the Personnel of English Diplomacy, c.1500-c.1550* című doktori disszertációjában társadalmi helyzet szerint három csoportra osztja az angol diplomatákat: a klerikusok, a dzsentri és az arisztokrácia valamint a kereskedők.¹⁸⁹

A klérus tagjai meghatározó diplomáciai szereplők maradtak 1530 után is, Thomas Wolsey bukása és az angliai reformáció előretörése, sőt ami a legfontosabb, a Rómával való diplomáciai szakítás ellenére is. 1530-39 között az összes küldöttség 39%-át adták, a disszertációm által vizsgált időszakban, 1540-1547 között pedig 42%-át.¹⁹⁰ Edward Carne

¹⁸³ Strohmeier 2017, 195.

¹⁸⁴ L&P 20/2. vonatkozó regesztái (1545 novembere)

¹⁸⁵ Sowerby 2009, 8. bekezdés

¹⁸⁶ MacMahon 1999, 12.

¹⁸⁷ Christopher Mont működéséről bővebben: Baráth 2016, 63–89.

¹⁸⁸ Fane és társai 1545 szeptemberében Reiffenberg zsoldoskapitánnyal tárgyaltak, sikertelenül (L&P 20/2. vonatkozó regesztái, 1545 szeptembere) Brende és Brigantyn pedig Conrad Pfenninggel. (L&P 21. vonatkozó regesztái, 1546 februárja)

¹⁸⁹ MacMahon 1999, 8.

¹⁹⁰ MacMahon 1999, 64.

1544 júniusában váltotta Richard Laytont Németalföldön, Habsburg Mária udvarában, diplomáciai karrierjét tizenöt évvel korábban kezdte a király szolgálatában, Rómába küldött szakértőként. Sir William Petre, két hónapos küldöttségen vett részt a Bourbourg-ban 1545 áprilisában, ahol Thomas Thirlby, Westminster püspöke kísérte, aki jogi szakértelme mellett szintén gazdag diplomáciai tapasztalattal rendelkezett.¹⁹¹

VIII. Henrik alatt a fő és köznemesség szerepe a diplomáciában domináns volt, uralkodása alatt a 112 követből 51 ebbe a csoportba tartozott, a 215 diplomáciai küldetésből 101-ben ők vettek részt. Az arisztokrácia tagjai közül 1509-1547 között összesen 14 volt követnek kinevezve, 24 küldöttségben vettek részt. Az összes diplomáciai küldöttségből 89, vagyis majdnem 42 százalék tartalmazott legalább egy köznemessi tagot (*gentry*), 17 rezidens követ származott ebből a csoportból, és VIII. Henrik alatt több küldöttségben vettek részt, mint az összes többi laikus követ együttvéve.¹⁹² Thomas Seymour is ebbe a csoportba tartozott, aki 1542-ben VIII. Henrik megbízásából a Buda visszafoglalására irányuló hadjáratba csatlakozott, és jelentéseket írt az uralkodónak. A hadjárat kudarcba fulladását követően német zsoldosok felfogadása lett a feladata, ennek érdekében találkozott von Heideckkel és von Flegesteinnel is.¹⁹³ A zsoldoskapitányokkal való tárgyalás során a diplomáciai szakértelem mellett sokszor a katonai ismeretek nagyobb előnynek számítottak, ezért ezekre a megbízásokra igyekeztek olyan követeket küldeni, akik tapasztalattal rendelkeztek ezen a területen.¹⁹⁴

A királyt szolgáló kereskedők sok szempontból eltértek a nemesektől és a klérustól, jóval kevesebben voltak, mint a másik két csoport, és a királyi szolgálatba állásuk előtről is kevesebb információ van róluk. Alkalmazásuk eltért a klasszikus reneszánsz követétől, státuszuk legtöbbször nem volt tisztázott, a nem hivatalos informátortól, ágenstől, tárgyalótól egészen a követig terjedt. Ez a zavarosság egyrészt a diplomáciai terminológiák rugalmas értelmezéséhez köthető, másrészt viszont a sokféle feladataik leképeződése. Kvázi diplomaták voltak, de teljes akkreditációra nem volt szükség a feladataikhoz, hiszen legtöbbször a

¹⁹¹ MacMahon 1999, 111.

¹⁹² MacMahon 1999, 115-117.

¹⁹³ Thomas Seymour a Buda visszafoglalására indított hadjárat kapcsán 1542.07.04-én írt először jelentést Bécsből (L&P 17. 459), összesen levele található ezzel kapcsolatban a State Papers-ben, az utolsót szintén Bécsből küldte, 1542.10.12.-én (L&P 17. 941.). Ezt követően Nürnbergbe ment, ahonnan 1542.12.29-én és 1543.01.05-én írt levelet (L&P 17. 1246. és L&P 18. 14.).

¹⁹⁴ MacMahon 1999, 173.

kapcsolataik és a kereskedelemben betöltött szerepükhöz kötődő profizmusuk tette őket a király számára igazán értékesekké. Amellett, hogy híreket gyűjtöttek, magánszemélyeknek segítettek, vagy épp a koronát reprezentálták, anyagi vagy kereskedelmi segítséget nyújtottak, a tevékenységük sosem szakadt el teljesen a tágabb diplomáciai ügyektől. A sok külföldön töltött év alatt olyan idegennyelv-tudással rendelkeztek, amivel klerikusok vagy a nemesek nem tudták felvenni a versenyt.¹⁹⁵ Nyelvtudásukkal sokszor segítették követ társaikat is, Thomas Chamberlain 1545. június elsején írt Pagetnek Bourbourg-ból,¹⁹⁶ hogy fordítással segít Thirlbynek és Petre-nek a birodalmiakkal folytatott tárgyalásokban.¹⁹⁷

A diplomáciai feladatok a kereskedők és az angol kormányzat között leggyakrabban periodikus információtovábbítással kezdődtek.¹⁹⁸ Leginkább Németalföldön alkalmazott az angol diplomácia ilyen kereskedő-ágenseket, a *Company of Merchant Adventurers* vezető tisztségviselőit, hivatalnokait, ami egy gyakorlatias megközelítése volt a külpolitikai adminisztrációnak. Erősségük, hogy ahelyett, hogy először király felhatalmazást kaptak volna majd bemutatták volna őket a külföldi udvarnak, a folyamat megfordult, ezek a személyek már rendelkeztek kapcsolatokkal és helyismerettel, mielőtt uralkodói szolgálatba álltak. Hackett, Vaughan és Hutton már elismert tagjai voltak a külföldi közösségnek és ismertek az udvarban, a diplomácia megbízatás csak növelte a fontosságukat, de ugyanolyan jó ismeretségben maradtak azokkal, akikkel azután, mint ágensek vagy követek, rendszeresen érintkeztek.¹⁹⁹

A kutatás során vizsgált jelentések küldői

A következő fejezetben a kutatás során a követi hálózat levelezőit szeretném bemutatni. A követek rövid bemutatása során főleg a vizsgált időszakra koncentráltam, illetve a diplomáciai karrierjük szempontjából fontos életeseményeikre, így a belpolitikai, anyagi, illetve magánéleti információkat csak akkor említem, ha azok ezzel kapcsolatban relevánsak. A VIII. Henrik halála utáni pályafutásukat szintén nem tárgyalom, a hivatkozott szakirodalomban azonban ez is megtalálható. A diplomaták csoportosítása nem elvágólagos, az egyes kategóriák között vannak átfedések, például a tanácsosok is teljesítettek követi

¹⁹⁵ MacMahon 1999, 179-181.

¹⁹⁶ L&P 20/1. 851.

¹⁹⁷ MacMahon 1999, 183.

¹⁹⁸ MacMahon 1999, 194.

¹⁹⁹ MacMahon 1999, 52-56.

küldetéseket, a kereskedők is részt vettek a zsoldosok toborzásában, és ágenseket is küldtek időnként követként főúri udvarokba, azonban az átláthatóság érdekében a személyeket a munkásságukra legjellemzőbb csoportban mutatom be.

Államtitkárok, tanácsosok

A Titkos tanácson és az uralkodón kívül az udvarba érkező és onnan küldött levelek, illetve a követi instrukciók három államtitkár nevéhez köthetők: Sir William Paget, Sir William Petre és Sir Thomas Wriothesley.²⁰⁰ Mellettük kiemelten fontos Stephen Gardiner szerepe, aki az angol politika birodalombarát irányvonalát határozta meg 1541 és 1544 között.²⁰¹

Sir William Paget (1505/6–1563) Stephen Gardiner alatt tanult Cambridgeben, 1530-ban Párizsban járt Bryannel, Edward Foxe-szal és Reginald Pole-lal a király házasságának ügyében, majd 1531-1534 között számos alkalommal teljesített diplomáciai megbízatást Franciaországban és a német fejedelmeknél, főleg a király válásával kapcsolatban, gyakran Christopher Monttal, aki eleinte tolmácsként is segítette, de Paget hamar elsajátította a szükséges nyelvtudást. Cromwell kivégzése után a Titkos tanács, majd a parlament hivatalnokává lett, 1543 áprilisától a Titkos tanács tagja és a király titkára, 1544-ben lovaggá ütötték. A király utolsó éveiben elengedhetetlen közvetítő volt a király és a követek között, az instrukciók írásában és az információk feldolgozásában is, néhány rövid diplomáciai megbízatást leszámítva végig a király mellett volt. 1544 májusában a császárhoz küldték, a közös angol-birodalmi támadás megszervezésére, de nem járt sikerrel, júniusban vissza is tért. 1545-ben ismét visszaküldték a császárhoz, majd novemberben a franciákhoz tárgyalni. 1545 szeptemberében Mason mellett a királyi postamesteri kinevezést kapott. A király halálakor a

---

²⁰⁰ Johnston 2004, 119. Az ő levelezésükön kívül a State Papers tartalmaz még John Russel (1485 körül – 1555) a titkos tanács tagja, és Harvell közötti leveleket is, valószínűleg Harvell a királynak címzett levelei mellett küldte ezeket az udvarba, hasonlóan ahhoz, mint amikor a király mellett Pagetnek vagy Petrenek is címeztek egy levelet. Willen, Diane: *Russell, John, first earl of Bedford (c. 1485–1555), courtier and magnate*. Oxford Dictionary of National Biography. 2004.

<https://www.oxforddnb.com/view/10.1093/ref:odnb/9780198614128.001.0001/odnb-9780198614128-e-24319>

Elérés ideje: 2022. 03. 30. és Johnston 2004, 14.

²⁰¹ Johnston 2004, 141.

király végakarátát módosítva biztosította Edward Seymour [Hertford]²⁰² protektori megbízását, cserébe Seymour elsődleges tanácsadója lett.²⁰³

Sir William Petre (1505/6–1572) 1519-től jogot tanult Oxfordban, 1535-től Cromwellt szolgálta, 1536-tól a helyettese lett az egyházi ügyekben, a kolostorok felszámolásában aktívan részt vett. Túlélte Cromwell bukását, majd 1544 januárjától Paget mellett a király másik titkára. A tanács által küldött levelek jelentős részét ő írta, amikor Paget és az uralkodó külföldön volt. 1545 áprilisában Thirlbyvel együtt Bourbourg-ba küldték az Anglia és Németalföld közötti kereskedelmi vitákról tárgyalni. 1546-ban Franciaországban próbált a két ország közötti megegyezés ügyében közvetíteni, sikertelenül.²⁰⁴

Sir Thomas Wriothesley (1505–1550) Cambridge-ben tanult, 1523-tól már Cromwellt szolgálta, a válás ügyében került a király közvetlen szolgálatába. 1532-ben kezdett külföldön dolgozni, eleinte más követek leveleit vitte futárként, Franciaországban és Rómában is járt. 1538-ban Habsburg Máriához küldték követségbe, házassági ügyekben tárgyalt, 1539 áprilisában tért vissza Angliába. Cromwell bukását követően nem vesztett befolyásából, sőt, 1542-re az egyik legfontosabb tanácsstag lett. 1543-ban Gardinerrel és Thirlbyvel részt vett az V. Károllyal folytatott tárgyalásokban az offenzív-defenzív szövetség ügyében, és 1544-ben a király távollétében régensként megbízott Catherine Parr királynő egyik tanácsadója lett és kancellárnak nevezték ki. 1547. január 31-én ő jelentette be a király halálát a parlamentben.²⁰⁵

²⁰² A State Papers Hertfordként említi, ezért, illetve a Thomas Seymourral való összekeverésének elkerülése érdekében a disszertációban én is ezen a néven utalok rá.

²⁰³ Johnston 2004, 67. és Jack, Sybil M: *Paget, William, first Baron Paget (1505/6–1563), diplomat and administrator*. Oxford Dictionary of National Biography. 2004.

<https://www.oxforddnb.com/view/10.1093/ref:odnb/9780198614128.001.0001/odnb-9780198614128-e-21121>

Elérés ideje: 2022. 03. 30. Működéséről bővebben: Johnston 2004.

²⁰⁴ MacMahon 1999, 111.; Johnston 2004, 183.; Knighton, C. S.: *Petre, Sir William (1505/6–1572), administrator*. Oxford Dictionary of National Biography. 2004.

<https://www.oxforddnb.com/view/10.1093/ref:odnb/9780198614128.001.0001/odnb-9780198614128-e-22047>

Elérés ideje: 2022. 03. 30. és Coros, D. F.: *Petre, William (1505/6-72), of Ingatestone, Essex and Aldersgate Street, London*. In: *The History of Parliament: the House of Commons 1509-1558*. Ed. Bindoff, S.T. 1982. <http://www.historyofparliamentonline.org/volume/1509-1558/member/seymour-sir-thomas-ii-1509-49> Elérés ideje: 2023. 03. 02.

²⁰⁵ Pollard, A. F.: *Wriothesley, Thomas (1505-1550)*. In: *Dictionary of National Biography, 1885-1900*. 63. kötet, Ed. Lee, Sidney. London, 1900. 148-154.

Stephen Gardiner (1495 körül–1555) teológus, Winchester püspöke, Cambridge-ben tanult, majd 1525-től a Trinity Hallban tanított. 1524-től Wolsey szolgálatába állt, az ő társaságában ment 1527-ben Franciaországba. A király és Aragóniai Katalin válásának ügyében mint kánonjogász és diplomata is részt vett. 1528 elején a pápához küldték követségbe, 1529-től már a királyt szolgálta, így Wolsey bukását átvészelte.²⁰⁶ 1531-től Wolsey helyett Winchester püspökévé nevezték ki, igyekezett megakadályozni az angol egyház szakítását a pápával és a katolikus tradíciókkal, ellenezte a reformációt.²⁰⁷ A Német-római Birodalommal való szövetséget pártolta, Chapuys is potenciális szövetségest látott benne.²⁰⁸ 1534-ben Cromwell váltotta a titkári pozícióban, ideiglenesen elvesztette a király bizalmát, azonban később, Cromwell bukása után ezt sikerült visszanyernie. 1535-ben nagykövetként Franciaországba küldték, ahol 1538-ban Bonner váltotta őt. 1540 végén Henry Knyvettel a császárhoz küldték, majd 1543-ban tagja volt az angol-birodalmi szövetségről tárgyaló küldöttségnek is. 1544 szeptemberében ismét a franciákkal tárgyalt, majd októberben Hertfordhoz csatlakozott Brüsszelben, ahol a császárt próbálták rávenni a háború folytatására. 1545 októbere és 1546 januárja között ismét a császárnál járt, az angol-birodalmi szövetség megújítása ügyében. VIII. Henrik uralkodásának végén belügyekkel foglalkozott, de ismét kiesett a király legfelsőbb bizalmi köréből, az uralkodó végrendeletében nem szerepelt a tanácsosok és végrehajtók listáján.²⁰⁹

*Allandó és speciális megbízatású nagykövetek*²¹⁰

Rezidens nagykövetként a birodalmon belül a császári udvarba és Habsburg Máriához, illetve eseti jelleggel, különleges ügyekben küldtek diplomatákat Angliából. A protestáns fejedelmekkel való tárgyalásokra időnként hivatalos diplomáciai megbízással, nagykövetek révén került sor, időnként, például 1544–1545-ben, viszont a tárgyalások titokban tartása

²⁰⁶ Armstrong, C. D. C.: *Gardiner, Stephen (c. 1495x8–1555), theologian, administrator, and bishop of Winchester*. Oxford Dictionary of National Biography. 2004.

<https://www.oxforddnb.com/view/10.1093/ref:odnb/9780198614128.001.0001/odnb-9780198614128-e-10364>
Elérés ideje: 2022. 03. 30.

²⁰⁷ McDiarmid, S. J. F.: *Gardiner, Stephen*. In: *The Encyclopedia of English Renaissance Literature*. Ed. Stewart A.J.A – Sullivan, G. 2012.

²⁰⁸ MacCulloch, Diarmaid: *Two dons in politics: Thomas Cranmer and Stephen Gardiner, 1503–1533*. *The Historical Journal*, 37 (1994) 1–22. itt: 20.

²⁰⁹ Armstrong 2004

²¹⁰ *Ambassador* megnevezéssel.

miatt helyettük ágenseket alkalmaztak.

Edmund Bonner (1500–1569) jogot és kánonjogot tanult Oxfordban, 1526-ban doktorált, majd a következő évben kezdte a diplomáciai karrierjét Németalföldön, 1529-ben I. Ferenchez küldték. Wolsey bukása után Cromwell szolgálatába állt, 1532-ben Rómában, 1536-ban Dánia és Észak-Németország protestánsaival tárgyalt, 1538-ban V. Károlyhoz küldték, majd 1538 júliusától 1540 februárjáig I. Ferenc udvarában volt állandó követ. Franciaországból való visszatérése után 1542 februárjától 1543 novemberéig ismét V. Károlyhoz küldték követségbe 1540-től London püspökévé nevezték ki, mivel támogatta a király egyház feletti uralomátvételét. Támogatta Henrik pápaellenes intézkedéseit, de vallási kérdésekben a konzervatívabb oldalhoz tartozott, a protestáns reformokat Edward és Erzsébet alatt nem támogatta.²¹¹

Sir Francis Bryan (?–1550) Boleyn Anna és Jane Seymour unokatestvére, már a szülei is a király udvarában szolgáltak. Első diplomáciai küldetésére Thomas Wolsey bíborossal tartott I. Ferenchez 1527 júliusában, majd 1528 novemberében a pápához küldték VIII. Henrik és Boleyn Anna házassága ügyében, ezt követően 1529-ben, 1533-ban és 1535-ben I. Ferenc udvarában szolgált angol követként. Időben eltávolodott Boleynéktől, így 1536-ban nem ítélték el árulásért. 1538 júliusában szerencsejátékozása és italozása miatt 1538 júliusában visszahívták a francia udvarból, és többet nem is küldték oda. Legközelebb 1543 októberében küldték követségre, ezúttal a császárhoz, majd a következő években a franciaországi angol seregben szolgált.²¹²

Dr. Richard Layton 1543-ban Paget helyett nagykövetnek nevezték ki Párizsba, majd decembertől Wotton helyett Brüsszelbe, Habsburg Mária udvarába. 1544 júniusában hosszú betegeskedés után meghalt, helyette Carne-t nevezték ki.²¹³ Utolsó hónapjaiban testvére,

²¹¹ Carleton, Kenneth: *Bonner, Edmund (d. 1569), bishop of London*. Oxford Dictionary of National Biography. 2004. <https://www.oxforddnb.com/view/10.1093/ref:odnb/9780198614128.001.0001/odnb-9780198614128-e-2850> Elérés ideje: 2022. 03. 30. és *Edmund Bonner*. In: Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/biography/Edmund-Bonner> Elérés ideje: 2023.03.02.

²¹² Bridgen, Susan: *Bryan, Sir Francis [called the Vicar of Hell] (d. 1550), courtier and writer courtier*. Oxford Dictionary of National Biography, 2004. <https://www.oxforddnb.com/view/10.1093/ref:odnb/9780198614128.001.0001/odnb-9780198614128-e-3788> Elérés ideje: 2022.03.30.

²¹³ Archbold, W.A.J.: *Layton, Richard (1500?-1544)*. In: Dictionary of National Biography, 1885-1900. 32. kötet, Ed. Lee, Sidney. London, 1892. 307-309.

William Layton (1514 előtt–1551/2) helyettesítette.²¹⁴

Sir Edward Carne (1495/6–1561) Oxfordban szerzett jogi diplomát, és ott is dolgozott, majd VIII. Henrik az Aragóniai Katalintól való válásakor figyelt fel rá, az ügyben Carne-t 1530-ban a pápához küldte. Thomas Cromwell alatt emelkedett fel, 1538-ban Habsburg Máriához küldték Vaughannel és Wriothesley-vel, majd 1539–1540-ben a klevei házasság előkészítésén dolgozott. 1541-ben Németalföldre kapott megbízatást Habsburg Máriához, Stephen Vaughannel, hogy egy kereskedelmi vitát rendezzenek, de 1542 januárjában sikertelenül távoztak. 1544-től németalföldi állandó követként váltotta Richard Laytont, 1548-ig szolgált ebben a pozícióban.²¹⁵ 1546-ban Edward Carne-val közösen küldött számos levelet a Németalföldről Sir Richard Rede (1510/11–1576), aki ekkor Írország kancellárja volt.²¹⁶

John Mason (1502/3 körül–1566) Thomas Wyatt titkára volt 1537–1541 között a császári udvarban, Cromwell bukása után Wyatt letartóztatásakor még nem, később azonban ő is a Towerbe került, csak Katherine Howard közbenjárására kapott kegyelmet. Francia nyelvtudása miatt 1541-től a Titkos tanács tagja, majd 1542-től titkár. A reformációt illetően középútas volt, mérsékelt reformokat támogató. 1544-ben az angol sereggel tart Franciaországba, majd 1545-ben Pagettel együtt királyi postamester lett. 1546 áprilisától a császári udvarban teljesített követséget.²¹⁷

Sir Richard Morison²¹⁸ (1510 körül–1556) Oxfordban tanult, Wolsey-vel is jó barátságban volt, majd a padovai egyetemen folytatta tanulmányait, Velencében evangélikus hitre tért és Cranmerrel is levelezett, majd 1536-tól Cromwell szolgálatába állt. 1539-ben a

²¹⁴ Davidson, A.: *Layton, William (by 1514-51/52), of Harrow, Mdx.* In: *The History of Parliament: the House of Commons 1509-1558.* Ed. Bindoff, S.T. 1982. <https://www.historyofparliamentonline.org/volume/1509-1558/member/layton-william-1514-5152> Elérés ideje: 2023. 03. 02.

²¹⁵ Hunt, L. E.: *Carne, Sir Edward (c. 1496–1561), diplomat.* *Oxford Dictionary of National Biography.* 2004. <https://www.oxforddnb.com/view/10.1093/ref:odnb/9780198614128.001.0001/odnb-9780198614128-e-4712> Elérés ideje: 2022. 03. 30. és MacMahon 1999, 111.

²¹⁶ Cooper, T.: *Rede, Robert (d. 1519).* In: *Dictionary of National Biography, 1885-1900.* 47. kötet, Ed. Lee, Sidney. London, 1896. 373-374. [Sir Richard Rede (1511-1579) alcikk]

²¹⁷ Johnston 2004, 177. és Baker, T.F.T.: *Mason, Sir John (1502/3-66), of Abingdon, Berks. and Hartley Wintney, Hants.* In: *The History of Parliament: the House of Commons 1509-1558.* Ed. S.T. Bindoff, 1982 <https://www.historyofparliamentonline.org/volume/1509-1558/member/vaughan-stephen-1502-49> Elérés ideje: 2023. 03. 02.

²¹⁸ A L&P Morysine néven említi.

titkos kamara és a parlament tagja lett, túlélte Cromwell bukását és 1546 decemberétől 1547 márciusáig Dániában volt különleges nagykövet, küldetése során számos Hanza várost is meglátogatott.²¹⁹

Thomas Thirlby (1506 körül–1570) Cambridge-ben tanult, 1530-ban kánonjogi doktorátust szerzett. 1538 májusában Gardinerrel és Bryannel I. Ferenchez küldték követségbe. 1540-től Westminster,²²⁰ majd Norwich és Ely püspöke. 1542-től a titkos tanács tagja, és követséget teljesítet Spanyolországban a császárnál. 1545 májusában ismét V. Károlyhoz küldték, majd Bourbourg-ban tárgyalt a birodalmi megbízottakkal. Henrik halála után is diplomataként működött, az 1559-es angol-francia békekötés során is segédkezett.²²¹

Edward Seymour (1506–1552) Somerset hercege, Hertford grófja, Jane Seymour, VIII. Henrik harmadik feleségének és Thomas Seymour testvére volt. Már 1514-től a királyi udvarban volt, 1523-ban részt vett a Franciaország elleni hadjáratban, 1527-ben Thomas Wolsley-val tartott a franciaországi követségén, majd 1532-ben a királyt és Boleyn Annát kísérte I Ferenchez. Cromwell bukása után nőtt a befolyása, 1541-ben a Térdszalagrend lovagja lett, 1542 végén főadmirálisnak, majd főkamarásnak nevezték ki. 1543-ban Skóciába küldték, majd amíg a király a kontinensen háborúzott, a régenskirálynő, Catherine Parr mellett szolgált, 1544 augusztusában csatlakozott a franciaországi angol sereghez. 1544 további részében Calais-ban és Brüsszelben szolgált diplomataként, majd 1545 januárjától Guisnes erődítéséért felelt. 1545 májusában ismét egy Skócia elleni hadjárat szervezését bízták rá, majd 1546 márciusában visszatért a kontinensre és Boulogne védelmét vezette, és áprilistól részt vett a francia béketárgyalásokon, amelyek végül a campi békéhez vezettek. A király halála után VI. Edward mellett *Lord Protector*, kincstárnok, és kormányzó is volt, lényegében teljhatalmat kapott, azonban 1552-ben az uralkodó kivégeztette.²²²

²¹⁹ Woolfson, Jonathan: *Morison, Sir Richard (c. 1510–1556), humanist and diplomat*. Oxford Dictionary of National Biography. 2004. <https://www.oxforddnb.com/view/10.1093/ref:odnb/9780198614128.001.0001/odnb-9780198614128-e-19274> Elérés ideje: 2022. 03. 30.

²²⁰ A L&P gyakran csak Bishop of Westminster néven említi.

²²¹ Cooper, T.: *Thirlby, Thomas (1506?-1570)*. In: Dictionary of National Biography, 1885-1900. 56. kötet, Ed. Lee, Sidney. London, 1898. 135-138. itt: 136

²²² Beer, Barrett L.: *Seymour, Edward, duke of Somerset [known as Protector Somerset] (c. 1500–1552), soldier and royal servant*. Oxford Dictionary of National Biography. 2004.

<https://www.oxforddnb.com/view/10.1093/ref:odnb/9780198614128.001.0001/odnb-9780198614128-e-25159>
Elérés ideje: 2022. 03. 30.

Thomas Seymour of Sudeley (kb. 1508–1549) Jane Seymour és Edward Seymour testvére volt. 1530-ban már Francis Bryan diplomatánál szolgált futárként Franciaországban, majd 1539-ben Anthony Browne-t kísérte I. Ferenchez. 1542-ben I. Ferdinándhoz küldték, a Buda elleni birodalmi hadjárat megfigyelése mellett az volt a feladata, hogy felvegye a kapcsolatot két kapitánnyal, és zsoldosokat szerezzen a franciák elleni háborúhoz, azonban ez végül nem sikerült. Az uralkodó mégis elégedett volt a szolgálataival, mert 1543-tól Nicholas Wottonnal együtt Habsburg Mária brüsszeli udvarába küldték nagykövetként, a háború kitörésekor pedig a németalföldi angol seregek marsallja lett. 1549-ben árulás vádjával kivégezték.²²³

Nicholas Wotton (1497 körül–1567) 1539-ben kapta első jelentős diplomáciai megbízatását, Klevebe küldték házassági tárgyalásokra. 1541-ben Canterbury dékánjának nevezték ki, 1543 áprilisától novemberig Thomas Seymourral Habsburg Máriánál Németalföldön, utána a 1545-ig a császári udvarban volt állandó követ, a császárt a wormszi birodalmi gyűlésre és a hadjáratra is elkísérte. 1546-ban rész vett a francia béketárgyalásokon, majd rezidens követté nevezték ki Franciaországba, ahonnan 1549 szeptemberében hívták vissza.²²⁴

Állandó ágensek, informátorok

Megfigyelőként, informátorként főleg a birodalmi gyűléseken, vagy nagyobb városokban tevékenykedtek állandó ügynökök, az ő feladatkörük időnként metszésbe került a zsoldosfelfogadással megbízott ágensekével, és az is előfordult, hogy hivatalos követi küldetésre küldték őket.

Christopher Mont (1496/7–1572) német származású diplomata volt, valószínűleg Thomas Cromwell felkérésére állt angol szolgálatba. 1531-ben kapott angol állampolgárságot

²²³ MacMahon 1999, 173.; Davids, R. L. – Hawkyard, A. D.K.: *Seymour, Sir Thomas II (by 1509-49), of Bromham, Wilts., Seymour Place, London and Sudeley Castle, Glos.* In: *The History of Parliament: the House of Commons 1509-1558.* Ed. Bindoff, S.T. 1982. <http://www.historyofparliamentonline.org/volume/1509-1558/member/seymour-sir-thomas-ii-1509-49> Elérés ideje: 2023. 03. 02. és Maclean 1869, 6-21.

²²⁴ Ficaro, Barbara: *Nicholas Wotton: Dean and Diplomat.* PhD disszertáció. University of Kent, Canterbury 1981. és Zell, Michael: *Wotton, Nicholas (c. 1497–1567), diplomat and dean of Canterbury and York.* Oxford Dictionary of National Biography. 2004.

<https://www.oxforddnb.com/view/10.1093/ref:odnb/9780198614128.001.0001/odnb-9780198614128-e-30002>.

Elérés ideje: 2022. 03. 30.

és az 1530-as évektől számos megbízatást teljesít fejedelmi udvarokban, és a birodalmi gyűléseken is részt vett, rendszeresen küldött jelentéseket. Első hivatalos megbízatásán 1533-ban Stephen Vaughannel Augsburgba utazott, majd felajánlotta szolgálata Wittelsbach Ludwig bajor hercegnek mint angol rezidens, azonban azt a herceg elutasította. 1534 januárjában Münchenbe utazott, János Frigyes szász választóval és Fülöp hesseni tartománygróffal tárgyalt egy szövetségről Schmalkaldeni szövetség és Anglia között, majd 1535-ben Melanchtonhoz küldték a francia udvarba, hogy rávegye őt arra, hogy Angliába menjen. 1538-ban ismét János Frigyesnél és Fülöpnél teljesített követséget, majd 1539-ben János Frigyes támogatását kérte VIII. Henrik és Klevei Anna házasságához. A következő években jelentéseket küldött a birodalmi gyűlésekről és Strasbourgból. Jelentéseinek állandó témája volt a birodalmi gyűlések eseményei és vitái mellett a török terjeszkedés is. 1544-től Walter Buclerrel együtt egy titkos szövetség reményében tárgyalt a schmalkaldeni szövetséggel, végül sikertelenül. Edward és Erzsébet alatt is szolgálatban állt, protestantizmusa miatt Mária uralkodása alatt nem alkalmazták.²²⁵

Walter Bucler²²⁶ (1522?–1554) 1534-ben Oxfordban szerzett teológia diplomát, majd Párizsban tanított. Diplomáciai karrierjét valószínűleg futárként kezdte, 1539. április 28-án Edmund Harvell levelét vitte Thomas Cromwellnek Velencéből az udvarba.²²⁷ 1539. október 22-én Párizsból vitte John Bekinsau levelét szintén Cromwellnek.²²⁸ 1542. április 25-én Velencéből, Harveltől vitt levelet az uralkodónak.²²⁹ 1544-től Katherine Parr titkára volt,²³⁰ 1545-ben Christopher Monttal titkos küldetést kapott a schmalkaldeni szövetséggel való tárgyalásra. Edward alatt lovaggá ütötték, 1550-től Erzsébet háztartásában szolgált.²³¹ Halálának dátuma abból következtethető ki, hogy feleségét Katherine Bucklert özvegyként említik 1554. október 26-án.²³²

²²⁵ Hildebrandt, Esther Frances Mary: *Christopher Mont, Anglo-German Diplomat. The Sixteenth Century Journal* 15 (1984) 3. sz. 281–292.; MacMahon 1999, 50. Mont működésére lásd Baráth 2016.

²²⁶ Esetenként Bucklerként is említik.

²²⁷ L&P 14. 884.

²²⁸ L&P 14. 372.

²²⁹ L&P 17. 272.

²³⁰ Hildebrandt 1984, 282. Anthony Cave John Johnsonnak írt levelében így említi: „Mr. Buckler, the Queen’s secretary” L&P 19/2. 47.

²³¹ Loades, David: *Elizabeth I.* London, 2003. 76.

²³² Goding, John: *Norman’s History of Cheltenham.* London, 1868. 71-72.

Georg von Heideck (1487(?)–1551) német nemesi családból származott, Johann IV von Heideck legidősebb fia, 1539-ben Fülöp pfalz-neuburgi palotagrófot kísérte Angliába, valószínűleg ezután állt angol szolgálatba. 1540-től számos levelet írt az angol uralkodónak, latin nyelven, amelyekben a kontinentális eseményekről tudósított. Thomas Seymour levelezése alapján valószínűleg ő vezette a Buda visszafoglalásáért folytatott 1542-es birodalmi hadjáratban lovasságot.²³³

Edmund Harvell (?–1549) 1524-ben Niccolò Leonico Tomeo padovai filozófus ágense volt Velencében,²³⁴ majd az 1530-as évektől angol ágensként működött, de valószínűleg korábban is Itáliában élt és tudott olaszul. 1530-1531-ben a király válása kapcsán Itáliában járó Richard Croke-ot és John Stokesley-t segítette, majd 1535-től Cromwell alkalmazásában állt, annak haláláig rendszeres jelentéseket küldött neki az itáliai hírekről. Protestáns német felesége révén szimpatizált a reformációval. 1539 januárjában Cromwell rezidens nagykövetnek nevezte ki, viszont mivel a kinevezése és halála között nem járt Angliában, az ezt királyi oklevél nem erősítette meg, és tevékenysége a továbbiakban is inkább egy ágensére hasonlított, nem nagykövetére. Rendszeresen küldött jelentéseket az udvarba, főleg közvetlenül az uralkodónak és időnként Pagetnek címezve, és levelezésben állt több másik diplomatával is, és az 1540-es évektől az itáliai angol diákokat és utazókat segítette.²³⁵

Giovanni Bernardino de' Ferrari korábban Gregorio Casalinak és Ravenna bíborosának, Benedetto Accoltinak volt a titkára.²³⁶ A State Papersben levélkivonatai, illetve egy Utrechtből az uralkodónak küldött olasz levele található, amelyek alapján az angol uralkodót

²³³ Krämer, Jörg: *Die Heidecker. Eine Familie in den Auseinandersetzungen des Zeitalters der Reformation* http://www.heimatverein-altenstadt.de/Ritter_von_Heideck_1540-1566.php Elérés ideje: 2022.12.13.; Maclean 1869, 12. Thomas Seymour 1542. július 4-i, Bécsből küldött levelében azt írta, hogy átadta Henrik levelét Heidecknek, aki szerinte a legalkalmasabb vezető a németek közül. Ez alapján a VIII. Henrikkel levelezésben álló Heideck és a lovasságot vezető Heideck szinte biztosan ugyanaz a személy. L&P 17. 459. State Papers 9. 73

²³⁴ Kurucz György azt írja, hogy Harvell Ferdinánd udvarában teljesített szolgálatot (Kurucz György: *Érdekek és előítéletek. A brit diplomácia és Magyarország a 18. század végéig*. Századok 129 (1995) 253–284. itt: 263.), erre azonban nem találtam adatot, a leveleit az időszakban végig Velencéből küldte.

²³⁵ MacMahon 1999, 51-52.; Barrington, Robert: *Two Houses Both Alike in Dignity: Reginald Pole and Edmund Harvell*. The Historical Journal 39 (1996), 4. sz. 895-913. itt: 896-904. és Woolfson, Jonathan: *Harvel, Edmund (d. in or before 1550), merchant and diplomat*. Oxford Dictionary of National Biography. 2004. <https://www.oxforddnb.com/view/10.1093/ref:odnb/9780198614128.001.0001/odnb-9780198614128-e-39717> Elérés ideje: 2022. 03. 30.

²³⁶ Fletcher, Catherine: *Diplomacy in Renaissance Rome*. Cambridge, 2015. 101.

informálta a birodalmi eseményekről.²³⁷ William Harvey (?–1567) 1534-ben Pagetet kísérte a franciaországi követségére, ezt követően kapta meg a *Somerset Herald* címet, a levelei ezen a néven szerepelnek. Az 1540-es években először Dániába küldték, majd V. Károlyhoz, és Wottonnal a János Frigyes szász választóhoz.²³⁸ 1546 végén írt két levelet, Speyerből és Heilbronnból.²³⁹ Gilbert Dethick (1519 körül–1584) 1540-től birtokolta a *Richmond Herald* címet, ezen a néven található meg a jelentései a State Papersben, amelyeket 1545-ben Lübeckből és Hamburgból írt.²⁴⁰ Sebastian Lucasról azon kívül, hogy Pagetet informálta 1546-ban Antwerpenből és Maastrichtből a protestánsokkal, zsoldosokkal kapcsolatban, nem sikerült adatot gyűjtenem.

Kereskedők a diplomácia szolgálatában

Németalföldön és a Hanza városokban, valamint Dániában főleg kereskedők képviselték az angol érdekeket, informálisan, titokban vagy hivatalos megbízatással. Azon kívül, hogy informálták az udvart a kontinentális eseményekről, gyakori feladatuk volt kölcsönök szerzése a korona, és ellátmány és muníció szerzése a hadsereg számára, vagy a zsoldosfelfogadásra szükséges pénz eljuttatása a megbízottakhoz.

Thomas Chamberlain (1504 körül–1580) egy londoni kereskedő fia volt, pályafutását futárként kezdte 1539-ben, Spanyolországban, 1540-ben Thomas Wyatt futára volt a Németalföldön, majd 1543-ban Bonnert szolgálta Spanyolországban. 1542-ben Portugáliába küldték követségre,²⁴¹ majd 1544–1548ig Flandriában a király megbízottjaként tevékenykedett, főleg külföldi kölcsönök ügyében tárgyalt. 1544 októberétől a *Company of Merchant Adventurers* kormányzója lett Antwerpenben.²⁴² 1545-ben Bourbourg-ban

²³⁷ L&P 21. 10.

²³⁸ Cooper, T: *Harvey, William (d. 1567)*. In: Dictionary of National Biography, 1885-1900. 25. kötet, Ed. Stephen, Leslie – Lee, Sidney. London, 1891. 93-94.

²³⁹ L&P 21/2. 612. és L&P 21/2. 626.

²⁴⁰ Godfrey, Walter H. – Wagner, Anthony: *Garter King of Arms*. In: Survey of London Monograph 16, College of Arms, Queen Victoria Street, London, 1963. 38-74. British History Online: <http://www.british-history.ac.uk/survey-london/bk16/pp38-74>. Elérés ideje 2023.03.02.

²⁴¹ MacMahon 1999, 183.

²⁴² Cassidy, Irene: *Seymour, Chamberlain, Sir Thomas (c.1504-80), of Churchdown and Prestbury, Glos. and Cripplegate, London*. In: The History of Parliament: the House of Commons 1509-1558. Ed. Bindoff, S.T. 1982. <https://www.historyofparliamentonline.org/volume/1558-1603/member/chamberlain-sir-thomas-1504-80> Elérés ideje: 2023. 03. 02.

tolmácsolással segített Thirlbynek és Petre-nek a birodalmiakkal folytatott tárgyalásokban.²⁴³ Német zsoldosok felfogadásával is megbízták, ezzel kapcsolatban nagy mennyiségű levelezése maradt fenn. 1545 nyár végén és ősszel V. Károlyhoz küldték követként, a State Papersben sok hozzá küldött levél fennmaradt az ágensektől, amelyeket később a titkos tanácsnak és a királynak továbbított.²⁴⁴

John Dymock (kb. 1493–1585) németalföldön szolgáló angol ágens, londoni kereskedő volt.²⁴⁵ Antwerpenben próbált pénzt szerezni a korona számára Stephen Vaughannal és William Damesellel, illetve a külföldi zsoldosok felfogadását és az angol hadsereg ellátmányának biztosítását koordinálták 1544–1545-ben.²⁴⁶ Erzsébet alatt többször ment Svédországba, hitelezőként, angol küldöttként, például 1561-ben XIV. Erik udvarában.²⁴⁷

Stephen Vaughan (1502 előtt–1549) londoni kereskedőcsaládból származott, jó kapcsolata volt William Pagettel, valószínűleg már az 1520-as évektől. 1524-től Cromwell szolgálatába állt, és támogatta a protestantizmust, segédkezett az evangélikus művek Angliába csempészésében. 1533-tól a *Company of Merchant Adventurers* ügyeivel foglalkozott, mint a korona ügynöke, párhuzamosan kereskedőként és diplomataként tevékenykedett. 1533-ban Christopher Monttal a protestáns fejedelmekhez küldték. 1538-tól 1545-ig a németalföldi *Company of Merchant Adventurers* kormányzója volt, 1538 szeptembere 1542 januárja között követi megbízatást teljesített Habsburg Máriánál, Carne-val és Thomas Wriothesley-vel, őket 1539-ben visszahívták, Vaughan pedig Brüsszelben maradt. 1544 márciusában Chamberlainnel küldték zsoldosok felfogadására, azonban már májusban új feladatot kapott, hitelt kellett szereznie a korona számára, és egészen VIII. Henrik haláláig az angol korona

---

²⁴³ MacMahon 1999, 183.

²⁴⁴ Johnston 2004, 19. és Lock, Julian: *Chamberlain, Sir Thomas (c. 1504–1580), diplomat and financial agent*. Oxford Dictionary of National Biography. 2004.

<https://www.oxforddnb.com/view/10.1093/ref:odnb/9780198614128.001.0001/odnb-9780198614128-e-61737>

Elérés ideje: 2022. 03. 30.

²⁴⁵ Grosvenor, Bendor: *The identity of 'the famous paynter Steven' Not Steven van der Meulen but Steven van Herwijck*. The British Art Journal 9 (2009) 3. sz. 12-17. <http://www.jstor.org/stable/41614835> Elérés ideje: 2023.03.02. itt: 14.

²⁴⁶ Johnston 2004, 15. és 46.

²⁴⁷ Stangel, Francisca L.: *Sapientia Solomonis: Negotiating Early Modern Anglo-Swedish Relationships Through Court Drama*. PhD disszertáció. Canterbury, 2020. 129. és. 156.; Bendor 2009, 15.

adósságaival, hiteleivel és pénzügyeinek rendezésével foglalkozott.²⁴⁸ Ebben az ügyben Vaughanhoz és Dymockhoz csatlakozott Vaughan sógora, Thomas Lock angol kereskedő 1544 nyarán, és közösen küldtek leveleket az uralkodónak és a Titkos tanácsnak.²⁴⁹

A skót származású John Drummondtól kettő,²⁵⁰ George Everattól²⁵¹ pedig egyetlen levél van a State Papers gyűjteményében a vizsgált időszakban. Előbbi Antwerpenből, utóbbi Lübeckből írt, mindketten elsősorban kereskedelmi ügyekben, de levelükben híreket is továbbítottak.

Zsoldosok toborzásával megbízott ágensek

A Franciaország elleni hadjáratához az angol hadseregnek professzionális német zsoldosokra volt szüksége, ezek felfogadására számos diplomatát bízta meg. Ezekben az ügyekben az ágensek általában nem egyedül tevékenykedtek, így az ehhez kapcsolódó leveleket általában több feladó jegyezte.

John Brende (1515 előtt–1559) Nem sokat tudni a taníttatásáról, de a kortárs leírások alapján valamiféle tudós lehetett, a latin írók ismeretével és kiváló nyelvész. 1536-ban említik először Norfolk szolgálójaként, mellette szerzett tapasztalatokat északon, de 1543 elején útjaik elváltak, és Brende a kontinensre ment. Meglátogatta Bécsset, majd Milánóba utazott, ahonnan a királynak George Dudley, Pole egyik támogatójának letartóztatásáról írt. Amikor Dudley megszökött, neki kellett erről a Kölnben lévő Bonnert értesíteni és utána Bonner erről szóló levelét Angliába vinni. 1544-ben Newcastle-upon-Tyne-ba nevezték ki, az új erődítményeket felügyelte. 1546 elején John Brigantyne-nal Antwerpenben gyűjtött német

²⁴⁸ Dale, M. K.: *Vaughan, Stephen (by 1502-49), of St. Mary-le-Bow, London*. In: *The History of Parliament: the House of Commons 1509-1558*. Ed. Bindoff, S.T. 1982.

<http://www.historyofparliamentonline.org/volume/1509-1558/member/carne-sir-edward-149596-1561> Elérés ideje: 2023. 03. 02.; Johnston 2004, 187.; MacMahon 1999, 54-55. és Blanchard, Ian: *Vaughan, Stephen (b. in or before 1502, d. 1549), merchant and administrator*. *Oxford Dictionary of National Biography*. 2004. <https://www.oxforddnb.com/view/10.1093/ref:odnb/9780198614128.001.0001/odnb-9780198614128-e-28146> Elérés ideje: 2022. 03. 30. Vaughan életére és munkásságáról bővebben: Rose, Susan: *Henry VIII and the Merchants: The world of Stephen Vaughan*. London, 2023.

²⁴⁹ Sutton, Anne F.: *The Mercery of London: Trade, Goods and People, 1130–1578*. New York, 2016. 417.

²⁵⁰ L&P 20. 608. és L&P 20. 609.

²⁵¹ L&P 18/2. 152.

zsoldosokat és Calaisbe kellett őket küldenie, ahol Hertford dícsérte őket a szorgalmukért.²⁵² Brende időnként a William Watson álnevet használta.²⁵³

John Brigandine²⁵⁴ (1523 előtt–1563 vagy később) korai karrierjéről kevés az információnk, anyja harmadik férje Edward North lett, és mostohaapja segítette az előmenetelét, innentől követhető a karrierje. 1544-re a királyi seregben tisztként szolgált Skóciában. 1546 elején John Brende-vel Antwerpenbe küldték.²⁵⁵

Szintén zsoldosok felfogásával volt megbízva Thomas Avery²⁵⁶ (?–1576). 1529-től Stephen Vaughan-e bízták a neveltetését. 1535-től Thomas Cromwell rendszeresen alkalmazta, Cromwell bukása után 1540-ben került a király közvetlen szolgálatába és a királyi testőrségbe. 1545-ben Sir Ralph Fane-val és Francis Halle-val küldték Németalföldre és Németországba.²⁵⁷

Sir Ralph Fane²⁵⁸ (1510 körül–1552) fiatalon, már 1531-re Cromwell szolgálatába állt, aki 1538-ban a király szolgálatába ajánlotta 1537-1540 között Thomas Wyatt V. Károlynál teljesített követség alatt Fane futári szolgálatot teljesített a követ és az udvar között és 1540-től a királyi testőrség tagja lett. 1543-1544-ben a kontinensen szolgált, Landenberg zsoldoscsapatait irányította a franciák elleni hadjáratban, Boulogne elestekor lovaggá ütötték, majd Averey, Chamberlain és Francis Halle társaságában zsoldosokat toborzott a

²⁵² Virgoe, Roger – Hawkyard, A. D. K.: *Brende (Brande), John (by 1515-59), of London and Beccles, Suff.* In: *The History of Parliament: the House of Commons 1509-1558.* Ed. Bindoff, S.T. 1982. <https://www.historyofparliamentonline.org/volume/1509-1558/member/brende-%28brande%29-john-1515-59> Elérés ideje: 2023. 03. 02.

²⁵³ Potter 2011, 315.

²⁵⁴ Brigantyne, Brykynden, Brockenden néven is említik. A L&P leggyakrabban a Brigantyne-t használja, így a disszertációban is ezt a nevet használom.

²⁵⁵ Dale, M. K.: *Brigandine (Brykynden, Brockenden), John (by 1523-63 or later).* In: *The History of Parliament: the House of Commons 1509-1558.* Ed. Bindoff, S.T. 1982. <https://www.historyofparliamentonline.org/volume/1509-1558/member/brigandine-%28brykynden-brockenden%29-john-1523-63-or-later> Elérés ideje: 2023. 03. 02.

²⁵⁶ A L&P Avery néven említi, én is így hivatkozom rá a továbbiakban.

²⁵⁷ Fuidge, N. M.: *Avery, Thomas (d.1576), of Berden and Colne, Essex.* In: *The History of Parliament: the House of Commons 1509-1558.* Ed. Bindoff, S.T. 1982. <https://www.historyofparliamentonline.org/volume/1558-1603/member/avery-thomas-1576> Elérés ideje: 2023. 03. 02.

²⁵⁸ Vane írásmóddal is említik, de a L&P-ben Fane-ként szerepel, ezért utóbbit használom.

birodalomban, ezt követően pedig Németalföldön gyűjtött pénzt zsoldosok felfogadására.²⁵⁹

Sir Thomas Palmer (1496 körül–1553) 1519-től a királyi testőrség tagja, 1526-tól Calaisban szolgált, 1540-ben egyike volt a Klevei Annát Calaisban fogadóknak, majd röviddel ezután a Towerbe zárták, vagy a Cromwellel való kapcsolata, vagy ismert protestantizmusa miatt. Rövidesen ismét a királyi testőrség tagja lett, 1543-ban Guisnes kincstárnokává nevezték ki, majd 1544-től Clayn von Buren zsoldoskapitánnyal tárgyalt, illetve a lovasság hadnagya volt Sir Francis Bryan alatt.²⁶⁰ Palmerrel tartott Edward Vaughan, aki szintén a királyi testőrség tagja volt, és később Portsmouth kapitánya lett,²⁶¹ illetve Sir Richard Wyndebank is, aki korábban Calaisban és Guisnesben szolgált.²⁶² Claes Taphoren²⁶³ német zsoldosok felfogadásával megbízott ügynökről, akit 1545 júliusában küldtek Brémába, hogy lovasságot szerezzen Reiffenberg csapataihoz,²⁶⁴ sajnos nem sikerült információt találnom.

Itáliában Ludovico dall'Armi (1515 körül–1547) ígért zsoldosokat, 1544-ben a Boulogne melletti táborban ajánlotta fel a szolgálatait. Királyi megbízatással és pénzzel küldték vissza Velencébe 6000 *condottierit* toborozni velencei területről. Dall'Armi számos levelet küldött az időszakban az uralkodónak, és bár zsoldosok toborzásában nem járt sikerrel, folyamatosan informálta a királyt. Az egész időszakban gyanakodott rá a pápai és a velencei kormányzat is. Ferenc és a pápa is ellenezte a működését, főleg utóbbi azt hiesztelte, hogy

---

²⁵⁹ Löwe, J. Andreas: *Fane, Sir Ralph (b. before 1510, d. 1552), conspirator*. Oxford Dictionary of National Biography. 2004. <https://www.oxforddnb.com/view/10.1093/ref:odnb/9780198614128.001.0001/odnb-9780198614128-e-9141> Elérés ideje: 2022. 03. 30. és Edwards, P. S.: *Vane (Fane), Sir Ralph (by 1510-52), of Hadlow, nr. Tonbridge, Kent*. In: *The History of Parliament: the House of Commons 1509-1558*. Ed. Bindoff, S.T. 1982. <https://www.historyofparliamentonline.org/volume/1509-1558/member/vane-%28fane%29-sir-ralph-1510-52> Elérés ideje: 2023. 03. 02.

²⁶⁰ Norris, M. M.: *Palmer, Sir Thomas (b. after 1496, d. 1553), soldier and conspirator*. Oxford Dictionary of National Biography. 2004. <https://www.oxforddnb.com/view/10.1093/ref:odnb/9780198614128.001.0001/odnb-9780198614128-e-21217> Elérés ideje: 2022. 03. 30.

²⁶¹ Potter 2011, 315. és *The liberty of Portsmouth and Portsea Island: Introduction*. In: *A History of the County of Hampshire: Volume 3*. Ed. Page, William. London, 1908. 172-192. British History Online: <http://www.british-history.ac.uk/vch/hants/vol3/pp172-192>. Elérés ideje: 2023.03.02.

²⁶² Pollard, A. F.: *Windebank, Francis (1582-1646)* In: *Dictionary of National Biography, 1885-1900*. 62. kötet, Ed. Lee, Sidney. London, 1900. 162-166.

²⁶³ A L&P-ben az alábbi neveken is említik: Nicholas Taphoren, Claus Taphoren/Tapphorn.

²⁶⁴ Potter 2011, 321.

henrik arra fogadta fel, hogy Reginald Pole életére törjön. 1546 végén egy angol-francia-velencei szövetség megkötésén munkálkodott, és végül VIII. Henrik halála után Velencében kivégezték.²⁶⁵

Adalék egy angol szolgálatban álló magyar származású diplomatáról:

Bár az első angol portai követnek William Harborne-t tartják, aki 1577-ben kezdte megbízatását a Portán, az 1540-es évekbeli angol követi levelezések vizsgálatának érdekes adaléka, hogy korábban, már 1545-ben is volt angol megbízott Isztambulban, méghozzá egy magyar származású diplomata.²⁶⁶ Pontos feladatát nem ismerjük, mivel sem levelezése, sem az instrukciói nem maradtak fenn.

Elsőként Stephen Vaughan említi az 1545. augusztus 12-én Antwerpenből Pagetnek írt levelében. Leírja, hogy a levélvivő egy magyar, aki azt állítja, hogy komoly dolgokat kell elmondani a királynak. Azt írja róla, hogy jól tud latinul, olaszul és más nyelveken is, és szeretné, ha bemutatnák valakinek az udvarban.²⁶⁷ A levél és a magyar vivője kevesebb, mint két hét alatt eljutott Pagethez, valószínűleg más németalföldi levelekkel együtt, ugyanis augusztus 25-én Paget Norfolkknak írt levelében említi, hogy az ő levelét is a magyar hozta.²⁶⁸ A Titkos tanácstól 1545. szeptember 28-án Harvellnek küldött levél piszkozata alapján az uralkodó már szolgálatába is fogadta *a magyart* (a név helyét üresen hagyták), aki Isztambulba megy és Velencén keresztül fog majd híreket küldeni onnan. Harvell tervezze meg vele, hogy hogyan juttatja majd el a leveleket.²⁶⁹ Harvell 1545. október 18-án írt arról, hogy a Henriket szolgáló magyar október 3-án megérkezett, sérülten, mert leesett a lováról, de négy nappal később elindult Isztambulba.²⁷⁰ Október 31-én Harvell azt írta, hogy rövidesen

²⁶⁵ Potter 2011, 307. és Arrighi, Vanna: *Dall'Armi Ludovico*. In: Dizionario Biografico degli Italiani. 32. kötet. Ed. Istituto Dell'Enciclopedia Italiana. Roma, 1986. [https://www.treccani.it/enciclopedia/ludovico-dall-armi_\(Dizionario-Biografico\)/](https://www.treccani.it/enciclopedia/ludovico-dall-armi_(Dizionario-Biografico)/) Elérés ideje: 2023.03.02.

²⁶⁶ Eddig tudomásom szerint csak L.L.K., a *Notes and Queries* című folyóirat szerzője említette és azonosította a magyar diplomatát az első isztambuli angol küldöttként. L. L. K., *An envoy of Henry VIII to Turkey*. *Notes and Queries*, 12./III. kötet (1917) 57. sz. 66-67. itt: 66.

²⁶⁷ „*He is a good tall fellow and speaketh pretty Latin, Italian and other languages. He hath much instanted me to incommend him to some gentleman in the Court*” L&P 20/2. 115.

²⁶⁸ “*It may like your Grace to be advertised that I have received your letters, with the Hungarian, whom I suspect to be a man much of that sort you write of.*” L&P 20/2. 209.

²⁶⁹ L&P 20/2. 491.

²⁷⁰ L&P 20/2. 612.

várja a magyar leveleit, mert szorgalmasnak tűnt a találkozásukkor,²⁷¹ de csalódnia kellett, mert november 22-én azt írta, hogy még mindig nem hallott semmit *a magyarról*, aki Isztambulba ment.²⁷²

Bár tevékenységéről nem maradt fent adat, az udvartól kapott kifizetései alapján feltételezhetjük, hogy a feladatát végrehajtotta. A levelekben nem nevezik meg, csak *the Hungarianként* említik, a kifizetésekről szóló feljegyzések alapján azonban azonosíthatjuk. A Titkos tanács üléséről szóló 1546. július 1-i feljegyzésben a következő szerepel: „*to Joanne Berdlanno, Hungarian, the King's servant, in reward, 25/.*”²⁷³ A júliusi dokumentumok között található egy rendszeres kifizetésére vonatkozó bejegyzés is, itt már másképp írják a nevét: „*62. "An annuity for Johanne Berslao, Hungarien."*”²⁷⁴ 1546. december 7-én a Titkos tanács üléséről szóló bejegyzésben pedig a következőt írják róla: „*Messyr Bellislavo, Hungarian, had passport over seas and letters to Cavendish for his year's pension beforehand, and 50/ in reward, and to Mr. Harvell, ambassador at Venice, for conveyance of his advertisements.*” Tehát ismét jutalmazták, nem csak őt, hanem az őt segítő Harvellt is, ez alapján az uralkodó elégedett volt a szolgáltatásaival. A név azonosításához segítséget nyújt, hogy még azelőtt, hogy Vaughan révén felvette volna a kapcsolatot az angol udvarral, Ferdinánd említi Alessandro Farnese bíborosnak írt levelében 1545. július 17-én, a levél regesztájában *John Berislaus* alakban szerepel.²⁷⁵

A *Notes and Queries* szerzője a Beriszló család tagjaként azonosítja, amelynek leghíresebb tagjaként Beriszló Pétert, veszprémi püspököt és horvátország és dalmácia kapitányát nevezi meg.²⁷⁶ A Joanne, Johanne, John névalakokat azonosíthatjuk Jánosként, és így megkapjuk, hogy az említett magyar neve valószínűleg Beriszló János volt. VIII. Kelemen pápa 1525. június 6-i levele²⁷⁷ alapján lehetséges, hogy Beriszló Péter unokaöccséről van szó,

---

²⁷¹ L&P 20/2. 704.

²⁷² L&P 20/2. 848.

²⁷³ L&P 21. 1167.

²⁷⁴ L&P 21. 1382.

²⁷⁵ L&P 20. 1216.

²⁷⁶ L.L.K. 1917, 66-67.

²⁷⁷ *Brevia Clementina. VII. Kelemen pápa magyar vonatkozású brévái (1523–1526)*. Feltárta és közreadja Nemes Gábor (CVH I/12; A Győri Egyházmegyei Levéltár Kiadványai. Források, feldolgozások 23.), Budapest–Győr–Róma, 2015. 97.

amennyiben a pápai levél ugyanerről a személyről szól.²⁷⁸ A család Dalmáciából származott, és a boszniai és horvátországi nemességgel is rokoni kapcsolatban állt, Beriszló Péter az ekkor Velencéhez tartozó Trauban született.²⁷⁹ Ez a rokonság megmagyarázná Beriszló János olasz és egyéb nyelvtudását, amelyet Vaughan említett.

A követek és az udvar közti kommunikáció

A követek írott instrukciókat kaptak az uralkodótól, ezeket általában a Titkos tanács küldte, amelyben részletezték, hogy a követ pontosan miről és hogyan tárgyalhat, vagy épp milyen információk gyűjtését várják tőle.²⁸⁰ Emellett még két fontos irat volt szükséges a követi munkához: követutasítás (*commision* vagy *power*) és megbízólevél (*letter of credence*). Előbbi volt a legformálisabb, szinte mindig latinul, az uralkodótól a másik uralkodónak címezve, és azt részletezték benne, hogy a követ pontosan milyen felhatalmazással rendelkezik – ilyet csak a fontosabb követek kaptak, amennyiben uralkodókkal tárgyaltak vagy szerződést írtak alá. Utóbbi, a megbízólevél minden követnek járt, ezzel tudták igazolni a követi státuszukat. Ezt már nem az uralkodónak címezték, hanem akár több példányban is megkapta a követ, hogy a fogadó uralkodó mellett az udvar többi tagjának is bemutatassa. A nyelve főleg francia volt (még a császár és a németalföldi régens udvarában működő követeknél is), ahol franciául nem beszéltek (így a német fejedelemségeknél és Itáliában), ott latin.²⁸¹ Időnként szó szerint leírták, mit kell mondaniuk, de legtöbbször csak a főbb pontokat kapták utasításba, és nekik kellett összerakni magát a beszédet.²⁸²

A követutasításokat pecséttel látták el, az 1540-es években a titkárok, Wriothsley, Paget és Petre valamint két hivatalnok (Andrew Johnston „*clerk A*” és „*clerk B*” néven hivatkozik rájuk) illetve Nicasius Yetsweirt, Paget saját titkárának kézírásával születtek, az első verziót általában valamelyik hivatalnok írta, majd ezt Paget javította, kiegészítette, és a végleges verzió került a követhez, a vázlat pedig megmaradt a titkári archívumban.²⁸³ A király

²⁷⁸ A levél bal felső sarkában: *Pro Iohanne Berislaus*. Ugyan Statileo János is Beriszló Péter unokaöccse volt, de nem tudunk arról, hogy ő ekkor a pápánál lett volna, illetve eddigre már aktívan II. Lajos szolgálatában állt.

²⁷⁹ Kubinyi András: *Beriszló Péter és budai szereplése*. Budapest Régiségei 20 (1963) 125-136. itt: 129.

²⁸⁰ Strohmeyer 2017, 190.

²⁸¹ MacMahon 1999, 13-14.

²⁸² Sowerby 2009, 4. bekezdés

²⁸³ A tipikus eljárásra jó példa Stephen Gardiner 1545. október 23-i követutasítása (L&P 20/2. 639.), amelyből két példány maradt fent, az elsőben William Paget javításai láthatók. Johnston 2004, 119.

szerepét az instrukciók és követutasítások elkészítésében csak becsülni lehet, valószínűleg Paget felolvasta, vagy átadta őket neki, az uralkodó pedig szóban tett javaslatokat, azonban alkalmanként írásos nyoma is van a királyi beavatkozásnak, mint például Nicholas Wotton követutasítása esetén 1545 februárjában.²⁸⁴

A jelentéseket főként latinul, vagy angolul írták, időnként azonban francia vagy német nyelvű levél is előfordul a forrásbázisban. A különösen érzékeny témákról titkosírással írtak.²⁸⁵ Thomas Wriothsley 1539-ben azt írta, hogy a követek akkor használnak titkosírást, ha a dolgok nagyon jók vagy nagyon rosszak.²⁸⁶ Azokat az információkat kódolták, ami az angol diplomáciát veszélyeztette volna, ha szélesebb körben ismerté válik. A postai útvonalak nem voltak biztonságosak, főleg háborús időkben, így gyakran elkobozták a leveleket. A kódolás azonban időigényes és fárasztó volt, ezért a diplomaták nem szerették, így gyakran csak részben kódoltak, egy-egy szót, vagy mondatot írtak titkosírással.²⁸⁷ Többféle kódot használtak, néhány esetben csak simán betűcseréről volt szó, vagy számokra cseréltek tulajdonneveket vagy bizonyos betűket. Néha csak egy-egy szót vagy nevet cseréltek ki,²⁸⁸ de voltak bonyolultabb kódok is. A kódolás nehézségét jól mutatja, hogy például Thirbly 1546. december 19-én Pagetnek írt levelében írta, hogy csak azért írt bizonyos részeket titkosírással, hogy gyakorolja.²⁸⁹ A kódolás gyakorlati használatára például Chirstopher Mont és Walter Bucler 1545-ös jelentéseiben került sor, amikor a protestánsok és VIII. Henrik közötti együttműködésről tárgyaltak, miközben az uralkodó hivatalosan a császárral állt szövetségben. 1545. március 12-én egy egészében titkosírással írt levél született Bucler tollából, amelyben körvonalazódott valamilyen együttműködési terv a protestáns szövetség és VIII. Henrik között,²⁹⁰ bár ez végül kudarcba fulladt.

---

²⁸⁴ A VIII. Henriktől V. Károlynak címzett követutasítás mellett a Nicholas Wottonnak írt instrukciók vázlata is fennmaradt, ebben William Paget módosításai mellett az uralkodó kézírásos javításai, megjegyzései is szerepelnek. (L&P 20/2. 146.) Johnston 2004, 120.

²⁸⁵ Strohmeyer 2017, 191.

²⁸⁶ L&P 16. 321.

²⁸⁷ Sowerby 2009, 12. bekezdés. A titkosírásról bővebben: Daybell, James: *The Material Letter in Early Modern England. Manuscript Letters and the Culture and Practices of Letter-Writing, 1512-1635*. London, 2012. 148-174

²⁸⁸ Sowerby 2009, 13. bekezdés

²⁸⁹ L&P 21/2. 577.

²⁹⁰ L&P 20. 350., SP 1/199 f.10

A követeknek objektivitásra kellett törekedniük, azonban mégis átsejlik a leveleken a saját véleményük, részben öntudatlanul, részben tudatosan.²⁹¹ Szembetűnő például Christopher Mont erőteljes elköteleződése a protestantizmus iránt. Követi működéséből, jelentéseiből jól látszik, hogy legfőbb törekvése, egy protestáns szövetség létrehozása nem csak racionális okokból fakadt, ennek irányába érzelmileg is elhivatott volt. Bár nagyrészt igyekezett pusztán leíró jelleggel tudósítani az eseményekről, többször előfordult, hogy elragadtatta magát. Leveleiben a pápát általában csak római püspöknek nevezte, azonban volt olyan, hogy Európát zsarnoki igába hajtó Antikrisztusként, római bálványként említette.²⁹²

A diplomácia földrajzi csomópontjai

A követek általában leveleik végén megjelölték a feladás helyét, ez alapján képet kaphatunk arról, hogy mely városokból küldték a jelentéseiket. Az alábbi táblázatban csak azokat a leveleket vettem fel, amelyekben szerepel a küldés helye, vagy amelyeknél ez nagy valószínűséggel kikövetkeztethető (például a követ által azonos napon feladott, küldés helyével ellátott levél alapján). A levelek küldési helyét ábrázoló térkép a disszertáció végén található (II. melléklet).

1. táblázat: A levelek küldésének helye az onnan küldött levelek darabszáma alapján rangsorolva

Küldés helye	Küldött darabszám
Antwerpen	476
Brüsszel	280
Velence	143
Worms	69
Speyer	60
Frankfurt (am Main)	42
Binche	35
Brugge	29
Gent	20
Bréma	18
Utrecht	15
Hamburg	14

²⁹¹ Strohmeyer 2017, 191.

²⁹² L&P 20.667., L&P 20. 668. és L&P 20. 808.

Leuven	12
Amszterdam	11
Köln	11
Heilbronn	8
Metz	8
Regensburg	8
Strasbourg	8
Dillingen an der Donau	7
Elten	7
Mechelen	7
Calais	6
Kleve	6
Andernach	5
Heidelberg	5
Neuburg an der Donau	5
Nürnberg	5
Bécs	4
Dordrecht	4
Maastricht	4
Lübeck	3
Rheinbach	3
Visé	3
Bois-le-Duc	2
Ligny	2
Namur	2
Buda	1
Donauwörth	1
Dunkerque	1
Eeklo	1
Halle (an der Saale)	1
Hasselt	1
Koblenz	1
Lauingen	1
Lille	1
Meckesheim	1

Middelburg	1
Neustadt (in Böhmerwald)	1
Neustadt an der Waltnaab	1
Nördlingen	1
Osten	1
Rajka	1

A levelek darabszámát vizsgálva megmutatkoznak az információszerzés és továbbítás csomópontjai. Németalföld két városa, Antwerpen és Brüsszel magasan a legtöbb levél küldési helyszíne, de sok más németalföldi város is a lista első felében szerepel. Az Angliából a kontinensre érkezők és az Angliába tartók is áthaladtak a területen, és mivel a vizsgált időszakban a két ország szövetséges volt, így nyugodtabban is időztek itt a követek.

Antwerpen kereskedelmi központ volt, így pusztán az átmenő forgalom miatt is a kontinens és Anglia közötti híráramlás csomópontja, és mivel a *Merchant Adventurers* székhelye, a diplomáciai hálózatban aktív közvetítő szereppel bíró Stephen Vaughan is innen küldte leveleit, amelyekhez csatolva gyakran más követek leveleit is továbbította. Brüsszelben volt Habsburg Mária udvara, a hozzá küldött rezidens illetve speciális követek így onnan írtak. A többi németalföldi városból főleg a zsoldostoborzással foglalkozó megbízottak írtak.

Worms, Speyer, Frankfurt és Regensburg a birodalmi gyűlések helyszínei, amelyről az oda küldött megbízottak küldték jelentéseiket a gyűlések időtartama alatt. Hamburg és Lübeck észak-német Hanza-városok, onnan szintén kereskedelmi ügyekben, és a zsoldosok hajóval Angliába juttatásának ügyében írtak. Köln és Strasbourg nyugat-németországi központok a birodalom belső ügyeiről és a franciákról szóló hírek forrásait jelentették. A listán szereplő Bécs, Buda és Rajka az 1542-es hadjáratra megfigyelőként érkező Thomas Seymour állomáshelyei, Bécsben hosszabban időzött, a hadjárat után is oda tért vissza és Georg von Heideckkel is találkozott. Velence a diplomácia egyik csomópontja a vizsgált időszakban, az Isztambulból és Magyarországról érkező hírek ide futottak be, és innen juttatták őket tovább Németalföldre majd Angliába.

Az információ továbbításának módjai

A rezidens követ információit haza kellett küldeni, és az instrukcióknak meg kellett érkezni a követekhez, hiszen nem sok követ kapott felhatalmazást önálló tárgyalásra. Az

üzenetek a hivatalos postával vagy még gyakrabban udvari futárokkal vagy a követek saját szolgálóival lettek küldve, néha pedig más áthaladó személyekkel, akiket megbízhatónak tartottak, ezek lehetek bankárok, kereskedők, barátok és rokonok is. A futárok és a csomagjaik a törvény és vám elől védettnek minősültek, de háború idején mégis gyakran lefoglalták őket, és előfordult, hogy a csomagokat nem hagyták sértetlenül, felbontották vagy ellopták. Útonállókkal is számolni kellett, és a futár élete sem mindig volt biztonságban, gyakran írták, hogy a veszélyes utak miatt késnek.²⁹³ Előfordult, hogy több futárt is küldtek, hogy biztosan megérkezzen a levél, vagy ha sokáig nem kaptak választ, elküldték a levelet ismét, feltételezve, hogy a korábbi elveszett. A levelekben gyakran említik, hogy mikor írtak legutóbb, ezt is valószínűleg azért teszik, hogy feltűnjön, ha nem érkezik meg egy levelük.

Gyakran küldtek levelet a kereskedőkkel, azonban ha sürgős volt a levél, akkor saját futárt küldtek, azonban nem volt rá garancia, hogy az előbb célba ért, hiszen számos veszély fenyegette.²⁹⁴ A futárok lehetek közvetlenül királyi szolgálatban az udvar által fizetve, de volt, hogy sürgős híreknél az adott követ személyes szolgálóját vagy titkárát küldte el.²⁹⁵ Név szerint is több futárt említenek a levelezésben, akik rendszeresen visznek leveleket.²⁹⁶ Gyakori volt, hogy csak érkezéskor fizették őket, általában, ha a követet szolgálta a futár, akkor ő is fizette, ha az uralkodót, akkor utanként fizették ki az udvarban.²⁹⁷ A regesztákból kitűnik, hogy a követek gyakran küldték tovább egymás leveleit mellékletként, Stephen Vaughan volt például az egyik ilyen közvetítő, aki Németalföldön megkapta a kontinensen működő levelezők, például Christopher Mont vagy Edmund Harvell leveleit, és továbbította őket Pagetnek vagy az uralkodónak.

A követek, ágensek általában írtak egy hosszú, részletes levelet az első titkárnak, és egy rövidebb, tömörebb levelet az uralkodónak, de volt, hogy a titkárnak küldött levél mindössze annyit tartalmazott, hogy ossza meg az uralkodóval az uralkodónak címzett másik, részletesebb levél tartalmát. Gyakran megírták mikor írtak utoljára, és mikor kapták meg a legutóbbi levelet, így a hiányzó leveleket vagy utasításokat azonosítani lehetett. A tanács vagy

---

²⁹³ Allen 1972, 22-24.

²⁹⁴ Allen 1972, 39.

²⁹⁵ Beale, Philip: *A History of Post in England from the Romans to the Stuarts*. London–New York, 1998. 132.

²⁹⁶ Számos levélben név szerint említett futárok: Nicholas („*the post*” vagy „*the courier*”) pl. L&P 16. 1235., L&P 19. 105., L&P 21. 1458. és Francis („*the post*” vagy „*the courier*”) pl. L&P 19. 776., L&P 19/2. 287., L&P 20. 701.

²⁹⁷ Allen 1972, 51.

az államtitkár levelében jelezte, hogy melyik leveleket kapta meg a követtől, melyekre válaszol, az elküldött válaszról vagy utasításról pedig megőriztek egy másolatot, ezek megtalálhatók a State Papersben.²⁹⁸ A vizsgált időszakban látványos, hogy Paget fellépésével lesz általános ez a levelezési mód, a korábbi titkárokhoz címezve jóval kevesebb levél érkezett be (vagy maradt fenn), mint Pagethez.

A regesztákban arra vonatkozó információ is található, hogy a levelek mennyi idő alatt értek el a címzettjükhöz. A levelezők gyakran említik, hogy melyik korábbi levélre válaszolnak, és azt mikor kapták kézhez. Az uralkodó, Paget és a tanács esetében sajnos csak azt írják meg, hogy az adott napon feladott levelet megkapták, a követek, ágensek azonban sokszor ennél pontosabbak, az érkezés napját is megadják. Ebből kiszámolható, hogy hány nap alatt ért el hozzájuk egy adott levél.

A kapcsolat az udvar és Németalföld között volt a leggyorsabb. 1541-re Antwerpen már a birodalmi postához kötődött, a Taxisok nyitottak itt irodát, Brüsszel volt a központ. A posta a Brüsszel–Augsburg–Trent vonalon működött, onnan tovább Itáliába, Velence, Róma és Milánó felé. Brüsszel és Antwerpen között napi szinten ment a Taxisok-féle posta, Észak-Németalföld és London között pedig futárok vitték a leveleket.²⁹⁹

1541-ben az udvarból Brüsszelbe három-öt nap alatt ért el az uralkodó levele Carne-hoz és Vaughanhez,³⁰⁰ 1543-ra az udvar-Brüsszel távon kettő-négy napon belül célba értek a levelek,³⁰¹ ez 1544 elején is így volt,³⁰² azonban az év végére már volt, hogy csak nyolc nap alatt sikerült eljuttatni a küldeményeket (ennek oka a háborús helyzet lehetett).³⁰³ A tanács és Paget levelei ugyanebben az évben Antwerpenbe Vaughanhez, Dymockhoz és Lockhoz két nap alatt értek el.³⁰⁴ 1545-ben, szintén a háborús helyzet miatt némileg lassult a levelezés, a tanács leveleit Gentben Wotton és Carne három nap alatt kapta kézhez,³⁰⁵ a tanács Brüsszelbe

²⁹⁸ Sowerby 2009, 10. bekezdés

²⁹⁹ Schobesberger, Nikolaus et al.: *European Postal Networks*. In: *News Networks in Early Modern Europe*. (The Handpress World, 35.) Ed. Raymond, Joad – Moxham, Noah. Leiden–Boston, 2016. 19-63. itt: 24.

³⁰⁰ A beérkezés idejét tartalmazó regeszták hivatkozását adom meg. L&P 16. 1064., L&P 16. 1137., L&P 16. 1235.

³⁰¹ L&P 18. 589., L&P 18. 629., L&P 18. 798.

³⁰² L&P 19. 16.

³⁰³ L&P 19/2. 785.

³⁰⁴ L&P 19. 822., L&P 19/2. 160.

³⁰⁵ L&P 20. 65.

küldött levelei pedig négy,³⁰⁶ illetve nyolc nap alatt értek Wottonhoz és Pagethez.³⁰⁷ Ebben az évben Antwerpenbe is lassabban jutottak el a küldemények, Chamberlainhez három,³⁰⁸ Wottonhoz öt,³⁰⁹ Wottonhoz és Carne-hoz pedig négy nap alatt értek el.³¹⁰ Mechelenbe a tanácstól Wottonhoz és Pagethez tizenhat nap alatt jutott el egy levél, itt valószínűleg feltartóztatták a futárt, vagy az más okból késlekedett, hiszen a földrajzi távolság ezt a késést nem indokolja.³¹¹ 1546-ban már általánosan hosszabb kézbesítési idővel számolhatunk, Paget és a tanács Dymocknak írt levelei hat és tizenegy nap alatt jutottak el Antwerpenbe,³¹² Paget Vaughannek írt levele pedig kilenc nap alatt,³¹³ a tanács által írt pedig tizenhárom nap alatt (ez esetben a késedelem okát is megtudjuk: Gaspar Ducci olasz kereskedő késve adta át a levelet a címzettnek).³¹⁴ Ugyanebben az évben Brüsszelbe, Carne-hoz öt nap alatt jut el a tanács levele,³¹⁵ ugyanő szintén a tanácstól Binche-ben három nap alatt kapta meg a leveleket.³¹⁶

A Német-római Birodalom belsőbb területeire irányuló levelezés sebességéről is van információnk. 1546. június 14-i levelében írta Vaughan Pagetnek Antwerpenből, hogy a német posta minden hétfőn érkezik, talán ennek is köze lehet a levelek gyors és rendszeres célbaéréséhez a birodalmon belül.³¹⁷ 1544-ben a tanácstól Speyerbe általában öt nap alatt ért el a levél,³¹⁸ de volt, hogy csak egy hét,³¹⁹ vagy tíz nap alatt sikerült eljutnia a címzetthez, Wottonhoz.³²⁰ 1545-ben az udvarból Wormsba (Pagettól Montnak és Buclernek, valamint a tanácstól Wottonnak) hat nap alatt jutnak el a levelek,³²¹ ami összevetve a németalföldi

---

³⁰⁶ L&P 20. 168.

³⁰⁷ L&P 20. 371.

³⁰⁸ L&P 20. 550.

³⁰⁹ L&P 20. 644.

³¹⁰ L&P 20. 643.

³¹¹ L&P 20. 545.

³¹² L&P 21. 350., L&P 21. 351., L&P 21. 407.

³¹³ L&P 20/2. 550.

³¹⁴ L&P 21. 1187.

³¹⁵ L&P 21. 1144.

³¹⁶ L&P 21. 794., L&P 21. 1090.

³¹⁷ „ordinary post of the almayns comes hither every Monday” – L&P 20. 946.

³¹⁸ L&P 19. 392., L&P 19. 478., L&P 19. 555.

³¹⁹ L&P 19. 215.

³²⁰ L&P 19. 770.

³²¹ L&P 20. 959., L&P 20. 1203., L&P 20/2. 44.

levéláramlás sebességével meglehetősen gyorsnak számít. 1546-ra itt is lassul a kézbesítés, Mont csak tizennégy nap alatt kapja meg a levelét Pagettól.³²² 1545-ben Kölnbe a tanács levele Wottonhoz tíz, Paget levele tizenkettő nap alatt ér el, Fane, Chamberlain és Avereý ugyanitt hat nap alatt kapta meg a tanács levelét,³²³ illetve szintén hat nap alatt ért el az ő levelük Dymockhoz Hamburgba.³²⁴ Paget Monthoz írt levele is hat nap alatt ér el Westminsterből Frankfurtba.³²⁵

Velence volt a belépő és kilépő kikötő a futároknak, akik Isztambulba mentek, és így az isztambuli hírek is Velencén keresztül érkeztek (a másik hasonló útvonal Ragusán³²⁶ át vezetett, de az lassabb volt). Működött állandó posta a két város között, de az a török miatt lassú volt, úgyhogy a leveleket gyakran küldték a velencei kereskedőkkel is.³²⁷ Velencéből 1561-ben hetente ment posta,³²⁸ Isztambulból 14 naponta, hónap közepén és végén, általában tengeren át, de időnként voltak szárazföldi futárok is. A havonta kétszer menő posta Európaszerte átlagosnak számított, de nem mindig indultak időben, volt, hogy valami késleltette őket pár nappal.³²⁹ Velence és az angol udvar között jóval lassabban értek célba a levelek, pontos érkezési időt sajnos csak kétszer említ a helyi rezidens, Harvell: 1546-ban a tanácstól harminckilenc, Pagettól harmincnégy nap alatt kapta kézhez a leveleket.³³⁰

A hálózatelemzés gyakorlati alkalmazása a levelezésen³³¹

A leveleket tartalmazó Excel adatbázisból a *Gephi* gráfvizualizációs szoftverrel hoztam létre a követi hálózatot ábrázoló gráfot, *force atlas* szerkezettel, amely nagy pontosságú, és

---

³²² L&P 21. 475.

³²³ L&P 20/2. 352.

³²⁴ L&P 20/2. 274.

³²⁵ L&P 21. 730.

³²⁶ Ma Dubrovnik, Horvátország.

³²⁷ Allen 1972, 66.

³²⁸ Allen 1972, 37.

³²⁹ Allen 1972, 38.

³³⁰ L&P 21. 1475.

³³¹ A fejezet részben a CDDI debreceni doktorandusz konferencián elhangzott *Angol követi hálózat a Német-római Birodalomban 1541-1547.* című előadásom és az abból a *Metszéspontok: interdiszciplináris tanulmányok a középkorról és a kora újkorról* című kötetben megjelenés előtt álló tanulmányom átdolgozott, pontosított változata, amelyhez képest néhány periférikus nevet eltávolítottam a hálózatból, illetve Brende álnevét is azonosítottam.

előnye, hogy jól láthatóan mutatja a centrumban elhelyezkedő autoritásokat, körülöttük pedig a hidakat (*hubokat*), és látványosan elkülönülnek a periférikus elemek is.

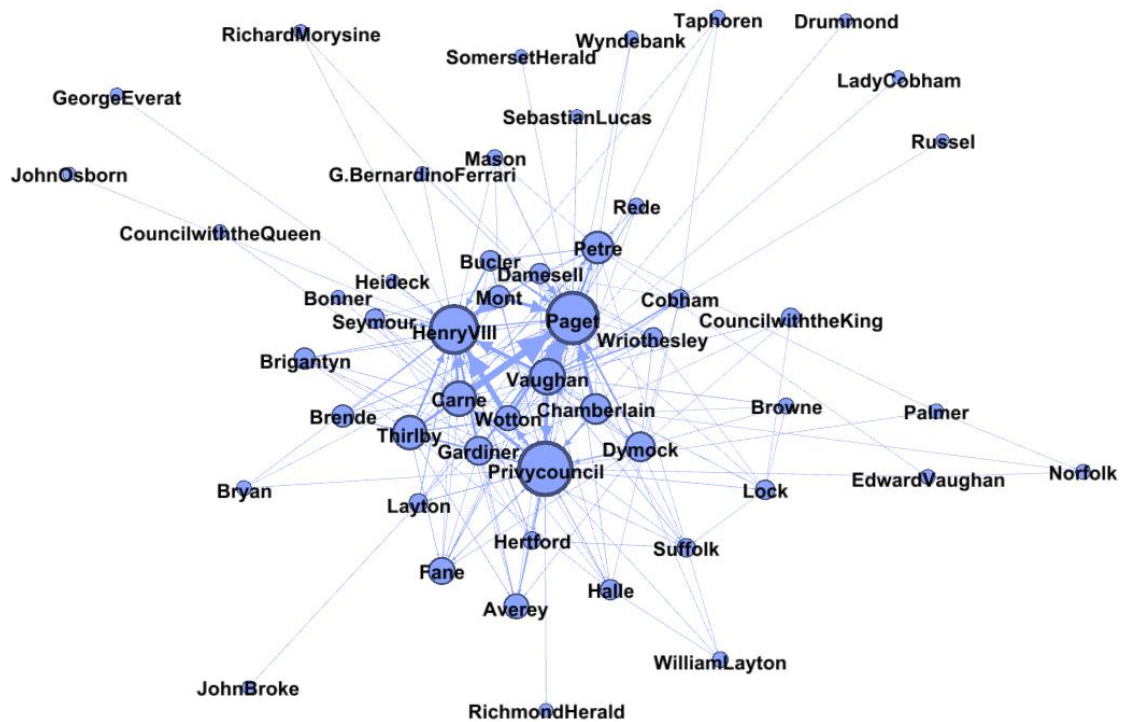
A gráfon ötvenegy aktor szerepel, ebből a fogadó felek az uralkodó, a Titkos tanács (*Privy Council*), valamint az 1544-es hadjárat alatt a király távolléte miatt a királlyal és a királynővel külön-külön működő tanácsok (*Council with the King* és *Council with the Queen* a regesztagyűjteményben és a gráfon is), illetve az államtitkárok. Ezt a pozíciót 1540 áprilisától Thomas Wriothsley és Ralph Sadler, majd Sadler helyett 1543 áprilisától William Paget, Wriothsley helyett pedig 1544 januárjától William Petre töltötte be. Rajtuk kívül negyvennégy név szerepel a gráfon, ők a küldő felek. Vannak köztük rezidens követek (Nicholas Wotton, Thomas Thirlby), alkalmi megbízottak (például zsoldosok toborzására, mint John Brende és John Brigantyn, tárgyalásokra, mint Stephen Gardiner és Edward Seymour [Earl of Hertford néven], vagy például a birodalmi hadjárat követésére, mint Thomas Seymour), megfigyelők birodalmi gyűlésen (Christopher Mont, Georg von Heideck), és kereskedők (Stephen Vaughan, Thomas Chamberlain). Az átláthatóság érdekében (illetve a regesztagyűjteményt követve) a levelezőket a vezetéknevükkel ábrázoltam, kivéve, amikor a regesztagyűjtemény másképp hivatkozik rájuk (Hertford és a két Herald esetén), illetve amikor két azonos keresztnévű levelezőről van szó (William és Richard Layton, valamint Stephen és Edward Vaughan).

2. táblázat: Az önállóan küldött levelek, a feladójuk szerint, darabszám alapján rangsorolva

Küldő	Darabszám
Vaughan	306
Carne	143
Wotton	130
Titkos tanács (Privy Council)	127
Mont	94
Chamberlain	65
Paget	63
Dymock	47
Damesell	46
Thirlby	46
Gardiner	31
Layton	23
Bucler	22
VIII. Henrik	17
Seymour	13

Heideck	11
Mason	9
Brende	8
G. Bernardino Ferrari	6
William Layton	6
Bonner	5
Halle	5
Lord Cobham	3
Richmond Herald	3
Russel	3
Sebastian Lucas	3
Tanács a királlyal (Council with the King)	3
Taphoren	3
Fane	2
John Broke	2
Lock	2
Petre	2
Rede	2
Richard Morysine	2
Somerset Herald	2
Wriothesley	2
Brigantyn	1
Bryan	1
Drummond	1
George Everat	1
John Osborn	1
Tanács a királynéval (Council with the Queen)	1

A követek időnként közösen is küldtek levelet, általában a közös megbízatásokról. A közösen küldött leveleket szintén felvettem az adatbázisba, és az abból készült gráfon is szerepelnek, minden küldő féltől minden fogadó fél felé külön-külön kapcsolatként. Az együtt küldött leveleket a későbbiekben, a követek vélhető személyes kapcsolatainak vizsgálatakor listázom és mutatom be.

1. ábra: A levelezők hálózata [Gephi szoftverrel készült Force Atlas szerkezetű gráf]

A fogadó feleknél látszik, hogy a Pagetet jelző pont legalább annyira hangsúlyos, mint az uralkodó és a Titkos tanács, de összességében az udvari fogadó felek szerepe nagyon erős, vagyis a hálózat egyértelműen centralizált, egymás közt jóval kevésbé leveleztek, mint az udvarral, ami a forrásanyag jelentésszerű jellegéből fakadóan várható volt. Ugyanakkor érdekes, hogy a gráfon az államtitkárok közel sem azonos súllyal jelennek meg, Paget szerepe kiemelkedőnek tűnik, mellette Wriothesley és Petre eltörpülnek (Sadler nem szerepel a levelezésben). Látványos továbbá, hogy a legtöbb esetben egyértelműen hangsúlyosabb az udvar felé irányuló kommunikáció (különösen Vaughan és Carne esetén látványos ez), az udvarból kifelé irányuló élek jóval vékonyabbak. (Kivétel ez alól például a Titkos tanács és Wotton kapcsolata, ahol a követ felé mutató él a hangsúlyosabb, a követutasítások ugyanis a tanácstól érkeztek, míg Wotton a királynak címezte a leveleit.)

Logikus, hogy Stephen Vaughan mint antwerpeni közvetítő kiemelkedik, hiszen nagyon sok levelet továbbít, és ő maga is rendszeresen ír. A császári udvarban megbízatást teljesítő Thirlby, valamint a németalföldi rezidensek rezidens követek, Wotton és Carne, illetve Chamberlain (a *Merchant Adventurers* vezetője) szerepe is kiemelkedő. Meglepő John

Dymock hangsúlyos szerepe, hiszen róla elég keveset tud a szakirodalom, a gráfon mégis kiemelt helyet foglal el. A levelezésben főleg a németalföldi letartóztatásokról jelent, mint azok egyik elszenvetője, de a Hanza-városokból is több levelet ír az udvarnak gabona, fegyver és zsoldosszállítás kapcsán. Meglehetősen sok a gráfon a periférikus szereplő, ők főleg a zsoldostoborzások kapcsán, vagy alkalmi informátorként működnek közre, mindössze egy-két levél ismert tőlük, és nem tekinthetők a hálózat szerves részeinek (a teljességre való törekvés miatt azonban mégis ábrázolásra kerültek).

A hálózat kulcsfiguráit algoritmusok segítségével kaphatjuk meg. Ehhez két értéket, köztességi központiságot (*betweenness centrality*) és sajátvektor központiságot (*eigenvector centrality*) kell számolnunk. Az így kapott értékekből rangsor állítható fel, és az ebből felrajzolt grafikon a gráf egyszerű szemmértékes leolvasásánál jóval pontosabban és objektívebben mutatja az adott szereplők hálózaton belüli fontosságát.³³² A köztességi központiság értékét az adja, hogy két pont közötti legrövidebb útból hány megy át az adott ponton, vagyis mennyire központi az adott szereplő a hálózatban.³³³ Várható, hogy ezek a személyek az uralkodó, hivatalnokok, diplomaták vagy a királyi tanács tagjai lesznek, de előfordulnak kivételek, vagy a várt fontossági sorrendtől való eltérések, ez az, amit érdemes vizsgálni.³³⁴

A külföldre küldött diplomaták a küldőikkel rendszeresen kommunikálnak, de muszáj nekik másokkal is, legyen szó információszerzésről, vagy a saját leveleik továbbításának megoldásáról, így hidakat fognak a hálózaton belül alkotni. Logikus, hogy ha az uralkodónak vagy a tanácsnak akarnak levelet eljuttatni, akkor – ha közvetlen futárral nem megoldható – ezeken a hidakon keresztül fogják elküldeni. Huszonhat szereplő van, akinek nem nulla a köztességi központisága, nekik van közvetítő szerepük, a többiekben nem megy át legrövidebb út. A presztízs vagy befolyás mérésére a sajátvektor központiság való, amelynek számításakor annak van magas pontja, aki más magas pontúakkal határos.³³⁵ Az alábbi táblázatokban a nem nulla értékekkel rendelkező követeket rangsoroltam.

³³² Ahnert, Ruth: *Maps versus Networks*. In: *News Networks in Early Modern Europe*. (The Handpress World, 35.) Ed. Raymond, Joad – Moxham, Noah. Leiden–Boston, 2016. 130-157. itt: 139.

³³³ Ahnert 2016, 134.

³³⁴ Ahnert 2016, 135.

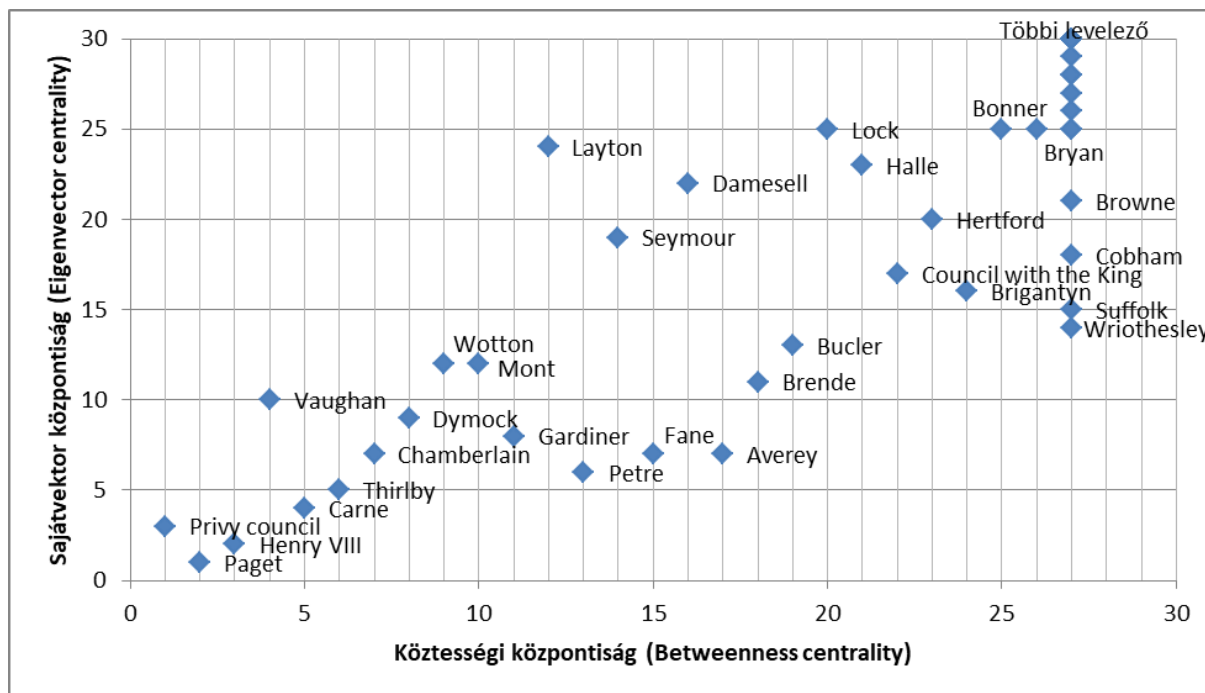
³³⁵ Ahnert 2016, 137.

3. táblázat: A levelezők rangsorolása sajátvektor központiség szerint (csak a nem 0,00 központiségű levelezők)

Név	Sajátvektor központiség
Paget	1,000
HenryVIII	0,908
Privycouncil	0,716
Carne	0,684
Thirlby	0,643
Petre	0,624
Averey	0,562
Chamberlain	0,562
Fane	0,562
Gardiner	0,537
Dymock	0,518
Vaughan	0,478
Brende	0,377
Mont	0,356
Wotton	0,356
Bucler	0,326
Wriothsley	0,304
Suffolk	0,291
Brigantyn	0,278
CouncilwiththeKing	0,249
LordCobham	0,234
Seymour	0,232
Hertford	0,177
Browne	0,155
Damesell	0,136
Halle	0,131
Layton	0,118
Bonner	0,078
Bryan	0,078
Lock	0,078
Rede	0,078
RichmondHerald	0,078
CouncilwiththeQueen	0,074
Norfolk	0,062
LadyCobham	0,052
Russel	0,052
Mason	0,039

4. táblázat: A levelezők rangsorolása köztességi központiség szerint (csak a nem 0,00 központiségű levelezők)

Név	Köztességi központiség
Privycouncil	493,36
Paget	336,40
HenryVIII	314,58
Vaughan	211,40
Carne	161,41
Thirlby	87,13
Chamberlain	75,91
Dymock	56,81
Wotton	56,07
Mont	49,14
Gardiner	40,56
Layton	36,42
Petre	34,45
Seymour	15,82
Fane	12,42
Damesell	11,29
Averey	10,95
Brende	7,11
Bucler	5,76
Lock	5,72
Halle	3,90
CouncilwiththeKing	3,83
Hertford	3,27
Brigantyn	1,94
Bonner	0,17
Bryan	0,17

2. ábra: A levelezők rangsorolása sajátvektor és közteségi központosság alapján

Mivel rangsort ábrázolunk, így a nullához legközelebbiek a legmagasabb pontszámmal rendelkezők. A grafikonon látszik, hogy a legmagasabb sajátvektor központissággal William Paget államtitkár rendelkezik, megelőzve a Titkos tanácsot és az uralkodót is. Fontos megjegyezni, hogy a többi államtitkár hozzá képest jóval hátrébb foglal helyet, a levelezésben betöltött jelentőségük tehát a központissági értékek alapján is eltörpül Pageté mellett. Közteségi központisságban – ahogy az várható volt – a Titkos tanács az első. Előkelő helyen szerepel mindkét faktor szempontjából Vaughan, Carne, Thirlby és Wotton is, ezzel megerősítve a gráfról szabad szemmel is leolvasható központi szerepüket.

A doktori kutatásaim során összegyűjtött, adatbázisba rendezett bőséges forrásanyag sokféle szempontból vizsgálható és rengeteg új információval szolgál. A levelezésből kirajzolódó követi hálózatot a hálózatelemzés módszertanával vizsgálva megállapíthatjuk, hogy annak központi figurája a korszakban William Paget államtitkár, aki a levelezésben az uralkodónál és a Titkos tanácsnál is fontosabb helyet tölt be, messze megelőzve elődeit és kollégáit; Wriothesley szerepe ehhez képest elhanyagolható.

A gráfról és az algoritmusok segítségével nyert adatokból felrajzolt grafikonról objektíven leolvasható, hogy ebben a követi hálózatban valóban azok a közvetítő személyek, akiket a levelezés tartalmi vizsgálata alapján annak sejtettünk (Stephen Vaughan, Thomas

Thirlby, Edward Carne és Nicholas Wotton), ám meglepő John Dymock kiemelt pozíciója, hiszen az ő személyéről alig van információnk. Emellett a gráfon az is jól látszik, hogy a kommunikáció nagyrészt a követektől az udvar felé irányul, az udvar jóval ritkábban válaszol – a leveleikben a követek is gyakran panaszkodtak erre.³³⁶

A követi hálózat vizsgálatával megerősíthetjük Johnston 2004-es disszertációjának azon tézisét, hogy William Paget volt ennek a komplex és sűrű információs hálózatnak a középpontjában. Nem csak a királlyal való jó kapcsolata, államtitkári pozíciója és személyes befolyása, hanem a hálózatban betöltött szerepe révén vált a vizsgált időszakban a diplomácia irányvonalának meghatározó alakjává, hiszen a legtöbb levél és információ a kontinensen dolgozó rezidens követektől kezdve a nem hivatalos ágensekig az ő kezén ment át, akkor is, ha az uralkodónak vagy a tanácsnak címezték. Ő mutatta be ezeket az uralkodónak, így minden ügyben azonnal tanácsot is tudott adni a királynak.³³⁷

Néhány fontosabb szereplő helye a gráfon

A gráf túl sok aktort tartalmaz ahhoz, hogy egyetlen képből jól leolvashatók legyenek az egyes aktorok saját kapcsolatai, ezért szükséges, hogy a fontosabb aktorokat kiemelve a gráfból ezeket külön is megvizsgáljuk. A Gephi szoftver dinamikus gráfkezelése lehetővé teszi, hogy kiemeljünk bizonyos pontokat csak a hozzá kapcsolódó pontokkal együtt az egész hálózatból, ehhez az *Ego Network* szűrési feltételt kell alkalmaznunk. Az így kapott hálózat középpontjában a vizsgált személy áll, és jobban láthatóvá válnak az irányított élek is. Az alábbiakban a hálózat középpontjában lévő uralkodó, a Titkos tanács és William Paget, illetve a közvetítő szerepet betöltő Stephen Vaughan, valamint a hálózatban sem központi, sem közvetítő szereppel nem rendelkező Christopher Mont kapcsolati hálózatát mutatom be.

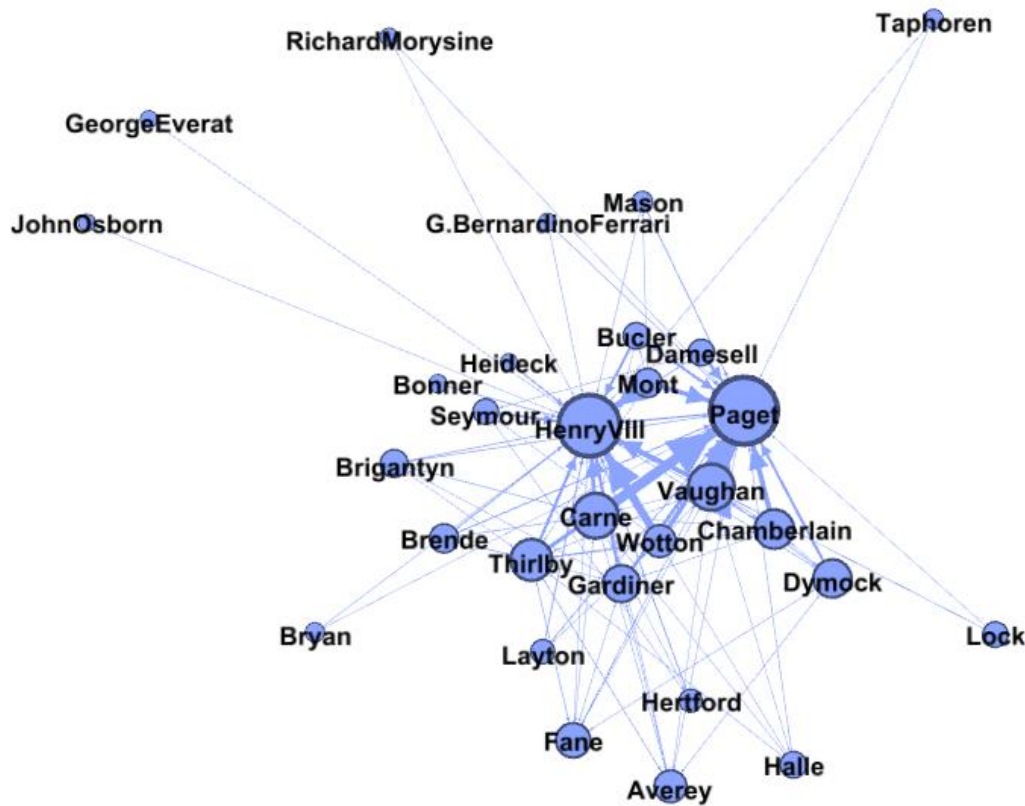
---

³³⁶ Például Dymock az 1546. augusztus 9-i, a Titkos tanácsnak küldött levelében írja, hogy csak egyetlen levelet kapott tőlük (L&P 21. 1438.), de Vaughan és Gardiner is gyakran panaszkodott arra, hogy nem kaptak választ. Johnston 2004, 42.

³³⁷ Johnston 2004, 42-43.

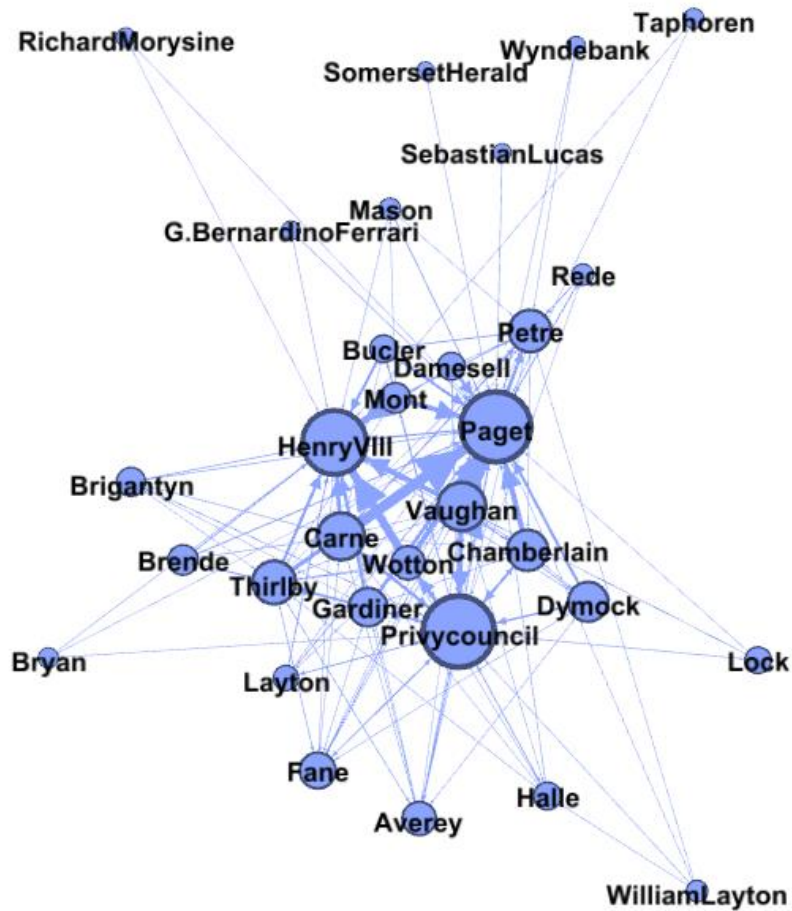

A király saját hálózata

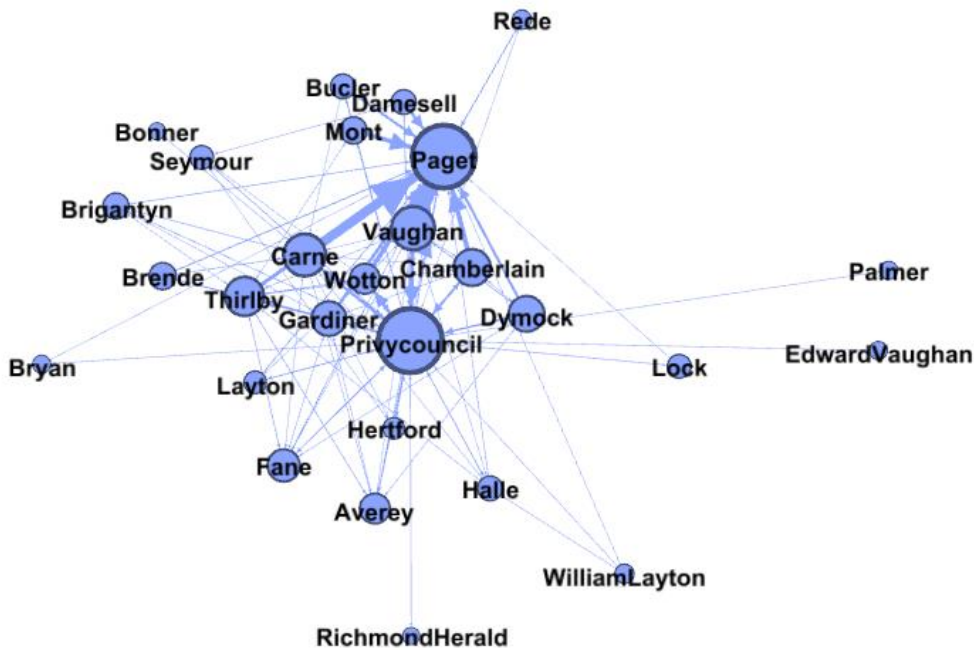
3. ábra: VIII. Henrik elhelyezkedése a gráfon

Ha a VIII. Henrikhez kapcsolódó aktorokat vizsgáljuk, láthatóvá válik, hogy mely levelezők címezték jelentéseiket közvetlenül az uralkodónak. Az irányított gráfon Wotton és Mont pontjaiból indul kifejezetten vastag nyíl az uralkodó felé, vastagabb, mint Paget vagy a tanács felé. Carne és Thirlby is szorosan kapcsolódik, de jóval kevésbé, mint ahogy azt Paget gráfnál láthatjuk. A gráfról leolvasható az is, hogy Paget követi munkássága az időszakban jóval kevésbé jelentős, mint a titkári tevékenysége, közte és az uralkodó között kevés levélváltás történt. A periférián lévő Claes Taphoren, Richard Morysine, John Osborn és George Everat közvetlenül az uralkodónak címezte jelentéseit, ellenben a közvetítőként működő és rengeteg jelentést író Vaughan levelezésében jóval kisebb arányban voltak a VIII. Henrikhez írt levelek.

*William Paget hálózata***4. ábra: William Paget elhelyezkedése a gráfon**

A teljes gráf vizsgálata során bebizonyosodott, hogy Paget a Titkos tanácsnál és az uralkodónál is központibb helyet foglal el a hálózatban. Ennek két elemét olvashatjuk le a Pagetre fókuszáló gráf vizsgálatával. Egyrészt a kiemelkedően sok jelentést író Carne és Vaughan főleg Pagetnek címezte leveleit, másrészt pedig a periférián lévő aktorok is gyakran közvetlenül Pagettel kommunikáltak, így például a Somerset Herald, Wyndebank és William Layton. Jól látható, hogy az élek irányát jelző nyíl kivétel nélkül Paget felé mutat, vagyis jóval több levelet kapott, mint amennyit küldött – ennek technikai oka van, a követeknek szóló leveleket vagy az uralkodó, vagy a Titkos tanács nevében küldték az udvarból, akkor is, ha az, amire válaszoltak, Pagethez vagy az uralkodóhoz érkezett be, legalábbis az archívumban ezeknek a leveleknek a vázlatai maradtak fent.

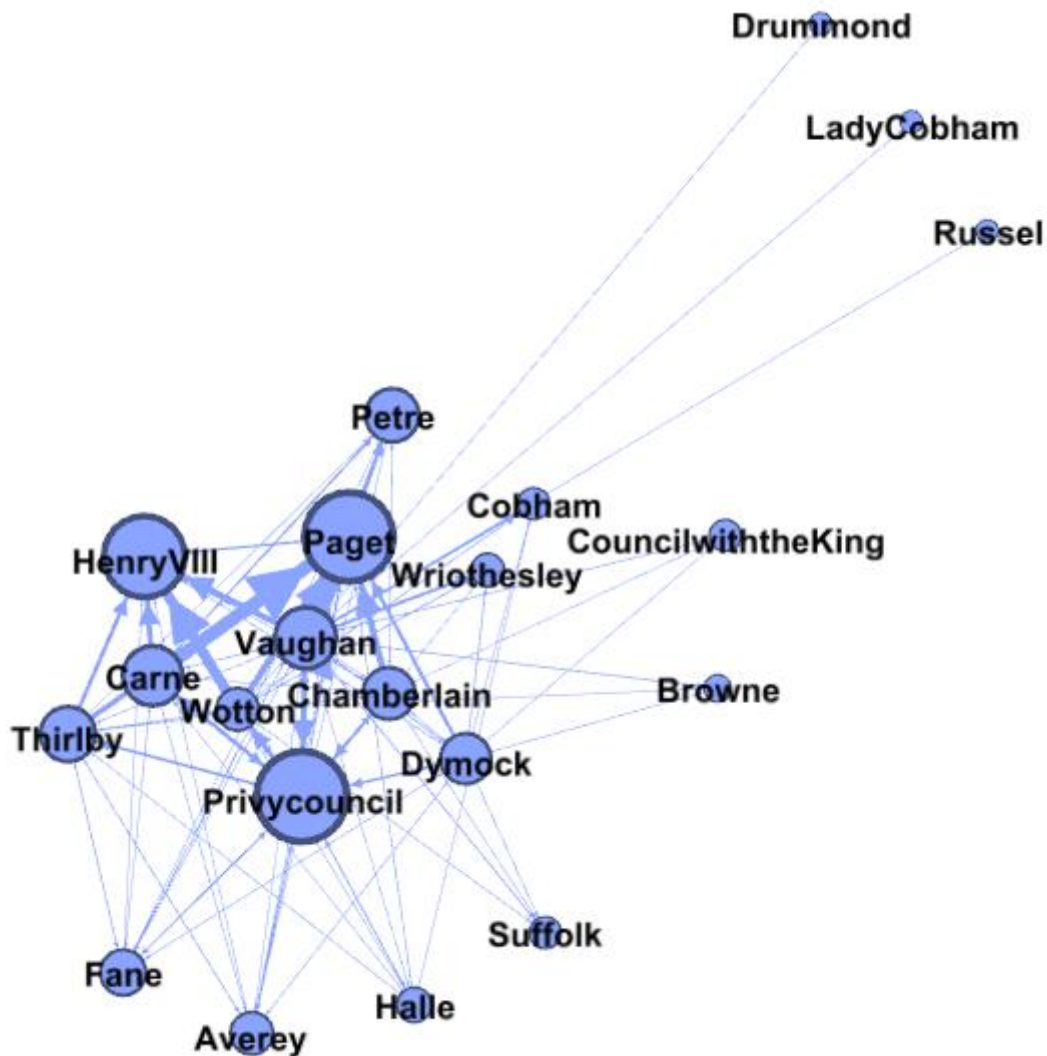
A Titkos tanács hálózata

5. ábra: A Titkos tanács elhelyezkedése a gráfon

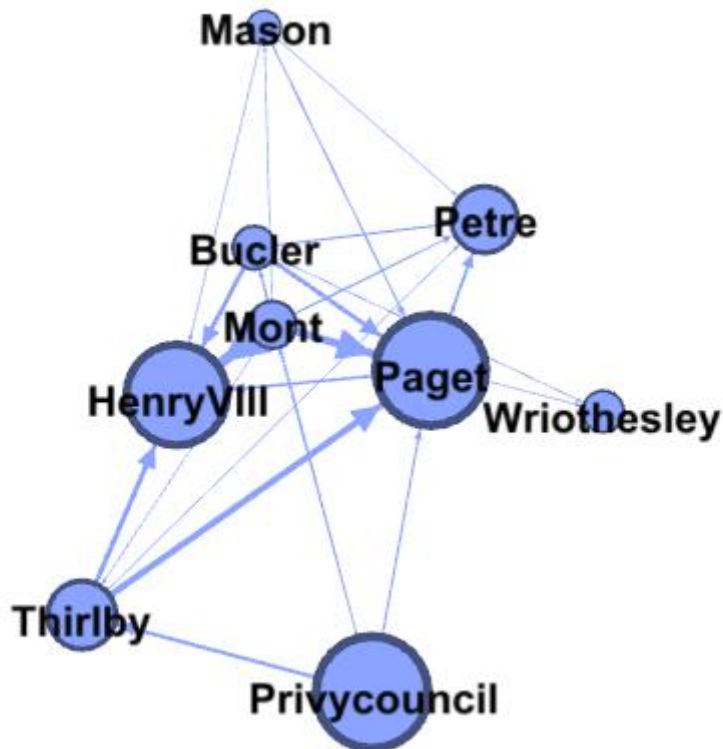
A Titkos tanácsra koncentrált vizsgálat során a Pagetnél említett kimenő levelezés is leolvasható, leglátványosabban Wotton esetén. Míg az uralkodó gráfján Wottontól VIII. Henrik felé mutató nyilat láthatunk, a Titkos tanácsnál Wotton felé mutat az irányított él, vagyis több levelet küldött a Titkos tanács a követnek, mint amennyit a követ nekik címzett. Ennek oka, hogy bár az udvarból a diplomatáknak általánosságban kevesebb levelet küldtek, mint amennyi beérkezett, a küldött levelek közül csak néhányat küldtek az uralkodó nevében, a követutasításokat és a válaszleveleket, amelyben a követnek megírták, hogy mikor kapták meg a korábbi levelét és hogyan kell cselekednie a továbbiakban, általában a tanács nevében küldték. A király és Paget hálózatához képest a Titkos tanácsén kevesebb periférikus szereplő látszik, közülük a Richmond Herald számít informátornak, William Layton testvére betegsége, Edward Vaughan és Palmer pedig a zsoldostoborzások kapcsán levelezett.

Stephen Vaughan hálózata

6. ábra: Stephen Vaughan elhelyezkedése a gráfon

Az udvarban lévő fogadó felek mellett érdemes megvizsgálni a közvetítói szerepet betöltő Stephen Vaughan közvetlen kapcsolatrendszerét is. Vaughan Pagetnek írta a legtöbb levelét, de szignifikáns kapcsolat volt közöttük és az uralkodó, valamint a Titkos tanács között is. A periféria néhány szereplője Vaughanon keresztül kapcsolódik a hálózathoz, de a központi szereplőkkel is kapcsolatban áll, bár ezek a kapcsolatok a vizsgált levelezés jellegéből adódóan jóval gyengébbek, mint amelyek az udvarhoz kötötték. Az, hogy számos periférikus szereplőt ő köt a központhoz, megerősíti a levelek tartalma alapján feltételezett híd (*hub*) szerepét.

*Christopher Mont hálózata***7. ábra: Christopher Mont elhelyezkedése a gráfon**

Végül érdemes kiragadni egy olyan követet is a hálózatból, aki nem számít sem közvetítőnek, sem az udvarban működő fogadó félnek. Christopher Montra fókuszálva egy jóval limitáltabb gráfot kapunk, amelyről leolvasható, hogy a követ a Titkos tanácsnak alig, ellenben az uralkodónak és Pagetnek gyakran címezte leveleit. Gyenge kapcsolat látszik Mont és a másik két titkár, Petre és Wriothesley között, illetve levelezett két munkatársával, Masonnal és Buclerrel is akkor, amikor épp nem dolgoztak együtt. Thirlbyvel való kapcsolatát mindössze egyetlen levél jelenti, amelyet Mont küldött a schmalkaldeni szövetséggel folytatott tárgyalásáról, ebben arra kérte Thirlbyt, hogy továbbítsa a levelét, mert nem sikerült futárt találnia.³³⁸

---

³³⁸ L&P 21/2. 313.

A levélküldők közötti kapcsolat a levelezésen túl

Fontos megjegyezni, hogy a fenti gráf csak a levelezésben fennálló kapcsolatokat mutatja meg, a levelezésen kívülieket – például magánlevelezés vagy személyes találkozás – nem. A teljesebb képhez meg kell vizsgálni azt, hogy a hálózat tagjai azon kívül, hogy levelet küldtek egymásnak, kapcsolatban álltak-e. Ennek feltárásához két szempontot vizsgáltam: egyrészt, ha együtt küldtek levelet, akkor bizonyos, hogy találkoztak, nagy valószínűséggel együtt dolgoztak. Másrészt a levelek küldési helye és ideje alapján megvizsgáltam, hogy kik tartózkodtak egy városban, egy időben. Utóbbi nem garantálja, hogy a követek valóban kapcsolatban álltak, ezt, amennyiben a levelezésben nem említik, csak feltételezni lehet, de ezáltal is felrajzolható egy szóbeli kapcsolati háló is, ami a levelezésekből nem látszik.³³⁹

Közösen küldött levelek

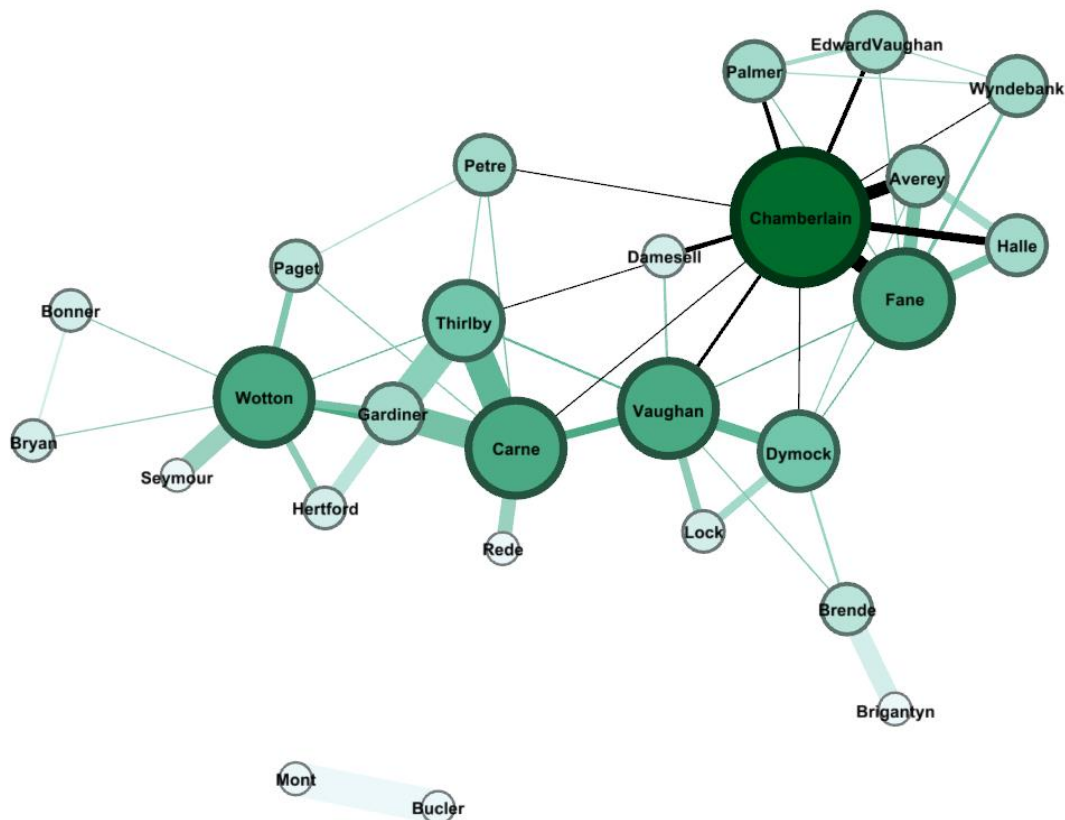
1. táblázat: Más követekkel közösen küldött levelek, darabszám alapján rangsorolva

Küldők	Darabszám
Bucler, Mont	33
Carne, Gardiner, Thirlby,	25
Brende, Brigantyn	19
Seymour, Wotton	19
Carne, Rede	13
Dymock, Lock, Vaughan,	8
Averey, Chamberlain, Fane, Halle	7
Gardiner, Hertford	7
Gardiner, Hertford, Wotton	7
Paget, Wotton	7
Carne, Vaughan	6
Averey, Chamberlain, Fane	5
Carne, Wotton	5
Gardiner, Thirlby	5
Chamberlain, Damesell	3
Chamberlain, Palmer, E. Vaughan,	3
Carne, Gardiner	2
Carne, Thirlby	2
Carne, Thirlby, Vaughan	2
Chamberlain, Vaughan	2
Dymock, Vaughan,	2

³³⁹ Ahnert 2016, 140.

Fane, Wyndebank	2
Avery, Chamberlain, Dymock, Fane, Halle	1
Bonner, Bryan	1
Bonner, Bryan, Wotton	1
Brende, Dymock	1
Brende, Dymock, Vaughan	1
Carne, Chamberlain, Petre, Thirlby, Vaughan	1
Carne, Paget	1
Chamberlain, Damesell, Vaughan	1
Chamberlain, Fane, Halle	1
Chamberlain, Fane, Palmer, E. Vaughan, Wyndebank	1
Damesell, Vaughan	1
Dymock, Vaughan, Watson (Brende)	1
Dymock, Watson (Brende)	1
Fane, Vaughan	1
Lock, Vaughan	1
Paget, Petre	1
Thirlby, Wotton	1

8. ábra: A követek kapcsolati hálója a közösen küldött levelek alapján

A közösen küldött levelek alapján felrajzolt gráfon a színek és a pontok mérete azt jelöli, hogy egy személy hány másikkal állt kapcsolatban, míg az élek vastagsága azt, hogy az adott személyek hány alkalommal küldtek közösen levelet. A gráf elemzése megmutatja, hogy Thomas Chamberlain küldött a legtöbb követtel közösen levelet (12 fővel), öt Carne, Fane, Vaughan és Wotton követi. A gráfról leolvasható kapcsolati háló megerősíti a földrajzi elhelyezkedés és a megbízások jellege alapján feltételezett kapcsolatokat, központi elemei a Németalföldön szolgálatot teljesítő ágensek, hozzájuk periférikusan kapcsolódnak a zsoldosfelfogadás ügyében eljáró megbízottak. Nem meglepő, hogy a Németalföldön a *Merchant Adventurers* vezetőjeként otthonosan mozgó Chamberlaint találjuk a hálózat középpontjában, hiszen az ő tevékenysége nagyon szerteágazó volt: a németalföldi kereskedelmi ügyek és a korona pénzügyeinek intézésén és más követek segítségével túl zsoldosfelfogadással is megbízták. Vaughan pénzügyekben betöltött vezető szerepe miatt, Carne és Wotton pedig a rezidens követségük miatt létesíthetett ennyi kapcsolatot. Fane pontjának mérete meglepő a többi zsoldosokat toborzó megbízotthez képest, azonban megmagyarázható azzal, hogy a zsoldosfelfogadáson kívül ő Dymock és Chamberlain

társaságában kereskedelmi- és pénzügyekben is eljár.

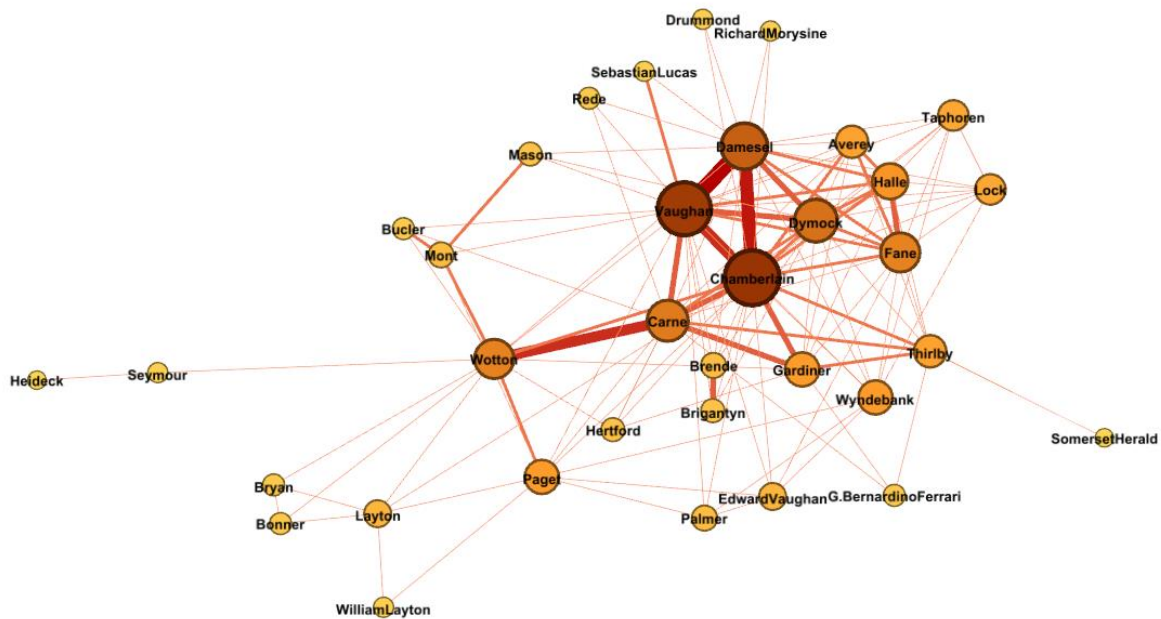
A legintenzívebb kapcsolat Carne, Thirlby és Gardiner között volt, utóbbiak a rezidens követ Carne-hoz csatlakoztak 1545 végén, hogy az angol-birodalmi szövetség megújításáról győzzék meg a császárt. Wotton és Seymour közös követségen vettek részt 1543-ban Habsburg Máriánál. Avere, Fane, Halle Chamberlain társaságában tárgyalt Reiffenberg zsoldoskapitánnyal szintén 1545-ben, Brende és Brigantyne szintén együtt próbált zsoldosokat felfogadni. Mont és Bucler a hálózathoz nem csatlakozik, ami a küldetésüket tekintve érthető, hiszen 1545–1546-ban titokban tárgyaltak a protestáns fejedelmekkel.

Egy helyről küldött levelek

A levelek küldési helye és ideje alapján létrehoztam egy adatbázist, amelybe akkor vettem fel a két követ között kapcsolatot, ha egy időpontban (néhány napon belül) ugyanabból a városból küldtek levelet. Nem biztos, hogy ez a kapcsolat valóban létrejött, hogy a követek valóban találkoztak, de – főleg ha hosszabb ideig tartózkodtak egy helyen – valószínűsíthető. Az adatbázisból készített gráfon a pontok színe és mérete azt mutatja meg, hogy az adott szereplő hány másik aktoval találkozhatott (tartózkodott egy városban), a közöttük lévő élek vastagsága pedig azt, hogy hány alkalommal volt olyan időszak (lehetett akár csak néhány nap vagy több hónap is), amikor egy helyen tartózkodtak.³⁴⁰

---

³⁴⁰ A gráf nem ábrázolja azt, hogy mennyi időt töltöttek együtt az egyes aktorok. Későbbi kutatás tárgya lehet, hogy a követek pontosan mennyi ideig voltak egy városban, illetve egy-egy követ útvonala, és az útvonal állomásain kialakított kapcsolatai is vizsgálatra érdemesek lehetnek. Ezek kapcsán a levelezések tartalmának vizsgálata is segítséget nyújthat, mivel a követek gyakran említik, ha találkoztak egy másik angol diplomatával.

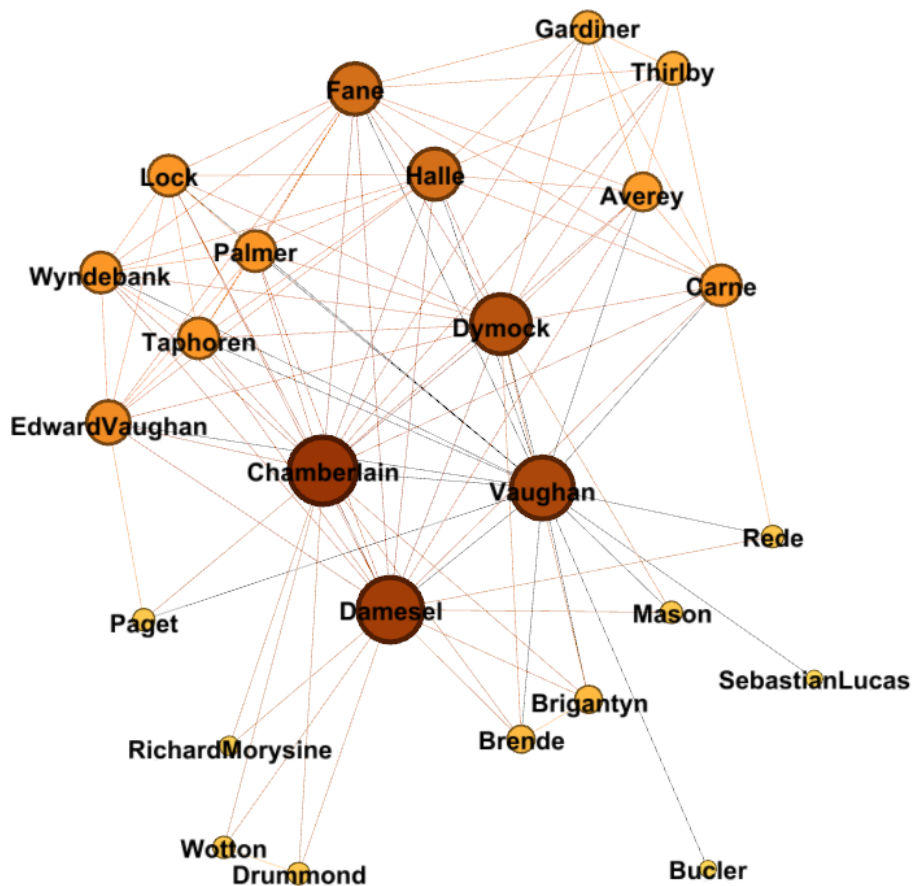

9. ábra: A követek kapcsolati hálója az egy helyről küldött levelek alapján

Az ábra hasonlít ugyan az együtt küldött levelekből felrajzolt hálózatra, de annál bővebb, több szereplős, és az aktorok közötti kapcsolatok is más képet mutatnak. Chamberlain és Vaughan mellett Damesel és Dymock pontja foglal el központi szerepet és áll kapcsolatban sok szereplővel, míg Carne és Wotton inkább közvetítőként, hídként tűnik fel. Itt már Mont és Bucler is kapcsolódnak a követi hálózathoz, sőt, egymástól eltérő aktoraihoz.

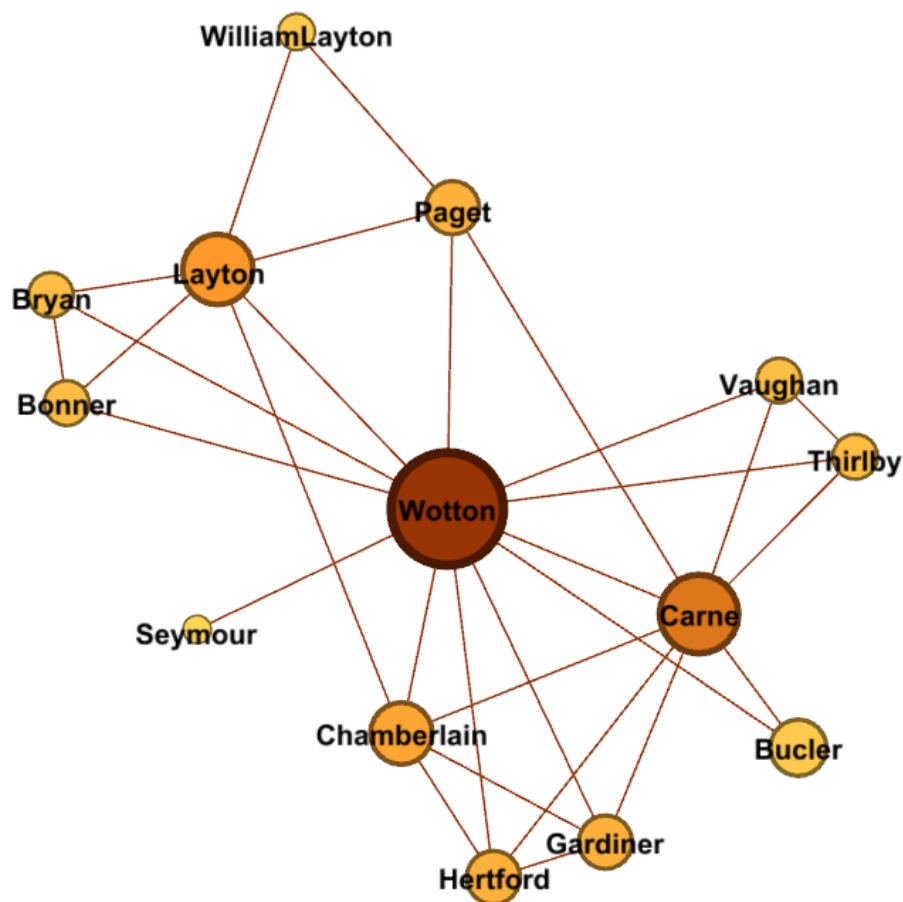
A két gráf különbségének fő oka abban keresendő, hogy Antwerpenből nagyon sok követ írt egy időben, így az ott gyakran vagy hosszú ideig tartózkodó aktorok ezen az ábrán sokkal nagyobb hangsúlyt kaptak (mivel sokkal több másik aktossal van kapcsolatuk), mint a korábban.

A következő részben négy városban tevékenykedő követek kapcsolati hálóját szeretném bemutatni: Antwerpen, Brüsszel, Utrecht és Speyer. Azért ezt a négy várost választottam, mert ezek azok, amelyekből négynél több követ küldött egy időszakban úgy jelentést, hogy leveleiket nem együtt írták. A hálózatokon a levelezés küldési helye alapján 1541–1547 között a városokban működő összes angol megbízott szerepel, közöttük a kapcsolatokat nem súlyoztam, vagyis az élek vastagsága egyforma, a kapcsolatoknak csak a létezését vizsgálom, az intenzitását nem. Az előzőekhez hasonlóan a diplomatákat jelző pontok mérete és színe attól függ, hogy hány másik ponttal állnak kapcsolatban.

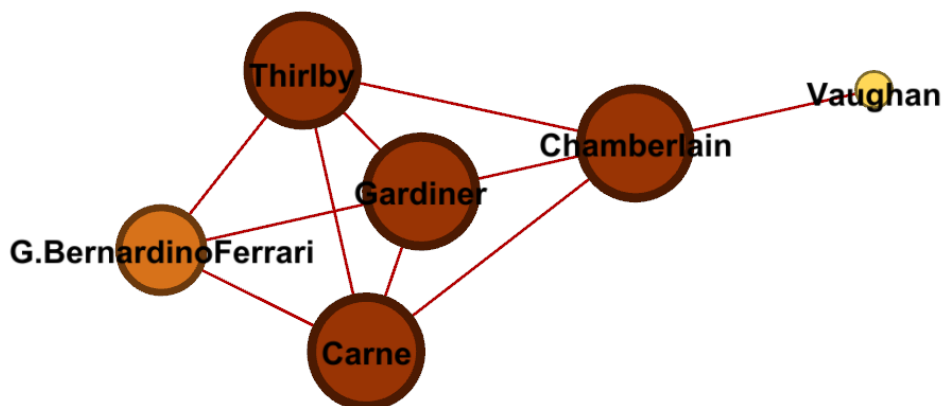
10. ábra: Az Antwerpenből küldött levelek által felrajzolt kapcsolati hálózat

Antwerpen kiemelt, központi szerepét már korábban is hangsúlyoztam, ez az innen levelet küldő követek gráfján is látszik – jóval több aktor szerepel rajta, mint a többi városén. Összehasonlítva az egy helyről küldött levelek gráfjával szembeűnő, hogy annak alakját és a pontok méretét jelentős mértékben meghatározza, ahhoz nagyon hasonló. Chamberlain, Damesel, Dymock és Vaughan központi szerepe ezen is szembeűnő, a vizsgált időszak alatt Vaughan szinte végig, és Chamberlain is gyakran tartózkodott a városban. A teljes képhez képest eltörpül rajta Wotton és Carne, akik rezidens követként inkább Brüsszelben tevékenykedtek. A többi szereplő csak rövidebb ideig, egy-egy küldetés során járt Antwerpenben, például Chamberlain, Avereý, Fane és Halle innen indultak Reiffenberg zsoldoskapitánnyal tárgyalni.

11. ábra: A Brüsszelből küldött levelek alapján felrajzolt kapcsolati hálózat

Habsburg Mária udvara Brüsszelben volt, és amikor a vizsgált időszakban a császár Németországba utazott, ő is Brüsszelben fogadta az angol követeket. Ezért nem meglepő, hogy a városban a rezidens követség szerepe olvasható le a hálózatról: Wotton, Carne és Layton a legnagyobb méretű pontok, közülük is kiemelkedik Wotton, aki a rezidens követségen kívül speciális megbízással is járt a városban, Seymourral. Szintén speciális követségen vett részt Hertford, Gardiner, Paget és Thirlby. A zsoldostoborzás, vagy annak pénzügyei kapcsán, vagy az itt lévő más követekkel való találkozás céljából látogatott a városba Chamberlain és Vaughan.

12. ábra: Az Utrechtből küldött levelek alapján felrajzolt kapcsolati hálózat

Az előző két városhoz képest Utrechtben mindössze egy rövid ideig tartózkodtak követek, 1545 decembere és 1546 februárja között. Carne, Gardiner és Thirlby 1545 decemberében utazott Antwerpenből Utrechtbe, december 19-én írtak először, és 1546. január 18-án utoljára.³⁴¹ G. Bernardino Ferrari 1545. január 2-án a városból küldött levelet,³⁴² és január 7-én innen írt Chamberlain is, aki még február 4-én is biztosan Utrechtben volt.³⁴³ Ezen a napon Vaughan is innen küldött levelet.³⁴⁴ A levelek küldési dátuma alapján Gardiner, Thirlby és Carne G. Bernardino Ferrarival és Chamberlainnel valószínűleg találkozott Utrechtben, azt azonban nem tudjuk biztosan, hogy Vaughannel egy időben voltak-e a városban, mivel a következő levelüket csak február 14-én írták, már Bois-le-Ducból (mai nevén 's-Hertogenbosch).³⁴⁵

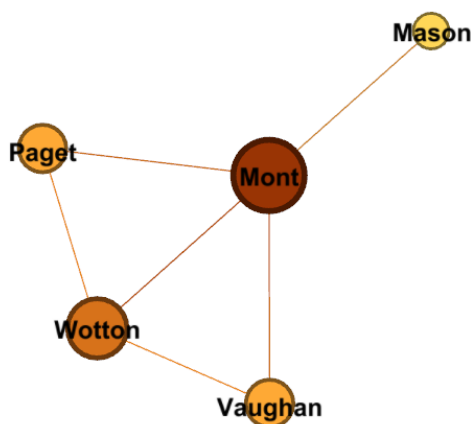
³⁴¹ L&P 20/2. 1006. és L&P 21. 83.

³⁴² L&P 21. 10.

³⁴³ L&P 21. 27. és L&P 21. 163.

³⁴⁴ L&P 21. 164.

³⁴⁵ L&P 21. 212.

13. ábra: A Speyerből küldött levelek alapján felrajzolt kapcsolati hálózat

Speyer a vizsgált időszakban többször is előkerült a levelezésben, hiszen a birodalmi gyűlésekről (1542-ben és 1544-ben), illetve azok között, majd egészen 1546 végéig küldtek innen jelentéseket. A városban főleg Mont tevékenkedett, aki először 1542. május 24-én írt, utolsó innen küldött levelét pedig 1546. június 24-ével dátumozta.³⁴⁶ A kettő között nem tartózkodott mindig a városban, többször járt Wormsban és Strasbourgban is, de amikor Speyerben volt, időnként csatlakoztak hozzá más diplomaták, bár közös levelet nem küldtek, feltételezhető, hogy találkoztak. 1544 februárjában érkezett ide Wotton,³⁴⁷ aki egészen júniusig maradt, áprilisban pár hetet itt töltött Vaughan,³⁴⁸ és június 2-án Paget innen írt Wottonnal közös levelet az uralkodónak. Mason 1546 júniusában³⁴⁹ tartózkodott a városban, így a közös pont az összes követ között Mont, aki mindegyik másik diplomata látogatásakor Speyerben volt.

³⁴⁶ L&P 17. 668. és L&P 21. 1126.

³⁴⁷ Első levele február 23-án (L&P 19. 127.), az utolsó június 11-én íródott (L&P 19. 678.).

³⁴⁸ Első levelét április 13-án (L&P 19. 328.), utolsót pedig április 22-én küldte innen (L&P 19. 380.)

³⁴⁹ Első, június 16-i leveleit csak említi a június 17-i, Pagetnek írt leveleében L&P 21. 1081 utolsó június 25-i keltezésű L&P 21. 1129.

Az angol diplomácia és Magyarország

Az 1540-es években, Thomas Cromwell bukása után Anglia a Német-római Birodalommal keresett szövetséget, így a birodalom helyzete, belső problémái és katonai konfliktusai is érdekelték. A keresztény Európa törökveszélytől való félelme mellett ez indokolta azt, hogy a kontinensen szolgáló angol diplomaták figyelemmel kísérték a törökök magyarországi terjeszkedését, hadmozdulatait, és Ferdinánd helyzetét a Magyar Királyságban. Az angol ágensek közül a magyarországi hírek továbbításában az angol szolgálatban álló német származású katona, Georg von Heideck, a birodalmi gyűlésekről jelentéseket küldő szintén német származású Christopher Mont, és az isztambuli hírek Európába jutásának központjában, Velencében tevékenykedő Edmund Harvell jártak élen, de a törökökkel kapcsolatos hírek szinte minden követ levelezésében megjelentek, még Németalföldön is.

A vizsgált időszak legfontosabb eseménye Buda eleste után a Buda visszafoglalására indított hadjárat, amelyre Anglia megfigyelőket is küldött Thomas Seymour és Charles Howard személyében. A dolgozat második felében időrendben mutatom be a magyarországi török terjeszkedést az angol jelentések tükrében, megvizsgálva, hogy mennyi idő alatt és milyen pontosságú információk jutottak el a követekhez, majd rajtuk keresztül a VIII. Henrik udvarába. Mivel a regeszták mellett a levelek eredetijét is megnéztem, a következő fejezetekben azokra, illetve amennyiben kiadásra került, az átírásukra is hivatkozom.

A Buda visszafoglalására irányuló 1542-es sikertelen birodalmi hadjárat

Töröksegély a korábbi birodalmi gyűléseken

Az európai országok a korszakban vitán felül agresszív, hódításra törekvő hatalomnak tekintették az Oszmán Birodalmat, és szultánok is a terjeszkedést tartották legfőbb céljuknak.³⁵⁰ Egy az Oszmán Birodalom ellen vezetendő Német-római birodalmi hadjárat terve először az 1518-as augsburgi birodalmi gyűlésen vetődött fel, ennek támogatására három éven keresztül fejenként egy rajnai forint tizedét tervezték begyűjteni, de ez végül nem valósult meg. Az 1521. évi wormszi gyűlésen már magyar követek (Werbőczy István és Balbi

---

³⁵⁰ Fodor Pál: *Magyarország és a török hódítás*. Bp. 1991. 24-27.

Jeromos³⁵¹) kértek segítséget, de válaszként csak annyit kaptak, hogy a birodalom ügyeinek rendezéséig nem számíthatnak segítségre.³⁵² 1522-ben 15 000 és 9000 katonát szavaztak meg egy Magyarországi hadjáratra, majd 1524-ben a császári *Romzug*³⁵³ gyalogsága felének hatheti költségét, ám a nagyszabású hadjáratot tovább halasztották, míg végül a mohácsi csata bekövetkeztével elkéstek vele.³⁵⁴

Mohács után I. Ferdinánd, már mint magyar király, még inkább igyekezett a gyűléseken segítséget szerezni a rendektől, hiszen a végvárrendszer a Német-római Birodalmat is védelmezte a törökök nyugati irányú expanziója ellen, és eddigre világossá vált, hogy a birodalmi rendek támogatása nélkül ez a védelmi vonal nem tartható fenn.³⁵⁵ A várak fenntartása hatalmas terhet jelentett, ezért a várakat birtokló nemesek a királytól, a király pedig tőlük várta a várak megerősítését és fenntartásának finanszírozását.³⁵⁶ Ez hatalmas pénzüsszegeket emésztett fel, például az ország középső részén fekvő várak és városok katonáinak félévi zsoldja 1542–1543 telén majdnem 200 000 rajnai forintra rúgott, míg az ország bevételei átlagosan évi 700-800 000 rajnai forintot tettek ki.³⁵⁷ Ferdinánd anyagi problémáit jól mutatja, hogy a király 1542 és 1547 között közel egymillió gulden kölcsönt volt kénytelen felvenni az őt támogató Fuggerektől.³⁵⁸ A kettős királyválasztást követően a törökök úgy vélték, hogy a Magyar Királyságot csak Bécs elfoglalásával tudják maguknak megszerezni és biztosítani,³⁵⁹ így a török terjeszkedés már a Német-római Birodalmat is

---

³⁵¹ Girolamo Balbi

³⁵² Károlyi Árpád: *A német birodalom nagy hadivállalata Magyarországon 1542*. Századok 14 (1880) 265–299. itt: 272–273.

³⁵³ A *Romzug* az 1521-es worms birodalmi gyűlésen V. Károlynak megszavazott 20 000 gyalogos és 4000 lovas katona, a *Römermonat* egy havi zsoldjuk, lovasonként 12 forint, gyalogosonként 4 forint, vagyis összesen 128 000 forint volt. Bagi Zoltán Péter: *Joachim brandenburgi őrgróf 1542. évi sikertelen magyarországi hadjáratának okai*. In: *Buda oppugnata?: 1541 - egy korszakhatár a magyar történelemben*. Szerk. B. Szabó János – Szvoboda Dománszky Gabriella. (Tanulmányok Budapest múltjából. Budapest várostörténeti monográfiái sorozat 42.) Bp., 2017. 103-119. itt: 109.

³⁵⁴ Károlyi 1880, 275–278.

³⁵⁵ Bagi 2017, 105. *Magyarország története 1526–1686*. Szerk. R. Várkonyi Ágnes. Bp., 1985. (Magyarország története tíz kötetben. Főszerk. Pach Zsigmond. III./1) 232.

³⁵⁶ R. Várkonyi 1985, 233.

³⁵⁷ Pálffy Géza: *A Magyar Királyság és a Habsburg Monarchia a 16. században*. Bp. 2010. 137.

³⁵⁸ Fichtner 1982, 133.

³⁵⁹ Bagi 2017, 107.

veszélyeztette. Bár a császárnak meg kellett védelmeznie a birodalmat,³⁶⁰ a rendek csak a birodalom területét közvetlenül érintő külső támadás esetén voltak kötelesek ebben segíteni, a Magyar Királyság területén nem. Ilyennek azonban csak a 1529-es és 1532-es Bécs elleni hadjáratok számítottak, amelyek Szakály Ferenc szerint Magyarország pacifikálását szolgálták.³⁶¹ E két eset kivételével a birodalmi rendek a török elleni segílyt „*freiwillige hilfe*”-nek, „*voluntarium subsidium*”-nak vagy „*praecaria voluntaria*”-nak tartották, amelynek megszavazására csak kérhette, de nem kötelezhette őket az uralkodó.³⁶²

Az 1530-as augsburgi gyűlésen már megjelent az 1540-es évek bénító konfliktusa, a protestánsok addig nem voltak hajlandók a török ellen segítséget adni, amíg az ő kérdésüket nem rendezik megnyugtatóan, a birodalmi gyűlés határozatait pedig a császár és a rendek együttes jóváhagyásával lehetett csak kibocsátani.³⁶³ Végül a gyűlés 40 000 gyalogost és 8000 lovast ígért, de a határozat ismét nem került megvalósításra, és kudarcot vallott az 1532-es gyűlés tervezete is.³⁶⁴

A Regensburgi birodalmi gyűlés

Ezt követően egy törökellenes hadjárat ügye legközelebb az 1541. január 6-án megnyitott regensburgi gyűlésen került elő,³⁶⁵ ahol emellett a vallási kérdés rendezése és V. Károly Földközi-tengeren tervezett hadjárata jelentették a legfontosabb konfliktusokat. A császár február 23-án érkezett Regensburgba, ahol ekkor még csak IV. Vilmos bajor herceg és Henrik, Braunschweig fejedelme várták.³⁶⁶ A töröksegély kapcsán az uralkodó leginkább az evangélikus szász és brandenburgi választófejedelmek, és a pfalz-neuburgi palotagrófok támogatására számíthatott, mivel az ő területeik közel voltak a Magyar Királysághoz,³⁶⁷ viszont ők továbbra is a vallásuk szabad gyakorlásához kötötték a segítség megadását.³⁶⁸

---

³⁶⁰ Bagi 2017, 105.

³⁶¹ Fodor 1991, 21. és Szakály Ferenc: *A mohácsi csata*. Bp. 1975. 123-124.

³⁶² Bagi 2017, 105-106.

³⁶³ Bagi 2017, 106.

³⁶⁴ Károlyi 1880, 280–283.

³⁶⁵ Károlyi 1880, 285.

³⁶⁶ Kohler 1999, 266.

³⁶⁷ Bagi 2017, 107.

³⁶⁸ Bánlaky József: *A magyar nemzet hadtörténelme*. Digitális Kiadás 2001. Arcanum Adatbázis. XIII. <http://mek.oszk.hu/09400/09477/html/index.html> Elérés ideje: 2023.01.24. III./c és Szántó Imre: *Küzdelem a*

Ugyanakkor a katolikusok, így Mainz és Bajorország is szembekerültek az uralkodóval annak módszerei és vitapolitikája miatt.³⁶⁹

Az angol megbízottak közül Georg von Heideck írt először a vizsgált időszakban a birodalmi expedíció előkészületeiről, akit 1540-ben, valószínűleg még Thomas Cromwell felkérésére bízták meg azzal, hogy küldjön jelentéseket a Német-római Birodalomból.³⁷⁰ Heideck a 1541. május 24-én Regensburgból, a birodalmi gyűlésről írt levelében jelentette, hogy Ferdinánd Buda visszafoglalására készül, kétezer katonája van, ugyanakkor értesülései szerint Szulejmán nagy sereggel jön Magyarországra.³⁷¹ 1541. június 9-én egy magyar követség érkezett a pozsonyi országgyűlésről Regensburgba Frangepán Ferenc, Nádasdy Tamás és Batthyány Ferenc részvételével, hogy segítséget kérjen a török ellen.³⁷² Az I. Ferdinánd tanácsosai által összeállított memorandum 10-12 000 gyalogost és 2-3000 lovast kért gyorssegélyként és 40-50 000 gyalogost és 18-20 000 lovast egy nagyobb segélyként, mindezt pénzben beszedve; előbbit három évre, utóbbit hat hónapra. A birodalmi rendek azonban ismét a vallási kérdés megoldását tartották elsődlegesnek a magyar ügy helyett, és a császár is elutasító volt, mert a magyarok helyzetét nem látta annyira nehéznek, mint ahogy a követek lefestették. Egy nagyobb hadivállalat kapcsán is memorandumot terjesztettek az uralkodó elé, de a protestánsok ez ellen tiltakoztak.³⁷³

Ferdinánd katonai helyzete azonban valóban bizonytalan volt Magyarországon, ehhez a Buda előtti katonai műveletek is hozzájárultak.³⁷⁴ Ferdinánd azzal a reménnyel indította meg a Buda elleni hadjáratát 1541 tavaszán, hogy a törökök a perzsák elleni hadakozással vannak

---

török terjeszkedés megállításáért Magyarországon 1541–1547. In: Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae: Acta historica 40. [Különnyomat] Szeged, 1972. 75–102. itt: 78.

³⁶⁹ Kohler 1999, 266.

³⁷⁰ Potter 2011, 311.

³⁷¹ TNA SP 1/166 f. 1; L&P. 16. 858.

³⁷² Botlik Richárd június 1-jére teszi a követek érkezését (Botlik Richárd: *VIII. Henrik angol király magyar szövetségesei*. Kaposvár, 2013. 205.), de a Deutsche Reichstagsakten szerint 9-i a memorandum (*Deutsche Reichstagsakten 11. Bd. Der Reichstag zu Regensburg 1541*. Bearbeitet von Albrecht P. Luttenberger, für den Druck vorarbeitet von Christiane Neerfeld I-IV. 2018. 1092-1097.) és ezt erősíti meg R. Várkonyi Ágnes is (R. Várkonyi Ágnes: *A királyi Magyarország 1541-1686*. Bp., 1999. 13.). A követekről Heideck is a június 10-i levelében írt: TNA SP 1/166 f. 40; L&P. 16. 898.

³⁷³ Károlyi 1880, 287–298.

³⁷⁴ Kohler 1999, 277.

elfoglalva, ezért a szultán személyesen nem jön majd Magyarországra.³⁷⁵ Az ostrom viszont elhúzódott, ezért Ferdinándnak sürgősen szüksége volt a birodalmi töröksegélyre, ezt jól mutatja Heideck június 10-i levele is, amelyben azt írta, hogy Ferdinándot visszaverték Buda falairól, 800 ember vesztett, és 60 000 török kelt át a Száván. A császár aznap kérte a vallási kérdések rendezésére kinevezett megbízottakat, hogy a lezáratlan ügyeket rendezzék, hogy a török ellen fel tudjanak készülni.³⁷⁶

Heideck mellett az 1541 nyaráig Kleveben tevékenykedő Nicholas Wotton jelentéseiben is található időnként a magyarországi eseményekre vonatkozó információ, bár az ő feladata a *landsknecht* zsoldosok mozgásának, vezetőinek és megbízóinak megfigyelése volt.³⁷⁷ Wotton 1541. július 8-án írta VIII. Henriknek, hogy Buda városát fel fogja égetni a török, hacsak nem segítenek a birodalmi rendek a magyar királynak, amit nem fognak megtenni, ha nem biztosítják őket az általános békéről.³⁷⁸ Végül több hónapnyi vita után a birodalmi rendek mindkét felvetett segílyt megszavazták, és megerősítették az 1532-es nürnbergi vallásbékét.³⁷⁹

1541. augusztus 29-én Szulejmán szultán ostrom helyett csellel bevette Budát, és az ország közepén elfoglalt területekből megszervezve a budai vilajetet vilajet székhellyé tette a magyar fővárost.³⁸⁰ A város elestének hamar híre ment, 1541. október 5-én Lilleből az uralkodónak küldött levelükben Edward Carne és Stephen Vaughan arról számolt be, hogy Lille körül október 2-án egy körmenetet tartottak Magyarország török megszállása miatt, és mivel attól féltek, hogy a törökök Itáliát is el akarják foglalni, ezért böjtöt és imádkozást adtak utasításba. Azt beszélték, hogy a törökök elfoglalták Budát, elpusztították Ferdinánd seregét

---

³⁷⁵ Fodor 1991, 76. Ebben része lehetett a fogságból leveleket író Hieronymus Laskinak is, aki nagyobbak ítélte a perzsa fenyegetést a valódinál. Török Pál: *I. Ferdinánd konstantinápolyi béketárgyalásai 1527-1547*. Bp. 1930. (Értekezés a Történettudományok köréből, XXIV. köt. 12. sz.) 87.

³⁷⁶ TNA SP 1/166 f. 40; L&P. 16. 898.

³⁷⁷ Potter 2011, 311.

³⁷⁸ TNA SP 1/166 f. 110; L&P. 16. 980. „*They reken heere that the siege of Ove or Buda must nedis be shortelye dissolvidde, bicause of the succour of the Turkes, that prepare a greate armye to rescue the towne, unlesse the States of thEmpyre assiste the Kinge of Hungarye against the Turkes*” State Papers 8. 586.

³⁷⁹ Kohler 1999, 277.

³⁸⁰ Pálffy 2008, 55.

és megszerezték az ostromeszközöket.³⁸¹

Buda török kézre kerülése után 1541-ben Szulejmán szután *fethnámét* – győzelmi iratot – küldött Szulejmán pasának Anatóliába, ebben azt írta, hogy Budát az iszlám házává, Magyarországot a birodalom tartományává tette. Ez nem fedte a valóságot, hiszen Buda elfoglalása még nem jelentette egész Magyarország birtokba vételét, ugyanakkor jól mutatta a szultán céljait, és hogy a mohácsi csata után nem csak az elfoglalt részeket, de az egész országot magáénak tekintette.³⁸² A Habsburg-francia konfliktus és a birodalom ellentétei a szultán előtt is világossá tették, hogy Magyarország nem számíthat lényeges támogatásra Európában.³⁸³ Ferdinánd már 1541. július 1-jén segítségkérő levelet írt VIII. Henriknek, ám Angliából se erre, se Buda elestének hírére nem érkezett segítség. Az angolok sejtették, hogy a török túlereje miatt mindenképpen el fogja foglalni Budát, így a segítség hiábavaló lenne.³⁸⁴ 1541 után a szultán Bécs elfoglalására és a Habsburgok megtörésére fókuszált, hasonlóan az 1529-32 közötti politikájához.³⁸⁵ Buda eleste után a birodalmi rendek és a császár is érzékelték a veszélyt, hogy a város török kézen hagyása által az ellenség már Bécset fenyegetné, így egy törökelleni birodalmi hadjárat terve végre támogatásra talált köreikben.

1541. szeptember 6-án Neuburgból küldött levelében Wotton azt írta, hogy a törökök augusztus 22-én arra kényszerítették a keresztényeket, hogy feladják Buda ostromát, sok embert és tüzérséget veszítettek.³⁸⁶ Felső-Németországban újabb 10 000 embert gyűjtöttek össze, akik a Dunán hajóznak majd Magyarországra.³⁸⁷ Egy hónappal később, október 14-én

---

³⁸¹ TNA SP 1/167 f. 74; L&P. 16. 1235. „[...]the inhabitantes of the towne of Lyle went solemly in procession aboutes the towne by the Quenys commaundement and after the same a solepm sermon was made int he Hye Churche by a Fryre, whiche declared to the people, that the Turquys had lately invaded Hungary, and done much hurte there ; and that his intent was also to invade Italy, wherfor (he sayde) therewas a comaundement sent to the towne, chargeng them 3 tymes a weke to go in procession fast and praye, duyng 3 monthes.” State Papers 8. 621-623. Kurucz György azt írja, hogy a követek szerint a szultán igazi célja Itália meghódítása volt (Kurucz 1995, 263.), miközben az idézett szövegből erre nem lehet következtetni, mindössze arra, hogy Itáliát is el akarta foglalni.

³⁸² Fodor 1991, 13-14.

³⁸³ Fodor 1991, 47.

³⁸⁴ Botlik Richárd 1541 júniusát említi (Botlik 2013a, 206.), de Kurucz Györgynél július 1. szerepel (Kurucz 1995, 263.), és a L&P. 16. 952 datálása is július 1. A segélykérő levél átírását lásd State Papers 8. 582-583.

³⁸⁵ Fodor 1991, 115.

³⁸⁶ Valójában augusztus 21-én vonultak vissza a keresztény seregek.

³⁸⁷ TNA SP 1/167 f. 20; L&P. 16. 1154.; State Papers 8. 600-601.

szintén Neuburgból küldött levelében ismét írt a törökök által legyőzött keresztény seregről, és említette, hogy Ferdinánd a törökhöz küldetett fegyverszünetet kötni Szent György napjáig,³⁸⁸ mivel a birodalmi rendek január 30-án fognak Speyerben találkozni, ahol egy három évig tartó török elleni háborúról tárgyalnak majd.³⁸⁹ Siegmund Herberstein és Niklas Graf zu Salm Buda alatt folytatott tárgyalást a szultánnal, aki négy vár (Esztergom, Visegrád, Tata és Székesfehérvár) átengedését kérte, e nélkül nem volt hajlandó tárgyalni a Ferdinánd által a fegyverszünetért cserébe felvetett évdíjról vagy adóról sem. A pasák egész Magyarországot követelték, és Bécs ostromával fenyegetőztek, ugyanakkor Szulejmán csak a négy vár átadásához ragaszkodott, és a követeket végül válasz nélkül küldte el.³⁹⁰

A Speyeri birodalmi gyűlés

1541. október 16-án Ferdinánd összehívta a következő birodalmi gyűlést Speyer-be 1542. január 14-re, és jelezte, hogy a gyűlés központi témája a Regensburgban megszavazott állandó töröksegély (*beharrliche türkenhilfe*) végrehajtásának kérdése lesz. Ez 20 000 könnyűlovast jelentett (később 30 000-t), hozzá tartozó tüzérséggel, ágyúkkal és hajóhaddal.³⁹¹ Ferdinánd már 1541 végén jelentős segélyt (14–15 000 spanyol gyalogost és 4000 lovast) várt bátyjától, amit a saját kormányzata alatt álló területek költségén kellett volna kiállítani.³⁹²

1542. február 9-én felolvasott császári propozíció szerint - Buda és Pest megszállására hivatkozva és megemlítve V. Károly sikertelen algíri támadását (1541 októbere) - a törökök már közvetlenül a birodalmat fenyegetik, ezért vissza kell foglalni Budát és ki kell űzni a törököket egész Magyarország területéről. A császár ígéretet tett arra, hogy ennek érdekében személyesen is részt vesz a hadjárat előkészítésében. Ugyanezen a napon Ferdinánd is benyújtotta a saját propozícióját, amelyben beszámolt a cseh és osztrák rendek töröksegélyéről. A 1541. december 4-én Prágában megnyitott a cseh és osztrák rendi gyűlés 1542. január 15-én az általános vagyonadó kivetését és töröksegélyként 10 000 könnyűlovast (ebből 1000 itáliai), egy dunai hajóhad (10 000 szolgálóval), 100 ágyú (ebből 40 faltörő) és 4000 sáncásó kiállítását szavazta meg. Ugyanakkor Ferdinánd hangsúlyozta, hogy a saját

³⁸⁸ Április 24.

³⁸⁹ TNA SP 1/167 f. 93; L&P. 16. 1260.; State Papers 8. 625-626.

³⁹⁰ Török 1930, 91-92.

³⁹¹ Bagi 2017, 108.

³⁹² Bagi 2017, 114.

királyságai kimerültek a török elleni védekezésben, a Magyar Királyságot csak a birodalom segítségével lehet visszafoglalni.³⁹³

Február 13-tól kúriánként tárgyalták a töröksegélyt, majd március 8-án nagybizottság (*Ausschuß*) alakult az összes birodalmi rend képviselőiből, és a fejedelmi és választófejedelmi kúriák javaslatai alapján kidolgozott egy tervezetet a kiállítandó seregről. A választófejedelmek két nagy egységben képzelték el a segélyt: 1542-re egy gyorssegélyt javasoltak (*eilende hilfe*), amely 40 000 gyalogos és 8000 lovas kiállítását jelentette. A másik egység az állandó segély volt, amelyhez szerintük az egész kereszténységnek hozzá kellene járulnia, két irányból támadva az oszmánokat, a császárnak, a pápának, a francia, portugál és itáliai uralkodónak a tengeren, míg Ferdinándnak a birodalmi segéllyel és saját seregeivel a szárazföldön. Ehhez V. Károlynak ki kellene békülnie az európai hatalmakkal. Továbbá kérték a császárt, hogy nevezzen ki egy *Obrist Hauptmann*-t az 1541-es regensburgi gyűlésen kijelölt választófejedelmek és fejedelmek közül a birodalmi had élére. A fejedelmi bizottság szintén egy *Obrist Hauptmann* kinevezését kérte, de szerintük az ő vezetése alá két *Obrist*-ot kellene kinevezni, hogy egyik a lovasságot, a másik a gyalogosokat irányítsa. Ők is 48 000 katona kiállítását javasolták, a hadjáratot pedig a *Gemeiner Pfennig*³⁹⁴ kivetésével (és három év alatti begyűjtésével) tervezték finanszírozni. A tervezet szerint a seregnek május 1-jére kellett volna összegyűlnie Bécs mellett.³⁹⁵

A vezetésre Joachim brandenburgi örgróft jelölték, aki eleinte nem jelent meg betegsége hivatkozva. Ferdinánd a távollétében kinevezte, ezt követően március 5-én megérkezett és tárgyalni kezdett a rendekkel, mivel kezdetben nem akarta elfogadni a felkérést, hiszen saját elmondása szerint nem rendelkezett harctéri tapasztalattal. Azért esett mégis őrá a választás, mert személye a felekezetek közötti kiegyezést szimbolizálta, hiszen maga az örgróf lutheránus volt, nagybátyja, a mainzi érsek viszont katolikus. Másrészt Ferdinánd és az örgróf valószínűleg korábban megállapodtak, az uralkodó a kapcsolatrendszere miatt választhatta az örgróft.³⁹⁶

---

³⁹³ Bagi 2017, 104-108.

³⁹⁴ Általános és közvetlen birodalmi adó, vagyon és fejadó kombinációja. Bagi 2017, 111.

³⁹⁵ Bagi 2017, 109-111.

³⁹⁶ 1542-ben titkos szerződést kötött Stefan Lacusta moldvai vajdával, illetve a lengyel királyságon keresztül Magyarországra hajtott olcsó marhákkal a sereg élelemellátásában is segítséget tudott volna nyújtani. Bővebben lásd Bagi 2017, 111-112.

Márciusban és áprilisban zajlottak a tárgyalások az egyes seregrészek vezetéséről, Brandenburgi Joachim javasolt személyeket, illetve a fejedelmi bizottság is javaslatot tett a vezetői struktúra átalakítására. Az 1542. április 11-i dátummal kihirdetett birodalmi gyűlési végzések szerint a sereget, Brandenburgi Joachim vezetésével, nem csak egy hadjáratra, hanem két évre akarták felfogadni. A sereg téli szállásával és a *Gemeiner Pfenning* elszámolásával kapcsolatos kérdések tárgyalását a következő birodalmi gyűlésre halasztották, amit július 13-ra hívtak össze Nürnbergbe. A sereg vezetőinek kinevezését az elutazó Ferdinánd Joachimra bízta, aki végül lovasság élére Georg von Heidecket, a gyalogság élére Konrad von Bommelberget és Wolf Dietrich von Pfirtet tette meg.³⁹⁷

A Német-római Birodalom területén tartózkodó követek mellett mindenképpen meg kell említeni Edmund Harvell velencei angol követet. Egyrészt mivel Velence volt a belépő és kilépő kikötő a futároknak, akik Isztambulba mentek, és így az isztambuli hírek is Velencén keresztül érkeztek,³⁹⁸ így a birodalomban működő követek is gyakran Harvelltől szereztek információkat, másrészt pedig Harvell levelezése gyakorlati okokból is szervesen kapcsolódik a Birodalomban működő követi hálózathoz, hiszen a levelei az Antwerpenben működő követeken keresztül jutottak el az uralkodóhoz. A speyeri birodalmi gyűlésről és a törökök katonai előkészületeiről is folyamatosan érkeztek a hírek Velencébe, a követ azonban óvatos volt, szükség esetén a korábbi értesüléseit korrigálta, akár egy héten belül. Harvell 1542. április elsejei levele szerint folyamatosan érkeztek Velencébe a hírek a török készülődéséről. Szulejmán Drinápoly felé ment vadászni, és Szent György napja³⁹⁹ után indul hadjáratra Magyarországra, és a németek nagy félelmükben a legutóbbi speyeri gyűlésen 40 000 gyalogost és 8000 lovast szavaztak meg a török ellen és 3 évre vallásbékét kötöttek.⁴⁰⁰ Április 8-án jelentette, hogy a birodalomban nem született olyan megegyezés, amelyről korábban a híresztelések alapján írt, és a schmalkaldeni szövetség előbb a vallási kérdést szeretné rendezni, a vallási szabadság garanciáját szeretnék elérni ezen a gyűlésen. A török előkészületei várhatóan Szent György napjára fejezőnek be.⁴⁰¹ Harvell következő, április 22-i jelentése szerint a március 12-i és 16-i isztambuli levelek alapján a török hajóhad készen áll, 300 vitorlát számlál. A birodalmi gyűlésen mégis megegyezés született, eszerint 40 000

³⁹⁷ Bagi 2017, 112-113.

³⁹⁸ Allen 1972, 37.

³⁹⁹ Április 24.

⁴⁰⁰ TNA SP 1/169 f. 197; L&P. 17. 225.; State Papers 8. 697-699.

⁴⁰¹ TNA SP 1/169 f. 207; L&P. 17. 244.; State Papers 8. 706-707.

gyalogost és 8000 lovast gyűjtenek, és májusra Bécsnél terveznek összegyűlni.⁴⁰²

A hadjárat előkészületei, Magyarország helyzete

Szapolyai János halála és Buda eleste után I. Ferdinánddal szemben János király özvegye, Izabella királyné és a csecsemő János Zsigmond állt. A törökveszélyt felismerve Fráter György kapcsolatot keresett Ferdinánddal, akitől – bátyja, V. Károly révén – sokan a török kiűzését remélték. Ferdinánd tárgyalóbiztosai, Serédy Gáspár és Izabella királyné képviselői (Statileo János erdélyi püspök, Fráter György váradi püspök, Petrovics Péter temesi főispán) közötti tárgyalás 1541. december 29-én a gyalui egyezmény megkötéséhez vezetett. Az egyezmény szerint, a váradi békéhez hasonlóan, az egész ország Ferdinándot illeti meg, aki cserébe átadja Szepesvárat, addig pedig évi 12 000 forintot fizet Szapolyai János családjának. A még rendezésre váró kérdésekben két év haladékot szabtak meg, ezt követően V. Károlynak és Zsigmond lengyel királynak engedték át a döntési jogot. Ferdinánd 1542. áprilisában, Izabella júliusban ratifikálta az egyezményt, miközben a Buda visszafoglalására tett kísérlet előkészületei már zajlottak.⁴⁰³ Fráter György azonban a váradi béke végrehajtására Gyalun megkötött egyezmény érvényességét Ferdinánd beígért hadjáratának sikeréhez, Buda visszafoglalásához kötötte.⁴⁰⁴ Az 1542. február 26. és március 7. közötti beszercebányai országgyűlésen az uralkodó távollétében a magyar rendek 1 forintos portánkénti adót szavaznak egy hadsereg felállítására, amelyhez, ha a király személyesen vezeti majd, minden nemes csatlakozik személyesen és húsz jobbágytelkenként 1-1 lovassal, illetve a főpapok személyük helyett egy lovast, tíz jobbágytelkenként pedig egy gyalogost küldenek.⁴⁰⁵

Harvell a már említett április elsejei levelében írta, hogy értesülései szerint Budán 12000 török állomásozik, Fráter György, Váradi püspöke és Statileo, Erdély püspöke Ferdinándhoz menekültek, a magyar királynő és fia pedig Lengyelországba, és a törökre hagyták egész Magyarországot. A követ úgy gondolta, hogy egy nagy csata várható ebben az

⁴⁰² TNA SP 1/170 f. 34; L&P. 17. 264.; State Papers 8. 714-716.

⁴⁰³ R. Várkonyi 1985, 224.

⁴⁰⁴ Károlyi 1880, 41-44.

⁴⁰⁵ Bagi Zoltán Péter: *Együttműködésre kényszerítve, együttműködésre kényszerülve*. In: „...ugy irhassak mint volt” Ünnepi tanulmányok Tóth Sándor László tiszteletére. Szerk. Bagi Zoltán Péter. Szeged, 2019. 120-138. itt: 121. és Bagi 2017, 104.

évben a keresztények és a törökök között.⁴⁰⁶ Három héttel később, április 22-én azt írta, hogy a magyarok, kivéve a királynő hívei, 20 000 lovast adnak Ferdinándnak, aki Csehországban és Ausztriában még 30 000 főt tud majd könnyen gyűjteni. Budánál, ahol nagy török helyőrség van, és amelyet Szulejmán hadereje is támogat, a világbirodalmak összecsapása valószínű. A lengyel király továbbra is támogatja a lányát Magyarország egy részének megőrzésében Ferdinánddal szemben, a kereszténységet veszélyeztetve.⁴⁰⁷

1542 tavasza kitűnő alkalomnak tűnt Buda visszafoglalására, mivel Szulejmán budai pasa meghalt, utóda Jahja-oglu Kücsük Bali pedig még nem érkezett meg, a török őrséget pedig megtizedelte a pestis. A birodalmi seregek azonban lassan gyülekeztek, I. Ferdinánd pedig be akarta várni őket, így a hadjárat addig halasztódott, míg a kedvező alkalom elmúlt, a török a várat ismét megerősítette. Bali pasa 2000 lovassal érkezett meg, majd Uláma boszniai pasa 3000 lovassal, Murád klissai bég 1000 lovassal támogatta a város védelmét, valamint Juszuf bég is adott 1000 janicsárt. Buda és Pest védelmét így a hadjárat kezdetén összesen 10-12 000 főnyi katonaság látta el, Harvell áprilisi értesülése tehát nagyjából pontosnak tekinthető. Május 6-i levelében Harvell azt írta, a németek és Ferdinánd hadjáratra készülődnek, ebben az évben a keresztények és a török között nagy összecsapás várható,⁴⁰⁸ majd kevesebb, mint egy héttel később, május 12-én jelentette, hogy a legutóbbi isztambuli jelentések szerint Barbarossa nem jön nagy hajóhaddal csak 80 gályával. Szóbeszédre hivatkozva írja, hogy a pápa ezer lovast, *Guasto* [így!] márkija⁴⁰⁹ ötszázat küld Magyarországra. Úgy vélte, még e hónapban készen lesznek a katonák és elindulnak Buda felé, ahol 7000 török van jól felszerelve.⁴¹⁰ A levelekből kitűnik a követ aggodalma a keresztény és török seregek összecsapását illetően, valamint a lengyel király politikájának bírálata is, hogy Izabella és János Zsigmond támogatásával megosztja a keresztény világot,

⁴⁰⁶ TNA SP 1/169 f. 197; L&P. 17. 225.; State Papers 8. 697-699.

⁴⁰⁷ A 20 000 lovassal valószínűleg a beszercebányai országgyűlés által megszavazott katonai segítségre utal. TNA SP 1/170 f. 34; L&P. 17. 264.; State Papers 8. 714-716.

⁴⁰⁸ TNA SP 1/170 f. 96; L&P.: 17. 306.; State Papers 9. 19-21.

⁴⁰⁹ Alfonso d'Avalos d'Aquino, Vasto márkija, Milánó kormányzója. *Alfonso de Ávalos, marqués del Vasto*. Gran Enciclopedia de España Online, 2011. <https://gee.mienciclo.com/articulo/alfonso-de-avalos-marques-del-vasto#> Elérés ideje: 2022.12.13.

⁴¹⁰ Meglepő, hogy míg korábban jól, körülbelül 12 000 főre becsülte a Budán lévő törökök számát, egy hónappal később tévesen 7 000 főre teszi. TNA SP 1/170 f. 114; L&P. 17. 321.; State Papers 9.21-22.

ezzel a töröknek kedvezve.⁴¹¹ Szintén a keresztény világ megosztottságát mutatta, és tovább nehezítette a török elleni hadjárat szervezését, hogy a francia király május 20-án hadat üzent V. Károlynak, így a birodalom két fronton kényszerült hadakozni.⁴¹²

Harvell Velencéből május 24-én azt írta, hogy Szulejmán személyesen megy bosszút állni a magyarok lázadása miatt, és Ferdinándot és a németeket visszaverni.⁴¹³ Június 3-án jelentette, hogy a pápa 4000 gyalogost gyűjt Bolognában, akik Alessandro Vitelli⁴¹⁴ vezetésével mennek majd Magyarországra. Németországi levelekre alapozott értesülései szerint a háború folytatódik, a keresztények 120 000 fős sereget akarnak gyűjteni. Ferdinánd személyesen megy Budára, amit úgy vélik, a törökök bevehetetlenre fognak erősíteni. A követ véleménye szerint ez az összecsapás a törökök és a keresztények között az egyik fél nem kis pusztulásával fenyeget. A törökök régóta fegyverben vannak, így a hadi tudományokban műveltek, és egységesek és istenként imádják a fejedelmüket. Másrészt kétségtelen hogy milyen hatalmas és erényes a németeknél a hadsereg, különösen a gyalogosok, akikről úgy tartják, hogy legyőzhetetlenek a csatában, de józanságban és jó vezetésben nem hasonlíthatók a spanyolokhoz vagy az olaszokhoz, amire nagy szükség lenne köreikben. Tagoltságuk ártalmas, de a közös veszedelem összetartja őket.⁴¹⁵

Június 14-i levelében Harvell ismét megerősítette, hogy értesülései szerint Szulejmán személyesen megy Magyarországra. Ferdinánd Bécsnél gyűjti az embereit, és bármikor elindulhatnak Budára 120 000 gyalogossal és lovassal, 200 hajója lesz a Dunán. Budán 8000 török van, 60 000 török lovas van a magyar határokon belül, az ő támogatásukkal is számolni kell. 500 könnyűlovas ment nemrég Itáliából Magyarországra,⁴¹⁶ és a pápa 4000 gyalogost

---

⁴¹¹ Kurucz György azt írja, hogy Harvell csupán a vállalkozás európai vonatkozásait elemezte jelentéseiben (Kurucz 1995, 263.) Tény, hogy a keresztény világért való aggodás jellemezte a követet, és jelentéseit európai szempontból vizsgálódva írta, mindemellett azonban részletes adatokkal is szolgált a török és birodalmi csapatmozgásokról, illetve a magyarországi helyzetről is.

⁴¹² Bánlaky 2001, III./c és Szántó 1972, 78–79.

⁴¹³ TNA SP 1/170 f. 147; L&P. 17. 347.; State Papers 9. 38-39.

⁴¹⁴ Alessandro Vitelli (1499 – 1554): Zsoldoskapitány, III. Pál küldte 1542 nyarán Magyarországra a birodalmi hadjárat támogatására, több mint 3000 katonával. Lodone, Michele: *Vitelli, Alessandro*. Dizionario Biografico degli Italiani. 99. kötet. Ed. Istituto dell'Enciclopedia Italiana - Treccani fondata da Giovanni Treccani Roma, 2020. https://www.treccani.it/enciclopedia/alessandro-vitelli_%28Dizionario-Biografico%29/ Elérés ideje: 2022.12.13.

⁴¹⁵ TNA SP 1/170 f. 147; L&P. 17. 373.; State Papers 9. 38-39.

⁴¹⁶ Ez del Vasto korábban említett katonáira utalhat.

gyűjtött, de a franciák gyanús viselkedése miatt inkább pénzt küld Ferdinándnak, az embereit Mirandolába irányítja.⁴¹⁷ Ezt az értesülését aztán a július 1-i levelében korigálta is azzal, hogy tudomása szerint a pápa mégiscsak Magyarországra küldi az említett 4000 katonát, és a lombardiai városai védelmére másik 6000-t gyűjt. Ebben a levelében a követ már nem biztos abban, hogy Szulejmán Magyarországra megy-e. A birodalmi seregek kapcsán is korábban említett 120 000 fő helyett kisebb számokat ad meg: azt írja, hogy Ferdinánd elhagyta Bécset és 50 000 gyalogossal és 15 000 lovassal tart Buda felé, de a sereg létszáma naponta nő. Budán 15 000 fős török helyőrség van, ezen kívül körülbelül 30 000 lovas Magyarország területén.⁴¹⁸ Amíg a birodalmi sereg gyülekezett, a törökök is feltöltötték a helyőrségeiket, Pesten körülbelül 7000, Budán 10 000 fő állomásozott.⁴¹⁹

A birodalmi sereg a tervezett május 15. helyett csak júliusra gyűlt össze Bécsnél,⁴²⁰ és a speyeri gyűlés határozatával szemben 40 000 gyalogos és 8000 lovas helyet alig a fele, mintegy 20 000 gyalogos és 3500 lovas állt hadrendbe.⁴²¹ A velencei követ tehát nem csak a 120 000 fős sereggel, de még a későbbi 65 000-es számmal is tévedett vagy túlzott. I. Ferdinánd a birodalmi seregek mellett katonákat remélt Dániától, Svájtól, a Francia Királyságtól, Angliától és Lengyelországtól is, de egyiktől sem kapott.⁴²² 1542 júniusában Móric szász választófejedelem 300 lovaggal és 1000 gyalogossal személyesen csatlakozott a hadjáratához, emellett az osztrák örökös tartományok, a Cseh Királyság rendjei és a Szentszék is küldött csapatokat, viszont mivel sem Ferdinánd, sem V. Károly sem vállalkozott a hadjárat vezetésére, a hadaknak nem volt közös vezére.⁴²³ Erdély sem küldött katonákat, mivel Ferdinánd és a szultán is a maga táborába rendelte az erdélyi hadakat, ők pedig jobbnak látták kimaradni a konfliktusból. Fráter György úgy vélte, hogy ha a német sereg kudarcot vall, a Péterváradnál táborozó beglerbég Erdély ellen fog vonulni, így igyekezett mindkét fél

⁴¹⁷ TNA SP 1/171 f. 28; L&P. 17. 403.

⁴¹⁸ TNA SP 1/171 f. 93; L&P. 17. 451.; State Papers 9. 67.

⁴¹⁹ *Magyarország hadtörténete. I. A honfoglalástól a kiegyezésig.* Szerk. Borus József. Bp. 1984. 174.

⁴²⁰ Szántó 1972, 78.

⁴²¹ Bánlaky 2001, III./c. Bagi Zoltán ezzel szemben 30 000 főről és 30 lövegből álló tüzérségről ír. Bagi 2019, 122.

⁴²² Bánlaky 2001, III./c

⁴²³ Kohler 1999, 271. Bagi Zoltán szerint Szász Móricz 1000 lovast állított ki saját költségen. (Bagi 2019, 122.) és Istvánffyál is ez szerepel. (*Istvánffy Miklós magyarok dolgairól írt históriája. Tállyai Pál XVII. századi fordításában.* I/2. 13-24. könyv. Sajtó alá rendezte: Benits Péter. Bp. 2003. 69.)

jóindulatát elnyerni.⁴²⁴

A birodalmi hadjárat

A birodalmi sereghez csatlakozott Sir Thomas Seymour és Charles Howard, előbbi rendszeres jelentéseket küldött az udvarba. Botlik Richárd szerint VIII. Henrik azzal a céllal küldte őket Magyarországra, hogy felmérjék egy tervezett angol hitel felhasználási lehetőségeit, amiről azt írja, hogy a tervek szerint hatezer gyalogos és négyezer lovas negyedévi ellátmányára szílt volna.⁴²⁵ Megvizsgálva a hivatkozott forrásokat azonban kiderül, hogy a szövegben valójában arról van szó, hogy a császár biztosítson ennyi katonát az angol uralkodónak Montreuil ostromához.⁴²⁶ Ferdinándnak küldendő konkrét angol segély tervezetéről nincs szó, az első bejegyzés mindössze annyit említ, hogy a birodalmi követ segítséget kért a török ellen. Mindkét követ korábbi angol királynék rokona volt, Howard testvérét pár hónappal korábban, február 13-án fejeztette le az uralkodó, így felmerülhet, hogy az utazásuk valódi oka, hogy VIII. Henrik távol akarta tudni a két férfit az udvartól, nehogy összeesküvést szöuessenek ellene,⁴²⁷ ugyanakkor Seymour későbbi pályafutását vizsgálva

---

⁴²⁴ Szántó 1972, 81–82.

⁴²⁵ Botlik Richárd azt írja: „*V. Károly császárnak 1542. július 1-jén, Londonból küldött levél alapján hivatkozott számadatok. Pro. SP/1. 171 f. 71–73. vö. L&P. vol. 17. (1900) Nr. 446., Nr. 447. 266–268. p.*” (Botlik Richárd: *I. Ferdinánd (1526-1564) király londoni váltója 1543-ból - a budai vár és a Magyar Királyság török alóli felszabadításának tervére nyújtott angol segély történeti háttéréről*. Fons XX. (2013) 1. sz. 89-109. itt: 93.) Valójában egyik hivatkozott forrás sem a császárnak küldött levél. Az első az V. Károly császár londoni követével folytatott tárgyalásokról szóló bejegyzés, a második pedig a 1542. július 1-jén a császári udvarban szolgálatot teljesítő Thomas Thirlbynek küldött instrukciók, L&P. 17. 446. és 447., utóbbi átiratát lásd State Papers 9. 68-73.

⁴²⁶ „*And forasmuche as thEmperours Commissioners woll by all lightlewood desire to knowe, what ayde the Kinges Majeste wold desire towards that entreprise, His Majestes pleasure is, that they shall desire to have thEmperour bounde at his oune costes and charges to yeve unto His Majeste, during the tyme of the siege, and till it be woon, and His Majeste either in possession of it, or constrayned to retyre with his armye from it, the nomber of 4000 horsmen and 6000 fotemen furnished for the warre,[...]*” State Papers 9. 71. MacMahon is azt írja, hogy a franciák elleni közelgő hadjáratához kellett Seymournak katonákat szereznie. MacMahon 1999, 137.

⁴²⁷ Botlik 2013a, 214. Charles Howard, Catherine Howard testvére nem küldött jelentéseket, ugyanakkor Marillac 1542. június 20-án I. Ferencnek küldött levele alapján Seymourral tartott. Botlik Richárd azt írja, hogy „*a két legutóbbi angol királyné testvére elutazott a Német-római Birodalomba, hogy részt vehessenek a magyarországi expedícióban. Ezek szerint a francia diplomácia Cleves-i Annát nem számította az angol királynék közé.*”, valójában Marillac a két legutóbbi elhunyt angol királynőről ír: „*The brothers of the two Queens last dead have gone to Germany to take part in the expedition of Hungary*” L&P. 17. 415.

valószínűbbnek tűnik, hogy egy komolyabb diplomáciai megbízatásra készült fel a hadjáraton való részvétellel.

Ferdinánd 1542. július 1-jén fogadta Bécsben Seymourt, aki átadta neki VIII Henrik levelét, amelyet három nappal később küldött jelentése szerint a magyar király szívesen fogadott. Seymour levele szerint Ferdinánd Nürnbergbe tervezett menni, ahonnan majd egy hónap múlva fog az expedíciós sereghez csatlakozni.⁴²⁸ A Seymourt és titkárát, Edward Bellinghamet *Hance Hongganode* –ra [így!]⁴²⁹ bízta, aki 10 000 könnyűlovas parancsnoka volt. Seymour Georg von Heideckkel is találkozott, aki szerinte a legalkalmasabb a német parancsnokok közül, az uralkodó levelét neki is átadta.⁴³⁰ A követ úgy értesülései szerint a nyolcvanezer fős sereg, amelyből hatezer fő a Dunán van hajókon *Marquis de Mareynan* [így!]⁴³¹ kapitánysága alatt, július 6-án fog elindulni Budára. Harvellhez hasonlóan Seymour is megírta, hogy a pápa egy elismert kapitány, Alessandro Vitelli vezetésével 4000 gyalogos katonát küldött. Ugyanakkor megjegyezte, hogy a németek arra számítanak, hogy a hadjárat pénzpazarlás lesz, mert az év már nagyon előrehaladott, túl későn indultak, és Buda is túl erősen erődített, tizenötezer védővel.⁴³² A barát [Fráter György], aki Budán volt, tízezer magyar lovaszt gyűjtött össze, de hogy melyik oldalra fog áll, azt még nem lehet tudni.⁴³³ Érdekes részlet ebből a levélből, hogy Seymour beszámol a király két hónappal korábban Buda környékére küldött hatezer könnyűlovasának ajándékáról, amely előző este érkezett a táborba: egy szekeret küldtek, tele levágott török fejekkel, és köztük, ugyanazon a szekéren egy élő török fogollyal.⁴³⁴

⁴²⁸ TNA SP 1/171 f. 94; L&P. 17. 459.; State Papers 9. 73-74.

⁴²⁹ Hans Ungnad Freiherr von Sonneg (1493–1564) 1540-tól királyi főhadparancsnok Horvátországban és Szlavóniában. Pálffy Géza: *Kerületi és végvidéki főkapitányok és főkapitány-helyettesek Magyarországon a 16–17. században*. Történelmi Szemle 39 (1997) 2. sz. 257-288. itt: 281.

⁴³⁰ TNA SP 1/171 f. 94; L&P. 17. 459. State Papers 9. 73.

⁴³¹ Marignano márkija (örgrófja), Gian Giacomo de' Medici. *Medici di Marignano, Gian Giacomo de'*. Enciclopedia Italiana. 1934. [https://www.treccani.it/enciclopedia/medici-di-marignano-gian-giacomo-de_\(Enciclopedia-Italiana\)/](https://www.treccani.it/enciclopedia/medici-di-marignano-gian-giacomo-de_(Enciclopedia-Italiana)/) Elérés ideje: 2022.12.13.

⁴³² A vár török védőinek számát Seymour is viszonylag pontosan becsüli.

⁴³³ TNA SP 1/171 f. 94; L&P. 17. 459.; State Papers 9. 73-74.

⁴³⁴ „They Kyng hath had , as they sey , 6000 lyght horse this two monethes nerre unto the towne of Buda , who hath sent hether as yesternyght , for a present , a wagenlode of Turkes heddes , an on , in the same wagen , alyve” State Papers 9. 74. Botlik Richárd fordítása: „Seymour július 3-án éjjel arra ébredt szállásán, hogy az egyik könnyűlovas hadosztály két szekeret kísérve Buda felől megérkezett Bécsbe, <<egy szekér török fejekkel, és

Bánlaky szerint Esztergomba a 21 000 gyalogosból, 4000 lovasból és 10 000 magyar huszárból álló birodalmi sereg mellett Perényi Péter főparancsnoksága alatt számos magyar nemesi had gyűlt össze, körülbelül 18 000 lovas és 1000 hajdú, sáncásokkal kiegészülve. Ezekhez csatlakozott Hans Ungnad vezetése alatt körülbelül 10 200 osztrák és stájer zsoldos, valamint a pápa által küldött Alessandro Vitelli 2000 gyalogossal, illetve Sforza Pallavicini pár száz lovassal Milánóból.⁴³⁵ Az angol követek ezzel szemben 4000 főre teszik a pápai haderő létszámát, a korábban hivatkozott *Dizionario biografico degli italiani* szócikk⁴³⁶ pedig több mint 3000 főre. A *Giacomo Malignani* [így! valójában Marignano márkija] által vezetett hajóhad 180-200 hajóból,⁴³⁷ fedélzetén 1100 olasz és 6000 magyar, szerb és dalmát tengerészből állt. Az Esztergomban összegyűlt sereg tehát körülbelül – pontos méretéről megoszlanak a források – 66-70 000 főre tehető (a hajóhad legénysége nélkül); ez hatalmas szám, főleg a védők 10-17000 fős haderejéhez képest.⁴³⁸

Július 6-án érkezett a táborba a fővezér, és a sereg hamarosan elindult Esztergom felé, amelyet Ferdinánd a hadműveletek kiindulópontjának jelölt ki.⁴³⁹ Seymour következő levelét július 10-én írta, szintén Bécsből. Ebben arról tesz jelentést, hogy a sereg július 7-én és 8-án kelt át a folyón, ezt az uralkodó és a helyi nemesek végignézték, majd 9-én a pápa által küldött 4000 olasz zsoldos is átkelt. Ezt követően elindultak Pest felé, amely a király birtokában van, Budától öt mérföldre.⁴⁴⁰ A sereg két mérföldet tesz meg egy nap, így tíz nap múlva érkeznek majd meg, és megvárják ott a 10 000 német és 12 000 cseh katona érkezését, akiknek már ide kellett volna érniük. A sereg főparancsnoka, a brandenburgi örgróf, nem fogja kockáztatni az embereit, amíg mindenki meg nem érkezik. Az ostromeszközöket, vagyis a 36 dupla ágyút azonban Bécsnél hagyták, így valószínűleg az uralkodó nem tervezi Budát ostromolni, hiszen nem lehet neki sok eszköze Pestnél, mivel azokat Buda legutóbbi

---

egy hasonló szekér foglyokkal volt megtöltve>>> Botlik 2013b, 94. A korábbi fordítás tehát téves, nem egy másik, török foglyokkal teli szekérről van szó, hanem a fejekkel teli szekér közepén volt egyetlen élő fogoly.

⁴³⁵ Bánlaky 2001, III./c

⁴³⁶ Lodone 2020

⁴³⁷ Szántó 1972, 79.

⁴³⁸ Bánlaky 2001, III./c

⁴³⁹ Bánlaky 2001, III./c

⁴⁴⁰ Későbbi levelében pontosít, hogy Esztergomot akart írni, hiszen Pest török kézen van. TNA SP 1/171 f. 140; L&P. 17. 504.

ostrománál elvesztette.⁴⁴¹ Ebben a levélben a franciaellenes hangulatról szóló részt érdemes kiemelni: kihirdették, hogy a franciák kerüljék el a tábor, „*sosem volt még nemzet ennyire kevésbé szeretve egy táborban, mint ők itt.*”⁴⁴² Ferdinánd másnap indult Nürnbergbe, hogy találkozzon a birodalmi tanáccsal, a követ értesülései szerint azért, hogy döntést hozzanak arról, hogy következő év május 1-jére minden fejedelem embereinek itt kell lennie. Öt héten belül fog visszatérni a táborba. Ferdinánd minden nap tanácskozott, mióta Seymour megérkezett, és a szolgálói azt mondják, hogy úgy kezeli a teljes sereget, mintha közvetlen ő alá tartoznának, de a másik oldal álláspontját még nem hallotta.⁴⁴³ A gyakorlatban csak a Német-római birodalmi had tartozott Brandenburgi Joachim alá, mindegyik másik seregnek volt saját parancsnoka, de neki volt a legnagyobb tekintélye és a legnagyobb serege,⁴⁴⁴ azonban a császár vagy Ferdinánd személyes jelenlétének hiányában az egész hadseregnek nem volt egy mindenki által elismert vezére.

Seymour a következő levelét már Rakendorfból, vagyis Rajkáról⁴⁴⁵ írta július 16-án. Ebben kérte az uralkodót, hogy nézze el neki a nyelvtudása hiányából és kései érkezéséből fakadó hibáit, így például azt, hogy az előző levelében összekeverte Pestet és Esztergomot. A sereg Esztergomnál fogja megvárni a magyar király és a német fejedelmek nürnbergi tárgyalásának eredményét, és onnan indulnak majd Pest ostromára, mert az gyengébben erődített, mint Buda, csak 800 török védi, és az egyik oldalán nem csatlakozik földsánc a falhoz. A terv az, hogy ha beveszik, akkor megerősítik, és erre az évre befejezik a hadjáratot.

---

⁴⁴¹ „*All the grett ordynance for batterey, beyng 36 dobell cannons, that I have as yett senne sence I came to this towne, remayneth herre styll, wyche maketh me thynke, seyng the arme both by land and water ys departed, that they intend nott to lay sege to Bewda, exsepte the Kyng hath in Pest greter storre of thosse keynde of ordynance, then as it I can here of; for it ys sayde that at the last sege of Bewda the Kyng lost that the Tewrke hath, all his batrey peses.*” State Papers 9. 88. Botlik Richárdnál ez is tévesen szerepel: „*A sereg mindössze 36 kisebb, duplacsövű tarackot málházott fel, ami Sir Seymour szerint teljességgel alkalmatlan a vár ostromához. Az angol követ érdeklődésére a katonák azt a magyarázatot adták, hogy I. Ferdinánd király nem tudott alkalmasabb tüzérséget összeállítani, mert az ostromfelszerelést a múlt évi hadjáratban Wilhelm von Roggendorf serege elvesztette.*” Botlik 2013b, 95.

⁴⁴² „*Herre hath ben a proclomashen made that all Frenche men do forth with avoyde the camp, and that if any be founde with in the presynk of the same, that he shall losse hys hede. I assewer Your Heynes as ferre as I can perseve, that never nashen was worse beloved in a camp, then they be here.*” State Papers 9. 88.

⁴⁴³ TNA SP 1/171 f. 123; L&P. 17. 488.; State Papers 9. 87-88.

⁴⁴⁴ Bagi 2019, 122.; Károlyi 1880, 134-139.

⁴⁴⁵ Botlik Richárd tévesen Rákos mezejével azonosítja, azonban a sereg ekkor még nincs – az amúgy is török kézen lévő – Pestnél. Botlik 2013b, 95

A németek csalódottak, hogy a Szultán nem maga jön a seregei élén, csak húszezer katonát küld, mert remélték, hogy megütközhetnek vele. Öt napot késlekednek az út előkészítése miatt,⁴⁴⁶ a németek a királyt és Hans Ungnadot hibáztatták, amiért ezzel nem számoltak előre.⁴⁴⁷ Azért is panaszkodnak, hogy fizetniük kell az ellátásukért, mert a magyarok „*olyan jó keresztények, mint a törökök.*”⁴⁴⁸ A király, hogy kiengesztelje őket, megígérte, hogy a következő évben a magyarok is kiveszik majd a részüket a terhekből.⁴⁴⁹

Amellett, hogy az ígért csapatok sem érkeztek meg, és – ahogy az Seymour jelentéseiből látszik – megfelelő tüzérség és muníció sem állt rendelkezésre, probléma akadt a sereg zsoldjának kifizetésével is. Voltak olyan katonák, akiknek lejárt a három fizetett hónapjuk, mire Bécsbe értek, illetve több birodalmi rend megtagadta h a *Gemeiner Pfenning* érkezéséig, vagyis három hónapig fizesse a zsoldot, emellett pedig az említett adó begyűjtése is lassan vagy egyáltalán nem sikerült. Részben ezért is dönthetett Ferdinánd úgy, hogy a birodalmi gyűlésen nagyobb szükség van rá, mint a hadjáraton, hogy a rendek által korábban ígért támogatásokat behajtsa. Propozíciójában azt kérte, hogy tárgyaljanak a hadjárat finanszírozásáról, a sereg téli szállásáról és a keleti birodalmi kerületek (sváb, bajor, frank, alsó és felső szász) készítsék fel seregeiket, hogy szükség esetén erősítést tudjanak nyújtani. Bár Brandenburi Joachim folyamatosan jelentéseket küldött a pénz, élelmiszer és hadianyaghiányról a birodalmi gyűlésnek, ezeket késve olvasták fel. A birodalmi pénzek hiányában Ferdinánd kénytelen volt 30 000 forintot adni Brandenburi Joachimnak a saját tartományai bevételeiből, hogy az ki tudja fizetni az összegyűlt katonákat.⁴⁵⁰

Az angol uralkodó szolgálatában álló német származású diplomata, Christopher Mont 1542. július 29-i Frankfurtból írt jelentésében szintén említi, hogy a birodalmi hadaknak csak egy része érkezett meg, Ferdinánd nem küldte meg a Speyerben ígért embereit, a császár

⁴⁴⁶ Korábban ezt a részt is tévesen fordította Botlik Richárd. A regesztában: „*Tarry here five days for pioneers to mend the ways.*” (L&P. 17. 504.) Botlik fordítása: „*Az angol küldöttség Tarry névre hallgató katonáját harci feladatok helyett utásznak osztották be a németek, és már öt napja javítja a táborhoz közel fekvő utakat.*” Botlik 2013b, 95-96.

⁴⁴⁷ Botlik azt írja: „*[...]I. Ferdinánd királyt és Hans Ungnadot vádolták, amiért nem látták előre a hadjárat következményeit*” (Botlik 2013b, 96.), azonban ekkor mindössze az út előkészítésének elmaradása miatt hibáztatták őket.

⁴⁴⁸ „*for they take them as good cristyans as the Turke*” TNA SP1/171 f. 141

⁴⁴⁹ TNA SP1/171 f. 140.; L&P. 17. 504.

⁴⁵⁰ Bagi 2017, 113-114.

pedig arra utasította a seregeket vezető brandenburgi örgrófot, hogy ne tegyen semmit, amíg az összes katona meg nem érkezik.⁴⁵¹ Július 30-án Harvell Velencéből írt jelentésében hasonló értesüléseket közölt, mint Mont és Seymour. Ő is megírta, hogy a hozzá eljutó hírekben már nincs szó arról, hogy Szulejmán maga menne Magyarországra, mert elég ember van ott, hogy Budát megvédje. Nem úgy tűnik neki, mintha a keresztény sereg nagy lelkesedéssel vagy gyorsasággal haladna a magyarországi hadjáratával. Furcsának tartotta azt is, hogy Ferdinánd elhagyta a táborát és Nürnbergbe ment.⁴⁵²

Augusztus 8-án, a Budától 12 mérföldre lévő táborból írt levelében Seymour kiemelte, hogy a hírek olyan bizonytalanok, hogy nem tud érték felelősséget vállalni. Azt hallotta, hogy a török szultán személyesen jön Budára 300 000 emberrel, hat zászlóaljba osztva, és hat különböző napon tervez támadni. Ezért azt tervezik, hogy a sereg október közepéig várakozni fog, mert október végére a Duna befagy és a török nem tudja majd vízen hozni az ellátmányát. Ha biztos lenne, hogy a szultán személyesen nem jön pestre, még ha 200 000 embert is küldene, ahogy Georg von Heideck mondja, egyből Pestre mennének, amit három nap alatt be tudnának venni és utána ostromolnák Budát, amelyet nyolc nap alatt kellően meg tudnának gyengíteni egy rohamhoz. Ha nem sikerülne, Pestet, Esztergomot, Győrt és más erősségeket feltöltenék emberrel, és hazamennének télre. Ez hat hetet várhat még. A törökök 14 000 embert küldtek Budára és Pestre, harminckétezen vannak így összesen, de pestis sújtja őket, összeesnek az utcán és meghalnak.⁴⁵³ Írt Hans Ungnadnak, a király parancsnokának, aki Bécsben van a felesége betegsége miatt, erről másolatot küld. Ha választ kap, ő is Bécsbe megy.⁴⁵⁴

Seymour aggodalmaival szemben augusztus 9-én Harvell Velencéből küldött levelében a július 10-i isztambuli levelekre hivatkozva azt írta, hogy továbbra sincs szó arról, hogy Szulejmán személyesen menne Magyarországra. A hozzá eljutó németországi hírek szerint a keresztény sereg bátran halad Buda felé, nem késlekedik.⁴⁵⁵ Ezzel szemben Mont augusztus 24-én még mindig a sereg tétlenségéről adott hírt,⁴⁵⁶ hiába szorgalmazták a magyarok az

⁴⁵¹ TNA SP 1/ 171 f. 191; L&P. 17. 547.; State Papers 9. 98-100.

⁴⁵² TNA SP 1/172 f. 1; L&P. 17. 549.; State Papers 9. 100-101.

⁴⁵³ A járványt Harvell is említette a szeptember 2-i levelében. (TNA SP 1/170 f. 173; L&P. 17. 373.; State Papers 9. 44-46.) A török őrég létszáma ekkor valójában ennek körülbelül a fele volt.

⁴⁵⁴ TNA SP 1/172 f. 43; L&P. 17. 583.; State Papers 9. 107-109.

⁴⁵⁵ TNA SP 1/172 f. 57; L&P. 17. 590.; State Papers 9. 109-110.

⁴⁵⁶ TNA SP 1/ 172 f. 121; L&P. 17.668. State Papers 9. 133-135.

előnyomulást, augusztusra a sereg csak Komáromig vonult, és továbbra is ott vesztegelt.⁴⁵⁷ Augusztus 27-i levelében a velencei követ arról számolt be, hogy egy basa, sok lovassal Szófiánál állomásozott, nem messze a Drávától, hogy ha kell, Buda felmentésére induljon. A keresztény seregről azt írta, hogy a katonák magabiztosak és remek állapotban vannak. Úgy hallotta, hogy Ferdinándnak nem adták meg a pénzt, amelyet követelt Nürnbergben, mert úgy vélik nem ért a pénzügyekhez.⁴⁵⁸ Szeptember 2-i levelében azt írta, hogy Ferdinánd Csehországba ment pénzért, és a hadjárat helyett Bécsbe fog visszatérni.⁴⁵⁹

Thomas Seymour szeptember 5-én már Bécsből írta, hogy a tábor augusztus 21-én, amikor eljött onnan, még mindig Esztergomtól három mérföldre várta a híreket Nürnbergből, miközben az ostromeszközök továbbra is Bécsben voltak. Ferdinánd már augusztus 31-én megérkezett Bécsbe, ahol Hans Ungnadot és más kapitányokat még aznap, Seymourt másnap fogadta. Seymour már az augusztus 8-i levelében említést tett két árulással vádolt angolról, és mivel az ő ügyük kapcsán Ferdinánd és VIII. Henrik kapcsolatáról is szó esik, ezért itt ezt mindenképp meg kell említenünk.⁴⁶⁰ Seymour két angol áruló ügyéről beszélt Ferdinánddal, elmondta, amiről hallomásból értesült, valamint, hogy VIII. Henrik örülne, ha Ferdinánd átadná őket neki. A király azt felelte, hogy most hall erről először és mikor segítséget kért a

---

⁴⁵⁷ Szántó 1972, 79. Harvell szeptember 2-i levele szerint a seregek Esztergomnál gyülekeztek (TNA SP 1/170 f. 173; L&P. 17. 373.; State Papers 9. 44-46.), de az angol követek többször említik együtt Komáromot és Esztergomot, mint például Seymour szeptember 5-én. (TNA SP 1/172 f. 166; L&P. 17. 748.; State Papers 9. 141-145.)

⁴⁵⁸ „*Ferdinando hath smal credit for matters of monye, being of al men timid an evil housbond in that part.*” (State Papers 9. 137.; TNA SP 1/172 f. 134; L&P. 17. 693.) Szintén ez a hír terjedt a birodalmi sereg táborában Seymour szeptember 5-i levele szerint. (TNA SP 1/172 f. 166; L&P. 17. 748 State Papers 9. 141-145.)

⁴⁵⁹ TNA SP 1/170 f. 173; L&P. 17. 373.; State Papers 9. 44-46.

⁴⁶⁰ Augusztus 6-án egy angol, Lawrence Grey érkezett hozzá a hírrel, hogy két másik angol, Harry Pfelepes és James Greffeth Uppowel Bécsbe jött, Pfelepes pedig áruló, Grey szerint bevallotta, hogy a töröknek dolgozott korábban. A másíknál volt egy levél a pápától hogy 2000 huszárt, a legjobb magyar könnyűlovásokat vezessen, és magát Robert Bramtonnak hívja, de köztudott Bécsben, hogy egy walesi *gentleman* és a neve James Greffeth Uppowel. (TNA SP 1/172 f. 43; L&P. 17. 583.; State Papers 9. 107-109. és TNA SP 1/172 f. 166; L&P. 17. 748.; State Papers 9. 141-145.) Henry Philips azonosítása sikerült, azonban Grey tévedett, amikor Robert Bramptont (vagy Brancetert) James ap Gruffydd ap Hywellel azonosította, az előbbi ugyanis valóban V. Károly szolgálatában állt, de nem volt azonos a Henrik-féle vallási reformokat ellenző és árulással vádolt walesi *gentleman*nel. Marshall, Peter: „*The Greatest Man in Wales*”: *James Ap Gruffydd Ap Hywel and the International Opposition to Henry VIII*. *The Sixteenth Century Journal*. 39 (2008) 3. sz. 681-704.

török ellen, Henrik nem segített,⁴⁶¹ de utána fog járni a dolognak. Seymour négy napot várt a válaszra, és előző nap visszament a királyhoz, akinek elmondta, hogy bár nem tudta, hogy ő segítséget kért a török ellen az ő uralkodójától, de az elmúlt három évben a francia király és a skót király háborút tervezett az ő ura ellen, és a császár a francia királyt segítette volna. Így, ha ezalatt kért segítséget Ferdinánd, nem csoda, ha nem kapott, mert sokkal kisebb indokkal is elutasította őt a francia, dán, svéd, skót és lengyel király és a velenceiek. Erre Ferdinánd azt felelte, hogy az említett angolok azért maradhatnak, mert mindenki szabadon maradhat az ő országában, és az egyik ember a császárt szolgálja. Seymour azt válaszolta, hogy a másik viszont egy kém, aki bevallotta, hogy a törököt követként szolgálta. Ferdinánd végül azzal zárta le az ügyet, hogy ha kém, akkor meg kell büntetni, de nem hajlandó őket átadni az angoloknak.

A magyarországi helyzet kapcsán Seymour leírta, hogy a magyar sereg 15 000 könnyűlovassal Esztergomnál gyülekezett. A váradi püspök, vagyis a barát, aki Budát tartotta, egyik fő emberét,⁴⁶² *Bastyan Urbant* [így!]⁴⁶³ küldte a táborba. Azzal az ajánlattal érkezett, hogy ha a Ferdinánd maga jön személyesen Budára, a püspök 8000 lovassal csatlakozik hozzá, de ha nem, akkor sem ő, sem a 15 000 Esztergomnál lévő magyar nem fog megindulni, a németek pedig nem mennek majd a magyarok nélkül. Nem tudni még, hogy Ferdinánd jön-e személyesen, mert nem bízik a magyarokban, és mindent megtesz, hogy meggyőzze őket a birodalmi hadakhoz való csatlakozásról.⁴⁶⁴ Bécsben 20 hajó vár az uralkodó indulására, ami a szolgálói szerint nem fog bekövetkezni a következő 15 napban. A hajókra került 50 rövidcsövű ágyú⁴⁶⁵ és dupla ágyú, puskaporral, lövedékkel és kerekkel, valamint 20 további ostromeszköz van Esztergomnál és Komáromnál.⁴⁶⁶ Ezeknek egy része már elindult az ostromhoz és rövidesen követi a többi is. Úgy hallotta, hogy az év olyannyira előrehalad, amire elindulnak Esztergomból, hogy Szulejmán nem tud majd segítséget küldeni Buda felmentésére. Közben hallott egy pletykát is arról, hogy a török két basát küld 100 000

⁴⁶¹ A korábban említett július 1-jei segítségkérésre utal.

⁴⁶² „*the cheffest man that was abowte hym*” State Papers 9. 144.

⁴⁶³ Batthyány Orbán, Izabella királyné tanácsosa.

⁴⁶⁴ „*it ys nott knone sertenly, whether the Kyng wyll go or nott ; for, as I do here, He doth nott grettly trost the Honggereyenes, and doth practesse all He canne to persuade the Honggereyenes to be content to go downe with the arme of the Emperere.*” State Papers 9. 144.

⁴⁶⁵ „*cortelles*”-ként említi, valószínűleg az olasz *cortana* vagy a francia *cortain* elnevezésből, angolul *serpentine*-nek hívták.

⁴⁶⁶ Az eredetiben Gommor szerepel, az átírás „*Comorn*”-ként azonosítja. State Papers 9. 145.

emberrel, de ennek ő nem hisz.⁴⁶⁷

Harvell szeptember 10-i levelében Velencéből jelentette, hogy Magyarországon a keresztény sereg naponta növekszik, Budánál fognak megütközni a törökökkel, akik fel fogják adni Pestet.⁴⁶⁸ Szeptember 27-én az augusztus 20-i és 28-i Isztambulból érkezett levelekre hivatkozva azt írta, hogy Szulejmán Drinápolyban tel, és katonákat küld Buda megsegítésére. Bécsből 13-ai dátummal feladott levelekben azt olvasta, hogy a keresztény sereg elindult, hogy Pestet és Budát támadja. Úgy tudta, 7000 török van pesten és 20 000 Budán, de éhség és járvány pusztítja őket, a keresztények viszont minden szükségesben bővelkednek. Ferdinánd hamarosan Budára megy Bécsből. Nagyszámú cseh katona csatlakozott a keresztény sereghez és 8000 magyar lovast várnak.⁴⁶⁹ Marignano márkija vezeti a hajóhadat a Dunán, 10 000 olasszal a vezérlete alatt.⁴⁷⁰ Harvell tehát nem tudta egyértelműen, hogy a támadás célpontja Pest vagy Buda lesz, a hírei hol egyiket, hol másikat, hol mindkettőt említik.

A magyar és az olasz parancsnokok, valamint Hans Ungnad Buda megtámadását javasolták, és ezt támogatta a távollévő I. Ferdinánd is. A brandenburgi örgróf és a mellé rendelt haditanács azonban a gyengébben erődített Pest megostromlása mellett döntött, a könnyű siker reményében. Az előrenyomulást szeptember 6-án kezdték meg, szeptember 26-ra már átszállították a teljes sereget a szentendrei szigetre, majd a hajóhad a Margit-szigetig hajózva elzárta az ellenség elől az átkelés lehetőségét. Az első támadás október 1-én reggel kezdődött, 1200 emberrel, és bár a védők egy részének kicsalogatása sikerrel járt, az ellenfél csak 3-400 embert veszített. Másnap megkezdődött a falak ágyúzása 40 faltörő ágyúval.⁴⁷¹

Az ostrom híre pánikot keltett Isztambulban, túlzó módon az egész kereszténység törökellenes hadjáratáról és hatalmas seregekről szólt a szóbeszéd. Ezt megerősíti Harvell október 10-i jelentése Velencéből, amely szerint isztambuli levelek azt igazolják, hogy Szulejmán Drinápolyba ment, mert aggódik a magyarországi események miatt, hiszen hallotta, hogy a nagy keresztény sereg gyűlt össze Buda és Pest megtámadására. Utóbbi nem adtak fel a törökök, ahogy azt korábban jelentették, hanem 10 000 török védi. Szulejmán

⁴⁶⁷ TNA SP 1/172 f. 166; L&P. 17. 748.; State Papers 9. 141-145.

⁴⁶⁸ TNA SP 1/173 f. 8; L&P. 17. 767. State Papers 9. 154-155.

⁴⁶⁹ Ez lehet utalás Fráter György ajánlatára Seymour leveléből.

⁴⁷⁰ TNA SP 1/173 f. 60; L&P. 17. 857.; State Papers 9. 188-189.

⁴⁷¹ Bánlaky 2001, III./c és Szántó 1972, 79.

egyiptomi pasát küldték Magyarországra 20000 lovassal és 4000 janicsárral, és nagy előkészületeket tesznek a németekkel való megütközésre.⁴⁷² Harvell csak október 22-én írt jelentésében írja, hogy a keresztény seregek végül Pest ostroma mellett döntöttek. Szulejmán Drinápolyban van, és onnan figyeli a magyarországi sikereket. A törökök nem féltik Budát, de aggódnak Pest miatt. Szulejmán nagy előkészületeket tesz a következő évre.⁴⁷³

Ám a törökök sem maradtak adósak rémhír-terjesztéssel, a budai pasa azt hangoztatta, hogy a szultán maga vonul majd a betörő birodalmi seregek ellen, ezért már július óta Nándorfehérvárnál gyülekeznek. A hír nem volt igaz, de a támadó seregben sikeresen félelmet keltett.⁴⁷⁴ Mikor az ostromlók azt hallották, hogy Ahmed ruméliai beglerbég és Ali janicsár aga egy 30 000 fős sereggel tart Buda felé, október 8-án a visszavonulás mellett döntöttek.⁴⁷⁵

Seymour Október 12-én írta a következő levelét, ismét Bécsből. Pest ostromát 7-én felbontották, 11-ére ért Bécsbe, és megkapta Henrik augusztus 29-i levelét,⁴⁷⁶ ami Heideckről, a kapitányokról, dobokról, sípokról és üstdobokról szól. Azt gondolja, hogy a többi neki szánt levél Angliából a táborba ment.⁴⁷⁷ Itt megvárja őket, addig oda szolgálot küldött a dobok és

⁴⁷² TNA SP 1/173 f. 215; L&P. 17. 936.

⁴⁷³ TNA SP 1/174 f. 9; L&P. 17. 978.

⁴⁷⁴ Bánlaky 2001, III./c

⁴⁷⁵ Szántó 1972, 80. és Bánlaky 2001, III./c

⁴⁷⁶ TNA SP 1/172 f. 138; L&P. 17. 701.; State Papers 9. 138-139. Ebben az uralkodó arra utasította Seymourt, hogy Németországon keresztül térjen haza, de előtte keresse fel Heidecket, és érdeklődjön, hogy hány német katonát tudna Henrik szolgálatába állítani, és mikor tudna Calaisba vagy Angliába jönni. Ezen kívül arra kérte, hogy vegyen tíz magyar üstdobot, és fogadjon fel egy-két olyan személyt, aki elkészíteni és használni is tudja őket. „*ten taborynes on horsbak, after the Hungaryons facion ; and if it be possible, whatsoever We paye for them, to get oone or twoo of that sorte that can both skilfully make the sayd taborynes and use them.*” State Papers 9. 139. Később VIII. Henrik elrendelte az üstdobok használatát a lovasság körében, de akkor már bécsi doboknak hívja őket (*Viennese kettledrums*). Sudár Balázs: „*Dobot doboltatni*” – egy régi magyar hangszer nyomában. („*Have The Drum Beaten...*” *Tracking Back An Old Hungarian Instrument*) In: Hadak Útján XX. Nép-vándorlaskor Fialat Kutatóinak XX. Összejövetelének konferenciakötete Budapest–Szigethalom, 2010. október 28–30. Assembly of Young Scholars on the Migration Period XX, Budapest-Szigethalom, 28th–30th October 2010. Szerk. Petkes Zs. Bp., 2012. 355–374. itt: 358. Az üstdobok katonai felhasználására lásd Botlik 2013a, 218. és Sudár 2012.

⁴⁷⁷ Az augusztus 29-ein kívül egyetlen levél maradt fent az időszakból az uralkodótól Seymournak, az augusztus 15-i (TNA SP 1/172 f. 101; L&P. 17.626), amelyben leírja, hogy leveleit megkapták, és térjen vissza az udvarba, mivel a szolgálataira ott van szükség. Az októberi levél tanulsága szerint ez a levél ekkor nem jutott el Seymourhoz.

sípok ügyében, és Heideckkel is találkozik, ha még a táborban van, ha nem, akkor utána megy, és útközben érdeklődik az üstdobokról, mert a táborban csak kettő van, egy a magyaroknál egy a parancsnoknál. Seymour hírt ad arról, hogy október 5-én miután betörték a falat, megrohamozták Pestet, de elbuktak, ezután a zsold hiánya miatt a katonák megtagadták az őrködést vagy a rohamot.⁴⁷⁸ Október 5-ére valóban két megfelelő méretű rést lőttek Pest falain, így három oszlopban rohamra indultak: középen az Alessandro Vitelli vezette pápai zsoldosok, mellette balra magyar, jobbra német gyalogosok Konrad von Bemmberg parancsnoksága alatt⁴⁷⁹ A támadást a Pestet védő Juszuf bég sikeresen feltartóztatta, az olasz és magyar ostromlók mintegy 700 embert veszítettek, miközben a birodalmi sereg többi része tétlen maradt.⁴⁸⁰ Brandenburgi Joachim és a stájer és karinthiai rendek által felfogadott hadat vezető Hans Ungnad biztonságos távolságból figyelték az eseményeket. Az örgróf úgy vélte, hogy az roham azért vallott kudarcot, mert rendezetlenül hajtották végre és nem mérték fel kellőképpen a rések állapotát és a védők munkálatait.⁴⁸¹ A parancsnokok még aznap haditanácsot tartottak, ahol a németek az ellátási gondok és a közelgő tél miatt elvonulást javasoltak, Vitelli és a magyar vezetés az ostrom folytatására voksolt, sőt, újabb rohamot javasoltak. Végül a tanács a távozás mellett döntött és Vác és a párkányi rév érintésével október 12-ére Győrbe vonultak.⁴⁸² Seymour is megírta október 12-i levelében, hogy a németek elhagyták a tábort és márciusra Bécsben lesznek. Azt hallotta, hogy Ferdinánd a legidősebb fiát fogja magyar királynak koronázni és ezentúl Németországban marad.⁴⁸³

Bűnbakot kellett keresni, hogy a kudarc súlyát enyhítsék, így rövidesen a magyaroknak, főleg pedig a fővezérük Perényi Péternek tulajdonították a vereséget. A főurat a budai pasával való összeesküvés vádjával október 10-én elfogatták,⁴⁸⁴ és öt évig fogva tartották. A főúr elfogásának hírére a magyarok távoztak Ferdinánd táborából, Thurzó Elek helytartó pedig

---

⁴⁷⁸ „The lake of mony to pay the wages of the sowdyeres caused us to with draw all the Ordynance , for they wold neither kepe wache nor warde , nor go to more assawltes , and thus we did retere.” State Papers 9. 202.; TNA SP 1/173 f. 218; L&P. 17. 941.; State Papers 9.201-202.

⁴⁷⁹ Istvánffy históriája, 70. és Bagi 2019, 123.

⁴⁸⁰ Bánlaky 2001, III./c

⁴⁸¹ Istvánffy históriája, 76-77. és Bagi 2019, 123.

⁴⁸² Traut, Hermann: *Kurfürst Joachim II. von Brandenburg und der Türkenfeldzug vom Jahre 1542.* Gummersbach, 1892. 112-116.

⁴⁸³ TNA SP 1/173 f. 218; L&P. 17. 941. State Papers 9. 201.

⁴⁸⁴ Botlik 2013a, 218. és Bagi 2019, 123.

lemondott a tisztségéről.⁴⁸⁵ A kudarc híre hamar elért Velencébe is, október 31-én Harvell azt írta, hogy Magyarországon a keresztény sereg szégyenben és nagy veszteséggel visszavonult pestről, a magyarok árulása miatt, amiért a vezetőjüket, *Perinpetert* [Perényi Pétert] és a fiát bebörtönözte Ferdinánd. Az egész sereget feloszlatták, az olaszok visszatértek Itáliába. a törökök remek katonáknak bizonyultak, és jól el voltak látva. A németek gyűlést tartanak Nürnbergben a zsinat és Magyarország ügye kapcsán, Németországban Ferdinándot hibáztatják, hogy visszaélt a pénzükkel, amivel a katonákat kellett volna fizetnie. Október 3-án Isztambulból küldött levelek alapján írta, hogy Szulejmán Drinápolyba ment a feleségével és két fiát hagyta az ázsiai provinciák igazgatásra 60 000 és 50 000 dukáttal, és nagy előkészületeket tesz jövő évre.⁴⁸⁶ November 19-i levelében a velencei követ ismét hírt adott a hadjárat utóhatásairól, megerősítve a korábbi levelében írtakat: a keresztények Magyarországon elbuktak a magyarok árulása miatt,⁴⁸⁷ és 3 millió rajnai gulden elköltése után a sereget feloszlatták és az olaszok Itáliába tértek haza. Perényi Pétert fel kellene négyelni az árulásáért, mert Ferdinánd halálával magát akarta Magyarország királyává tenni a török támogatásával. A fia és más rokonai, akik a törökkel ügyleteltek, megszöktek Ferdinánd elől, a magyarok megosztottnak tűnnek az ügyben. Isztambuli levelek alapján Szulejmán jövőre háborúra készül.⁴⁸⁸

Christopher Mont csak a hadjáratról visszatérő csapatokat említette a november 29-i levelében,⁴⁸⁹ a hadjárat eseményeiről nem szerzett értesüléseket, vagy nem akarta leírni ezeket. Mivel utóbb a hadjárat következményeiről, a sikertelensége által keltett elégedetlenségről több levelében is beszámol, feltételezhető, hogy inkább információhiányról és nem tudatos hallgatásról van szó, ami egyébként a hadjárat gyors kudarca és a távolság miatt érthető is. A kudarc miatt a birodalmi gyűlésen nagy volt a felháborodás, Mont szerint a seregek vezérét, a magyarok árulását és Ferdinánd király hanyagságát tartották a gyalázatos eredménytelenség okának.⁴⁹⁰ A fővezérről nem voltak túl jó véleménnyel a kortársai: Mont egyik levelében azt írta, hogy egyesek szerint csak nagybátyja, a mainzi érsek befolyása miatt

⁴⁸⁵ R. Várkonyi 1985, 227.

⁴⁸⁶ TNA SP 1/174 f. 30; L&P. 17. 1009.; State Papers 9. 211-213.

⁴⁸⁷ „by the perfidy of Hungariens, who having intelligence with Turkes, procurid the ruyne of the Cristen oste” State Papers 9. 212.

⁴⁸⁸ TNA SP 1/174 f. 128; L&P. 17. 1103.; State Papers 9. 218-220.

⁴⁸⁹ TNA SP 1/174. f. 141; L&P. 17. 1145.; State Papers 9. 223-225.

⁴⁹⁰ TNA SP 1/175. f. 86; L&P. 18. 77.; State Papers 9. 274-275. és TNA SP 1/176 f. 67; L&P. 18. 203.; State Papers 9. 320-322.

került a pozíciójába,⁴⁹¹ Luther „asszonykapitánynak” nevezte „aki soha véres kardot nem látott”, valamint Bánlaky József és Szántó Imre történész is azt írja róla, hogy iszákos, léha embernek tartották, aki a katonák zsoldját elkártyázta.⁴⁹² A birodalmi gyűlésen a brandenburgi örgróf védekezésképpen azt hozza fel, hogy a kért és ígért csapatokat nem küldték meg, kevesebben voltak, mint kellett volna, és a katonákat nem fizették megfelelően. Az örgróf kifogásait a gyűlés elutasította, mert a sereg érkezésekor – az ő értesüléseik szerint – mindössze 8 000 török védte Budát és Pestet, így a hadjáratnak sikerrel kellett volna járnia.⁴⁹³ A *landsknecht* zsoldosok Ferdinándot és Hans Ungnadot vádolták. Az élelemért fizetni kellett a táborban, ez is elégedetlenséget szült. Sokan nehezményezték, hogy nem maga Ferdinánd vezette a hadjáratot, nürnbergi útját csak kibúvónak tartották.⁴⁹⁴

I. Ferdinánd a kudarcot a hibás vezetésnek, a jó parancsnok hiányának tudta be, ahogy erről bátyjának küldött levelében is írt.⁴⁹⁵ A vezérek közötti feszültség, az állandó egyet nem értés lehetetlenné tette a megfelelő stratégia kidolgozását és végrehajtását, megbontotta a sereg egységét. A tapasztalatlan II. Joachim nem tudott úrrá lenni a belső ellentéteken, vezérei és katonái között is képtelen volt rendet teremteni.⁴⁹⁶ Ezen felül pedig, ahogy Mont írta,⁴⁹⁷ a rendkívül hideg időjárás miatti élelmezési nehézségek, az akadozó zsold és a seregben tomboló járványok rontották a támadó had morálját és harcértékét.⁴⁹⁸ Mindössze néhány hétre elegendő élelmet szállítottak le a Dunán, utána pedig helyben próbálták beszerezni, a késő zsold miatt sokszor fosztogatással. Ez a módszer azonban ekkora hadsereg esetén hamar éhínséghez és járványokhoz vezetett.⁴⁹⁹ Kiderült, hogy a rossz időjárás és a dunántúli pestisjárvány több áldozatot szedett a hadseregben, mint a tényleges harci tevékenység.⁵⁰⁰

Christopher Mont 1543. január 25-én Speyerből írta, hogy Ferdinánd egy magyar

⁴⁹¹ TNA SP 1/175 f. 86; L&P. 18. 77.; State Papers 9. 274-275.

⁴⁹² Bánlaky 2001, III./c

⁴⁹³ TNA SP 1/176 f. 104; L&P. 18. 243.; State Papers 9. 331-332. Valójában körülbelül kétszer ekkora volt a török helyőrség, azonban még így is jóval kisebb, mint a birodalmi sereg.

⁴⁹⁴ Botlik 2013a, 216-217.

⁴⁹⁵ Szántó 1972, 80. és Bagi 2019, 123.

⁴⁹⁶ Károlyi 1880, 134-139.

⁴⁹⁷ TNA SP 1/174 f. 141; L&P. 17. 1145.; State Papers 9. 223-225.

⁴⁹⁸ Bagi 2017, 115.

⁴⁹⁹ Szántó 1972. 80.

⁵⁰⁰ TNA SP 1/176 f. 67; L&P. 18. 203.; State Papers 9. 320-322.

lázadással küzd, és többek között a magyarok árulása okozhatta az expedíciós sereg kudarcát.⁵⁰¹ A magyarok és Ferdinánd közötti bizalmatlanság egyre inkább teret nyert, Mont 1543. március 4-én írt levelében úgy fogalmazott, hogy a magyarok nem bíznak Ferdinándban, nem szeretik, és sokan közülük török felé húznak,⁵⁰² valamint I. Ferdinánd, a császár, és a birodalmi rendek is úgy vélték, hogy a magyarokban nem lehet megbízni.⁵⁰³

Bár egy újabb, török elleni hadjáratot Magyarországra mindenki szükségesnek tartott, ennek megtárgyalását halogatták.⁵⁰⁴ Mont úgy vélte, hogy a nehéz lenne újabb sereget küldeni Magyarországra a hadjárat sikertelensége és a sereg nagy részének járványok és éhínség általi elpusztulása miatt; csak akkor lenne rá esély, ha azt maga a császár vezetné.⁵⁰⁵ Végül a protestánsok és a császár közötti ellentét, majd a schmalkaldeni háború meghiúsította egy újabb birodalmi sereg felállítását.

1543 – A szultán megtorló hadjárata

A nürnbergi birodalmi gyűlés

A következő birodalmi gyűlést 1543. január 30-án Nürnbergben nyitották meg,⁵⁰⁶ és február 5-én Nicolas Perrenot de Granvelle tanácsos a császár és Ferdinánd nevében követelt segítséget a törökök és a francia király ellen, ennek megadását a protestánsok csak a vallási kérdések és a belső harcok rendezése után tartották elképzelhetőnek, és akkor is csak a török ellen, a francia királlyal való háborút a császár magánügyének tartották.⁵⁰⁷ Ferdinánd is esedezett a beígért katonákért, hogy megvédhesse Magyarországot, de ezeket a hatalmas török

⁵⁰¹ TNA SP 1/175 f. 86; L&P. 18. 77.; State Papers 9. 274-275.

⁵⁰² „[...] et timendum est Turcam hanc intestinorum bellorum occasionem non praetermissurum. Hungari, quod omnium gravissimum est, Ferdinandum non amant, et eorum magna pars sub Turca quam Rege esse malunt: tum Hungarorum amicorum perfidia magis extimescenda est, quam Turcarum hostium apertum bellum.” State Papers 9. 332. (TNA SP 1/176 f. 104; L&P. 18. 243.; State Papers 9. 331-332.)

⁵⁰³ Bánlaky 2001, III./c

⁵⁰⁴ TNA SP 1/183 f. 164; L&P. 19. 196.; State Papers 9. 617-619.

⁵⁰⁵ TNA SP 1/174 f. 141; L&P. 17.1145.; State Papers 9. 223-225. és TNA SP 1/176. f. 67.; L&P. 18. 203.; State Papers 9. 320-322.

⁵⁰⁶ Brunelli, Giampiero: *The Holy Roman Empire and Its Diets, 1521-1546. In: Martin Luther. A Christian between Reforms and Modernity (1517-2017)*. Ed. Melloni, Alberto. Berlin, 2017. 347-362. itt: 360.

⁵⁰⁷ TNA SP 1/176 f. 67; L&P 18. 203.; State Papers 9. 320-322.

támadásról szóló hírek ellenére sem adták meg neki.⁵⁰⁸ Harvell, az angolok velencei követe 1543. március 26-án írta, hogy a birodalomban mindkét oldal szilárdan kitart az álláspontja mellett, de úgy gondolta, hogy a császár érkezése majd mindent megváltoztat.⁵⁰⁹ Nem így történt – a töröksegély önkéntes alapon adatott, így sem I. Ferdinánd, sem V. Károly nem kényszeríthette a megadására a rendeket, és a kérdés tárgyalása gyakran a vallási viták mögé szorult. A protestánsok attól féltek, hogy a töröksegély pénzét és seregeit a császár majd ellenük fordítja, és nem voltak hajlandóak megszavazni addig, amíg a követeléseiket nem tárgyalják.⁵¹⁰

A birodalmi gyűlést végül április 23-án zárták le úgy, hogy a protestánsok elzárkóztak a rendelkezések végrehajtásától, tiltakoztak, amiért sérelmeiket nem rendezték, így csak a katolikusok és Ferdinánd hagyták jóvá a záró határozatot.⁵¹¹ Christopher Mont május 10-én értesítette VIII. Henriket Speyerből, hogy a gyűlés négy hónap tárgyalást követően feloszlott, 20 ezer gyalogost és 4 ezer lovast szavaztak meg a Magyar Királyság védelmére, és (három részletben) fél éves időtartamra fizetik a sereg járandóságát.⁵¹² Harvell erről június 17-én jelentett Velencéből – a birodalmi hírek jóval lassabban jutottak el hozzá, mint a Kárpát-medencei eseményekről vagy a törökökről szóló információk.⁵¹³

Az 1542-es kudarc után azonban a birodalom nem küldött saját sereget, a nürnbergi birodalmi gyűlés úgy határozott, hogy májustól hat hónapon át fizetik a töröksegélyt, és azon a király olyan katonákat fogad, amelyeket akar.⁵¹⁴ Az elrendelt összegből 43 ezer forint, vagyis a várt bevétel 35,5%-a befizetetlen maradt,⁵¹⁵ és a begyűjtött pénzek is késve érkeztek meg, az itáliai és birodalmi zsoldosokat nem tudták kifizetni. Őket védelmi céllal a magyarországi várakba szánták, de nagy részük egyáltalán nem érkezett meg: amikor a török Székesfehérvárt ostromolta, 8000 német és 4000 olasz zsoldost tartottak vissza Bécs

⁵⁰⁸ TNA SP 1/179 f. 123; L&P 18. 790.; State Papers 9. 432-433. és Fichtner 1982. 162.

⁵⁰⁹ TNA SP 1/176 f. 138; L&P 18. 321.; State Papers 9. 337-338.

⁵¹⁰ Szántó Imre: *A végvári rendszer kiépítése és fénykora Magyarországon 1541-1593*. Bp. 1980. 70.

⁵¹¹ Brunelli 2017, 360.

⁵¹² „*Modo tandem Nurnbergensia Comitia post quadrimestrem tractationem finem acceperunt.*” State Papers 9. 370, L&P 18. 519. Botlik 2013b, 101. idézi a birodalmi gyűlés levélhez mellékelte határozatát.

⁵¹³ TNA SP 1/179 f. 43; L&P 18. 724.; State Papers 9. 412-413.

⁵¹⁴ R. Várkonyi 1985, 227.

⁵¹⁵ Bagi 2017, 109.

védelmére.⁵¹⁶ Harvell 1543. április 8-án Velencéből írt jelentésében arról számolt be, hogy Ferdinánd Bécsset akarja megvédeni az embereivel.⁵¹⁷

Erdélyről szóló angol értesülések

Ugyanebben a levelében írta a velencei angol követ, hogy Izabella és Fráter György a török mellé álltak.⁵¹⁸ Ezt az értesülését később az április 22-i levelében is megerősítette: tudomása szerint azt beszélük, hogy a magyar királynő és György barát egész Erdéllyel csatlakozott a törökhöz és félő, hogy Magyarország többi része is követni fogja, és Ferdinánd ellen fordulnak majd.⁵¹⁹ Az 1542. dec. 20-án megnyílt tordai országgyűlésen az erdélyi rendek kimondták, hogy a töröknek megfizetik az évi 10 000 arany adót ezzel lényegében kinyilvánítva, hogy ha Ferdinánd segítségére nem számíthatnak, akkor a török védelme alatt próbálják meg az államiságukat és a békét biztosítani. Az 1543. február 26-i kolozsvári országgyűlésen pedig arról határoztak, hogy engedelmeskednek a szultán azon kérésének, hogy a moldvai és havasalföldi vajdák hadait engedjék át, élelmet és adót küldjenek a hadjáratához, illetve csatlakozzanak a szultáni sereghez.⁵²⁰

1543-ban Fráter György azt üzentte a szultánnak, hogy a Habsburg részekén lévő magyarok, morvák és sziléziaiak is készek adót fizetni, és augusztus elsejére Derecskére összehívta a felső magyarországi főrendeket és rávette őket, hogy élelem és adó ígéretével követséget küldjenek a Szultánhoz. Közben azonban Ferdinándnak és Morvaországba és Sziléziába is üzenetet küldött, hogy mindez csak színlelés a részéről, gyűjtsenek seregeket a török ellen, de ennek ellenére Bécsben még inkább nőtt a bizalmatlanság a baráttal szemben.⁵²¹

Ferdinánd arra utasította Fráter Györgyöt, hogy csatlakozzon hozzá, vagy legalább

---

⁵¹⁶ R. Várkonyi 1985, 228-229.

⁵¹⁷ TNA SP 1/177 f. 40; L&P 18. 387.; State Papers 9. 349-350.

⁵¹⁸ „*The Quene of Hungarye with Frier George hath declarid them of the Turkes part.*” State Papers 9. 349. A regesztában: „*The queen of Hungary with Friar George have declared for the Turk.*” (TNA SP 1/177 f. 40; L&P 18. 387.; State Papers 9. 349-350.)

⁵¹⁹ „*It is her openly divulgid that the Quene of Hungarye and Frier George with al Transilvania are agreed with the Turke, and they feare that the rest of Hungarye wil folow the same opinion, wich shold torne evil to Ferdinando.*” State Papers 9. 361. (TNA SP 1/177 f. 113; L&P 18. 449.; State Papers 9. 360-362.)

⁵²⁰ Szántó 1972, 83-84.

⁵²¹ R. Várkonyi 1985, 244.

támadja meg a törököt, azonban a barát Erdély védelme érdekében nem teljesítette a király parancsát.⁵²² Harvell június 22-én ismét arról adott hírt, hogy a magyar királynő (Izabella), Fráter György és a magyarok megegyeztek a szultánnal.⁵²³ Az angol udvarba tehát, Harvell jelentésein keresztül, többször is az a hír jutott el, hogy Erdély egyértelműen a törökök oldalára állt a birodalmi seregekkel szemben, miközben ez valójában nem történt meg.

A szultáni hadjárat

Szulejmán 1543-ban az 1542-es Buda felszabadítására indított sikertelen birodalmi expedíció megtorlásával indokolta a Magyarországra vezetett hatodik hadjáratát, valójában az eddig elfoglalt területektől messze, légüres térben lévő Buda biztosítására,⁵²⁴ a körülötte lévő területek elfoglalására törekedett. Mivel a császárt a franciákkal kiújuló harcok kötötték le, I. Ferdinánd nem számíthatott túl sok birodalmi segítségre. Májusban Fráter György megírta Ferdinándnak, hogy a hadjárat nem Bécs ellen irányul, hanem az eddig megszerzett területek kiszélesítésére, Buda környékének biztosítására, így fő célpontja Esztergom és Székesfehérvár volt.⁵²⁵

Mont március 4-én VIII. Henriknek küldött levelében hírt adott arról, hogy a török Drinápolyból elindult Magyarország felé.⁵²⁶ Erről a velenceiektől szerzett tudomást, méghozzá igencsak gyorsan, hiszen Szulejmán csak február végén küldte Uláma boszniai pasát, hogy törjön be a Duna-Dráva közére, előkészítve a főserég útját.⁵²⁷ Harvell Velencéből április 22-én március 26-i drinápolyi levelekre hivatkozva írta, hogy április 15-én indult egy török sereg Magyarországra, és Szulejmán a Szent György napja utáni reggelen követi őket.⁵²⁸ Értesülései szerint a törökök soha ekkora sereget nem állítottak fel, és a főerő Ausztria ellen vonul, és négy vagy öt szandzsák 30-40 ezer lovassal Szlavónia, Karintia és

---

⁵²² Szántó 1972, 85-86.

⁵²³ L&P 18. 758.

⁵²⁴ Borus 1984, 175. és Barta Gábor: *Adalékok az 1543. évi török hadjárat történetéhez*. Hadtörténelmi közlemények. 106 (1993) 3. sz. 3-17. itt: 3.

⁵²⁵ Bánlaky 2001. III./d és Szántó 1972. 84.. R. Várkonyi Ágnes és Fodor Pál szerint a budai vilajet biztosítása mellett a szultán távolabbi célja újból egy Bécs elleni hadivállalkozás előkészítése volt. R. Várkonyi 1985, 228.; Fodor 1991, 116. és Fodor, Pál: *The Unbearable Weight of Empire. The Ottomans in Central Europe – a Failed Attempt at Universal Monarchy (1390–1566)*. Bp. 2016. 98.

⁵²⁶ TNA SP1/ 176 f. 104.; L&P 18.243.; State Papers 9. 331-332.

⁵²⁷ Bánlaky 2001. III./d

⁵²⁸ Április 25-én.

más tartományokra támad majd.⁵²⁹

Ulama boszniai pasa, Murád pozsegai szandzsákbég és Kászim mohácsi szandzsákbég már áprilisban megkezdték a horvát-szlavón végek és a Dél-Dunántúl fosztogatását és a terület biztosítását, elfoglalták Atinát, Sofronicát, Belostinát és Rahócot. Az első jelentősebb erősség, amelyet Murád májusban ostrom alá vett, a Perényi Péter által birtokolt, és annak távollétében Árky Mihály által védett Valpó volt. A helyőrség a siklói és pécsi erőkkel először sikeresen elűzte, azonban végül Ahmed ruméliai beglerbég csapatainak támogatásával június 23-án sikerült bevenniük a várat. Árky Mihály szabad elvonulás fejében adta meg magát, azonban a törökök mégis rajtaütöttek, és megölték.⁵³⁰

A velencei angol követ, Harvell folyamatosan tudósított a szultáni sereg felvonulásáról és a flotta mozgásáról is. 1543. április 8-án március 7-i drinápolyi hírekre hivatkozva írta, hogy a törökök gyorsan gyülekeznek, a flotta Barbarossa vezetésével fog támadni az öbölben, Szulejmán pedig Friuliba küldi majd a seregét, ezért a Signoria megerősítetteti Friulit.⁵³¹ Május 2-án jelentette, hogy értesülései szerint a törökök szárazföldön fognak támadni, Bécset 20000 gyalogos és 4000 lovas fogja védeni a duke of bavaria alatt, de egész Németországnak fel kell fegyverkeznie.⁵³² Május 20-i levelében április 19-i, Drinápolyból érkezett levelekre hivatkozva jelentette, hogy a Szulejmán április 24-én tervezett indulni Magyarországra, frissebb francia levelek alapján pedig el is indult. 300 ezer katonája és 80 ezer nem harcoló tábori segédnépe (*workers*) van, április végére pedig a hajóhada is kivonul, a Dunán Barbarossa a tengeren Lütfi pasa vezetésével.⁵³³

Harvell következő levelét május 26-án küldte, ebben azt írja, hogy Szulejmán április 23-án hagyta el Drinápolyt és Ferdinánd ellen vonult hatalmas seregével. Május 17-i bécsi levelekből arról értesült, hogy nem sok előkészületet tesznek a török ellen, mert nem hiszik, hogy a török idén odaér, de Ferdinánd a biztonság kedvéért Csehországba küldte a feleségét és gyerekeit.⁵³⁴ Júniusban még gyakoribbá válnak Harvell Velencéből küldött jelentései. A követ június 3-án arról számolt be, hogy Toszkánában 5000 és Lombardiában 6-7000

⁵²⁹ TNA SP 1/177 f. 113; L&P 18. 449.; State Papers 9. 360-362.

⁵³⁰ Szántó 1972, 84.; Istvánffy históriája, 85-89.; Borus 1984, 175. és Bánlaky 2001. III./d

⁵³¹ TNA SP 1/177 f. 40; L&P 18. 387.; State Papers 9. 349-350.

⁵³² TNA SP 1/177 f. 154; L&P 18. 496.; State Papers 9. 367-368.

⁵³³ TNA SP 1/178 f. 51; L&P 18. 575.; State Papers 9. 382-383.

⁵³⁴ TNA SP 1/178 f. 84; L&P 18. 601.; State Papers 9. 385-386.

gyalogost toboroztak a császárnak Magyarország védelmére, és a pápa is küld neki ezer gyalogost a török ellen. Május 16-i ragusai⁵³⁵ levelek szerint Szulejmán Magyarország felé tart, olyan tempóban, hogy 4 nap alatt teszi meg a máskor 8 napig tartó utat. Harvell szerint Bécsben és Ausztriában nem készülnek eléggé a védekezésre.⁵³⁶ Alig öt nappal az előző levele után, június 8-án azt írta, hogy Ragusából arról értesült, hogy Szulejmán 15 napig Szófiában pihent és utána indult Magyarországra. Bécsben végre elkezdtek felkészülni a török elleni védelemre, de nem eléggé. A követ attól tart, hogy a németek megosztottsága és vallási ellentétei a nemzetük végét okozhatják.⁵³⁷ De aztán június 17-én már ismét arról írt, hogy gyenge előkészületeket tettek ellene, de Fehérvárat, Pozsonyt, Esztergomot és Bécset kellőképpen megerősítették és felszerelték.⁵³⁸ A csehek 3000 lovast, 2000 gyalogost és pénzt szavaztak meg Ferdinándnak. Filippo Tornielli 3000 olasz gyalogossal elindult Bécsbe.⁵³⁹

Ismét csak öt nappal később, június 22-én jelentette, hogy a 17-i levele óta megérkeztek Nápolyból a június 16-i levelek, amelyek arról értesítették, hogy 10-én 200 vitorlányi török hajóhad haladt el Otrento mellett Szicília felé. Úgy tudja, hogy Szulejmán már Budánál van, Ferdinánd nem igazán készült fel ellene és most a bécsi püspököt küldi a császárhoz segítségért.⁵⁴⁰ Június 27-i levelében azt írta, hogy 8-án a török flotta 200 vitorlával Korfunál volt, majd 10-én Puglia partjainál látták, ezzel megerősítve korábbi értesülését a méretéről és haladásáról. Ausztriában gyenge előkészületeket tesznek a törökök ellen, de Bécsbe érkezett 7000 német és 3000 olasz zsoldos.⁵⁴¹ A korábbi cseh ígéretet is ismét említi, de itt már nem

⁵³⁵ Ma Dubrovnik, Horvátország.

⁵³⁶ TNA SP 1/178 f. 127; L&P 18. 642.

⁵³⁷ „*God grant that the grete sectes and dissencions of thAlmains be not cawse of the final ruine and desolacion of that famous nacion.*” State Papers 9. 399. (TNA SP 1/178 f. 151; L&P 18. 673.; State Papers 9. 398-399.)

⁵³⁸ „*The Turkes parson was marching towardes Hungarye with passing grete powar, ayenst whome is made but weke provision, as farre as I can percauwe. It is said that Albaregal in Hungarie and Pansonia,with Strigonia and Vienna, is fortiefied and munishid sufficiently.*” State Papers 9. 413. (TNA SP 1/179 f. 43; L&P 18. 724.; State Papers 9. 412-413.) A State Papers 9. Pansonia-t ír és azt Pannoniának azonosítja, a regesztában ez Pausonia, amit a Botlik és a Letters and Papers névmutatója is Pozsonyként azonosít. Botlik 2013b, 102. és 'Index: P'. In: Letters and Papers, Foreign and Domestic, Henry VIII, 18. kötet 2. rész, August-December 1543. Ed. Gairdner, James–Brodie, R. H. London, 1902. 523-533. British History Online <http://www.british-history.ac.uk/letters-papers-hen8/vol18/no2/pp523-533> Elérés ideje: 2023. 03. 02.

⁵³⁹ TNA SP 1/179 f. 43; L&P 18. 724.; State Papers 9. 412-413.

⁵⁴⁰ TNA SP 1/179 f. 85; L&P 18. 758.; State Papers 9. 472-473.

⁵⁴¹ A L&P 18. 782. 4000 olaszt ír, de a State Papers 9. 431. oldalán 3000 szerepel: „*In Austria seamith to be weke provision made ayenst the Turke ; howbeit they mention off 7000 Almains entrid in Vienna, and 3000*

2000, hanem 4000 gyalogosról van szó. Úgy tudja, hogy Szulejmán Nándorfehérvárnál volt június 15-én, és elengedte Török Bálintot, a magyarok egyik nemesét, aki börtönben volt, és ajánlatot tett a magyaroknak, hogy ismerjék el az ő uralmát, és félő, hogy azok el fogják fogadni, mint a királynő és Fráter György – mindez Magyarország végső romlásához vezet majd.⁵⁴² Valójában Török Bálint 1541. augusztus 29-étől haláláig a Héttorony fogja volt, a szultán nem engedte szabadon, a követ értesülése így téves volt.⁵⁴³

A szultán vezette főszereg június 12-én átkelt a Száván, majd Eszéken át Valpó alá vonult.⁵⁴⁴ Innen Siklós elfoglalására indultak, június 26-án érkeztek a vár alá, amely a Ferdinánd által fogságba vetett Perényi Péter tulajdonában volt és Vas Mihály védte. A várat tizenegy nap ostrom után végül július 7-én szabad elvonulás reményében feladták, de a kivonuló védőket lekaszabolták.⁵⁴⁵ A továbbhaladáshoz Pécs és Sziget vára között kellett elvonulniuk, utóbbi Török Bálinté, aki a szultán foglya volt, ezért inkább a Ferdinánd párti Pécs ellen mentek. Pécsen Székely Lukács védte ezer gyalogos és lovas élén, a zsoldjukat a stájerországi rendek fizették. Azonban Székely Lukács épp Grazba utazott a zsoldért, Váraljai Szaniszló pécsi püspök pedig már korábban Fehérvárra menekült, így a kapitány nélküli Pécsen a védői még az ostrom előtt elhagyták, a katonák a menekülő lakosságot fosztogatták inkább, ezért július 20-án⁵⁴⁶ Kászim bég könnyedén elfoglalta a várat.⁵⁴⁷

Italians dide folow.”(TNA SP 1/179 f. 111; L&P 18. 782.; State Papers 431-432.) Botlik Richárd a regesztát idézi, és tévesen úgy fordítja, hogy mindössze ennyien vannak Bécsben;v valójában ez a Bécsbe újonnan érkező seregekre vonatkozik. Botlik 2013b, 102. Lehetséges, hogy a 3000 olasz már ekkor Filippo Torielli seregére utal, akiknek indulásáról Harvell tíz nappal korábban tudósított, bár a július 15-i levelében említi csak név szerint a parancsnok és csapata érkezését. TNA SP 1/180 f. 67; L&P 18. 891.; State Papers 9. 446-448.

⁵⁴² „The Turke was stimid to be at Belgrado the 15 of thinstant monith, who hath lately put at liberte the Turcovalente, one of the principal of Hungarye, whom he had in prison, and besides hath writen to the Hungariens inviting them, with grete liberte and privileges, to be undir his dominion, wich condicion men feare they wil accept, folowing thexample of the Queue of Hungarye with Frier George, who are agreed with the Turke, wich shalbe the final ruyne of Hungarye.” State Papers 9. 432. (TNA SP 1/179 f. 111; L&P 18. 782.; State Papers 431-432.)

⁵⁴³ Fodor 1991, 95.

⁵⁴⁴ Szántó 1972, 84. A június 12-i átkelés és a Harvelnél olvasható 15-i nándorfehérvári tartózkodás dátuma meglehetősen közel esik egymáshoz, a velencei követ csak néhány nappal lemaradva tudósít a szultáni sereg vonulásáról, július 15-i levelében azonban rosszul módosítja a korábbi értesülését, és június 20-át ír, ami távolabb áll a valóságtól.

⁵⁴⁵ Borus 1984, 175.; Istvánffy históriája, 90. és Bánlaky 2001, III./d

⁵⁴⁶ Borus 1984, 175. oldalán június 29. szerepel.

Harvell július 15-i levelében korábbi értesülését – hibásan – korrigálva azt írta, hogy Szulejmán június 20-án érkezett Nándorfehérvárra, úgy gondolta, hogy most már Budánál kellett lennie, sőt, egyesek szerint már Bécsnél, de a követ ezt nem tartotta valószínűnek. Bécs akár egy évig tartó ostromot is ki tudott volna állni, megfelelően el volt látva. A pápa 4000 gyalogost küldött Magyarországra, Filippo Torielli pedig megérkezett Bécsbe 3000 olasz zsoldossal.⁵⁴⁸ Christopher Mont július 19-én írt levelében arról adott hírt, hogy a császár 4000 spanyol katonát, Nürnberg városa és a Fuggerek 500-500 gyalogost küldtek Bécs védelmére, és megerősíti, hogy a pápa 4000 olasz gyalogost ígért.⁵⁴⁹ Jelentette, hogy a török június 25-én betört Magyarországra, felégetett néhány várost, és az a szóbeszéd járta, hogy Esztergomot ostrommal bevette.⁵⁵⁰ Az értesülés nem volt igaz, ekkor a török sereg még nem tartott Esztergomnál, de ez a közlés jól mutatja, hogy a török hadjárat gyors sikerei milyen pánikot keltettek a birodalomban is.⁵⁵¹ Harvell július 23-án jelentette, hogy Szulejmán már közel jár Budához, és ismét megerősítette, hogy Bécs felkészült egy esetleges ostromra.⁵⁵² A szultáni had július 22-én, vagy július 23-án érkezett Budára,⁵⁵³ így Harvell értesülése ismét pontos volt.

Esztergom ostroma július 24-én kezdődött meg Ahmed ruméliai beglerbég és Mehmed budai pasa irányításával, majd július 26-án csatlakozott hozzájuk maga a szultán is a teljes

---

⁵⁴⁷ Istvánffy históriája 90-92.; Szántó 1972, 85. és Bánlaky 2001, III./d

⁵⁴⁸ TNA SP 1/180 f. 67; L&P 18. 891.; State Papers 9. 446-448.

⁵⁴⁹ Mont értesülései szerint ezeket később a francia király támogatására küldte Bécs helyett. L&P 18/2. 25. Azonban Harvell Augusztus 12-én arról írt, hogy a 4000 pápai zsoldos megérkezett Bécsbe, és a francia követ 4000 gyalogost kért a pápától, hiszen annyit adott a császárnak is a törökök ellen is. L&P 18/2. 37. Tehát valószínűleg két különböző 4000 fős pápai seregről van szó. A magyarországra küldött pápai zsoldosok Istvánffy alapján nem sokkal a szultán szeptember 21-i kivonulása előtt érkeztek meg Magyarországra Giovanni Battista Savello és Giulio Orsini hadnagyok vezetésével. Istvánffy históriája, 106. (Az Istvánffynál lévő nevek azonosításában segítséget nyújtott: Vorel, Petr: *Funding of the Papal Army's Campaign to Germany during the Schmalkaldic War*. *Theatrum historiae*. 21 (Dec. 2017) 9–96.) Harvell október 20-án arról számolt be, hogy a pápai olasz zsoldosok hazaindultak, és elvonulás közben pusztítanak és fosztogatnak (L&P 18/2. 290.), majd november 4-én említi, hogy a pápai zsoldosok (a többi zsoldossal együtt) hazatértek. (L&P 18/2. 338.)

⁵⁵⁰ „*Graanum quoque oppidum a Turcis expugnatum esse rumor apud nos increbruit.*” State Papers 9. 449. (TNA SP 1/180 f. 82.; L&P 18. 916.; State Papers 9. 448-449.)

⁵⁵¹ Mont korábban is kapott már hírt Esztergomról, 1543. február 23-án a város kifosztásáról írt („*et modo huc allatum est Turcam urbem quandam nomine Graan diripuisse.*”), bár erről más forrásból nem tudunk. State Papers 9. 321. (TNA SP 1/ 176 f. 67.; L&P 18. 203.; State Papers 9. 320-322.)

⁵⁵² TNA SP 1/180 f. 233.; L&P 18. 941.

⁵⁵³ Borus 1984, 175. szerint 23-án, R. Várkonyi 1985, 228. szerint 22-én.

sereggel.⁵⁵⁴ A várat Martin Lascano és Francisco de Salamanca spanyol kapitányok védték egy körülbelül 1500-1600 fős nagyrészt spanyol, olasz és német zsoldosokból álló őrséggel. Az ostromlók három, iszlám hitre áttért tárgyalót küldtek, akik spanyol, német és olasz nyelven próbálták őket megadásra bírni, de az őrség nem volt hajlandó megadni magát.⁵⁵⁵ A vár jól el volt látva élelemmel és hadianyaggal is,⁵⁵⁶ így a védők eleinte állták az ostromot, de a törökök a vár vízellátását megtörték, és Lascano is megsebesült, ezért visszavonulásra kényszerültek.⁵⁵⁷ A több mint két hete tartó ostrom, a kitartó ágyúzás és a hatalmas török sereg látványa lassan megtörte a várvédőket. Augusztus 5-én a törökök megrohamozták a falakat, és bár a védők sikeresen visszaverték a támadást, a számuk annyira megfogyatkozott, hogy végül augusztus 9-én Salamanca szabad elvonulás fejében feladta a várat.⁵⁵⁸ A kapitányokat később Niklas Graf zu Salm pozsonyi kapitány perbe fogta, de a vádat rövid fogság után ejtették.⁵⁵⁹ Mont augusztus 9-i, Speyerből küldött levelében arról számolt be, hogy a törökök hatalmas erővel dúlták Magyarországot, és Bécs ellen készült vonulni, ezért Ferdinánd Csehországba menekült.⁵⁶⁰

Azonban a törökök nem Bécs ellen indultak. A szultáni sereg Esztergom elfoglalása után kettévált, egyik része a budai pasa és a ruméliai beglerbég vezetésével Tata ellen vonult (mivel Komáromban Filippo Torielli nagyméretű olasz helyőrséggel állomásozott). Tatát Annibale Tasso védte 600 zsoldos élén, azonban amint meglátta Ahmed seregét, augusztus 17-én egyből feladta a várat, ezért Torielli lefejeztette. A törökök felgyújtották az üresen hagyott Tatát, és Székesfehérvár ellen vonultak.⁵⁶¹

---

⁵⁵⁴ Szántó 1972, 84.

⁵⁵⁵ Istvánffy históriája, 94.

⁵⁵⁶ Szántó 1972, 86. és Borus 1984, 175.

⁵⁵⁷ Korpás Zoltán: *V. Károly és Magyarország*. Bp. 2008. 237.

⁵⁵⁸ Szántó 1972, 87. és Korpás 2008, 237. augusztus 9-et ír, de Istvánffy históriájában a 99. oldalon és Borus 1984, 175. oldalán augusztus 10. szerepel.

⁵⁵⁹ Korpás 2008. 237, és Istvánffy históriája 97-98.

⁵⁶⁰ „*Horrenda et commiseranda nuncia de Turca adferuntur. Dicitur enim maximis copijs Hungariam devastare et evertere, et modo ad Viennam usque excurrere, et conari ut praevertat ne presidia in Viennam induci possint. Ferdinandus Rex in Bohemiam Se recepit.*” State Papers 9. 470. (TNA SP 1/181 f. 17; L&P 18/2. 25.; State Papers 9. 468-470.)

⁵⁶¹ Szántó 1972, 88.; Istvánffy históriája 99. és Borus 1984, 175. A törökök valószínűleg azért nem vonultak Bécs ellen, mert a Földközi-tengeren a franciák nem kezdték meg a császár elleni hadműveleteket. R. Várkonyi

Harvell augusztus 12-én írt ismét, a törökök lemészárolták egy magyar város összes lakóját, pedig azok megadták magukat.⁵⁶² Szulejmán Fehérvár ellen készült fordulni, ami jól felszerelt volt és ahova Filippo Tornielli 3000 olasz katonájával épp akkor érkezett meg. A követ tudomása szerint Bécsben 14 000 fős jól felszerelt helyőrség volt,⁵⁶³ a Magyarországon lévő török sereg pedig járványtól és éhínségtől szenvedett.⁵⁶⁴ Valójában maga Tornielli csak Komáromig jutott, onnan négy kapitányát és katonákat küldött Székesfehérvár megsegítésére.⁵⁶⁵

A sereg másik fele Ibrahim beglerbég vezetésével valóban Székesfehérvár ellen vonult, amely hosszasan ellenállt az augusztus 20-án kezdődő ostromnak.⁵⁶⁶ A várost Varkocs György vezetésével hat német zászlóalj és 200 német lovas, vagyis körülbelül 4000 katona és 6000 polgár védte.⁵⁶⁷ Több sikertelen rohamot követően, miután a védők jelentős része – köztük Varkocs György kapitány – elesett,⁵⁶⁸ Orbán Tamás bíró szeptember 4-én végül feladta a várost, szabad elvonulást kérve; a törökök azonban a polgárokat lemészárolták vagy rabságba hurcolták.⁵⁶⁹ A város elestével egy több mint 50 kilométeres védelmi gyűrű keletkezett a vilajet székhely Buda körül.⁵⁷⁰ Székesfehérvár eleste súlyosan érintette I. Ferdinándot, hiszen a vár elvesztésével a török már nemcsak a Duna mentén, hanem Győr

---

1985, 228. Emellett a foglalás kiszélesítéséhez és a felvonulási út biztosításához Székesfehérvárat semmiképp nem hagyhatták magyar kézen.

⁵⁶² „*The Turkes, after thobtayning of a towne in Hungarye, wich was rendrid, hath slayne al the persons therin, for a smal trespas, not being rendrid at the time apointid ; wich shalbe to al other an example rather to dye then to stond at the discreiou of Turkes.*” State Papers 9. 472. (TNA SP 1/181 f. 31; L&P 18/2. 37.; State Papers 9. 472-473.) Ez arra az Istvánffynál megjelenő eseményre utalhat, hogy Esztergom elfoglalása után a fegyvereket egy gödörbe szóratták a védőkkel, azonban váratlanul egy robbanás történt, amire a janicsárok a védőkre akartak támadni, de a „*kapudzi aga*” [sic!] nem hagyta nekik, mert tartani akarta a szavát a szabad elvonulásról. Istvánffy históriája, 97-98. Azonban a követ értesülése valószínűleg téves, a lakókat nem mészárolták le.

⁵⁶³ A L&P 18/2. 37.12 000 főt ír, de a State Papers 9. 472. oldalán 14 000 szerepel.

⁵⁶⁴ TNA SP 1/181 f. 31; L&P 18/2. 37.; State Papers 9. 472-473.

⁵⁶⁵ Istvánffy históriája, 100.

⁵⁶⁶ Szántó 1972, 90.

⁵⁶⁷ Istvánffynál más számok vannak, ő mindössze két zászlóaljnyi német gyalogosról, 200 német és 500 magyar lovasról ír. Istvánffy históriája, 100.

⁵⁶⁸ A törökre kirohanó védőket a polgárok kizárták a belső várból. R. Várkonyi 1985, 229.

⁵⁶⁹ Szántó 1972-ben szeptember 3. (90.), de Istvánffy históriájában (104.) és Borus 1984-ben (175.) szeptember 4. szerepel.

⁵⁷⁰ Barta 1993, 3.

irányába is szabad utat nyert Bécs felé.⁵⁷¹

Az eddig említett leveleken kívül az angol követek körülbelül egy hónapnyi késéssel írtak a törökök magyarországi foglalásairól. 1543. szeptember 1-jén Nicholas Wotton Leuvenből írta, hogy a szultán nagy veszteségek árán elfoglalt egy tornyot Esztergom [*Strigoigne*] városánál és ezzel megadásra kényszerítette a várost, de Ferdinánd király morva és cseh seregekkel tart a török sereg felé, amely ugyan 125 000 főt számlált, de ebből csak 60 000 volt hadra fogható.⁵⁷² Harvell szeptember 9-i levelében megerősítette Esztergom elestét és az olaszok árulásának tulajdonította. Bár már egy hónappal korábban is arról írt, hogy a törökök Fehérvárra tartanak, azóta úgy tűnik, nem kapott hírt az eseményekről, mert a török csapatmozgásokat illetően bizonytalan volt. Azt írta, a szultán vagy Fehérvár ellen vonul, vagy visszatér Budára és Isztambulba, és Esztergomot nem erődítette meg, vagy töltötte fel helyőrséggel.⁵⁷³ Aztán szeptember 16-án már arról írt, hogy a törökök visszavonultak Fehérvár alól Budára, itt még nem említi a város elestét,⁵⁷⁴ arról mindössze az október 7-i levelében adott hírt. Ebben leírta, hogy 8-10 000 keresztény esett el a város ostromakor, de a szultán is sok embert veszített, és visszatér Isztambulba, 40 000 lovaszt hagyva Magyarországon.⁵⁷⁵ Nála korábban, szeptember 22-én írt Wotton Brüsszelből, hogy a Magyarországról és Itáliából érkezett levelekből hírt kapott Albaregalis vagyis Stulwissenburgh elestéről,⁵⁷⁶ vagyis valószínűleg Harvell is korábban értesült arról, hogy a törökök nem csak elvonultak a város alól, hanem be is vették azt. Christopher Mont október 4-én írt Speyerből, hogy Esztergom Salamanca kapitány árulása miatt elesett, a török tovább haladt Székesfehérvárra és rövidesen azt is bevette. A követ szerint Esztergom eleste nem

⁵⁷¹ Bánlaky 2001, III./d

⁵⁷² „[...] *the Turkes, having gyven 2 or 3 assaultes to Strigoigne, and having loste a greate nombre of menne, at the laste wanne a towre that stode upon the water syde, the losse wherof was of suche importance to the towne that they yeldidde it, savinge ouelye theyr lyfes: and that Kinge Ferdinand, beinge abowte to gather a goode armye of Moraves and Boemes, entendithe to approche nere to the Turkes, who though they be a huudrid and fyve and twentye thowsend yn nombre, yet ar there of those but threescore thowsend fightinge menne.*” State Papers 9. 495. (TNA SP 1/181 f. 75; L&P 18/2. 113.; State Papers 9. 493-495.)

⁵⁷³ Esztergomot a török elleni védőbástyaként emlette: „*The losse of Strigonia is of passing grete dommage, being so grete a propugnacle ayenst Turkes.*” State Papers 9. 507. (TNA SP 1/181 f. 107; L&P 18/2. 163.; State Papers 9. 506-507.)

⁵⁷⁴ Érdekes adalék, hogy Pectoviából jelentették a szultán halálát, azonban ezt a hírt Velencében nem hitték el. TNA SP 1/181 f. 126.; L&P 18/2. 194.

⁵⁷⁵ TNA SP 1/182 f. 4; L&P 18/2. 261.; State Papers 9. 519-521.

⁵⁷⁶ TNA SP 1/181 f. 145; L&P 18/2. 210.; State Papers 9. 512-513.

csak Bécshez való közelsége miatt sokkolta a Birodalmat, hanem az ott lévő hadianyag ellenség kezére kerülése is súlyos veszteség volt. A rémhírek szerint a török Bécs ostromára készült, ahonnan az ostromtól való félelemben a nőket, időseket és gyerekeket Regensburgba küldték.⁵⁷⁷ A magyarországi eseményekről szóló hírek tehát – különböző idő alatt – Velencébe, Brüsszelbe és Speyerbe is eljutottak, és az angol követek mindhárom helyen fontosnak tartották erről tájékoztatni az uralkodójukat.

Még Székesfehérvár ostroma alatt Hans Ungnad vezetésével 8000 lovas táborozott Győr mellett, Ferdinánd pedig szeptember 19-én Pozsonyba érkezett mintegy 20 000 cseh, morva, osztrák és magyar katonával.⁵⁷⁸ Harvell szeptember 9-én arról számolt be, hogy Ferdinánd 40 000 katonát gyűjtött össze (szintén ennyit említ az 1984-es *Magyarország hadtörténete* is), akik az előző évi sikertelen hadjárat miatt tétlenek maradtak.⁵⁷⁹ Christopher Mont október 4-i Speyerből küldött levelében azt írta, hogy Ferdinánd 30 000 katonával rendelkezett, de folyamatos balszerencséje és sikertelensége miatt képtelen volt megvédeni az országot a török ellen; seregei elcsüggedtek és szervezetlenek voltak,⁵⁸⁰ Harvell október 7-én 60-100 000-es, fegyelmezetlen (*undisciplined*) sereget említett.⁵⁸¹ A számok tehát különbözőek, de mind a szakirodalom, mind az angol jelentések alapján egyértelmű, hogy bár a katonai erő már a székesfehérvári ostrom alatt rendelkezésre állt, szervezetlenség és az előző évi kudarc miatt meg sem próbálta megállítani a török terjeszkedést.

A szultán végül az ország középső részén fekvő nagyobb erősségek, Pécs, Esztergom és Székesfehérvár elfoglalásával befejezettnek tekintette a hadjáratot, így szeptember 21-én megkezdte a kivonulást az országból.⁵⁸² Amikor az I. Ferdinánd seregében lévő cseh és morva csapatok tudomást szereztek a közvetlen veszély elhárulásáról, szétoszlottak, a király így az elvesztett várak visszavételét meg sem tudta kísérelni, és a következő évre halasztották az ellentámadást.⁵⁸³

⁵⁷⁷ TNA SP 1/182 f. 1; L&P 18/2. 252.; State Papers 9. 517-519.

⁵⁷⁸ Bánlaky 2001, III./d és R. Várkonyi 1985, 229.

⁵⁷⁹ TNA SP 1/181 f. 107; L&P 18/2. 163.; State Papers 9. 506-507. és Borus 1984, 175.

⁵⁸⁰ TNA SP 1/182 f. 1; L&P 18/2. 252.; State Papers 9. 517-519.

⁵⁸¹ TNA SP 1/182 f. 4; L&P 18/2. 261.; State Papers 9. 519-521.

⁵⁸² Bánlaky 2001, III./d Istvánffy históriája, 104.

⁵⁸³ Fichtner 1982, 133. R. Várkonyi 1985, 229.

A szultáni hadjárat mérlege

Az 1543-as szultáni hadjárat a Dunántúl keleti szejtét vette török uralom alá, Siklóstól közel a Drávához egészen Esztergomig és Vácig, a Duna északi kanyarulatáig. Bár az elfoglalt terület egy erősen megszállt, folyamatos tartománynak tűnhet, a valóságban különböző méretű erődök laza láncolata volt. Hogy az egyes erősségek meg tudják magukat védeni, az oszmán hadvezetés 15 000 fős helyőrséget hagyott a területen, míg a 15 évvel későbbi, jóval nagyobb vilajetet mindössze 10-11 000 fő védte, tehát arányosan nagyobb volt ekkor a török katonai jelenlét.⁵⁸⁴

Az országban hagyott török seregeket a velencei angol követ eleinte túlbecsülte, de később egészen pontos adatot közölt róluk. Harvell október 20-án azt írta, hogy az Isztambulba visszatérő szultán 30 000 lovast hagyott Magyarországon, és a törökök és a keresztények is megerősítik a saját végvidékeiket, Ferdinánd pedig a tél kezdete miatt oszlatta fel seregeit.⁵⁸⁵ November 4-én már 40 000 törököt említ, Ferdinánd részéről pedig 15 000 katona maradt a végeken, a többi elhagyta az országot.⁵⁸⁶ November 12-én írt levelében amellet, hogy hírt adott a Velencébe érkező török követről, aki a szultán magyarországi győzelmét hirdette ki, a magyarországi török helyőrség számáról is pontosabb képet adott: a szultán 10 000 lovassal egészítette ki az addig ott állomásozó 7000 fős helyőrségét, tehát a követ tudomása szerint összesen 17 000 katonát hagyott a terület védelmére.⁵⁸⁷ A követ értesülései meglehetősen pontosak voltak, 1543 után 15 000 török katona maradt Magyarországon, számuk azonban épp elegendő volt, hogy átvegyék a további hódítás feladatát az oszmán birodalmi seregtől. Míg az Isztambulból induló nagy seregeknek hónapokig kellett menetelni, ők már a harcra alkalmas időszak kezdetén támadni tudtak, így

⁵⁸⁴ Hegyi Klára: *Török berendezkedés Magyarországon*. Bp. 1995. 81. és Hegyi, Klára: *The Ottoman Military Force in Hungary*. In: *Hungarian-Ottoman Military and Diplomatic Relations in the Age of Süleyman the Magnificent*. Eds. Dávid, Géza – Fodor, Pál. Bp. 1994. 131-148. itt: 132-133.

⁵⁸⁵ TNA SP 1/182 f. 24; L&P 18/2. 290.; State Papers 9. 521-522.

⁵⁸⁶ TNA SP 1/182 f. 65; L&P 18/2. 338.; State Papers 9. 537-538.

⁵⁸⁷ Botlik Richárd fordításában: „a szultán mindössze 10 ezer lovast hagyott a Magyar Királyság területén, valamint 7 ezer katonával egészítette ki a magyarországi várainak védelmét” Botlik 2013b, 105. Valójában a 7000 fő a korábban ott állomásozó helyőrségre vonatkozik: „It is affermid that the Turke hath left only 10000 horsis for the presidy of Hungarye, besides tholde companye wich was abowt 7000” State Papers 9. 546; TNA SP 1/182 f. 80; L&P 18/2. 376. A követküldést a december 4-i levelében is megerősítette. TNA SP 1/182 f. 129; L&P 18/2. 454.; State Papers 9. 562-563.

az 1540-es évek további részében ezek a helyőrségi csapatok foglalták el a Balatontól délkeletre lévő erődöket és terjesztették ki a hódítást Budától északkeletre is.⁵⁸⁸A magyarországi török várak 10-12 000 fős sereget tudtak mozgósítani, ehhez Bosznia és a Drávántúl területéről még 8-9000 fő csatlakozhatott.⁵⁸⁹

Ahogy az angol követ is beszámolt róla, az 1543-as hódításokat követően mindkét fél igyekezett megerősíteni a saját végvárait. Ferdinánd számára már egyáltalán nem volt kérdéses: a frontországgá vált Magyar Királyság területén az oszmánokkal szemben késlekedés nélkül új határvédelmi rendszert kell kiépíteni, nem elengedő Bécset megerősíteni.⁵⁹⁰ Az 1543. november 19-i beszercebányai országgyűlésen újra portánként két forintos adót és száz jobbágy után hat lovas kiállítását (négy az adóból, kettő a nemesek jövedelméből) szavazták meg. Arról is döntöttek, hogy a király személyes jelenléte esetén személyesen hadba vonulnak, és ezen felül száz jobbágyonként két lovast (nemesek költségére) és húsz gyalogost (jobbágyokéra) állítanak ki. Arra is felhatalmazták a végvárral rendelkező nemeseket, hogy esetleges várostrom esetén, vagy ha török várépítésbe kezd, fejenként hívják hadba a jobbágyokat. Ugyanakkor a veszélyben lévő váraktól a földesuraik igyekeztek szabadulni, azokat átadni a királynak, mivel fenntartásuk igencsak költséges volt. Az országgyűlés a várépítést is szabályozta, bizonyos helyeken tiltotta azt, mivel a várak sok esetben rablóhadjáratok kiindulópontjaként funkcionáltak. Ahol azonban szükséges volt, ott a várakat meg akarták erősíteni és helyőrséggel feltölteni, összesen mintegy 16 000 fővel ellátni.⁵⁹¹

Hamar kiderült, hogy a Magyar Királyság önmagában még tekintélyes területe (120–150 000 km²) és tetemes jövedelmei (700–800 000 rajnai forint) ellenére sem képes a védelem költségeinek fedezésére. Ezt jól jelezte, hogy az 1542–1543 telén a magyarországi várakban és városokban teleltetett mintegy 10 000 főnyi (német–osztrák, magyar és olasz) katonaság zsoldja fél évre 197 480 rajnai forint volt, amely a Magyar Királyság éves jövedelmének a negyede volt, miközben a védelem költségeinek csak a töredékét fedezte.⁵⁹² A birodalom évi hozzájárulása elvben ugyan elérte a 600 000 forintot, ami megközelítette a

⁵⁸⁸ Hegyi 1994, 133. Wotton 1544. április 9-i levelében 10 000 fős török helyőrségről írt. TNA SP 1/185 f. 138; L&P 19. 312.; State Papers 9. 638-647.

⁵⁸⁹ R. Várkonyi 1985, 232.

⁵⁹⁰ Pálffy 2008, 121.

⁵⁹¹ R. Várkonyi 1985, 229-35

⁵⁹² Pálffy 2008, 121.

királyi Magyarország teljes évi jövedelmét, de a ténylegesen befolyt pénz ennél kevesebb volt, és annak is csak egy része jutott el a magyarországi védelmi vonalba.⁵⁹³

Az 1544-45-ös török terjeszkedés, és az 1547-es békekötés

A speyeri birodalmi gyűlés

Mont 1543. október 4-én adott hírt arról, hogy november 30-ára birodalmi gyűlést szerveznek Speyerbe,⁵⁹⁴ amelynek a célja a török elleni harc megszervezése és a sérelmek és viták orvoslása lesz. Néhány fejedelem és megbízottjaik (katolikusok és protestánsok egyaránt) mostanra összegyűltek Speyerben, hogy átgondolják és megreformálják a kamarai ítélkezést, a követ szerint feltehetően igen kevés sikerrel.⁵⁹⁵ 1544 elején V. Károly Achenen át a Rajnán a gyűlésre utazott. A célja az volt, hogy a francia király elleni háborúhoz birodalmi segítséget szerezzen. Ehhez a hozzáállását meg kellett változtatnia a protestáns rendekkel szemben, bár már 1541 óta azon gondolkozott, hogy fegyveresen fogja őket levérni.⁵⁹⁶ Mont 1544. február 23-i⁵⁹⁷ Speyerből küldött levele szerint a fejedelmek közül a császár elsőként érkezett Speyerbe,⁵⁹⁸ január 30-án,⁵⁹⁹ őt a hesseni tartománygróf, a három érseki választófejedelem és János Frigyes palotagróf követte, majd február 18-án a szász herceg is megérkezett. A császár alkancellárja, majd Ferdinánd kancellárja is a török elleni segítség fontosságát hangsúlyozta, a fejedelmek fontosabbnak tartották braunschweigi Henrik ügyét tárgyalni. A követ hírt adott arról, hogy a csehországi rendek 12 000 katonát és 50 000 guldent adtak Ferdinándnak – utóbbit az odautazására –, valamint fél évre befogadták a

⁵⁹³ Szántó 1980, 71.

⁵⁹⁴ A speyeri birodalmi gyűlést május 27-én hívták össze. Brunelli 2017, 361.

⁵⁹⁵ TNA SP 1/182 f. 1; L&P 18/2. 252.; State Papers 9. 517-519.

⁵⁹⁶ Kohler 1999, 284.

⁵⁹⁷ Ugyanezen a napon VIII. Henrik birodalmi nagykövete, Nicholas Wotton is leveleket küldött az udvarba, szintén Speyerből. Az uralkodónak írt levelében nincs magyar vonatkozás, de a Pagetnek küldött leveléhez egy Mont által hollandról latinra fordított iratot mellékel, ami a Magyarországra küldött előző birodalmi hadjáratról szólt. TNA SP 1/183 f. 100; L&P 19. 128.

⁵⁹⁸ A január 29-i levelében leírta, hogy még egyik fejedelem sem érkezett meg, mindössze küldötteket küldtek. TNA SP 1/183 f. 48; L&P 19. 73.; State Papers 9. 591-592.

⁵⁹⁹ Cohn, Henry J.: *The German Imperial Diets in the 1540s*. Parliaments, Estates and Representation, 26 (2006) 1. sz. 19-33. itt: 25.

királynőt és a gyermekeit.⁶⁰⁰ Mont leveleinek gyakori témája Henrik braunschweigi fejedelem konfliktusa János Frigyes szász választófejedelemmel és Fülöp hesseni tartománygróffal. Christopher Mont július végén Frankfurtban értesült arról, hogy János Frigyes szász választófejedelem és Fülöp hesseni tartománygróf megostromolta a Henrik által elfoglalt Molhausent. A fejedelmek támadását az váltotta ki, hogy a braunschweigi herceg összetűzésbe került a hercegsége területén fekvő Goslar városával egy bánya birtoklása kapcsán.⁶⁰¹ A protestáns fejedelmek elűzték Henriket és elfoglalták a birtokait. Az ügy már a nürnbergi gyűlésen is felmerült, mint bizonyíték arra, hogy a protestánsok veszélyeztetik a belső békét, és a speyeri birodalmi gyűlésen a vita tovább folytatódott. Mont végül 1545. augusztus 5-én a wormszi birodalmi gyűlésről jelentette, hogy Braunschweig fejedelemségét felosztották a rajnai palotagróf, a brandenburgi választófejedelem, Móric szász herceg és Jülich fejedelme között.⁶⁰² Károly végig kitartott amellett, hogy a fejedelem elmozdítása jogtalan volt. A schmalkaldeni háborút követően a császár visszahelyezte Henriket Braunschweig élére, ahol a herceg erőteljesen próbálta helyreállítani a katolikus hitet, kevés sikerrel.⁶⁰³ Mont Március 13-án írta meg, hogy Ferdinánd előtte nap érkezett Speyerbe, és bár mindenki egyetértett a török elleni segítség szükségességében, a Magyarországra vezetendő birodalmi hadjáratot a következő évre halasztották, a császárnak pedig a francia király ellen sem akartak segítséget adni, a vallási ügyek és kamarai ítélezés kérdéseinek rendezését tartották legfontosabbnak.⁶⁰⁴ 1544 elején a császár a birodalom katonai erejét a Franciaország elleni háborúra akarta koncentrálni, és a birodalmi gyűlésen résztvevők többsége is úgy vélte, hogy a török abban az évben nem tervez magyarországi hadjáratot. Mont március 19-én írt arról, hogy valószínű, hogy a Szultán nem tér vissza idén Magyarországra, így az ellene szánt katonai segítséget a francia uralkodó ellen lehet fordítani, akinek a rendek valószínűleg hadat fognak üzeni a törökbarátsága miatt.⁶⁰⁵ A fejedelmek végül 1544. április 4-én abban

⁶⁰⁰ TNA SP 1/183 f. 102; L&P 19. 130.

⁶⁰¹ TNA SP 1/171 f. 191; L&P 17.547.; State Papers 9. 98-100. és Demandt, Dieter: *Die Auseinandersetzungen des Schmalkaldischen Bundes mit Herzog Heinrich dem Jüngeren von Braunschweig-Wolfenbüttel im Briefwechsel des St. Galler Reformators Vadian*. Zwingliana, 22 (1995) 45–66. itt: 53. <http://www.zwingliana.ch/index.php/zwa/article/view/370> Elérés ideje: 2015. ápr. 8.

⁶⁰² TNA SP 1/205 f. 89.; L&P 20/2. 46.; State Papers 10. 554-559.

⁶⁰³ Spehr, Ferdinand: *Heinrich der Jüngere*. In: Allgemeine Deutsche Biographie, XI. (1880), Digitális kiadás. 495–500. http://de.wikisource.org/w/index.php?title=ADB:Heinrich_der_J%C3%BCngere&oldid=1685282 Elérés ideje: 2015.04.08.

⁶⁰⁴ TNA SP 1/183 f. 164.; L&P 19. 196.; State Papers 9. 617-619.

⁶⁰⁵ TNA SP 1/184. f. 6.; L&P 19. 218.

egyeztek meg a császárral, hogy nem hagyhatják Magyarországot sem védtelenül, így a császár által kért katonai segítség (24 000 gyalogos és 4000 lovas) egy részét (8000 gyalogos és 1000 lovas) oda akarták küldeni.⁶⁰⁶ Erről Mont az 1544. április 7-én, Speyerben kelt levelében adott hírt, amiben említette a veszprémi püspök (Kecseti Márton) és más magyarországi nemesek követségét, akik a gyűlésre érkeztek, és csatolta a beszédeiket is.⁶⁰⁷

A segély módjáról azonban tovább folytak a viták. Április 9-én Wotton a megszavazott katonák számadatai mellett leírta azt is, hogy a birodalom a Buda alatti kudarc miatt nem katonákat fog küldeni, hanem pénzt a felfogadásukra. Azzal indokolta a Magyarországra kiállítandó sereg alacsony létszámát, hogy a szultánnak mindössze 10 000 katonája van a helyőrségekben, és ezen a nyáron nem fog tudni sereget mozgósítani.⁶⁰⁸ Wotton és Mont mellett Vaughan is Speyerbe érkezett, 1544. április 22-én két levelet is küldött az udvarba, az uralkodónak címzettben leírta, hogy megérkezett Heideck báró is négy nappal korábban és felajánlotta szolgálatait Wottonnak. Heideck Montot küldte Wottonhoz és Vaughanhez, aki szintén arról értesült, hogy a fejedelmek nem tudnak megegyezni arról, hogy hogyan gyűjtsék be a segélyt, és ki mekkora részt vállaljon.⁶⁰⁹ Mont április 25-i levelében is megerősítette, hogy a gyűlésen továbbra is a segély beszédésének módján vitáznak, és bár abban megegyeztek, hogy pénzben fogják folyósítani, Mainz, Köln és Brandenburg választófejedelme úgy vélte, mindenki a vagyonának megfelelően járuljon hozzá, míg a trieri érsek, a palotagróf és a szász választófejedelem arra voksolt, hogy a birodalom ősi rendelkezései szerint, az eddig előírt és elfogadott rendszerben hajtsák be a segélyt.⁶¹⁰ A probléma gyökere az volt, hogy fejedelmek közül többen úgy vélték, hogy vagy eleve rosszul mérték fel az adóalapjukat, vagy azóta megváltozott az anyagi helyzetük.⁶¹¹

A birodalmi gyűlést 1544. június 10-én lezáró *Reichstagsabschied* szerint a rendek

---

⁶⁰⁶ Kohler 1999, 285.

⁶⁰⁷ TNA SP 1/185 f. 119.; L&P 19.302. A rendek végül június 6-án adtak választ a követeknek ld. *131. Antwort der Reichsstände an die ungarischen Gesandten - Speyer, 1544 Juni 6.* Deutsche Reichstagsakten 15. Bd. Der Speyrer Reichstag von 1544. Bearbeitet von Erwein Eltz (3 kötet) 2001. 1065-66. (Kecseti már korábban, 1542-ben is próbálkozott segítségkéréssel a birodalmi gyűlésen. Istvánffy históriája, 68.)

⁶⁰⁸ TNA SP 1/185 f. 138; L&P 19. 312.; State Paper 9. 638-647.

⁶⁰⁹ TNA SP 1/187 f. 4; L&P 19. 379. Pagetnek írt levele ugyanezt tartalmazza. TNA SP 1/187 f. 8; L&P 19. 380.

⁶¹⁰ „[...] iuxta antiquas Imperii pensitationes, per uniuscuiusque praesidatum et ditionem juxta prescriptam et hactenus observatam rationem [...]” TNA SP 1/187 f. 33; L&P 19. 401.

⁶¹¹ Cohn 2006, 31.

császárnak a francia király és a török ellen is segítséget nyújtanak, illetve kilátásba helyezték egy közös keresztény szabad tanács felállítását német földön, amiről a következő birodalmi gyűlés dönthet majd. A császár megtiltotta a hit alapján való háborúzást és a jelenlegi egyházi tulajdonjog alkalmazására kötelezte a fejedelmeket. A kamarai bíróság ügye szintén a következő gyűlésre lett halasztva.⁶¹² Christopher Mont már másnap, június 11-én tudósított a speyeri birodalmi gyűlés határozatáról, amelybe egy következő évi törökellenes hadjáratot is belefoglaltak,⁶¹³ ám ez végül nem valósult meg. A törökök és a franciák elleni segélyhez ismét fejadót vetettek ki, de ennek beszédese elhúzódott (nem utolsó sorban a későbbi franciákkal kötött béke és a szultánnal kötött fegyverszünet miatt).⁶¹⁴ Heideck több mint másfél év kihagyása után 1544. augusztus 9-én írt ismét, Neuburgból küldött levelében megerősítette, hogy a francia királyt a császár felhívására a törökkel való szövetsége miatt a birodalom közös ellenségévé kiáltották ki, megszavaztak 20.000 gyalogost és 4000 lovast, ebből valamennyit Magyarország védelmére szántak a török ellen.⁶¹⁵ A császár azonban az 1544-es speyeri töröksegélyt a törökkel szövetséges franciák ellen használta fel, és a magyar országgyűlésre küldött császári követ, Gerard Veltwijck,⁶¹⁶ még csak ígéretet sem hozott egy török elleni hadjáratról. A követ szerint a magyarok a speyeri ígéret betartását várták, és csalódottak voltak, hogy a császár nem ment személyesen az országgyűlésre.⁶¹⁷

---

⁶¹² Kohler 1999, 285.

⁶¹³ TNA SP 1/188 f. 112; L&P 19. 898.

⁶¹⁴ Rauscher, Peter: *Kaiser und Reich. Die Reichstürkenhilfen von Ferdinand I. bis zum Beginn des „Langen Türkenkriegs“ (1548–1593)*. In: *Finanzen und Herrschaft. Materielle Grundlagen fürstlicher Politik in den habsburgischen Ländern und im Heiligen Römischen Reich im 16. Jahrhundert*. Hrsg. Edelmayer, Friedrich – Lanzinner, Maximilian – Rauscher, Peter. Wien – München 2003. 45–83. itt: 59.

⁶¹⁵ Heideck sérelmezte továbbá, hogy azt beszélék, hogy a pápa, aki eddig semlegesnek tette magát, és a békére törekedett, most katonákat küld a francia királynak, látszólag Henrik ellen, valójában valószínűleg a császár ellen. A követ abban reménykedett, hogy a franciák legyőzése után uralkodója és a császár közös erővel segít majd megszabadítani a birodalmat és a keresztény világot a törököktől. TNA SP 1/191 f. 68; L&P 19/2. 63.

⁶¹⁶ Gerard Veltwijck (kb. 1500-1555) Nicolas de Granvelle (1486-1550) titkára és a németalföldi titkos tanács titkára volt, a következő évtől V. Károly megbízásából fegyverszüneti tárgyalásokat folytatott a portán. Severi, Bart: *'Denari In Loco Delle Terre...'* *Imperial Envoy Gerard Veltwijck and Habsburg Policy Towards the Ottoman Empire, 1545-1547*. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 54 (2001) 2-3. sz. 211-256. itt: 212-213.

⁶¹⁷ R. Várkonyi 1985, 237. és Severi 2001, 218.

1544 – A török hódítás kiszélesítése

Mind az a feltételezés, hogy nagyobb török hadjárat nem indul 1544-ben, mind pedig az, hogy az országot ennek ellenére nem szabad védtelenül hagyni, beigazolódott. Az 1543-as hódítások után a török Buda várának összeköttetését és védelmét akarta biztosítani az előző évben elfoglalt várakkal, és kiszélesíteni a vár környezetében a hódoltság területét.⁶¹⁸ 1544-ben szultáni hadjárat helyett a helyi oszmán erők szélesítették ki az elfoglalt területeket, Visegrád, Nógrád és Hatvan elfoglalásával.⁶¹⁹ A hadjáratot Mehmed budai pasa irányította, magához rendelve a frissen elfoglalt várak és a korábban is török kézen lévő területek pasáit, és április 23-án első lépésként Visegrád ellen vonult.⁶²⁰ Visegrád a Vác, Eszergom és Buda közötti útvonalak biztosítása szempontjából volt kiemelten fontos. A várat Amadé Péter védte, akiről Istvánffy azt írta: „jó hadakozó és egen józan ember, mint ki soha bort nem innék”.⁶²¹ A várat tíznapos ostrom után adta fel a kapitánya, miután elfogyott az ivóvizük és hiába kért segítséget Komáromból és Bécsből. A törökök, bár szabad elvonulást ígértek, lemészárolták a magukat megadó védőket.⁶²²

Christopher Mont szinte azonnal tudósított a támadásról, április 25-én írt levelében már hírt adott Visegrád ostromáról, és arról, hogy a törökök nagyszámú erősítést várnak.⁶²³ Vaughan 1544. április 22-én Speyerből küldött leveleiben jelentette, hogy a török elfoglalta Plynteburge [Visegrád] várát Magyarországon,⁶²⁴ ugyanezen a napon Harvell Velencéből szintén hírt adott arról, hogy a 40 000 lovasból álló török sereg bevett egy fontos várost Esztergom és Pest között.⁶²⁵ Mont értesülései pontosabbak – ekkor Visegrád még csak ostrom alatt állt, csak május elején esett el.

A budai pasa Visegrád után Nógrád ellen vonult, amelyet azonban az őrsége üresen hagyott, így a törökök könnyedén birtokukba vették.⁶²⁶ Ezt követően Hatvan őrsége meg sem

⁶¹⁸ Szántó 1972, 92. és R. Várkonyi 1985, 231.

⁶¹⁹ Fodor 2016, 98.

⁶²⁰ Bánlaky 2001, III./e

⁶²¹ Istvánffy históriája, 107.

⁶²² Szántó 1972., 92.; Istvánffy históriája, 108-109. és R. Várkonyi 1985, 230.

⁶²³ TNA SP 1/187 f. 33; L&P 19. 401.

⁶²⁴ TNA SP 1/187 f. 4; L&P 19. 379. és TNA SP 1/187 f. 8; L&P 19. 380.

⁶²⁵ TNA SP 1/187 f. 12; L&P 19. 383.

⁶²⁶ Bánlaky 2001, III./e és Istvánffy históriája, 109.

várta meg a török sereget, hanem a vár felgyújtása után Egerbe menekült, így ott sem volt szükség ostromra.⁶²⁷ Nógrád és Hatvan később szandzsákcentrum lett.⁶²⁸ A fehérvári bég 1544 elején ostromolta Ozorát, de a magyarok Székesfehérvárra támadtak, hogy az ostromlókat elvonják.⁶²⁹ Tavasszal aztán Jahjaoglu Mehmed budai pasa nagyobb ellenállás nélkül elfoglalta Ozorát, Simontornyát és Döbröközt. Eközben közben Uláma boszniai pasa Velike várát vette be, majd Monoszlót is elfoglalta Budáról kapott erősítéssel.⁶³⁰ Az 1543-44-es várfoglalásokkal a török hadvezetés mintegy 50-100kmes hódoltsági övezettel biztosította a Buda – Isztambul hadiútvonalat.⁶³¹

Eközben Leonard von Vels mintegy 40 000 fővel Pozsonyba majd Komáromba vonult, hogy biztosítsa annak védelmét, valamint hogy Esztergomot megostromolja. Május 1-én sikerült Esztergom egyik külvárosát elfoglalni, de a vár ostroma végül elmaradt, mivel az előkészületek közben a keresztény had arról kapott hírt, hogy Szinán pasa 64 000 emberrel vonul az országba, így inkább visszavonultak Komáromba.⁶³²

Valószínűleg ez a hír jelent meg az angol követek jelentéseiben is, 1544. május 7-én Speyerből Wotton és Mont is írtak az uralkodónak, azonban egészen különböző értesüléseket közöltek. Wotton szerint a törökök 600 embert vesztek Magyarországon egy erős vár ostromlása közben, és úgy hallotta Granvelle-től, hogy idén már nem számítanak erősítésre, ugyanakkor Ferdinánd egyik titkára szerint egy pasa 5000 lovassal érkezett és még többen is jönnek.⁶³³ Mont azonban több nemzet kereskedőinek híreire alapozva azt írta, hogy két török pasa tartott Magyarország felé 20 000 és 40 000 seregekkel, valamint a magyarországi török helyőrséget körülbelül 30 000 főre tette.⁶³⁴ Érdekes, hogy míg korábban az azonos városban tartózkodó két követ egymással egyeztetve írta jelentéseit, ebben az esetben úgy tűnik, nem.

⁶²⁷ Szántó 1972, 93. és R. Várkonyi 1985, 230.

⁶²⁸ Hegyi 1994, 133.

⁶²⁹ Szántó 1980, 43.

⁶³⁰ Istvánffy históriája, 109-110. oldala, a *Magyarország történeti kronológiája. II. (1526-1848.)* Főszerk. Benda Kálmán. Bp. 1982. 377. oldala és Szántó 1980, 43. oldala szerint ez 1544-ben történt, R. Várkonyi 1985, 230. oldala viszont 1545-re teszi a hadjáratot. Istvánffy históriája és az angol levelezés szerint is az 1544-es datálás a helyes, majd Uláma boszniai pasa seregei 1545 elejéig folytatták a pusztítást a területen.

⁶³¹ Borus 1984, 176.

⁶³² Bánlaky 2001, III./e

⁶³³ TNA SP 1/187 f. 86; L&P 19. 478.

⁶³⁴ TNA SP 1/187 f. 90; L&P 19.479.; State Papers 9. 667-668.

Ugyanez a sereg bukkant fel Mont 1544. június 11-i levelében, amelyben 70 000 török magyarországi betöréséről szóló híresztelést ismertetett.⁶³⁵ Ilyen sereg azonban nem érkezett az országba, így a hódoltsági terület kiszélesítése után az év hátralévő részében nagyobb hadmozdulat nem történt, sőt, Heideck augusztus 9-i levele szerint a törökök csak a helyőrségeket hagyták az országban, a seregüket a perzsa király támadására válaszolva kivonták.⁶³⁶ Mont augusztus 12-i Strasbourgból írt levelében arról számolt be, hogy a török helyőrségek be-betörték a környező vidékekre, és Ferdinánd seregei túlságosan lepusztultak ahhoz, hogy ezt megakadályozzák.⁶³⁷ Időnként azonban voltak keresztény sikerek is: 1544 augusztusában az esztergomi törökök 400 janicsárral és 1500 lovassal Lévára támadtak, Balassa Menyhárt elűzte a támadókat, Nyári Ferenc surányi várkapitány pedig 500 lovassal az Ipoly melletti szalkai mezőn szétverte a fosztogató sereget, és több mint 500 lovas megölték közülük. Varkócs Tamás egri főkapitány Eger körül vette fel a harcot a portyázó törökökkel.⁶³⁸

1545 – Hadjárat vagy fegyverszünet?

A speyeri birodalmi gyűlés döntésének megfelelően a követek az 1545-ös évtől egy törökellenes hadjáratot vártak, és úgy értesültek, hogy a szultán is háborúra készül. A levelezésben mind a török tervezett hadmozdulatairól, mind egy esetleges birodalmi hadjáratról számos alkalommal írnak.

1544. október 21-én Wotton a Titkos tanácsnak küldött jelentést Brüsszelből, amelyben leírta, hogy a császár Algír elleni hadjáratra készül, ha csak a szultán nem indul nagy sereggel Magyarország ellen, ugyanakkor a helyi velencei követtől arról értesült, hogy a törökök nagy erővel készülnek a háborúra.⁶³⁹ 1544. október 26-án Harvell is jelentette, hogy isztambuli levelek alapján a szultán jövőre Ferdinánd elleni expedíciót tervez,⁶⁴⁰ viszont azt hallotta, hogy Ferdinánd egy évre fegyverszünetet akar kötni a törökökkel, annak ellenére, hogy korábban a birodalmi gyűlésen döntés született arról, hogy a következő évben a császár

⁶³⁵ TNA SP 1/188 f. 112; L&P 19. 898.

⁶³⁶ TNA SP 1/191 f. 68; L&P 19/2. 63.

⁶³⁷ TNA SP 1/191 f. 90; L&P 19/2. 80.

⁶³⁸ R. Várkonyi 1985, 230.; Istvánffy históriája, 109-113. és Szántó 1972, 93.

⁶³⁹ TNA SP 1/194 f. 39; L&P 19/2. 471.

⁶⁴⁰ Harvell már 1544.07.06-án is arról írt, hogy az isztambuli levelek szerint a következő tavasszal a szultán teljes erejével Bécs ellen készül vonulni. TNA SP 1/189 f. 182; L&P 19. 862.; State Papers 9. 731-732.

hadjáratot indít Magyarországra.⁶⁴¹

Harvell a decemberi 10-i levele szerint a portáról érkező levelek alapján úgy gondolta, hogy a szultán valóban hadjáratra készül a következő nyárra és ehhez már 50 000 katonát gyűjtött.⁶⁴² Egy héttel később, december 17-én megerősítette korábbi értesüléseit: a szultán mielőtt elhagyta Isztambult, nagy adakozást tartott a mecsetében, ami csak hadjáratok előtt volt szokása. A tatároknak megparancsolta, hogy 50 000 emberrel szolgálják a háborúban, és az Erdélyben lévő magyar királynőnek (Izabella) is megírta, hogy járuljon hozzá a sereg ellátásához, valamint 30 000 akindzsit küldött Magyarországra. A követ úgy hallotta, hogy a szultán Bécsét és Linzet is ostromolni tervezi.⁶⁴³

Wotton 1544. december 27-án Gentből írt egy esetleges török elleni birodalmi offenzíváról a Lodewijk van Schore⁶⁴⁴ elnökkel folytatott beszélgetése kapcsán. Schore emlékeztette az angol követet a speyeri birodalmi gyűlés döntésére, ugyanakkor arra hivatkozott, hogy tapasztalt kapitányok szerint nem sok értelme lenne egy ilyen hadjáratnak, hacsak a császár nem támadna nagy hajóhaddal a tengeren mindeközben, de attól tartott, hogy Barbarossa a nyáron támadni fog. Wotton azt felelte, hogy ő nem hallott semmit, ami arra utalna, hogy jövőre nagy háború lenne a császár és a szultán között, mivel szerinte a franciák nem fogják segíteni a törököket, ezért nem fognak támadni. Schore is úgy vélte, hogy a békekötés a francia királlyal annyira közelmúltban történt, hogy nem valószínű, hogy megszegnék. Ugyanakkor Wotton azt hallotta, hogy a császár Isztambulból úgy értesült, hogy a törökök szárazföldön és tengeren is nagy készültségeket tettek a háborúra.⁶⁴⁵ 1545. január 11-én Pagetnek írt levelében ismét említette, hogy azt beszélik, hogy a szultán Magyarország ellen készülődik, ezért Bécsben nagy félelem uralkodik.⁶⁴⁶

Heideck 1544 augusztusa óta először 1545. március 6-án írt Neuburgból, arra

⁶⁴¹ TNA SP 1/194 f. 82; L&P 19/2.488.

⁶⁴² TNA SP 1/195 f. 203; L&P 19/2. 727.; State Papers 10. 231-232.

⁶⁴³ TNA SP 1/195 f.231; L&P 19/2. 758.

⁶⁴⁴ Lodewijk Van Schore (1492- 1548): Németalföld titkos tanácsának elnöke 1540-1548 között. Peteghem, Paul Van: *Lodewijk Van Schore. President van de Raad van State en van de Geheime Raad (1540 – 1548)*. 1972. Kézirat. https://libstore.ugent.be/fulltxt/RUG01/002/795/288/RUG01-002795288_2021_0001_AC.pdf Elérés ideje: 2023.03.02. Életéről bővebben lásd Peteghem 1972. 61-71.

⁶⁴⁵ TNA SP 1/196 f. 17; L&P 19/2. 783.

⁶⁴⁶ TNA SP 1/197 f. 59; L&P 20. 45.

hivatkozva, hogy a télen semmi említésre méltó nem történt. A követ kifejezte aggodását a birodalom belső konfliktusai miatt: imádkozott azért, hogy a német fejedelmek között nagyobb egyetértés legyen, mint eddig, különben nem csak Németország, de az egész keresztény világ szenvedésre lesz ítélve.⁶⁴⁷ Hasonlóan érzett Harvell is, aki április 20-i levelében megjegyezte, hogy Németországban nagy nyugtalanság van, a protestánsok nem bíznak a császársban, azonban úgy vélte, most nem szabadna a keresztény államoknak egymást provokálni, hanem össze kellene fogniuk a török ellen, különben féltő, hogy a világra nagy romlás vár.⁶⁴⁸

A következő birodalmi gyűlést 1544. december 15-én nyitották meg Wormsben, amelyet eleinte Ferdinánd vezetett, majd 1545-től március 25-től a császár személyesen.⁶⁴⁹ Mont 1545. február 17-én arról írt Pagetnek, hogy a gyűlésen a császár érkezésére vártak, mindent elhalasztottak addig. Eközben a török készülődött, továbbra is arról érkeztek hírek, hogy erre az évre nagy hadjáratot tervez Magyarországra.⁶⁵⁰ A birodalmi gyűlésen – Mont és Bucler 1545. augusztus 5-i levele alapján – Ferdinánd követői ismét a török ellen kértek segítséget, valamint 200 000 aranyat, amelyet még Ferdinánd előlegezett meg az 1542-es hadjáratkor.⁶⁵¹ Birodalmi sereget ugyan nem állítottak fel, de mégis érkeztek katonák nyugatról Magyarországra. Heideck 1545. március 6-án Neuburgból írta, hogy a császár 3000 spanyol katonát,⁶⁵² a pápa pedig 4000 olaszt küld Magyarországra és Ausztria védelmére a török ellen.⁶⁵³ Augusztus 4-én a birodalmi gyűlés eredménytelenül zárult, a vallási sérelmek miatt a protestánsok tartottak attól, hogy a császár ellenük használna bármilyen katonai

⁶⁴⁷ „[...] ut tandem melius inter germaniae principes queriat, idem nisi fiat quam primum, valde timendum est, ne actum sit de germania ex viribus attenuatis, certum est fore, ut vniversa res publica Christiana irrecuperabilem passura sit iacturam.” TNA SP 1/198 f. 206; L&P 20. 323.

⁶⁴⁸ TNA SP 1/200 f. 29; L&P 20. 552.; State Papers 10, 399-401.

⁶⁴⁹ Brunelli 2017. 361. Istvánffy szerint május 13-án érkezett meg a császár Wormsba. Istvánffy históriája, 113.

⁶⁵⁰ TNA SP 1/198 f. 65; L&P 20. 212.; State Papers 10. 288.

⁶⁵¹ TNA SP 1/205 f. 89; L&P 20/2. 46; State Papers 10. 554-559.

⁶⁵² Róluk Wotton 1544. december 3-án írta Brüsszelből, hogy az elmúlt három napban vonultak át ott Magyarországra felé (TNA SP 1/195 f. 174; L&P 19/2. 699.; State Papers 10. 227-231.), majd január 3-án Gentből Pagetnek küldött levelében is említette, hogy a császár a Franciaországba szánt spanyol katonák egy részét küldte Magyarországra. (TNA SP 1/197 f. 5; L&P 20. 10.) A katonák későbbi sorsáról Paget Montnak és Buclernek küldött július 24-i leveléből értesülhetünk, amely szerint a császár a Magyarországon lévő spanyoljaiért küldetett, vagy azért, hogy a tartománygróf [Hesseni Fülöp] ellen küldje őket, vagy Lorraine védelmére, de lehet, hogy más okból. TNA SP 1/204 f. 114; L&P 20. 1262.; State Papers 10. 540-542.

⁶⁵³ TNA SP 1/198 f. 206; L&P 20. 323.

segítséget, így a törökök elleni segély kérdésében sem született megegyezés. Heideck augusztus 1-i levelében nem írt a birodalmi gyűlésről, mert úgy gondolta, hogy a király már mindent tud az ottani követei által, mindössze korábbi aggodalmait fogalmazta meg ismét. Ura, Frigyes palotagróf a császár pártján volt, a protestánsok és a katolikusok közti békét szerette volna elérni, és Heideck attól tartott, hogy ha nem járnak sikerrel, akkor az a birodalom vesztét fogja okozni.⁶⁵⁴

A levelekből lesűrhető, hogy a török tervekről csak elnagyolt és túlzó szóbeszédék jutottak el a követhez, azonban viszonylag hamar értesültek a fegyverszüneti tárgyalásokról. Január 20-án Vaughan Antwerpenből azt írta, hogy a szultán eddig sosem látott erejű sereggel tervez Magyarországra támadni,⁶⁵⁵ Wotton ugyanezen a napon Brüsszelből küldött levelében szintén azt írja, hogy a szultán nagy erővel készül visszatérni Magyarországra,⁶⁵⁶ Mont pedig 1545. január 22-én Lengyelországból kapott levelek alapján egy készülődőben lévő török hadjáratról adott hírt, amely a maradék Magyarországot is el akarja foglalni.⁶⁵⁷

Wotton február 4-én,⁶⁵⁸ Mont pedig február 17-én⁶⁵⁹ arról írt, hogy a szultán nagy sereggel készül Magyarországra,⁶⁶⁰ azonban március 1-jén Harvell tudósított I. Ferdinánd és a budai pasa három hónapos fegyverszünetéről, és megjegyezte, hogy isztambuli levelek alapján a szultán háborús felkészülése is alábbhagyott.⁶⁶¹ Ferdinánd megbízottja február 5-én kötött fegyverszünetet Mehmed budai pasával,⁶⁶² így a hír kevesebb, mint egy hónap alatt jutott el Velencébe. Ehhez képest lényegesen lassabban jutott el az információ a birodalomban lévő angol követekhez: a Wormsben tartózkodó Bucler és Mont csak júniusban, Bécsből szerzett értesülést arról, hogy Leonard von Vels, Ferdinánd főkapitánya, és a budai pasa

⁶⁵⁴ TNA SP 1/205 f. 22; L&P 20/2. 11.

⁶⁵⁵ TNA SP 1/197 f. 121; L&P 20. 75.

⁶⁵⁶ TNA SP 1/197 f. 113; L&P 20. 72.

⁶⁵⁷ TNA SP 1/197 f. 123; L&P 20. 80.

⁶⁵⁸ TNA SP 1/197 f. 234; L&P 20. 143.; State Papers 10. 268-270.

⁶⁵⁹ TNA SP 1/198 f. 65; L&P 20. 212.; State Papers 10. 288.

⁶⁶⁰ Wotton később, a február 20-i levelében – amelyben az angol uralkodó számára német zsoldosok felfogadásáról ír – azért említi, hogy a szultán Magyarországra tervez menni, mert a császár erre hivatkozva tiltotta meg azt, hogy bárki a birodalomból idegen hatalmat szolgáljon. TNA SP 1/198 f. 112; L&P 20. 229.; State Papers 10. 291-294.

⁶⁶¹ TNA SP 1/198 f. 170; L&P 20. 292.

⁶⁶² Benda 1982, 378.

három hónapos tűzszünetet kötöttek.⁶⁶³

Tavasszal besűrűsödtek a velencei levelek, Harvell május végéig tizenhat levelet küldött az uralkodónak, heti-kétheti rendszerességgel írt. Március 29-én arról tett jelentést, hogy a szultán nem biztos, hogy személyesen megy Magyarországra, de nagy erővel készül szárazföldi hadműveletre. Említi, hogy Ferdinánd nemrég egy követet küldött a szultánhoz, hogy hosszabb fegyverszünetről tárgyaljon. Előző levelében írta, hogy francia hírvivő jött a portáról tizennyolc napja, aki megerősítette, hogy a szultán hadjáratra készül. Azóta egy újabb francia hírvivő is érkezett, aki Franciaországból tart a törökhöz, ez alapján a francia király és a szultán között aktív diplomácia zajlik, sőt, néhány jelentés alapján a francia király a szultánt arra biztatja, hogy támadja meg Ferdinándot.⁶⁶⁴ Ezt követően április 9-én írt, március 5-i és 9-i drinápolyi levelekre hivatkozva,⁶⁶⁵ amely szerint a szultán nagyszámú sereggel készen áll, és valószínűleg személyesen vezet majd hadjáratot Magyarországra, miközben Ferdinánd követe fegyverszünetről tárgyal Isztambulban.⁶⁶⁶

Mivel V. Károlyt és Ferdinándot lekötötte az eleinte tárgyalásokon, később fegyveresen zajló küzdelme a protestáns fejedelmekkel és a trienti zsinat előkészítése, valószínűtlennek tűnt, hogy hadjáratot indítsanak az ország felszabadítására, ezért inkább egy fegyverszünet megkötésén munkálkodtak.⁶⁶⁷ I. Ferdinánd több követséget is küldött a Portára, hogy fegyverszüneti megállapodást kössön a törökkel, azonban sem 1541-ben, sem az azt követő két évben nem járt sikerrel. 1544. december 28-án Hieronymus Adorno kapott követutasítást arra, hogy éves adófizetés ígéretével fegyverszünetről tárgyaljon. Március 2-án még meg tudott jelenni Rüsztlem nagyvezír előtt, azonban a szultán előtt már nem, mert március 15-én váratlanul meghalt.⁶⁶⁸ Erről Harvell április 13-án március 17-i drinápolyi levelekre hivatkozva jelentette, hogy Ferdinánd követe elhunyt, mérgezés jeleit mutatva, amiért vagy a törökök, vagy a francia követ lehet a felelős, akivel szóváltásba keveredett. A szultán szárazföldi

⁶⁶³ Erről a június 19-i levelükben adtak hírt. TNA SP 1/202 f. 123; L&P 20. 990.; State Papers 10. 477-478.

⁶⁶⁴ TNA SP 1/199 f. 105; L&P 20. 447.

⁶⁶⁵ Ezek a levelek a legutóbbi, március 29-i levele óta érkeztek meg Velencébe, tehát nagyjából egy hónap alatt.

⁶⁶⁶ TNA SP 1/199 f. 195; L&P 20. 501.

⁶⁶⁷ Szántó 1972, 96.

⁶⁶⁸ Török 1930, 91-94. Követtársa Pozsgay Zsigmond naszádos kapitány volt, akivel korábban a budai pasánál is jártak követségben, őt Török Pál nem említi. Barta 1993, 4. Halálának okaként Bart Severi pestist említi, a pontos dátumát is ő adja meg. Severi 2001, 219. A Benda-féle kronológia szerint február 22-én indult egy újabb követség a portára. Benda 1982, 378. Fodor Pál 1544 márciusát ír a tárgyalás kezdetének. Fodor 2016, 100.

tábora még nagyobbra nőtt és indulásra kész, valószínű, hogy ő maga fogja vezetni a hadjáratot.⁶⁶⁹ Egy héttel később, április 20-i levelében március 26-i drinápolyi levelek alapján megerősítette ezt az értesülését.⁶⁷⁰ Május 3-án megírta, hogy továbbra is azt tartják, hogy a szultán nyáron hadjáratra fog indulni, mert a Dunán,⁶⁷¹ a Száván és a Dráván is hidakat épített, és Ferdinánd követét Belgrádnál lefogta. Azt beszélik, hogy Ferdinánd a pápához küldetett, akitől 100 000 koronát kapott a török elleni harcokhoz.⁶⁷² Szintén drinápolyi levelekre alapozta értesüléseit Wotton, aki május 9-én Kölnből írt jelentést Pagetnek. A velenceiek követe itt ekkor kapott március 25-i leveleket Drinápolyból, amelyben Ferdinánd követének haláláról írtak, illetve megerősítették, hogy a szultán Magyarországra tervez menni.⁶⁷³ A Wormsból tudósító Mont először 1545. május 6-án írt egy öt éves fegyverszünet megkötéséről, Velencéből szerzett bizonytalan értesüléseire hivatkozva. Május 14-i Buclerrel közös levele szerint Velencéből továbbra is erről szóló levelek érkeztek, de Ferdinánd és Nicolas Perrenot de Granvelle tagadták, hogy fegyverszünetről tárgyalnának a törökkel.⁶⁷⁴ A birodalomban és Magyarországon is felháborodástól és elégedetlenségtől tartottak, ezért a tárgyalásokat igyekeztek titokban tartani.⁶⁷⁵ Wotton május 25-én Pagetnek írt levelében már azt írja, Hieronymus Adorno halálának oka pestis lehetett, a Szultán pedig, bár jól bánt a követ embereivel, megpróbálta megszerezni a követutasításait, azonban a legtitkosabbat sikerült elrejteni előle időben.⁶⁷⁶ Ebben a levelében a velencei követre hivatkozva, korábbi értesüléseit korrigálva már azt írja, hogy a szultán csak pasákat küld Magyarországra, nem

---

⁶⁶⁹ TNA SP 1/200 f. 1; L&P 20. 514.

⁶⁷⁰ TNA SP 1/200 f. 29; L&P 20. 552.; State Papers 10. 399-401.

⁶⁷¹ Bucler és Mont már április 3-án Wormsból hírt adott arról, hogy az ellátmány szállítása miatt a törökök öt hidat építettek a Dunán. TNA SP 1/ 199 f. 161; L&P 20. 486.; State Papers 10. 381-384.

⁶⁷² TNA SP 1/200 f. 116; L&P 20. 650.; State Papers 10. 414-416.

⁶⁷³ TNA SP 1/200 f. 171; L&P 20. 693. Ebben az esetben Kölnbe és Wormsbe is majdnem egy hónappal később jutott el a hír, mint Velencébe, és mindkét helyre Velencén át érkezett az információ, ami jól mutatja a város kapcsolatát a birodalmi angol követi hálózattal.

⁶⁷⁴ TNA SP 1/201 f. 46; L&P 20. 735.; State Papers 10. 434-435.

⁶⁷⁵ Veltwijck levele is megerősíti, hogy a wormsbi birodalmi gyűlésen, 1545 tavaszán letagadták, hogy a Portán tárgyalások folynának; mindössze a távozása után két nappal, május 26-án tájékoztatta Granvelle a gyűlést arról, hogy Veltwijck elindult a Portára. Severi 2001, 218-219.

⁶⁷⁶ Török Pál is azt írja, hogy házkutatást tartottak Adorno titkáránál, Malvezzinél, illetve később Veltwyck is két követutasítást kapott a császártól, az egyiket megmutathatta, a másik azonban titkos volt, utóbbi a francia követ félrevezetésére vonatkozóan is tartalmazott utasításokat. Veltwyck arra gyanakodott, hogy a francia követ is hasonlóan kapta az instrukcióit. Török 1930, 95-97.

megy személyesen.⁶⁷⁷

Nem csak az angol követek, de az Isztambulban lévő más keresztény követségek is hónapok óta jelezték, hogy a Szultán nagy hadjáratra készül tavasszal, ezt részben arra alapozták, hogy a Szultán Drinápolyban telelt, ami korábban a Magyarország elleni hadjáratok előjelének számított. A törökök valóban háborúra készültek, viszont végül április 12-én a szultán elhalasztotta a hadjáratot.⁶⁷⁸ Harvell erről május 16-án adott hírt, április 13-i és 17-i isztambuli levelekre hivatkozva,⁶⁷⁹ de megjegyezte, hogy sokan úgy hiszik, hogy csak a keresztényeket akarja megtéveszteni, hogy alábbhagyjon a készülődés ellene.⁶⁸⁰ A hadjárat elhalasztásának oka részben a mozgósítások költsége, részben pedig a francia király és a császár közötti 1544 szeptemberében megkötött crépy béke lehetett, ami így a korábbi kétfrontos háború helyett lehetőséget adott volna a császárnak arra, hogy csak keletre koncentráljon.⁶⁸¹ Újabb hadjárat helyett az Oszmán Birodalomnak jobban megfelelt volna – hódításai megerősítésének végeztével – a fegyverszünet és a békekötés, hogy a perzsák elleni háborúra készülődhessen.⁶⁸² Harvell május 31-én számolt be arról, hogy május 4-i drinápolyi levelek szerint a szultán nem vonul hadjáratra idén, feloszlatta táborát és Isztambulba ment. Megerősítették, hogy öt évre fegyverszünetet fognak kötni, amennyiben a császár augusztusig követet küld a Portára.⁶⁸³

A fegyverszünet azonban nem a török portyák leállítását jelentette, csupán azt, hogy egyik fél sem indít nagyobb hadjáratot.⁶⁸⁴ A törökök megerősítették az elfoglalt várakat, és Uláma pasa hadai tovább fosztogattak a horvátországi és szlavóniai részekén, egészen a stájer határig, majd Zagorje felé vonultak. Kémek segítségével értesült erről Zrínyi Miklós és Georg Wildenstein, és lovassereggel Zagorje védelmére siettek. Május elején Selnice alatt ütköztek

---

⁶⁷⁷ TNA SP 1/201 f. 107; L&P 20. 807.

⁶⁷⁸ Szántó 1972, 96.

⁶⁷⁹ Erről később, 1545 júniusában Mont is értesült franciaországi hírekből. TNA SP 1/202 f. 33; L&P 20. 919.

⁶⁸⁰ TNA SP 1/201 f. 59; L&P 20. 752.

⁶⁸¹ Fodor 2016, 99-100.

⁶⁸² Szántó 1972, 96.

⁶⁸³ TNA SP 1/201 f. 152; L&P 20. 842.; State Papers 10. 452-454. Később, június 7-i levelében május 13-i drinápolyi levelekre hivatkozva megerősíti ezt az értesülést. (TNA SP 1/202 f.4; L&P 20. 886.) Wotton pedig a június 26-i levelében írta, hogy a szultán visszatért Isztambulba és feloszlatta a seregét huszonöt hajó kivételével. TNA SP 1/201 f. 107; L&P 20. 807.

⁶⁸⁴ Szántó 1972, 97.

meg a törökkel, vereséget szenvedtek és visszavonulni kényszerültek. A törökök a győzelem után elvonultak, Dubicára és Banja Lukára.⁶⁸⁵ Harvell nagyon hamar, már május 16-án tudósított arról, hogy a 10-12 000 lovasból álló török sereg győzelmet aratott és 3000 magyar és horvát lovast öltek meg és fogtak el Zágráb közelében.⁶⁸⁶ A helyzet nyárra sem változott, Harvell július 13-i levele szerint ekkor körülbelül 7000 török lovas portyázott Ljubljana és Zágráb körül.⁶⁸⁷

Közben folytatódtak az isztambuli tárgyalások, Adorno titkára, Malvezzi azzal tért vissza Ferdinándhoz, hogy a szultán szívesebben kötne békét, mint fegyverszünetet. Ezért a császár és Ferdinánd közösen, francia közvetítéssel tervezték folytatni a tárgyalásokat, valójában azonban a két követ elég különböző módon jutott el a Portára, és később sem igazán hangolták össze a munkájukat.⁶⁸⁸ Ferdinánd újabb követe, Niccolo Sicco⁶⁸⁹ 1545. július 9-ére ért Isztambulba, a császári követ, Gerard Veltwijck⁶⁹⁰ pedig a francia követtel Monluc-ke⁶⁹¹ augusztusban csatlakozott hozzá.⁶⁹² A követek újáról részletes információkkal szolgálnak az angol jelentések, Wotton és Harvell levelei.

Wotton már a május 25-i levelében, tehát egy nappal a követség indulása után megírta, hogy a császár Gerard Veltwijcket küldi Velencébe, ahol majd a franciák részéről *Morluch*⁶⁹³ fogja várni, és együtt mennek majd a szultánhoz. Arról is értesült, hogy Ferdinánd Magyarországon keresztül küldi Niccolo Siccot, illetve hangot adott annak is, hogy a protestánsok attól tartanak, a fegyverszünet megkötése esetén a császár ellenük fog

---

⁶⁸⁵ Istvánffy históriája, 110-111. és Benda 1982, 378.

⁶⁸⁶ TNA SP 1/201 f. 59; L&P 20. 752.

⁶⁸⁷ TNA SP 1/203 f. 183; L&P 20. 1188.; State Papers 10. 515.

⁶⁸⁸ Severi 2001, 219. A franciák felajánlották közvetítésüket a béketárgyalásokon, bár a két követ jelentései szerint inkább ellenségesen viselkedtek. Török 1930, 95-96.

⁶⁸⁹ Niccolo Sicco (1510 körül–1560), olasz jogtudós, Cristoforo Madruzzo titkára (ezt Wotton is leírja róla). Setton, Kenneth M.: *The Papacy and the Levant, 1204-1571*. 3. kötet: The Sixteenth Century to the reign of Julius III. Philadelphia, 1984. 493. és Severi 2001, 219.

⁶⁹⁰ Istvánffy szerint azért őrá esett a választás, mert sok nyelven beszélt. Istvánffy históriája, 114.

⁶⁹¹ Jean De Monluc (1508-1579), teljes nevén Jean de Lasseran de Massencome, Monluc ura, francia eseti küldött, szónok. Severi 2001, 211.

⁶⁹² Török 1930, 95.

⁶⁹³ Wotton szerint a velenceiek így hívják, ő tévesen Marillacal azonosítja, aki korábban Angliában volt francia követ.

fegyveresen fellépni.⁶⁹⁴ Veltwijck Velencébe érkezéséről Harvell június 7-én írt, és beszámolt arról, hogy 15-én terveztek továbbindulni a francia szónokkal a szultánhoz, hogy a fegyverszünetről tárgyaljanak. A követ véleménye szerint ezek a tárgyalások nem méltóak egy keresztény birodalomhoz, és a fegyverszünetre törekvés oka vagy a félelem, vagy más keresztény országok megtámadásának szándéka lehet a császár részéről.⁶⁹⁵ Wotton június 26-án Wormsből tudósított Pagetnek, hogy Sicco június 8-án hagyta el Bécset, négy szekéren selyemmel és a császártól kapott 10000 dukáttal. Velencéből és Rómából kapott hírt arról, hogy Veltwijck és Monluc számára a franciák szereztek útlevelet [*safeconduct*] a töröktől.⁶⁹⁶ Harvell két nappal később megírta, hogy Veltwijck és Monluc június 23-án indultak a törökhöz, és azt beszélik, öt évre kötik majd a fegyverszünetet.⁶⁹⁷ Június 28-án érkeztek meg Ragusába,⁶⁹⁸ erről Harvell július 11-én adott hírt. Monluc lázas beteg lett,⁶⁹⁹ a törökök pedig nagyon várták a követek érkezését, mert az Oszmán-ház sosem részesült még ekkora tiszteletben, ami a keresztény birodalom igazi szégyene és gyalázata Harvell szerint.⁷⁰⁰ Veltwijckék Ragusában értesültek arról, hogy Sicco június 22-én Szófiába ért, ami nyugtalanította a birodalmi követet, és levelet küldött Sicconak, hogy várja meg.⁷⁰¹ Sicco július 8-án ért Isztambulba,⁷⁰² erről Harvell július 28-i isztambuli levelekből kapott hírt és

⁶⁹⁴ Wotton tehát egy nappal azelőtt értesült Veltwijck elindulásáról, minthogy azt Granvelle hivatalosan bejelentette volna a gyűlésen. SP 1/201 f. 107; L&P 20. 807.

⁶⁹⁵ TNA SP 1/202 f.4; L&P 20. 886. Heideck 1545. augusztus 1-jei levelében szintén aggodalmát fejezte ki, úgy vélte, hogy a törökök ki akarják használni azt, ha mégsem sikerül megállapodni a tűzszünetről, ezért nem messze Lengyelországtól nagy sereget gyűjtenek. Ha sikerül megkötni a tűzszünetet, a követ szerint az is a kereszténység kárára fog válni, hiszen lehetőséget ad a töröknek, hogy kiépítse az uralmát Magyarországon. TNA SP 1/205 f. 22; L&P 20/2. 11.

⁶⁹⁶ TNA SP 1/202 f. 193; L&P 20. 1046.; State Papers 10. 487-491.

⁶⁹⁷ TNA SP 1/202 f. 20; L&P 20. 1058.; State Papers 10. 491-493. Istvánffy is írja, hogy Veltwyck Velencén át utazott a Portára. Istvánffy históriája, 114.

⁶⁹⁸ Ma Dubrovnik, Horvátország. Severi 2001, 222.

⁶⁹⁹ Severi szerint Monluc színlelte a betegséget, ahogy már korábban is tette, hogy késleltesse a tárgyalásokat addig, amíg V. Károly beváltja a crépy békében tett ígéreteit. Severi 2001, 222. Érdekes adalék, hogy Madruzzo Fráter Györgytől értesült Monluc szándékáról, hogy a tűzszünetet hátráltassa. Setton 1984, 489.

⁷⁰⁰ TNA SP 1/203 f. 175; L&P 20. 1172.

⁷⁰¹ A levelet nem tudta titkosítani, mivel Ferdinánd követe nem rendelkezett annak a titkosírásnak a kulcsával, amit Veltwijck használt. Severi 2001, 220. Török Pál szerint ezt a levelet a törökök elfogták, és úgy értelmezték, hogy a császár szigorúbb feltételeket szeretne támasztani, mint Ferdinánd. Török 1930, 97.

⁷⁰² Severi 2001, 222.

szeptember 3-án jelentette VIII. Henriknek, Veltwijckéket pedig augusztus 14-re várták.⁷⁰³ A birodalmi és a francia követ végül augusztus 23-án érkezett meg a török fővárosba, Ragusán, Nis-en, Szófián, Plovdivon és Drinápolyon keresztül. Érkezésük előtt Sicco nem tudott haladni a tárgyalásokkal, mert a törökök nem voltak hajlandóak semmilyen döntésre a birodalmi és francia küldöttség nélkül.⁷⁰⁴ Az első tárgyalásokon Tata átadását követelték a nagyvezírek, a szultán már korábban, a Buda melletti tárgyalásoknál is jelezte, hogy Perényi Péter birtokainak jogos tulajdonosának tartja magát, így szerinte jog szerint az övé Tata, Visegrád és Esztergom. Utóbbiakat aztán elfoglalta, de Tatára is igény tartott. Október elején a nagyvezírek konkrét ajánlással is előálltak: a fegyverszünetért cserébe egész Magyarországot, Horvátországot és évi 30 000 dukát adót követeltek. A franciák közbenjárására Horvátországot végül kivették a feltételek közül, de a többi maradt. Később engedékenyebb feltételeket szabtak: ha Ferdinánd 10 000 dukátot fizet, és elismeri az oszmánok igényét Perényi és más birtokosok birtokaira, illetve elismeri a Buda elfoglalása óta szerzett török foglalatásokat, megkaphatja a fegyverszünetet, de ezek sem voltak elfogadhatóak Ferdinánd számára.⁷⁰⁵

1545 októberében ért el Isztambulba a hír, hogy meghalt Charles D'Orleans akinek Habsburg Annát kellett volna feleségül vennie, így a franciák elestek a házasságtól és Milánó megszerzésétől, ezért már a tárgyalásokban való közvetítést sem látták indokoltnak. Monluc azonban nem vonult ki a tárgyalásokról, mert úgy vélte, ártana uralkodója megítélésének, helyette inkább szigorúbb feltételek megszabására próbálta rávenni a szultánt, sikertelenül. Végül október végén sikerült megegyezésre jutni, a magyar várak ügyét elhalasztották, másfél évre előzetes tűzszünetet kötöttek, és a jelenlegi status quot fogadták el, amíg a tárgyalásokat folytatják. Ezalatt Ferdinándnak a megállapított 10 000 dukátos adót sem kellett fizetnie. A megegyezés eredetije és szövege elveszett, gyakran november 10-ére, a követek távozásának

⁷⁰³ TNA SP 1/207 f. 83; L&P 20/2. 287.

⁷⁰⁴ Az elfogott levél miatt azonban kihalgatták az épp betegeskedő Siccot, aki 10000 aranyat ígért, mire Rüsstem bezáratta, keveselve az összeget. Severi 2001, 222-223.

⁷⁰⁵ A franciák azért segítettek a horvátok ügyében, mert a házasság Charles d'Orleans és Habsburg Anna között még nem jött létre, és Ferenc ezzel a gesztussal akarta megsürgetni. A többi birtokos alatt Török Bálintot és Zrínyi Miklóst értették. Severi 2001, 226-227. Harvell október 31-i levelében szeptember 29-i isztambuli levelekre hivatkozva írta, hogy a szultán nem hajlandó tárgyalni a császárral, amíg Milánót át nem adják a franciáknak, vagyis amíg a crépy béke nem teljesül, de ez nem volt igaz. TNA SP 1/209 f. 182; L&P 20/2. 704.; State Papers 10. 646-647.

napjára datálják az aláírását, de valószínűleg előbb történt.⁷⁰⁶

Harvell október 18-án írt legközelebb. Levelében ismét isztambuli levelekre hivatkozva azt írta, hogy mind a birodalmi, mind a francia küldöttek kezét csókolták a Szultánnak, aki megparancsolta, hogy vezessék körbe őket a palotájában, és vadászni indult. A tárgyalás részleteiről teljesen fals információkat közölt: Ferdinánd követe tíz évre javasolt tűzszünetet, és évi 16 000 dukátos adót ajánlott fel, amit a szultán elutasított, ezért a követ visszament Ferdinándhoz, hogy a további tárgyalásokról egyeztessen, és hamarosan visszatér majd a Portára.⁷⁰⁷ Valójában ebből csak a javaslat elutasítása volt igaz, úgy tűnt, a tárgyalások nem vezetnek sehova, de Sicco nem ment vissza Ferdinándhoz. Harvell még a november 13-i levele szerint is úgy hallotta, hogy a követek hamarosan elhagyják Isztambult, mert a szultán annyira kemény feltételeket szabott.⁷⁰⁸ Azonban alig három nappal később, november 16-án hajnali kettőkor kapott hírt Ragusából, amit azonnal meg is írt uralkodójának, hogy öt évre fegyverszünet köttetett, és a birodalmi és francia követ Magyarországon keresztül tér majd vissza.⁷⁰⁹ November 22-i levelében pontosította az értesülését, leírta, hogy valójában egy évre kötötték csak a fegyverszünetet, ezalatt Ferdinándnak Török Bálint három korábbi várát át kell adnia a szultánnak, aki ezután meghosszabbítaná még négy évre, és Ferdinánd évente 10 000 dukátot kell fizetnie, sőt, a Signoria értesülései szerint, ha a várakat megkapja, a szultán akár határozatlan időre is meghosszabbítaná a fegyverszünetet. Harvell szerint ezek a feltételek elfogadhatatlanok a császár és Ferdinánd számára.⁷¹⁰

VIII. Henrik birodalmi követeihez is hamarosan elért a fegyverszünet híre, Heideck 1545. november 29-én arról számolt be, hogy bár a szultán és Ferdinánd fegyverszünetet kötöttek, a budai pasa mégis naponta portyázik Ferdinánd területén.⁷¹¹ Gardiner, Thirlby és

⁷⁰⁶ Severi 2001, 228-230. Velencébe érkezett egy október 24-ére datált irat, amely az egyezmény megkötéséről és feltételeiről szólt. Setton 1984, 489. Harvell valószínűleg ennek az iratnak az érkezéséről írt november 16-án (TNA SP 1/210 f. 152; L&P 20/2. 807.; State Papers 10. 687-688.), és erre utalt a november 22-i levelében, amely szerint a Signori október 24-i levelet olvasott fel neki. TNA SP 1/211 f. 24; L&P 20/2. 848.; State Papers 10. 697-698.

⁷⁰⁷ TNA SP 1/209 f. 52; L&P 20/2. 612.

⁷⁰⁸ TNA SP 1/210 f. 125; L&P 20/2. 790.; State Papers 10. 677-678.

⁷⁰⁹ TNA SP 1/210 f. 152; L&P 20/2. 807.; State Papers 10. 687-688.

⁷¹⁰ TNA SP 1/211 f. 24; L&P 20/2. 848.; State Papers 10. 697-698. November 28-i levelében is azt írja, hogy a fegyverszünet nem lesz tartós, mert túl gonoszak a szultán feltételei. TNA SP 1/211 f. 88; L&P 20/2. 887; State Papers 10. 729-730.

⁷¹¹ TNA SP 1/211 f. 96; L&P 20/2. 893.

Carne 1545. december 19-én Utrechtből jelentette, hogy hírt kaptak arról, hogy Ferdinánd követe visszatért a császárhoz, miután sikeresen megkötötték a fegyverszünetet öt évre, amennyiben Ferdinánd átad néhány várat Magyarországon, de egy évre feltétel nélkül. Attól tartottak, hogy a franciák közvetítése miatt a császár a franciákat fogja segíteni VIII. Henrikkel szemben.⁷¹² Mont 1545. december 31-i levele szerint egyesek a császárnak, mások a francia király közbenjárásának, és vannak, akik csak Ferdinándnak tulajdonították a fegyverszünet megkötését, de az bizonyos, hogy évi 10 000 dukátot kell adóként fizetnie.⁷¹³ A követ az 1546. január 7-i leveléhez csatolva Velencéből decemberben érkezett híreket küldött, azokra az október 24-i és 26-i isztambuli levelekre hivatkozva, amelyekre korábban Harvell is, és ugyanazt írta le a fegyverszünet részleteiről, mint a Velencében működő kollégája.⁷¹⁴

1546-47 – A schmalkaldeni háború és a drinápolyi béke

Ahogy a korábbi években, 1546 elején is egy lehetséges török hadjáratról szóló hírek kezdtek terjedni, a fegyverszünet ellenére is. Harvell január 17-i levelében december 13-i isztambuli levelekre hivatkozva írta, hogy a szultán Drinápolyba tervez menni, ami a háború előjelének számít. A törökök betörésekkel folyamatosan pusztítják Ferdinánd országát.⁷¹⁵ Április 18-i levelében bécsi levelekre hivatkozva jelentette, hogy a törökök nem tartják be a fegyverszünetet, folyamatos betöréseket tesznek Ferdinánd határvidékére.⁷¹⁶ Május 13-án arról adott hírt, hogy a szultán 350 000 dukátot küldött Magyarországra, hogy az ottani katonáit kifizesse, és a boszniai szandzsákbég is indulásra készen áll, bár nem tudni még, hogy hova tervez vonulni. Harvell úgy vélte, ezek mind egy hadjáratot jeleznek elő erre az évre, és mivel a franciák folyamatosan ki-be járkálnak Isztambulba, lehet, hogy a francia király támadásra buzdítja a szultánt.⁷¹⁷ Május 23-án írt levelében megjegyezte, hogy még mindig kérdéses, hogy mit tervez a szultán az évre, de annyira késő van már a nagy hadivállalatokhoz, hogy hamarosan ki kell derülnie az igazságnak.⁷¹⁸ 1546. augusztus 12-én Vaughan Antwerpenből a tanácsnak küldött levelében azt írta, hogy sokan azt beszélnek, hogy

⁷¹² TNA SP 1/212 f. 72; L&P 20/2. 1006.; State Papers 10. 786-794.

⁷¹³ TNA SP 1/212 f. 156; L&P 20/2.1063.; State Papers 10. 820-821.

⁷¹⁴ A TNA SP 1/213 f. 40; L&P 21. 29. melléklete, saját regesztaszáma: L&P 20/2. 914.

⁷¹⁵ TNA SP 1/213 f. 89; L&P 21. 78.

⁷¹⁶ TNA SP 1/217 f. 37; L&P 21. 625.

⁷¹⁷ TNA SP 1/218 f. 106; L&P 21. 820.; State Papers 11. 160-161.

⁷¹⁸ TNA SP 1/219 f. 50; L&P 21. 895.

a szultán nagy sereget küldött, ami Magyarországot pusztítja.⁷¹⁹ A kisebb portyák, összetűzések, betörések valóban gyakoriak voltak a határvidéken, de nagyobb hadjáratra ebben az évben sem került sor, a törökök is betartották a fegyverszünetet.

A Német-római Birodalom belső konfliktusai azonban hamarosan fegyveres összecsapásba torkollottak. A wormszi birodalmi gyűlés zárásakor újabb birodalmi gyűlést hirdettek Regensburgba, 1546. január 6-ára, amely előtt egy, a vallási kérdéseket rendezni szándékozó gyűlést is összehívtak – ezt végül január 27-én nyitották meg.⁷²⁰ Mont 1545. december 31-én azt írta, hogy a szószólók és elnökök mind megérkeztek Regensburgba, de akkora a nézetkülönbség, hogy nem sok esély van a megegyezésre. Már ekkor azt beszélték, hogy a császár hamarosan Regensburgba megy,⁷²¹ de csak április 10-én érkezett meg, eddigre már egy hónapja leálltak a tárgyalások. Végül a 1546. július 24-i záró rendelkezésekben elhalasztották a birodalmi gyűlést 1547-re, mert időközben kitört a schmalkaldeni háború.⁷²²

Mont már az 1542. július 29-én küldött levelében is úgy vélte, a protestánsok élén álló szász herceg és hesseni tartománygróf valamint a katolikusok élén álló bajor herceg és braunschweigi fejedelem közötti rivalizálás háborúba sodorhatja Németországot.⁷²³ Ez igaznak bizonyult, hiszen amikor 1546. június 20-án a császár kihirdette a birodalmi kiközösítést a schmalkaldeni szövetség két vezetője, János Frigyes szász választófejedelem és Hesseni Fülöp tartománygróf ellen, a braunschweigi Henrik és családja elleni hatalmaskodásra hivatkozott.⁷²⁴ Szintén beigazolódtak a protestánsok korábbi félelmei azzal kapcsolatban, hogy ha a császár békét illetve fegyverszünetet köt a külső ellenségekkel, akkor fegyveresen fog majd ellenük fordulni. A crépy békét és az 1545 októberében a szultánnal kötött fegyverszünetet követően a császárnak lehetősége adódott a birodalmat hosszú ideje bénító konfliktus megoldására, miután a békés, tárgyalás útján való rendezés mind a hitvitán, mind a trienti zsinaton, mind pedig a birodalmi gyűléseken kudarcba fulladt.

Mont 1546. január 27-én Frankfurtból Pagetnek és Petre-nek írt levelében aggodalmát

⁷¹⁹ TNA SP 1/223 f. 100; L&P 21. 1448.

⁷²⁰ A két gyűlés tervezett összehívásáról már 1545. augusztus 1-jén írt Heideck (TNA SP 1/205 f. 22; L&P 20/2. 11.) A hitvita március 10-éig tartott. Guitman 2014, 299.

⁷²¹ TNA SP 1/212 f. 156; L&P 20/2.1063.; State Papers 10. 820-821.

⁷²² Brunelli 2017, 361-362.

⁷²³ TNA SP 1/ 171 f. 191; L&P. 17. 547.; State Papers 9. 98-100.

⁷²⁴ Guitman 2014, 300.

fejezte ki a birodalmi helyzettel kapcsolatban, úgy vélte, a pápa áll a császár kemény fellépése mögött. A követ úgy vélte, ha a katolikusok és protestánsok közötti feszültség háborúba torkollik, bárki is győz, könnyű préda lesz a töröknek.⁷²⁵ V. Károly valóban kapott III. Pál pápától segítséget, aki 12 000 gyalogos és 500 lovas zsoldost küldött, négy hónapi zsolddal, továbbá jelentős pénzüsszeggel támogatta. Ugyanakkor a császár ügyelt arra, hogy a háborút ne vallási okokból indítsa, hanem a birodalmi béke megbontásával vádolta a schmalkaldeni szövetséget. A braunschweigi konfliktusra való hivatkozással több protestáns vezetőt is sikerült a saját oldalára állítania, a háború szempontjából a legjelentősebb közülük Móric szász herceg volt.⁷²⁶ Az ő seregeihez csatlakoztak a Nyáry Ferenc vezette magyar huszárok, Guitman szerint 1546 októberében,⁷²⁷ azonban Carne már 1546. szeptember 30-án Brüsszelből Pagetnek küldött levelében azt írta, hogy Ferdinánd magyarokból és csehekből álló nagy sereggel rohanta le Szászországot.⁷²⁸

Nem csak Mont, hanem más angol követek is aggódva figyelték a birodalom belső háborúját, attól tartottak, hogy a törökök ki fogják használni a helyzetet. Vaughan 1546. augusztus 22-án írta Lord Cobhamnek,⁷²⁹ hogy a törökök Magyarországot pusztítják, és

⁷²⁵ Emellett jelenti, hogy a törökök három várat foglaltak el a fegyverszünet kezdete óta. TNA SP 1/213 f. 176; L&P 21. 130.

⁷²⁶ Guitman 2014, 300. Mind a braunschweigi konfliktusra való hivatkozás, mind a vallási okok helyett a birodalmi béke megbontására vonatkozó indoklás megjelenik Thirlby 1546. június 15-i levelében is. TNA SP 1/220 f. 132; L&P 21. 1070.; State Papers 11. 219-221.

⁷²⁷ Thirlby 1546. június 15-i Pagetnek Regensburgból küldött levelének mellékletében „Order for the war.” címszó alatt az alábbi bejegyzés szerepel: „Cavalry:—German: Prince Maximilian Archduke of Austria 2,000, Marquis Albert of Brandborg 2,000, Grand Master of Prussia 1,500, Marquis John of Brandborg 600. The Emperor's household, counting men of arms, 1,500. From Flanders under the Count di Burra, 3,000. From Hungary under Thomas Hadasto, 1,000. From the Pope, 800. From the duke of Florence, 200. From the Dukes of Piacenza, Ferrara and Mantua, number not mentioned. From Lombardy and Piedmont, 400. Captains Aldana and Aghilara, each 100 arquebusiers on horseback. Niccolo Secco, 200 horse. Total 13,400.” Ez alapján már azelőtt 1000 magyar lovassal számoltak, hogy azok valóban hadrendbe álltak volna, illetve itt még Thomas Hadastot nevezik a magyar lovasok vezetőjének, nem Nyáry Ferencet. (TNA SP 1/220 f. 132; L&P 21. 1070.; State Papers 11. 219-221.) Létszámukat Istvánffy 1150 főre teszi. Istvánffy históriája, 116.

⁷²⁸ A regesztából: „The king of Romaynes has invaded Sax with a great army of Hungariens and Boyems.” TNA SP 1/225 f. 107; L&P 21/2. 197.

⁷²⁹ Sir George Brooke (1497 körül–1558), Cobham 9. bárója, 1544-től Calais kormányzója (*Lord Deputy of Calais*). Knighton, C. S.: *Brooke, George, ninth Baron Cobham (c. 1497–1558), soldier and landowner*. Oxford Dictionary of National Biography. 2004.

Vaughan szerint a szultán nagyon örül ennek a háborúnak, ahogy azt hamarosan a császár és a németek is meg fogják érezni.⁷³⁰ 1547. január 31-én, már VIII. Henrik halála után, Heideck egyenesen azt írta, hogy a legutóbbi hírek szerint a szultán a következő nyáron Magyarországot és Németországot is meg fogja támadni.⁷³¹ Ugyan a Portán valóban figyelemmel kísérték a birodalmi eseményeket, és a franciák is próbálták rávenni a szultánt egy császár elleni támadásra, a tűzszüneti tárgyalások kedvező kimenetében bízva és a perzsákkal zajló konfliktusaik miatt a törökök végül Magyarország ellen sem indított hadjáratot.⁷³²

Ferdinánd küldötte márciusban jelentette be a portán, hogy hamarosan küldenek egy közös követet a császárral. Valószínűleg az előző év koordinálatlanságát elkerülendő döntöttek úgy, hogy egy diplomatát küldenek közösen.⁷³³ Harvell 1546. április 4-én jelentette, hogy az Isztambulból visszatérő velencei követ arról számolt be, hogy Ferdinánd egy szónokot küld a szultánhoz a fegyverszünet meghosszabbítására.⁷³⁴ Veltwijckre esett ismét a választás, mivel a korábbi megbízólevele lejárt, a császár lényegében „kölcsonadta” Ferdinándnak. A július 13-án kelt⁷³⁵ követutasításában az szerepelt, hogy az Adorno és Sicco által korábban megígért 10 000 dukátot szükség esetén 25 000-re emelheti fokozatosan, hogy meggyőzze a szultánt arról, hogy lemondjon a magyarországi várakra fenntartott igényéről. Ezen kívül meg kellett kérnie a szultánt, hogy adja vissza a budai pasával kötött fegyverszünet óta elfoglalt várakat is, de amennyiben az nem egyezik bele, nem volt szükséges ragaszkodnia ehhez. A birodalmi gyűlésről július 22-én indult el a küldöttség⁷³⁶ Bécsbe, ahonnan augusztus 12-én indultak tovább Budára. Budáról augusztus 23-án indultak el, és szeptemberre értek Szófiába. Malvezzivel együtt súlyos betegek lettek, Malvezzi le is maradt, Veltwijck pedig némi késéssel októberben érkezett meg Isztambulba. Innen november 27-én indult tovább

---

<https://www.oxforddnb.com/view/10.1093/ref:odnb/9780198614128.001.0001/odnb-9780198614128-e-70783>

Elérés ideje: 2023.03.07. A L&P Lord Cobhamként említi, ezért a disszertációmban is így hivatkozom rá.

⁷³⁰ Harl. MS. 283. f. 240.; L&P 21. 1494.

⁷³¹ TNA SP 1/228 f. 138; L&P 21/2. 765.

⁷³² Severi 2001, 237-242. és Török 1930, 103-104.

⁷³³ Severi 2001, 232-233.

⁷³⁴ TNA SP 1/216 f. 121; L&P 21. 542.; State Papers 11. 95-96.

⁷³⁵ Török Pál szerint a maximális összeg 22 000 volt. Török 1930, 101.

⁷³⁶ Nem tudni, hogy pontosan kik tartottak Veltwijckkel, az bizonyos, hogy Malvezzi is vele utazott. Severi 2001, 235.

Drinápolyba a szultánhoz, és nyolc nap múlva érkezett meg.⁷³⁷ Betegségéről Harvell is értesült, december 6-i levelében azt írta, a követ még nem kezdte meg a tárgyalásokat a törökkel, mivel beteg, a fegyverszünet viszont márciusban le fog járni.⁷³⁸ 1547. január 5-én Ferdinánd újabb utasítást küldött Velwijeknek, amelyet a követ márciusban kaphatott kézhez.⁷³⁹ Végül számos esemény befolyásolta a tárgyalások lezárását, a perzsákkal való konfliktus is egyre sürgetőbbé vált, március 31-én meghalt I. Ferenc, április 24-én pedig a császár elsöprő győzelmet aratott a protestáns seregek felett Mühlbergnél.⁷⁴⁰ 1547. június 13-án megszületett a megállapodás és hat nappal később az szultáni *athnamé* is.⁷⁴¹

Az öt évre szóló drinápolyi békében mindkét fél elismerte egymás foglalásait. A szultán elméletben fenntartotta igényét az egész Magyarországra, de elismerte Ferdinánd jelenlegi uralmát a Habsburg kézen lévő területeken. A törökök úgy vélték, hogy a 30 000 arany, aminek fizetésére Ferdinándot évente kötelezték az e területek birtoklásáért cserébe járt a szultánnak, a Habsburgok *Ehrengescheknek* vagyis tisztos ajándéknak tartották.⁷⁴² Megegyeztek továbbá arról, hogy kereskedők beléphetnek egymás területére, a katonáikat visszatartják és a menekülteket is visszaengedik.⁷⁴³ Az egyezményt Velwijek és Justus de Argento, Malvezzi követűtársa vitték el a császárnak és Ferdinándnak, V. Károly augusztus 1-jén Augsburgban, Ferdinánd pedig augusztus 26-án Prágában ratifikálta. Malvezzi Isztambulban maradt, ő lett a Habsburgok első nagykövete az Oszmán Birodalomban.⁷⁴⁴

Összegzés

Disszertációm célja a Német-római Birodalom területén 1541 és 1547 között működő angol követi hálózat és az angol diplomácia Magyarországról történő információszerzésének bemutatása volt. A kutatás során feltártam a State Papers anyagában található ezzel kapcsolatos levelezést, amelyből adatbázist készítettem, és a dolgozat első felében az

⁷³⁷ Severi 2001, 234-236.

⁷³⁸ TNA SP 1/227 f. 15; L&P 21/2. 507.; State Papers 11. 364-365.

⁷³⁹ Török 1930, 102.

⁷⁴⁰ Severi 2001, 241.

⁷⁴¹ Török Pálnál és Fodor Pálnál június 19., vagyis a szultáni *athname* keltezése a békekötés dátuma. Török 1930, 102. és Fodor 2016, 100. Borus 1984, 178. oldala október 7-ére teszi a békekötést.

⁷⁴² Szántó 1972, 97.; Fodor 2016, 100. és R. Várkonyi 1985, 238.

⁷⁴³ Borus 1984, 178.

⁷⁴⁴ Severi 2001, 243-244. és R. Várkonyi 239.

adatbázist felhasználva a hálózatelemzés módszertanával a követi hálózatot kvantitatívan elemeztem. A dolgozat második felében a levelek tartalmi vizsgálatával sorra vettem a magyarországi török terjeszkedésről az angol udvarba eljutó híreket, kitérve arra, hogy a jelentések alapján milyen egyéb kérdésekben tájékoztatták uralkodójukat VIII. Henrik diplomatái.

Az angol követi megbízások jellegének és az információáramlás módjainak vizsgálata által a korszak diplomáciájának egy olyan esettanulmányát igyekeztem az olvasó elé tárni, amely összevetésre érdemes más európai követi hálózatok működésével. Az 1540-es években professzionalizálódó angol diplomácia hálózatának vizsgálata során egyértelműen megmutatkozott az egyik államtitkár, William Paget központi szerepe, aki Thomas Cromwell bukása után az angol diplomáciai hálózat középpontjának, a követek és az uralkodó közötti kommunikáció kulcsfigurájának tekinthető. Hasonlóképpen láthatóvá vált a németalföldi kereskedők, köztük Stephen Vaughan, közvetítőszerpe a kontinentális hírek udvarba juttatásában, a tartalmi vizsgálat alapján pedig Velence – és az ottani angol diplomata, Edmund Harvell – aktív kapcsolata a Német-római Birodalomban működő követekkel.

A levelezés tartalmi vizsgálata lehetőséget adott annak feltárására, hogy milyen csatornákon, mennyi idő alatt jutottak el a hírek az angol udvarba. Az épp kiépülő hivatalos európai postahálózat mellett a kereskedők, illetve a követek vagy az udvar megbízásában álló futárok hangsúlyos szerepe a regesztákból is kiderül, a követek nehéz anyagi helyzetére, az utak veszélyességére vonatkozó megjegyzéseket is gyakran találni a levelekben. A jelentéseket küldő diplomaták karrierjének áttekintése rámutatott arra, hogy közülük is sokan futárként, vagy más követek titkáráként kezdték pályafutásukat.

VIII. Henrik utolsó éveinek változatos külpolitikájával kevésbé foglalkozott a nemzetközi szakirodalom, mint az uralkodó fiatalabb éveivel, és a magyar szakirodalomban is kisebb hangsúlyt kapott az 1540-es évek magyarországi török terjeszkedése. Ugyanakkor mindkettő kutatásra érdemes, és a választott forrásanyag mindkettőhöz új adatokat szolgáltat. VIII. Henrik ismert diplomatái mellett a levelezésekből felsejlik Beriszló János, egy angol szolgálatban álló magyar diplomata alakja, aki az első isztambuli angol követnél évtizedekkel korábban teljesítet megbízatást. Thomas Seymour és Georg von Heideck levelezése alapján összekapcsolható, hogy nagy valószínűséggel a szintén angol szolgálatban álló ágens, Heideck volt megbízva az 1542-es birodalmi hadjárat lovasságának vezetésével. Thomas Seymour végig a birodalmi sereggel tartott, és jelentéseiben a táborban uralkodó hangulatot és

a sereg mozgását is részletesen leírta uralkodójának, sőt, Ferdinánd is fogadta. A hadjárat kudarcát követően Seymour és Christopher Mont is beszámoltak a sikertelenség vélt okairól, a zsoldhiány, a magyarok árulása, az időjárás és a járványok is előkerültek jelentéseikben. A következő években főleg a Velencében szolgálatot teljesítő Edmund Harvell írt a magyarországi eseményekről, gyakori jelentéseiben viszonylag pontos információkat közölt a törökök seregeiről és várfoglalásairól. Harvell mellett Christopher Mont, Georg von Heideck és Nicholas Wotton levelei is gyakran tartalmaztak Magyarországgal kapcsolatos híreket.

Az angol jelentések nem csak a magyarországi török terjeszkedés eseményeinek dátumait, a seregek vélt vagy valós méreteit közvetítették az angol udvarba, de képet adtak a németekről, magyarokról és a törökökről is. A schmalkaldeni háború küszöbén álló Német-római Birodalomban a reformáció és a katolicizmus konfliktusai mellett a kívülről jövő fenyegetés, a pogány török rémképe is folyamatosan meghatározta a helyiek és a helyben működő angol diplomaták félelmeit is, amelynek a levelekben gyakran hangot adtak. Az események összefonódásával a követek is tisztában voltak, és disszertációmban is igyekeztem hangsúlyozni: az itáliai háborúk újabb szakasza, a reformáció miatt megosztott birodalmi gyűlések és a török terjeszkedés nem választhatók el egymástól, hatással voltak egymásra.

A kutatás folytatására számos lehetőség kínálkozik. Egyrészt eltolható a hangsúly a birodalom belpolitikájáról szóló angol értesülések felé; ehhez a *Reichstagsakteneket* mélyrehatóbban össze lehet vetni a birodalmi gyűlésekről küldött jelentésekkel. Másrészt a forrásanyag kibővíthető a birodalmi, angol és francia tárgyalásokon résztvevő küldöttek munkásságával, vagy a zsoldosfelfogadáson dolgozó ágensek működésének részletesebb feltárásával. Lehetséges továbbá a tartalmi feldolgozás bővítése az angol diplomácia Csehországról, Erdélyről és a Lengyel Királyságról gyűjtött információival.

Bár a Letters and Papers regesztagyűjteménye, és a State Papers kiadott levélátiratai nagyban megkönnyítették a források feldolgozását, a National Archives mikrofilmen digitalizált, és a levéltárban könnyedén hozzáférhető eredeti iratai tették lehetővé azt, hogy a regeszták és az átírások tartalmát ellenőrizzem, szükség esetén javítsam, és az eredeti szöveget idézzem. Jó néhány magyar vonatkozású levélnek nincsen kiadott átírata, és bár néhány esetben ez az irat rendkívül rossz állapotából következik, több esetben lehetséges lenne eddig ki nem adott levelek teljes átírása, amely szintén a későbbi kutatás feladata.

Summary

The purpose of this thesis was to present the network of the English diplomats operating in the territory of the Holy Roman Empire between 1541 and 1547 and the information-gathering of English diplomacy about Hungary. In the course of the research, I have collected all the related correspondence found in the State Papers, from which I created a database, and in the first half of the thesis, using the database, I quantitatively analyzed the diplomatic network using the methodology of historical network analysis. In the second half of the thesis, by analyzing the contents of the letters, I reviewed the news that reached the English court about the Turkish expansion in Hungary, also examining what other issues the diplomats of Henry VIII reported to their ruler.

By examining the nature of the English diplomatic assignments and the ways of information flow, I tried to present to the reader a case study of the diplomacy of the era, which is worth comparing with the functioning of other European diplomatic networks. During the examination of the professionalizing English diplomatic network in the 1540s, the central role of one of the state secretaries, William Paget, was clearly shown, who after the fall of Thomas Cromwell can be considered the center of the English diplomatic network, the key figure in the communication between the ambassadors and the ruler. Similarly, the mediating role of merchants in the Netherlands, including Stephen Vaughan, in bringing continental news to the court became visible, and based on the content analysis of the letters, the active relationship of Venice - and the English diplomat there, Edmund Harvell - with the agents and ambassadors operating in the Holy Roman Empire was also confirmed.

The examination of the contents of the correspondence provided an opportunity to reveal the speed of information exchange and the channels through which the news reached the English court. In addition to the newly established official European postal network, the prominent role of merchants and couriers commissioned by the diplomats or the court can also be seen in the calendars; comments on the difficult financial situation of the agents and the dangers of the roads are also often mentioned in the letters. An overview of the careers of the diplomats who sent the reports showed that many of them also started their careers as couriers or secretaries of other ambassadors.

The varied foreign policy of the last years of Henry VIII was covered less in the international literature than the younger years of the monarch, and the Turkish expansion in Hungary in the 1540s received less emphasis in the Hungarian literature as well. At the same time, both are worthy of research, and the chosen source material provides new data for both. In addition to the well-known diplomats of Henry VIII, the correspondence reveals the figure of János Beriszló, a Hungarian diplomat in English service, who fulfilled his commission decades before the first English ambassador in Istanbul. Based on the correspondence between Thomas Seymour and Georg von Heideck, it can be concluded that Heideck, an agent also in English service, was most likely entrusted with leading the cavalry of the 1542 imperial campaign. Thomas Seymour stayed with the imperial army all the way, and in his reports he described the mood in the camp and the movement of the army in detail to his ruler, and he even had an audience with Ferdinand I. After the campaign was unsuccessful, both Seymour and Christopher Mont reported on the supposed reasons for the failure, the lack of pay, the treachery of the Hungarians, the weather and epidemics also appeared in their reports. In the following years, mainly Edmund Harvell, who served in Venice, wrote about the events in Hungary, and in his frequent reports he provided relatively accurate information about the armies and castle captures of the Turks. In addition to Harvell, the letters of Christopher Mont, Georg von Heideck and Nicholas Wotton often contained news about Hungary.

The English reports not only conveyed to the English court the dates of the events of the Turkish expansion in Hungary, the supposed or real sizes of the armies, but also gave an image of the Germans, Hungarians and Turks. In the Holy Roman Empire, which was on the verge of the Schmalkaldic War, in addition to the conflicts of the Reformation and Catholicism, the threat from outside, the horror of the pagan Turks, constantly determined the fears of the locals and English diplomats working there, which they often voiced in their letters. The diplomats were also aware of the intertwining of the events, and I tried to emphasize it in my dissertation: the new phase of the Italian wars, the imperial diets divided due to the Reformation, and the Turkish expansion could not be separated from each other, they influenced each other.

There are many possibilities for continuing the research. On the one hand, the emphasis can be shifted towards English reports on the internal politics of the Empire; for this, the *Reichstagsakten* can be compared in more depth with the reports sent from the imperial diets. On the other hand, the source material can be expanded with the work of the delegates

participating in the imperial, English and French negotiations, or with a more detailed exploration of the operations of agents working on mercenary recruitment. It is also possible to expand the content processing with information collected by English diplomacy about Bohemia, Transylvania and the Kingdom of Poland.

Although the calendar of the Letters and Papers and the transcripts of letters greatly facilitated the processing of the sources, the original documents digitized on microfilm and easily accessible in National Archives allowed me to check the contents of the calendars and transcriptions, correct them if necessary, and to quote the original text. Quite a few Hungarian-related letters have no published transcripts, and although in some cases this is due to the extremely poor condition of the documents, in several cases it would be possible to completely transcribe previously unpublished letters, which is also the task of future research.

Felhasznált irodalom

Levéltári források

Lásd Mellékletek: I. Felhasznált levelek (időrendben).

Kiadott források

- Brevia Clementina *Brevia Clementina. VII. Kelemen pápa magyar vonatkozású brevái (1523–1526)*, feltárta és közreadja Nemes Gábor (CVH I/12; A Győri Egyházmegyei Levéltár Kiadványai. Források, feldolgozások 23.), Budapest–Győr–Róma, 2015.
- Deutsche Reichstagsakten 11. *Deutsche Reichstagsakten 11. Bd. Der Reichstag zu Regensburg 1541.* bearbeitet von Albrecht P. Luttenberger, für den Druck vorarbeitet von Christiane Neerfeld (4 kötet) 2018.
- Deutsche Reichstagsakten 15. *Deutsche Reichstagsakten 15. Bd. Der Speyrer Reichstag von 1544.* bearbeitet von Erwein Eltz (3 kötet) 2001.
- Isvánffy históriája *Isvánffy Miklós magyarok dolgairól írt históriája. Tállyai Pál XVII. századi fordításában. I/2. 13-24. könyv.* Sajtó alá rendezte: Benits Péter. Bp., 2003.
- L&P *Letters and Papers, Foreign and Domestic, Henry VIII. Ed. James Gairdner – R. H. Brodie.* 14-21. kötet. London, 1894-1910. <https://www.british-history.ac.uk/search/series/letters-papers-hen8> Elérés ideje: 2023.03.02.
- State Papers *State Papers Published Under the Authority of Her Majesty's Commision. King Henry the Eighth; Part V.-Continued.* 8-11. kötet. London, 1849.

Thynne 1652

Thynne, Francis: *The Perfect Ambassadour treating of the antiquitie, priveledges, and behaviour of men belonging to that function*. London, 1652.

Szakirodalom

Adams 2009

Adams, Simon: *Tudor England's Relations with Spain, the Holy Roman Empire and the Low Countries*. State Papers Online, 1509–1714, Cengage Learning, Reading, 2009. <http://gale.cengage.co.uk/state-papers-online-15091714/essays.aspx> Elérés ideje: 2015.04.08.

Ahnert – Ahnert 2015

Ahnert, Ruth – Ahnert, Sebastian E.: *Protestant Letter Networks in the Reign of Mary I.: A Quantitative Approach*. English Literary History 82 (2015) 1. sz.

Ahnert 2016

Ahnert, Ruth: *Maps versus Networks*. In: *News Networks in Early Modern Europe*. (The Handpress World, 35.) Ed. Raymond, Joad – Moxham, Noah. Leiden–Boston, 2016. 130-157.

Allen 1972

Allen, E. John B.: *Post and Courier Service in the Diplomacy of Early Modern Europe*. The Hague, 1972.

Bagi 2005

Bagi Zoltán Péter: *A Német-római Birodalom és a Magyar Királyság kapcsolatai a XVI-XVII. század fordulóján*. PhD disszertáció. Bp. 2005.

Bagi 2017

Bagi Zoltán Péter: *Joachim brandenburgi örgróf 1542. évi sikertelen magyarországi hadjáratának okai*. In: *Buda oppugnata?': 1541 - egy korszakhatár a magyar történelemben*. Szerk. B. Szabó János – Szvoboda Dománszky Gabriella. (Tanulmányok Budapest múltjából. Budapest várostörténeti monográfiái sorozat 42.) Bp. 2017. 103-119.

- Bagi 2019   Bagi Zoltán Péter: *Együttműködésre kényszerítve, együttműködésre kényszerülve*. In: „...ugy irhassak mint volt” Ünnepi tanulmányok Tóth Sándor László tiszteletére. Szerk. Bagi Zoltán Péter. Szeged, 2019. 120-138.
- Bánlaky 2001.   Bánlaky József: *A magyar nemzet hadtörténelme*. Digitális Kiadás 2001. Arcanum Adatbázis. XIII. <http://mek.oszk.hu/09400/09477/html/index.html> Elérés ideje: 2023.01.24. (Oldalszám hiányában a fejezetszámra hivatkozom.)
- Barabási 2015   Barabási Albert-László: *A hálózatok tudománya*. Bp. 2015. 43–44.
- Baráth 2016   *Christopher Mont levelei – alig ismert követi jelentések a 16. századból. Christopher Mont VIII. Henriknek írt leveleinek magyar vonatkozásai*. In: Habitus. Tanulmányok a Colloquium Officiale II konferencia előadásából. Szerk. Baráth Dóra – Kiss Alpár. Bp. 2016. 63–89.
- Barrington 1996   Barrington, Robert: *Two Houses Both Alike in Dignity: Reginald Pole and Edmund Harvell*. *The Historical Journal* 39 (1996), 4. sz. 895-913.
- Barta 1993   Barta Gábor: *Adalékok az 1543. évi török hadjárat történetéhez*. *Hadtörténelmi közlemények*. 106 (1993) 3. sz. 3-17.
- Bárány 2016   Bárány Attila: *Magyarország és a külső segítség 1526-ban*. In: „Nekünk mégis Mohács kell...” II. Lajos király rejtélyes halála és különböző temetései. Szerk. Farkas Gábor Farkas – Szebelédi Zsolt – Varga Bernadett. Bp. 2016. 35-54.
- Beale 1998   Beale, Philip: *A History of Post in England from the Romans to the Stuarts*. London–New York, 1998.

- Bell 1990   Bell, Gary M.: *A handlist of British diplomatic representatives, 1509-1688*. London, 1990.
- Benda 1982   *Magyarország történeti kronológiája. II. (1526-1848.)*
Főszerk. Benda Kálmán. Bp. 1982.
- Bendor 2009   Grosvenor, Bendor: *The identity of 'the famous paynter Steven' Not Steven van der Meulen but Steven van Herwijck*.
The British Art Journal 9 (2009) 3. sz. 12-17.
<http://www.jstor.org/stable/41614835>   Elérés ideje:
2023.03.02.
- Borus 1984   *Magyarország hadtörténete. I. A honfoglalástól a
kiegyezésig*. Szerk.: Borus József. Bp., 1984.
- Botlik 2013a   Botlik Richárd: *VIII. Henrik angol király magyar
szövetségesei*. Kaposvár, 2013.
- Botlik 2013b   Botlik Richárd: *I. Ferdinánd (1526-1564) király londoni
váltója 1543-ból - a budai vár és a Magyar Királyság török
alóli felszabadításának tervére nyújtott angol segély történeti
háttéréről*. Fons XX. (2013) 1. sz. 89-109.
- Brunelli 2017   Brunelli, Giampiero: *The Holy Roman Empire and Its Diets,
1521-1546*. In: Martin Luther. A Christian between Reforms
and Modernity (1517-2017). Ed. Melloni, Alberto. Berlin,
2017. 347-362.
- Camiciotti – Pallotti 2014   *Letter Writing in Early Modern Culture, 1500-1750*. (Journal
of Early Modern Studies. n. 3) Ed.: Gabriella Del Lungo
Camiciotti – Donatella Pallotti. Firenze, 2014.
- Chadwick 2003   Chadwick, Owen: *A reformáció*. Bp. 2003.
- Cohn 2006   Cohn, Henry J.: *The German Imperial Diets in the 1540s*.
Parliaments, Estates and Representation, 26 (2006) 1. sz. 19-
33.

- Daybell 2012 Daybell, James: *The Material Letter in Early Modern England. Manuscript Letters and the Culture and Practices of Letter-Writing, 1512-1635*. London, 2012.
- Demandt 2010. Demandt, Dieter: *Die Auseinandersetzungen des Schmalkaldischen Bundes mit Herzog Heinrich dem Jüngeren von Braunschweig-Wolfenbüttel im Briefwechsel des St. Galler Reformators Vadian*. *Zwingliana*, 22. (1995) 45–66.
<http://www.zwingliana.ch/index.php/zwa/article/view/370>
 Elérés ideje: 2022.04.08.
- Doran 1999 Doran, Susan: *England and Europe in the Sixteenth Century*. London, 1999.
- Düring – Keyserlingk 2015 Marten Düring – Linda von Keyserlingk: *Netzwerkanalyse in den Geschichtswissenschaften. Historische Netzwerkanalyse als Methode für die Erforschung von Historischen Prozessen*. In: *Prozesse*. Hrsg. Schützeichel, S. – Jordan, R. Wiesbaden, 2015. 337–350.
- Düring 2015 Marten Düring: “*Should I Do Social Network Analysis?*” 2015. <http://cvcedhlab.hypotheses.org/125> Elérés ideje: 2022.01.20.
- Ficaro 1981 Ficaro, Barbara: *Nicholas Wotton: Dean and Diplomat*. PhD disszertáció. University of Kent, Canterbury, 1981.
- Fichtner 1982 Fichtner, Paula Sutter: *Ferdinand I of Austria. The Politics of Dynasticism in the Age of the Reformation*. New York, 1982.
- Fletcher 2010 Fletcher, Catherine: *Italian Ambassador Networks*. *Journal of Early Modern History* 14 (2010) 505-512.
- Fletcher 2015 Fletcher, Catherine: *Diplomacy in Renaissance Rome*. Cambridge, 2015.

- Fodor 1991 Fodor Pál: *Magyarország és a török hódítás*. Bp. 1991.
- Fodor 2016 Fodor, Pál: *The Unbearable Weight of Empire. The Ottomans in Central Europe – a Failed Attempt at Universal Monarchy (1390–1566)*. Bp. 2016.
- Frigo 2000 *Politics and Diplomacy in Early Modern Italy: The Structure of Diplomatic Practice, 1450-1800*. Ed. Frigo, Daniela. Cambridge, 2000.
- Gammon 1973 Gammon, S.R.: *Statesman and schemer. William, First Lord Paget, Tudor Minister*. Newton Abbot, 1973.
- Godfrey – Wagner 1963 Godfrey, Walter H. – Wagner, Anthony: *Garter King of Arms*. In: Survey of London Monograph 16, College of Arms, Queen Victoria Street, London, 1963. 38-74. British History Online: <http://www.british-history.ac.uk/survey-london/bk16/pp38-74> Elérés ideje: 2023.03.02.
- Goding 1868 Goding, John: *Norman's History of Cheltenham*. London, 1868.
- Guitman 2014 Guitman Barnabás: *Fejezetek a schmalkaldeni háború történetéből*. Világtörténet 36. (2014) 2. sz. 295–317.
- Hegyí 1994 Hegyí, Klára: *The Ottoman Military Force in Hungary*. In: Hungarian-Ottoman Military and Diplomatic Relations in the Age of Süleyman the Magnificent. Eds. Dávid, Géza – Fodor, Pál. Bp. 1994. 131-148.
- Hegyí 1995 Hegyí Klára: *Török berendezkedés Magyarországon*. Bp. 1995.
- Hildebrandt 1984. Hildebrandt, Esther Frances Mary: *Christopher Mont, Anglo-German Diplomat*. The Sixteenth Century Journal 15 (1984) 3. sz. 281–292.

- Ives 1995 Ives, Eric: *Henry VIII: the Political Perspective*. In: *The Reign of Henry VIII. Politics, Policy and Piety*. Ed. MacCulloch, Diarmaid. London, 1995. 13-34.
- Johnston 2004 Johnston, Andrew: *William Paget and the Late-Henrican Polity, 1543-1547*. PhD disszertáció. University of St. Andrews, 2004. <http://hdl.handle.net/10023/2762> Elérés ideje: 2022.01.20.
- Károlyi 1880 Károlyi Árpád: *A német birodalom nagy hadivállalata Magyarországon 1542*. Századok 14 (1880) 265–299.
- Kellenbenz 1953 Kellenbenz, Hermann: *Adolf I., Herzog von Schleswig-Holstein*. In: *Neue Deutsche Biographie*, Berlin, 1953. <http://daten.digital-sammlungen.de/0001/bsb00016233/images/index.html?fip=193.174.98.30&id=00016233&seite=104> Elérés ideje: 2015.04.15.
- Kellner 2006 Kellner Anikó: *A tökéletes követ – elmélet és gyakorlat a kora újkori politikai kultúra tükrében*. Korall 23 (2006) 86-115.
- Kohler 1999 Kohler, Alfred: *Karl V.: 1500-1558 : eine Biographie*. Berlin, 1999
- Korpás 2008 Korpás Zoltán: *V. Károly és Magyarország*. Bp. 2008.
- Kovács 2012 Kovács Bálint: *A hálózatelemzés alkalmazásáról a történettudományban*. Világtörténet 34 (2012) 3-4. sz. 178–204.
- Krämer 2022 Krämer, Jörg: *Die Heidecker. Eine Familie in den Auseinandersetzungen des Zeitalters der Reformation* <http://www.heimatverein->

altenstadt.de/Ritter_von_Heideck_1540-1566.php Elérés
ideje: 2022.12.13.

- Kubinyi 1963 Kubinyi András: *Beriszló Péter és budai szereplése*. Budapest Régiségei 20 (1963) 125-136.
- Kurucz 1995 Kurucz György: *Érdekek és előítéletek. A brit diplomácia és Magyarország a 18. század végéig*. Századok 129 (1995) 253–284.
- L.L.K. 1917 L. L. K.: *An envoy of Henry VIII to Turkey*. Notes and Queries, 12./III. kötet (1917) 57. sz. 66-67.
- Lazzarini 2012 Lazzarini, Isabella: *Renaissance diplomacy*. In: *The Italian Renaissance State*. Ed. Gamberini, Andrea– Lazzarini, Isabella. Cambridge, 2012. 425-443.
- Leathes 1903 Leathes, Stanley: *Habsburg And Valois. (II.)* In: *The Cambridge Modern History*. I-XIV. Ed. Ward, Adolphus W. Cambridge, 1903. II. kötet. 66 –103.
- Lemercier 2015 Lemercier, Claire: *Formal Network Methods in History: Why and How?* In: *Social Networks, Political Institutions, and Rural Societies*. Ed. Fertig, G. Turnhout, 2015. 281-310.,
- Loades 2003 Loades, David: *Elizabeth I*. London, 2003.
- MacCulloch 1994 MacCulloch, Diarmaid: *Two dons in politics: Thomas Cranmer and Stephen Gardiner, 1503–1533*. *The Historical Journal* 37 (1994) 1-22.
- MacCulloch 1995 MacCulloch, Diarmaid: *Henry VIII and the Reform of the Church*. In: *The Reign of Henry VIII. Politics, Policy and Piety*. Ed. MacCulloch, Diarmaid. London, 1995. 159-180.
- MacCulloch 2011 MacCulloch, Diarmaid: *A reformáció története*. Bp. 2011.

- MacLean 1869 MacLean, John: *The Life of Sir Thomas Seymour*. London, 1869.
- MacMahon 1999 MacMahon, Luke: *The ambassadors of Henry VIII: the personnel of English diplomacy, c.1500-c.1550*. PhD disszertáció. University of Kent, 1999.
- Markó 2018 Markó Anita: *Hálózatok a 16-17. századi album amicorumokban: Az 1500 és 1700 közötti hungarika jellegű emlékkönyvbejegyzések hálózatelemzése az Inscriptiones Alborum Amicorum adatbázis alapján*. Digitális Bölcsészet 1 (2018) 55-82.
- Marshall 2008 Marshall, Peter: „*The Greatest Man in Wales*”: *James Ap Gruffydd Ap Hywel and the International Opposition to Henry VIII*. *The Sixteenth Century Journal*. 39 (2008) 3. sz. 681-704.
- Mattingly 1955 Mattingly, Garrett: *Renaissance Diplomacy*. London, 1955.
- McEntegart 2011 McEntegart, Rory: *Henry VIII, the League of Schmalkalden, and the English Reformation*. Woodbridge, 2011.
- Óze 2005 Óze Sándor: *Határ és határtalan*. Piliscsaba 2005.
- Page 1908 *The liberty of Portsmouth and Portsea Island: Introduction*. In: *A History of the County of Hampshire: Volume 3*. Ed. Page, William. London, 1908. 172-192. British History Online: <http://www.british-history.ac.uk/vch/hants/vol3/pp172-192> Elérés ideje: 2023.03.02.
- Pálffy 1997 Pálffy Géza: *Kerületi és végvidéki főkapitányok és főkapitány-helyettesek Magyarországon a 16–17. században*. *Történelmi Szemle* 39 (1997) 2. sz. 257-288.

- Pálffy 2008 Pálffy Géza: *Szent István Birodalma a Habsburgok Közép-európai államában*. Bp. 2008.
- Pálffy 2010. Pálffy Géza: *A Magyar Királyság és a Habsburg Monarchia a 16. században*. Bp. 2010.
- Parker 2003 Parker, Geoffrey: *Die politische Welt Karls V. In: Karl V. 1500–1558 und seine Zeit*. Hrsg. Soly, Hugo. Köln, 2003. 113–226.
- Peteghem 1972 Peteghem, Paul Van: *Lodewijk Van Schore. President van de Raad van State en van de Geheime Raad (1540 – 1548)* kézirat, 1972.
https://libstore.ugent.be/fulltxt/RUG01/002/795/288/RUG01-002795288_2021_0001_AC.pdf Elérés ideje: 2023.03.02.
- Potter 2011 Potter, David Linley: *Henry VIII and Francis I. The Final Conflict 1540-1547*. (History of Warfare 66.) Leiden, 2011.
- R. Várkonyi 1985 *Magyarország története 1526–1686*. Szerk. R. Várkonyi Ágnes. Bp., 1985. (Magyarország története tíz kötetben. Főszerk. Pach Zsigmond. III./1)
- R.Várkonyi 1999 R. Várkonyi Ágnes: *A királyi Magyarország 1541-1686*. Bp., 1999.
- Rauscher 2003. Rauscher, Peter: *Kaiser und Reich. Die Reichstürkenhilfen von Ferdinand I. bis zum Beginn des „Langen Türkenkriegs“ (1548–1593)*. In: *Finanzen und Herrschaft. Materielle Grundlagen fürstlicher Politik in den habsburgischen Ländern und im Heiligen Römischen Reich im 16. Jahrhundert*. Hrsg. Edelmayer, Friedrich – Lanzinner, Maximilian – Rauscher, Peter. Wien – München 2003. 45–83.

- Rodriguez-Salgado 1990   Rodriguez-Salgado, Maria-Jose: *The Habsburg-Valois wars*. In: *The New Cambridge Modern History*. Ed. Elton, G.R. Cambridge, 1990. II. kötet 377–400.
- Rodriguez-Salgado 2002   Rodriguez-Salgado, Maria-Jose: *Good brothers and perpetual allies: Charles V and Henry VIII*. In: Karl V. 1500–1558. *Neue Perspektiven Seiner Herrschaft in Europa und Übersee*. Hrsg. Kohler, Alfred – Haider, Barbara – Ortner, Christine. Wien, 2002. 611–653.
- Rose 2023   Rose, Susan: *Henry VIII and the Merchants: The world of Stephen Vaughan*. London, 2023
- Schobesberger 2016   Schobesberger, Nikolaus et al.: *European Postal Networks*. In: *News Networks in Early Modern Europe*. (The Handpress World, 35.) Ed. Raymond, Joad – Moxham, Noah. Leiden–Boston, 2016. 19-63.
- Setton 1984   Setton, Kenneth M.: *The Papacy and the Levant, 1204-1571*. 3. kötet: *The Sixteenth Century to the reign of Julius III*. Philadelphia, 1984.
- Severi 2001   Severi, Bart: 'Denari In Loco Delle Terre...' *Imperial Envoy Gerard Veltwijk and Habsburg Policy Towards the Ottoman Empire, 1545-1547*. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 54. (2001) 2-3. sz. 211-256.
- Smith 1962   Smith, Herbert Maynard: *Henry VIII and the Reformation*. London, 1962.
- Sowerby 2009   Sowerby, Tracy: *The Role of the Ambassador and the use of Ciphers*. 2009. <https://www.gale.com/intl/essays/tracy-sowerby-role-ambassador-use-ciphers> Elérés ideje: 2022.01.20.

- Stangel 2020 Stangel, Francisca L.: *Sapientia Solomonis: Negotiating Early Modern Anglo-Swedish Relationships Through Court Drama*. PhD disszertáció. Canterbury, 2020.
- Strohmeyer 2017 Strohmeyer, Arno: *Trendek és perspektívák a kora újkori diplomáciatörténetben*. *Történelmi Szemle* 59 (2017) 2. sz. 177-198.
- Sudár 2012 Sudár Balázs: „Dobot doboltatni” – egy régi magyar hangszer nyomában. („Have The Drum Beaten...” *Tracking Back An Old Hungarian Instrument*) In: *Hadak Útján XX. Népvándorlaskor Fiatal Kutatóinak XX. Összejövetelének konferenciakötete Budapest–Szigethalom, 2010. október 28–30. Assembly of Young Scholars on the Migration Period XX, Budapest-Szigethalom, 28th–30th October. 2010. Szerk. Petkes Zs. Bp. 2012. 355–374.*
- Sutton 2016 Sutton, Anne F.: *The Mercery of London: Trade, Goods and People, 1130–1578*. New York, 2016.
- Szakály 1975 Szakály Ferenc: *A mohácsi csata*. Bp. 1975.
- Szántó 1972 Szántó Imre: *Küzdelem a török terjeszkedés megállításáért Magyarországon 1541–1547*. In: *Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae: Acta historica* 40. [Különnyomat] Szeged, 1972. 75–102.
- Szántó 1980 Szántó Imre: *A végvári rendszer kiépítése és fénykora Magyarországon 1541-1593*. Bp. 1980.
- Török 1930 Török Pál: *I. Ferdinánd konstantinápolyi béketárgyalásai 1527-1547*. Bp. 1930. (Értekezés a Történettudományok köréből, XXIV. köt. 12. sz.)
- Traut 1892 Traut, Hermann: *Kurfürst Joachim II. von Brandenburg und der Türkenfeldzug vom Jahre 1542*. Gummersbach, 1892

Vilar Sánchez 2002 Vilar Sánchez, Juan Antonio: *Hoheitsrechte und Besitzungen Karls V im Rheinland: von de Mosel bis zur Nordsee. Eine Beschreibung der Ostlichen Grenze der Erbniederlande*. In: Karl V. 1500–1558. Neue Perspektiven Seiner Herrschaft in Europa und Übersee. Hrsg. Kohler, Alfred – Haider, Barbara – Ortner, Christine. Wien, 2002. 488–532.

Vorel 2017 Vorel, Petr: *Funding of the Papal Army's Campaign to Germany during the Schmalkaldic War*. *Theatrum historiae*. 21 (Dec. 2017) 9–96.

Életrajzi lexikonok

Oxford Dictionary of National Biography

Armstrong 2004 Armstrong, C. D. C.: *Gardiner, Stephen (c. 1495x8–1555), theologian, administrator, and bishop of Winchester*. Oxford Dictionary of National Biography. 2004. <https://www.oxforddnb.com/view/10.1093/ref:odnb/9780198614128.001.0001/odnb-9780198614128-e-10364> Elérés ideje: 2022. 03. 30.

Beer 2004 Beer, Barrett L.: *Seymour, Edward, duke of Somerset [known as Protector Somerset] (c. 1500–1552), soldier and royal servant*. Oxford Dictionary of National Biography. 2004. <https://www.oxforddnb.com/view/10.1093/ref:odnb/9780198614128.001.0001/odnb-9780198614128-e-25159> Elérés ideje: 2022. 03. 30.

Blanchard 2004 Blanchard, Ian: *Vaughan, Stephen (b. in or before 1502, d. 1549), merchant and administrator*. Oxford Dictionary of National Biography. 2004. <https://www.oxforddnb.com/view/10.1093/ref:odnb/9780198614128.001.0001/odnb-9780198614128-e-28146> Elérés ideje: 2022. 03. 30.

- Brigden 2004
 Bridgen, Susan: *Bryan, Sir Francis [called the Vicar of Hell] (d. 1550), courtier and writer courtier*. Oxford Dictionary of National Biography, 2004.
<https://www.oxforddnb.com/view/10.1093/ref:odnb/9780198614128.001.0001/odnb-9780198614128-e-3788> Elérés ideje: 2023.03.02.
- Carleton 2004
 Carleton, Kenneth: *Bonner, Edmund (d. 1569), bishop of London*. Oxford Dictionary of National Biography. 2004.
<https://www.oxforddnb.com/view/10.1093/ref:odnb/9780198614128.001.0001/odnb-9780198614128-e-2850> Elérés ideje: 2022. 03. 30.
- Hunt 2004
 Hunt, L. E.: *Carne, Sir Edward (c. 1496–1561), diplomat*. Oxford Dictionary of National Biography. 2004.
<https://www.oxforddnb.com/view/10.1093/ref:odnb/9780198614128.001.0001/odnb-9780198614128-e-4712> Elérés ideje: 2022. 03. 30.
- Knighton 2004a
 Knighton, C. S.: *Petre, Sir William (1505/6–1572), administrator*. Oxford Dictionary of National Biography. 2004.
<https://www.oxforddnb.com/view/10.1093/ref:odnb/9780198614128.001.0001/odnb-9780198614128-e-22047> Elérés ideje: 2022. 03. 30.
- Knighton 2004b
 Knighton, C. S.: *Brooke, George, ninth Baron Cobham (c. 1497–1558), soldier and landowner*. Oxford Dictionary of National Biography. 2004.
<https://www.oxforddnb.com/view/10.1093/ref:odnb/9780198614128.001.0001/odnb-9780198614128-e-70783> Elérés ideje: 2023.03.07.
- Lock 2004
 Lock, Julian: *Chamberlain, Sir Thomas (c. 1504–1580), diplomat and financial agent*. Oxford Dictionary of National Biography. 2004.

- <https://www.oxforddnb.com/view/10.1093/ref:odnb/9780198614128.001.0001/odnb-9780198614128-e-61737> Elérés ideje: 2022. 03. 30.
- Löwe 2004
 Löwe, J. Andreas: *Fane, Sir Ralph (b. before 1510, d. 1552), conspirator*. Oxford Dictionary of National Biography. 2004.
<https://www.oxforddnb.com/view/10.1093/ref:odnb/9780198614128.001.0001/odnb-9780198614128-e-9141> Elérés ideje: 2022. 03. 30.
- Norris 2004
 Norris, M. M.: *Palmer, Sir Thomas (b. after 1496, d. 1553), soldier and conspirator*. Oxford Dictionary of National Biography. 2004.
<https://www.oxforddnb.com/view/10.1093/ref:odnb/9780198614128.001.0001/odnb-9780198614128-e-21217> Elérés ideje: 2022. 03. 30.
- Sybill M. 2004
 Jack, Sybil M: *Paget, William, first Baron Paget (1505/6–1563), diplomat and administrator*. Oxford Dictionary of National Biography. 2004.
<https://www.oxforddnb.com/view/10.1093/ref:odnb/9780198614128.001.0001/odnb-9780198614128-e-21121> Elérés ideje: 2022. 03. 30.
- Willen 2004
 Willen, Diane: *Russell, John, first earl of Bedford (c. 1485–1555), courtier and magnate*. Oxford Dictionary of National Biography. 2004.
<https://www.oxforddnb.com/view/10.1093/ref:odnb/9780198614128.001.0001/odnb-9780198614128-e-24319> Elérés ideje: 2022. 03. 30.
- Woolfson 2004a
 Woolfson, Jonathan: *Morison, Sir Richard (c. 1510–1556), humanist and diplomat*. Oxford Dictionary of National Biography. 2004.
<https://www.oxforddnb.com/view/10.1093/ref:odnb/9780198614128.001.0001/odnb-9780198614128-e-24319>

- 614128.001.0001/odnb-9780198614128-e-19274 Elérés
ideje: 2022. 03. 30.
- Woolfson 2004b Woolfson, Jonathan: *Harvel, Edmund (d. in or before 1550), merchant and diplomat*. Oxford Dictionary of National Biography. 2004.
<https://www.oxforddnb.com/view/10.1093/ref:odnb/9780198614128.001.0001/odnb-9780198614128-e-39717> Elérés
ideje: 2022. 03. 30.
- Zell 2004 Zell, Michael: *Wotton, Nicholas (c. 1497–1567), diplomat and dean of Canterbury and York*. Oxford Dictionary of National Biography. 2004.
<https://www.oxforddnb.com/view/10.1093/ref:odnb/9780198614128.001.0001/odnb-9780198614128-e-30002> Elérés
ideje: 2022. 03. 30.
- History of Parliament Online
- Baker 1982 Baker, T.F.T.: *Mason, Sir John (1502/3-66), of Abingdon, Berks. and Hartley Wintney, Hants*. In: *The History of Parliament: the House of Commons 1509-1558*. Ed. Bindoff, S.T. 1982
<https://www.historyofparliamentonline.org/volume/1509-1558/member/mason-sir-john-15023-66> Elérés ideje: 2023. 03. 02.
- Cassidy 1982 Cassidy, Irene: *Chamberlain, Sir Thomas (c.1504-80), of Churchdown and Prestbury, Glos. and Cripplegate, London*. In: *The History of Parliament: the House of Commons 1509-1558*. Ed. Bindoff, S.T. 1982.
<https://www.historyofparliamentonline.org/volume/1558-1603/member/chamberlain-sir-thomas-1504-80>
- Coros 1982 Coros, D. F.: *Petre, William (1505/6-72), of Ingatestone, Essex and Aldersgate Street, London*. In: *The History of Parliament: the House of Commons 1509-1558*. Ed. Bindoff,

- S.T. 1982.
<http://www.historyofparliamentonline.org/volume/1509-1558/member/petre-william-15056-72> Elérés ideje: 2023. 03. 02.
- Dale 1982a Dale, M. K.: *Vaughan, Stephen (by 1502-49), of St. Mary-le-Bow, London*. In: *The History of Parliament: the House of Commons 1509-1558*. Ed. Bindoff, S.T. 1982. <https://www.historyofparliamentonline.org/volume/1509-1558/member/vaughan-stephen-1502-49> Elérés ideje: 2023. 03. 02.
- Dale 1982b Dale, M. K.: *Brigandine (Brykynden, Brockenden), John (by 1523-63 or later)*. In: *The History of Parliament: the House of Commons 1509-1558*. Ed. Bindoff, S.T. 1982. <https://www.historyofparliamentonline.org/volume/1509-1558/member/brigandine-%28brykynden-brockenden%29-john-1523-63-or-later> Elérés ideje: 2023. 03. 02.
- Davids – Hawkyard 1982 Davids, R. L. – Hawkyard, A. D. K.: *Seymour, Sir Thomas II (by 1509-49), of Bromham, Wilts., Seymour Place, London and Sudeley Castle, Glos*. In: *The History of Parliament: the House of Commons 1509-1558*. Ed. Bindoff, S.T. 1982. <http://www.historyofparliamentonline.org/volume/1509-1558/member/seymour-sir-thomas-ii-1509-49> Elérés ideje: 2023. 03. 02.
- Davidson 1982. Davidson, A.: *Layton, William (by 1514-51/52), of Harrow, Mdx*. In: *The History of Parliament: the House of Commons 1509-1558*. Ed. Bindoff, S.T. 1982. <https://www.historyofparliamentonline.org/volume/1509-1558/member/layton-william-1514-5152> Elérés ideje: 2023. 03. 02.
- Edwards 1982a Edwards, P.S.: *Carne, Sir Edward (1495/96-1561), of Ewenny, Glam*. In: *The History of Parliament: the House of*

- Commons 1509-1558. Ed. S.T. Bindoff, 1982
<http://www.historyofparliamentonline.org/volume/1509-1558/member/carne-sir-edward-149596-1561> Elérés ideje: 2023. 03. 02.
- Edwards 1982b Edwards, P. S.: *Vane (Fane), Sir Ralph (by 1510-52), of Hadlow, nr. Tonbridge, Kent*. In: *The History of Parliament: the House of Commons 1509-1558*. Ed. Bindoff, S.T. 1982. <https://www.historyofparliamentonline.org/volume/1509-1558/member/vane-%28fane%29-sir-ralph-1510-52> Elérés ideje: 2023. 03. 02.
- Fuidge 1982 Fuidge, N.M.: *Avery, Thomas (d.1576), of Berden and Colne, Essex*. In: *The History of Parliament: the House of Commons 1509-1558*. Ed. Bindoff, S.T. 1982. <https://www.historyofparliamentonline.org/volume/1558-1603/member/avery-thomas-1576> Elérés ideje: 2023. 03. 02.
- Virgoe – Hawkyard 1982 Virgoe, Roger – Hawkyard, A. D. K.: *Brende (Brand), John (by 1515-59), of London and Beccles, Suff.* In: *The History of Parliament: the House of Commons 1509-1558*. Ed. Bindoff, S.T. 1982. <https://www.historyofparliamentonline.org/volume/1509-1558/member/brende-%28brand%29-john-1515-59> Elérés ideje: 2023. 03. 02.
- Dictionary of National Biography 1885-1900
- Archbold 1892 Archbold, W.A.J.: *Layton, Richard (1500?-1544)*. In: *Dictionary of National Biography, 1885-1900*. 32. kötet, Ed. Lee, Sidney. London, 1892. 307-309.
- Cooper 1891 Cooper, T.: *Harvey, William (d. 1567)*. In: *Dictionary of National Biography, 1885-1900*. 25. kötet, Ed. Stephen, Leslie – Lee, Sidney. London, 1891. 93-94.

- Cooper 1896 Cooper, T.: *Rede, Robert (d. 1519)*. In: Dictionary of National Biography, 1885-1900. 47. kötet, Ed. Lee, Sidney. London, 1896. 373-374. [Sir Richard Rede (1511-1579) alcikk]
- Cooper 1898 Cooper, T.: *Thirlby, Thomas (1506?-1570)*. In: Dictionary of National Biography, 1885-1900. 56. kötet, Ed. Lee, Sidney. London, 1898. 135-138.
- Pollard 1900a Pollard, A. F.: *Wriothesley, Thomas (1505-1550)*. In: Dictionary of National Biography, 1885-1900. 63. kötet, Ed. Lee, Sidney. London, 1900. 148-154.
- Pollard 1900b Pollard, A. F.: *Windebank, Francis (1582-1646)*. In: Dictionary of National Biography, 1885-1900. 62. kötet, Ed. Lee, Sidney. London, 1900. 162-166.
- Más életrajzi lexikonok
- Arrighi 1986 Arrighi, Vanna: *Dall'Armi Ludovico*. In: Dizionario Biografico degli Italiani. 32. kötet. Ed. Istituto Dell'Enciclopedia Italiana. Roma, 1986. [https://www.treccani.it/enciclopedia/ludovico-dall-armi_\(Dizionario-Biografico\)/](https://www.treccani.it/enciclopedia/ludovico-dall-armi_(Dizionario-Biografico)/) Elérés ideje: 2023.03.02.
- Encyclopedia Britannica 2023a *Thomas Howard, 3rd duke of Norfolk*.
Encyclopedia Britannica
<https://www.britannica.com/biography/Thomas-Howard-3rd-duke-of-Norfolk> Elérés ideje 2023.03.02.
- Encyclopedia Britannica 2023b *Edmund Bonner*.
Encyclopedia Britannica
<https://www.britannica.com/biography/Edmund-Bonner>
Elérés ideje: 2023.03.02.
- Enciclopedia Italiana *Medici di Marignano, Gian Giacomo de'*. Enciclopedia Italiana. 1934. <https://www.treccani.it/enciclopedia/medici->

di-marignano-gian-giacomo-de_(Enciclopedia-Italiana)/
Elérés ideje: 2022.12.13.

Gran Enciclopedia de España *Alfonso de Ávalos, marqués del Vasto*. Gran Enciclopedia de España 2011. <https://gee.mienciclo.com/articulo/alfonso-de-avalos-marques-del-vasto#> Elérés ideje: 2022.12.13.

Lodone 2020
Lodone, Michele: *Vitteli, Alessandro*. In: Dizionario Biografico degli Italiani. 99. kötet. Ed. Istituto dell'Enciclopedia Italiana - Treccani fondata da Giovanni Treccani Roma, 2020. Enciclopedia Italiana https://www.treccani.it/enciclopedia/alessandro-vitelli_%28Dizionario-Biografico%29/ Elérés ideje: 2022.12.13.

McDiarmid 2012
McDiarmid, S. J. F.: *Gardiner, Stephen*. In: The Encyclopedia of English Renaissance Literature. Ed. Stewart A.J.A – Sullivan, G. 2012.

Spehr 1880.
Spehr, Ferdinand: *Heinrich der Jüngere*. In: Allgemeine Deutsche Biographie, XI. (1880), Digitális kiadás. 495–500. http://de.wikisource.org/w/index.php?title=ADB:Heinrich_der_J%C3%BCngere&oldid=1685282 Elérés ideje: 2015.04.08.

Mellékletek

I. Felhasznált levelek (időrendben)

Levéltári jelzet	Regeszta száma	Átírás	Időpont	Küldés helye	Feladó	Címzett
TNA SP 1/164 f. 217	16.577.	8.532.	1541.02.28.	Neuburg	Heideck	VIII. Henrik
TNA SP 1/165 f. 53	16.687.		1541.04.04.	Kleve	Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/165 f. 66	16.731.	8.548.	1541.04.16.	Kleve	Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/165 f. 96	16.748.		1541.04.22.	Kleve	Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/165 f. 181	16.822.		1541.05.11.	Antwerpen	John Osborn	VIII. Henrik
TNA SP 1/166 f. 1	16.858.	8.569.	1541.05.24.	Regensburg	Heideck	VIII. Henrik
TNA SP 1/166 f. 7	16.862.	8.570.	1541.05.25.	Kleve	Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/166 f. 40	16.898.	8.575.	1541.06.10.	Regensburg	Heideck	VIII. Henrik
Cotton Vitellius B/XXI f. 234	16.902.	Vit. B. 21. f. 215.	1541.06.13.	Kleve	Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/166 f. 42	16.906.	8.577.	1541.06.16.	udvar	Titkos tanács	Carne, Vaughan
TNA SP 1/166 f. 84	16.962.		1541.07.03.	Brüsszel	Carne, Vaughan	VIII. Henrik
TNA SP 1/166 f. 104	16.979.		1541.07.08.	Brüsszel	Carne, Vaughan	VIII. Henrik
TNA SP 1/166 f. 110	16.980.	8.584.	1541.07.08.	Kleve	Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/166 f. 116	16.1013.		1541.07.19.	udvar	VIII. Henrik	Carne, Vaughan
TNA SP 1/166 f. 153	16.1064.		1541.08.04.	Brüsszel	Carne, Vaughan	VIII. Henrik
TNA SP 1/166 f. 174	16.1071.		1541.08.06.	?	Council with the King	Carne, Vaughan
TNA SP 1/166 f. 190	16.1109.	8.595.	1541.08.22.	udvar	VIII. Henrik	Carne, Vaughan
TNA SP 1/167 f. 3	16.1111.	8.593.	1541.08.22.	Antwerpen	Carne, Vaughan	VIII. Henrik
nincs kézirat	16.1137.		1541.09.01.	Brüsszel	Carne, Vaughan	VIII. Henrik
TNA SP 1/167 f. 18	16.1151.		1541.09.05.	udvar	VIII. Henrik	Carne, Vaughan
TNA SP 1/167 f. 20	16.1154.	8.600.	1541.09.06.	Neuburg	Heideck	VIII. Henrik
TNA SP 1/167 f. 74	16.1235.	8.616.	1541.10.05.	Lille	Carne, Vaughan	VIII. Henrik
TNA SP 1/167 f. 93	16.1260.	8.625.	1541.10.14.	Neuburg	Heideck	VIII. Henrik
TNA SP 1/168 f. 104	16.1429.	8.644.	1541.12.08.	Oatlands	VIII. Henrik	Carne, Vaughan
TNA SP 1/169 f. 197	17.225.	8.697.	1542.04.01.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/169 f. 199	17.226.		1542.04.01.	Velence	Harvell	Wriothesley
TNA SP 1/169 f. 207	17.244.	8.706.	1542.04.08.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/170 f. 34	17.264.	8.714.	1542.04.22.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/170 f. 57	17.272.		1542.04.25.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/170 f. 96	17.306.	9.19.	1542.05.06.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/170 f. 114	17.321.	9.21.	1542.05.12.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/170 f. 147	17.347.	9.38.	1542.05.24.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/170 f. 173	17.373.	9.44.	1542.06.03.	Velence	Harvell	VIII. Henrik

Levéltári jelzet	Regeszta száma	Átírás	Időpont	Küldés helye	Feladó	Címzett
TNA SP 1/171 f. 28	17.403.		1542.06.14.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/171 f. 93	17.451.	9.67.	1542.07.01.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/171 f. 94	17.459.	9.73	1542.07.04.	Bécs	Seymour	VIII. Henrik
TNA SP 1/171 f. 102	17.479.	9.75.	1542.07.09.	Ligny	Paget	VIII. Henrik
TNA SP 1/171 f. 121	17.485.	9.85.	1542.07.10.	Ligny	Paget	VIII. Henrik
TNA SP 1/171 f. 123	17.488.	9.87.	1542.07.10.	Bécs	Seymour	VIII. Henrik
TNA SP 1/171 f. 140	17.504.		1542.07.16.	Rajka	Seymour	VIII. Henrik
TNA SP 1/171 f. 191	17.547.	9. 98.	1542.07.29.	Frankfurt	Mont	VIII. Henrik
TNA SP 1/172 f. 1	17.549.	9.100.	1542.07.30.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/172 f. 3	17.550.		1542.07.30.	Velence	Harvell	Wriothesley
TNA SP 1/172 f. 18	17.558.		1542.08.01.	udvar	Titkos tanács	Harvell
TNA SP 1/172 f. 43	17.583.	9.107.	1542.08.08.	Buda	Seymour	VIII. Henrik
TNA SP 1/172 f. 57	17.590.	9.109.	1542.08.09.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/172 f. 101	17.626.		1542.08.15.	udvar	VIII. Henrik	Seymour
TNA SP 1/172 f. 121	17.668.	9. 133.	1542.08.24.	Speyer	Mont	VIII. Henrik
TNA SP 1/172 f. 134	17.693.	9.135.	1542.08.27.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/172 f. 138	17.701.	9.138.	1542.08.29.	Westminster	VIII. Henrik	Seymour
TNA SP 1/172 f. 164	17.737.	9.140.	1542.09.02.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/172 f. 166	17.748.	9.141.	1542.09.05.	Bécs	Seymour	VIII. Henrik
TNA SP 1/173 f. 6	17.766.	9. 155	1542.09.10.	Frankfurt	Mont	VIII. Henrik
TNA SP 1/173 f. 8	17.767.	9.154.	1542.09.10.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/173 f. 54	17.840.		1542.09.24.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/173 f. 56	17.841.		1542.09.24.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/173 f. 60	17.857.	9.188.	1542.09.27.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/173 f. 215	17.936.		1542.10.10.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/173 f. 218	17.941.	9.201.	1542.10.12.	Bécs	Seymour	VIII. Henrik
TNA SP 1/174 f. 9	17.978.		1542.10.22.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/174 f. 30	17.1009.	9.211.	1542.10.31.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/174 f. 128	17.1103.	9.218.	1542.11.19.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/174 f. 141	17.1145.	9. 223.	1542.11.29.	Speyer	Mont	VIII. Henrik
TNA SP 1/174 f. 167	17.1192.		1542.12.12.	udvar	VIII. Henrik	Seymour
TNA SP 1/174 f. 195	17.1242.	9.252.	1542.12.28.	Nürnberg	Heideck	VIII. Henrik
TNA SP 1/174 f. 197	17.1246.	9.253.	1542.12.29.	Nürnberg	Seymour	VIII. Henrik
TNA SP 1/175 f. 3	18.14.		1543.01.05.	Nürnberg	Seymour	VIII. Henrik
TNA SP 1/175 f. 34	18.42.		1543.01.14.	udvar	VIII. Henrik	Seymour
TNA SP 1/175 f. 86	18.77.	9. 274.	1543.01.25.	Speyer	Mont	VIII. Henrik
TNA SP 1/176 f. 67	18.203	9. 320.	1543.02.23.	Nürnberg	Mont	VIII. Henrik
TNA SP 1/176 f. 104	18.243.	9. 331.	1543.03.04.	Nürnberg	Mont	VIII. Henrik
TNA SP 1/176 f. 138	18.321.	9.337.	1543.03.26.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/177 f. 40	18.387.	9.349.	1543.04.08.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/177 f. 42	18.398.	9. 350.	1543.04.12.	Speyer	Mont	VIII. Henrik
TNA SP 1/177 f. 113	18.449.	9.360.	1543.04.22.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/177 f. 154	18.496.	9.367.	1543.05.02.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/177 f. 162	18.519.	9. 370.	1543.05.10.	Speyer	Mont	VIII. Henrik
TNA SP 1/178 f. 9	18.526.		1543.05.11.	Antwerpen	Seymour, Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/178 f. 10	18.527.		1543.05.11.	Antwerpen	Seymour	VIII. Henrik
TNA SP 1/178 f. 17	18.544.	9.372.	1543.05.14.	Brüsszel	Seymour, Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/178 f. 32	18.559.	9.377.	1543.05.16.	Hampton court	Titkos tanács	Seymour, Wotton

Levéltári jelzet	Regeszta száma	Átírás	Időpont	Küldés helye	Feladó	Címzett
TNA SP 1/178 f. 40	18.563.	9.379.	1543.05.16.	Brüsszel	Seymour, Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/178 f. 44	18.564.		1543.05.16.	Brüsszel	Seymour	VIII. Henrik
TNA SP 1/178 f. 51	18.575.	9.382.	1543.05.20.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/178 f. 53	18.576.		1543.05.20.	Velence	Harvell	Anthony Denny
TNA SP 1/178 f. 66	18.588.	9.383.	1543.05.23.	Brüsszel	Seymour, Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/178 f. 68	18.589.		1543.05.23.	Brüsszel	Seymour, Wotton	Titkos tanács
TNA SP 1/178 f. 84	18.601.	9.385.	1543.05.26.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/178 f. 85	18.606.		1543.05.28.	udvar	Titkos tanács	Seymour, Wotton
TNA SP 1/178 f. 87	18.608.	9.386.	1543.05.28.	Brüsszel	Seymour, Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/178 f. 117	18.629.	9.395.	1543.06.02.	Brüsszel	Seymour, Wotton	Titkos tanács
TNA SP 1/178 f. 127	18.642.		1543.06.03.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/178 f. 142	18.658.	9.396.	1543.06.06.	Brüsszel	Seymour, Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/178 f. 151	18.673.	9.398.	1543.06.08.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/179 f. 10	18.690.	9.406.	1543.06.12.	udvar	Titkos tanács	Seymour, Wotton
TNA SP 1/179 f. 31	18.707.	9.411.	1543.06.15.	udvar	Titkos tanács	Harvell
TNA SP 1/179 f. 40	18.722.	9.414.	1543.06.17.	Brüsszel	Seymour, Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/179 f. 43	18.724.	9.412.	1543.06.17.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/179 f. 45	18.725.		1543.06.17.	Velence	Harvell	Anthony Denny
TNA SP 1/179 f. 57	18.731.	9.418.	1543.06.18.	Brüsszel	Seymour, Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/179 f. 66	18.742.	9.421.	1543.06.20.	Brüsszel	Seymour, Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/179 f. 67	18.743.		1543.06.20.	Brüsszel	Seymour, Wotton	Titkos tanács
TNA SP 1/179 f. 83	18.756.	9.424.	1543.06.22.	Brüsszel	Seymour, Wotton	Titkos tanács
TNA SP 1/179 f. 85	18.758.	9.423.	1543.06.22.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/179 f. 88	18.762.	9.427.	1543.06.23.	Brüsszel	Seymour, Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/179 f. 92	18.766.		1543.06.24.	Brüsszel	Seymour, Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/179 f. 99	18.771.	9.428.	1543.06.25.	Brüsszel	Seymour, Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/179 f. 101	18.773.	9.430.	1543.06.26.	udvar	Titkos tanács	Seymour, Wotton
TNA SP 1/179 f. 109	18.781.		1543.06.27.	Hamburg	Brende	VIII. Henrik
TNA SP 1/179 f. 111	18.782.	9.431.	1543.06.27.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/179 f. 123	18.790.	9. 432.	1543.06.28.	Speyer	Mont	VIII. Henrik
TNA SP 1/179 f. 128	18.798.	9.436.	1543.06.30.	Brüsszel	Seymour, Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/179 f. 141	18.822.	9.437.	1543.07.05.	Brüsszel	Seymour, Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/179 f. 145	18.828.	9.440.	1543.07.06.	Brüsszel	Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/179 f. 146	18.829.		1543.07.06.	Brüsszel	Seymour, Wotton	Titkos tanács

Levéltári jelzet	Regeszta száma	Átírás	Időpont	Küldés helye	Feladó	Címzett
TNA SP 1/180 f. 49	18.853.		1543.07.09.	Brüsszel	Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/180 f. 62	18.878.	9.443.	1543.07.12.	Brüsszel	Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/180 f. 67	18.891.	9.446.	1543.07.15.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/180 f. 70	18.898.		1543.07.16.	Brüsszel	Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/180 f. 72	18.899.		1543.07.16.	Brüsszel	Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/180 f. 82	18.916.	9. 448.	1543.07.19.	Speyer	Mont	VIII. Henrik
TNA SP 1/180 f. 88	18.931.	9.450.	1543.07.21.	Brüsszel	Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/180 f. 233	18.941.		1543.07.23.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/180 f. 254	18.969.	9.455.	1543.07.29.	Brüsszel	Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/181 f. 11	18/2.20.	9.463.	1543.08.08.	Brüsszel	Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/181 f. 17	18/2.25.	9. 468.	1543.08.09.	Speyer	Mont	VIII. Henrik
TNA SP 1/181 f. 29	18/2.35.	9.471.	1543.08.11.	Brüsszel	Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/181 f. 31	18/2.37.	9.472.	1543.08.12.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/181 f. 33	18/2.38.		1543.08.12.	Velence	Harvell	Russel
TNA SP 1/181 f. 40	18/2.55.	9.476.	1543.08.18.	Antwerpen	Seymour	VIII. Henrik
TNA SP 1/181 f. 43	18/2.56.		1543.08.18.	Antwerpen	Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/181 f. 55	18/2.73.	9.484.	1543.08.24.	Köln	Bonner	VIII. Henrik
TNA SP 1/181 f. 64	18/2.86.		1543.08.27.	Antwerpen	Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/181 f. 70	18/2.97.	9.489.	1543.08.30.	Leuven	Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/181 f. 75	18/2.113.	9.493.	1543.09.01.	Leuven	Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/181 f. 85	18/2.126.	9.495.	1543.09.03.	Köln	Bonner	VIII. Henrik
TNA SP 1/181 f. 93	18/2.140.	9.497.	1543.09.06.	Leuven	Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/181 f. 95	18/2.142.	9.500.	1543.09.07.	Köln	Bonner	VIII. Henrik
TNA SP 1/181 f. 99	18/2.151.		1543.09.08.	Leuven	Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/181 f. 101	18/2.152.	9.502.	1543.09.08.	Lübeck	George Everat	VIII. Henrik
TNA SP 1/181 f. 105	18/2.162.	9.505.	1543.09.09.	Leuven	Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/181 f. 107	18/2.163.	9.506.	1543.09.09.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/181 f. 116	18/2.177.	9.508.	1543.09.11.	Leuven	Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/181 f. 126	18/2.194.		1543.09.16.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/181 f. 145	18/2.210.	9.512.	1543.09.22.	Brüsszel	Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/181 f. 147	18/2.216.	9.513.	1543.09.25.	Woodstock	Titkos tanács	Bonner
TNA SP 1/181 f. 155	18/2.224.		1543.09.28.	Leuven	Bonner	VIII. Henrik
TNA SP 1/181 f. 173	18/2.230.	9.515.	1543.09.29.	Brüsszel	Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/181 f. 190	18/2.246.	9.516.	1543.10.03.	Brüsszel	Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/182 f. 1	18/2.252.	9. 517.	1543.10.04.	Speyer	Mont	VIII. Henrik
TNA SP 1/182 f. 4	18/2.261.	9.519.	1543.10.07.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/182 f. 24	18/2.290.	9.521.	1543.10.20.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/182 f. 49	18/2.330.		1543.11.01.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/182 f. 50	18/2.331.	9.532.	1543.11.02.	Amphthil	Titkos tanács	Bonner, Bryan
TNA SP 1/182 f. 65	18/2.338.	9.537.	1543.11.04.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/182 f. 80	18/2.376.	9.546.	1543.11.12.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/182 f. 105	18/2.415.	9. 559.	1543.11.22.	Speyer	Mont	VIII. Henrik
TNA SP 1/182 f. 129	18/2.454.	9.562.	1543.12.04.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/182 f. 133	18/2.457.	9.563.	1543.12.05.	Brüsszel	Bonner, Bryan, Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/182 f. 137	18/2.458.		1543.12.05.	Brüsszel	Wotton	Paget
TNA SP 1/182 f. 139	18/2.462.		1543.12.06.	Brüsszel	Bryan	Paget
TNA SP 1/182 f. 147	18/2.485.	9.547.	1543.12.12.	Brüsszel	Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/182 f. 150	18/2.501.	9.569.	1543.12.16.	Brüsszel	Layton	VIII. Henrik
TNA SP 1/183 f. 5	19.4.	9.573.	1544.01.03.	Brüsszel	Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/183 f. 7	19.6.	9.576	1544.01.04.	Hampton	Titkos tanács	Wotton

Levéltári jelzet	Regeszta száma	Átírás	Időpont	Küldés helye	Feladó	Címzett
				court		
TNA SP 1/183 f. 12	19.10.	9.581.	1544.01.06.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/183 f. 15	19.16.	9.583.	1544.01.08.	Brüsszel	Layton	VIII. Henrik
TNA SP 1/183 f. 21	19.31.	9.584.	1544.01.14.	Brüsszel	Layton	VIII. Henrik
TNA SP 1/183 f. 39	19.69.	9.586.	1544.01.27.	Brüsszel	Layton	Titkos tanács
TNA SP 1/183 f. 48	19.73.	9. 591	1544.01.29.	Speyer	Mont	VIII. Henrik
TNA SP 1/183 f. 52	19.89.	9.592	1544.02.04.	udvar	Titkos tanács	Layton, Wotton
TNA SP 1/183 f. 79	19.105.		1544.02.12.	Gent	Layton	Paget
TNA SP 1/183 f. 84	19.108.	9.596.	1544.02.13.	Gent	Layton	VIII. Henrik
TNA SP 1/183 f. 96	19.127.		1544.02.23.	Speyer	Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/183 f. 100	19.128.		1544.02.23.	Speyer	Wotton	Paget
TNA SP 1/183 f. 102	19.130		1544.02.23.	Speyer	Mont	VIII. Henrik
TNA SP 1/183 f. 104	19.132.		1544.02.24.	Speyer	Wotton	Layton
TNA SP 1/183 f. 105	19.134.		1544.02.25.	Gent	Layton	VIII. Henrik
TNA SP 1/183 f. 127	19.142.		1544.02.04.	udvar	Titkos tanács	Layton
TNA SP 1/183 f. 132	19.150.		1544.03.02.	Gent	Layton	Paget
TNA SP 1/183 f. 133	19.151.	9.605.	1544.03.02.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/183 f. 135	19.155.	9.606.	1544.03.03.	Gent	Layton	VIII. Henrik
TNA SP 1/183 f. 137	19.156.		1544.03.03.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/183 f. 138	19.160.	9.607.	1544.03.04.	Speyer	Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/183 f. 146	19.161.		1544.03.04.	Speyer	Wotton	Paget
TNA SP 1/183 f. 167	19.204.	9.619.	1544.03.05.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/183 f. 147	19.168.	9.612.	1544.03.06.	udvar	Titkos tanács	Wotton
TNA SP 1/183 f. 158	19.184.		1544.03.09.	Gent	Layton	Paget
TNA SP 1/183 f. 162	19.195.		1544.03.13.	Speyer	Wotton	Paget
TNA SP 1/183 f. 164	19.196.	9.617.	1544.03.13.	Speyer	Mont	VIII. Henrik
Hatfield MS 231.65	19.198.		1544.03.14.	Westminster	Seymour	Hertford
nincs kézirat	19.210.		1544.03.17.	Gent	Layton	VIII. Henrik
TNA SP 1/184 f. 1	19.216.	9.621.	1544.03.19.	Speyer	Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/184 f. 4	19.217.		1544.03.19.	Speyer	Wotton	Paget
TNA SP 1/184 f. 6	19.218.		1544.03.19.	Speyer	Mont	VIII. Henrik
TNA SP 1/184 f. 14	19.245.	9.626.	1544.03.26.	Antwerpen	Chamberlain, Vaughan	VIII. Henrik
TNA SP 1/184 f. 18	19.246.		1544.03.26.	Antwerpen	Chamberlain, Vaughan	Paget
TNA SP 1/185 f. 53	19.279.		1544.04.01.	udvar	Titkos tanács	Wotton
TNA SP 1/185 f. 55	19.280.		1544.04.01.	udvar	Titkos tanács	Layton
TNA SP 1/185 f. 59	19.281.		1544.04.01.	udvar	Titkos tanács	Vaughan
TNA SP 1/185 f. 62	19.282.		1544.04.01.	udvar	Titkos tanács	Chamberlain
TNA SP 1/185 f. 68	19.287.	9.632.	1544.04.02.	Antwerpen	Chamberlain	Paget
TNA SP 1/185 f. 73	19.289.	9.634.	1544.04.03.	Brüsszel	Layton	Titkos tanács
TNA SP 1/185 f. 82	19.298.	9.636.	1544.04.06.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/185 f. 119	19.302.		1544.04.07.	Speyer	Mont	VIII. Henrik
TNA SP 1/185 f. 123	19.308.		1544.04.08.	Brüsszel	Chamberlain	Titkos tanács
TNA SP 1/185 f. 135	19.311.	9.648.	1544.04.09.	Brüsszel	Layton	Titkos tanács
TNA SP 1/185 f. 138	19.312.	9.638.	1544.04.09.	Speyer	Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/185 f. 146	19.322.		1544.04.12.	Speyer	Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/185 f. 152	19.323.	9.650.	1544.04.13.	udvar	Titkos tanács	Wotton
TNA SP 1/185 f. 162	19.328.		1544.04.13.	Speyer	Vaughan	VIII. Henrik
TNA SP 1/185 f. 180	19.346.		1544.04.16.	Brüsszel	Chamberlain	Titkos tanács

Levéltári jelzet	Regeszta száma	Átírás	Időpont	Küldés helye	Feladó	Címzett
TNA SP 1/185 f. 182	19.347.		1544.04.16.	Speyer	Vaughan	Paget
TNA SP 1/185 f. 183	19.349.		1544.04.17.	udvar	Titkos tanács	Chamberlain
TNA SP 1/185 f. 187	19.353.		1544.04.18.	udvar	Titkos tanács	Layton
nincs kézirat	19.360.		1544.04.19.	udvar	Titkos tanács	Wotton
TNA SP 1/187 f. 4	19.379.		1544.04.22.	Speyer	Vaughan	VIII. Henrik
TNA SP 1/187 f. 8	19.380.		1544.04.22.	Speyer	Vaughan	Paget
TNA SP 1/187 f. 12	19.383.		1544.04.22.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/187 f. 22	19.392.	9.659.	1544.04.24.	Speyer	Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/187 f. 26	19.393.		1544.04.24.	Speyer	Wotton	Paget
TNA SP 1/187 f. 27	19.395.	9.665.	1544.04.25.	udvar	Titkos tanács	Harvell
TNA SP 1/187 f. 33	19.401.		1544.04.25.	Speyer	Mont	VIII. Henrik
TNA SP 1/187 f. 40	19.409.		1544.04.26.	Brüsszel	Layton	VIII. Henrik
TNA SP 1/187 f. 44	19.410.		1544.04.26.	Brüsszel	Chamberlain	Paget
TNA SP 1/187 f. 50	19.419.		1544.04.28.	Antwerpen	Chamberlain	Titkos tanács
TNA SP 1/187 f. 55	19.420.		1544.04.28.	Antwerpen	Chamberlain	Paget
TNA SP 1/187 f. 57	19.421.		1544.04.28.	Antwerpen	Chamberlain	Paget
TNA SP 1/187 f. 59	19.425.		1544.04.29.	Antwerpen	Chamberlain	Paget
TNA SP 1/187 f. 69	19.448.		1544.05.01.	Greenwich	Titkos tanács	Chamberlain
TNA SP 1/187 f. 70	19.453.		1544.05.01.	Brüsszel	Layton	Titkos tanács
TNA SP 1/187 f. 72	19.454.		1544.05.01.	Brüsszel	Layton	Paget
TNA SP 1/187 f. 73	19.457.		1544.05.02.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/187 f. 76	19.458.		1544.05.02.	Antwerpen	Chamberlain	Paget
TNA SP 1/187 f. 77	19.465.		1544.05.04.	Brüsszel	Chamberlain	Titkos tanács
TNA SP 1/187 f. 79	19.469.		1544.05.06.	udvar	Titkos tanács	Layton
TNA SP 1/187 f. 81	19.474.		1544.05.06.	Brüsszel	Layton	Titkos tanács
TNA SP 1/187 f. 82	19.475.		1544.05.06.	Brüsszel	Layton	Paget
TNA SP 1/187 f. 86	19.478.		1544.05.07.	Speyer	Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/187 f. 90	19.479.	9.667.	1544.05.07.	Speyer	Mont	VIII. Henrik
TNA SP 1/187 f. 94	19.485.		1544.05.09.	Brüsszel	Chamberlain	Paget
TNA SP 1/187 f. 100	19.490.		1544.05.10.	Brüsszel	Chamberlain	Paget
TNA SP 1/187 f. 102	19.491.		1544.05.10.	Middelburg	John Broke	Layton
TNA SP 1/187 f. 104	19.495.		1544.05.11.	Brüsszel	Layton	Titkos tanács
TNA SP 1/187 f. 106	19.496	9.668.	1544.05.11.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/187 f. 108	19.500.	9.671.	1544.05.14.	udvar	Titkos tanács	Wotton
TNA SP 1/187 f. 110	19.501.		1544.05.14.	Westminster	Paget	Wotton
TNA SP 1/187 f. 112	19.505.		1544.05.14.	Brüsszel	Layton	Titkos tanács
TNA SP 1/187 f. 120	19.517.		1544.05.16.	Brüsszel	Layton	Paget
TNA SP 1/187 f. 165	19.536.	9.672.	1544.05.19.	Speyer	Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/187 f. 176	19.546.		1544.05.21.	Amszterdam	John Broke	Layton
TNA SP 1/187 f. 184	19.555.	9.675.	1544.05.22.	Speyer	Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/187 f. 186	19.556.	9.677.	1544.05.22.	Speyer	Wotton	Paget
TNA SP 1/187 f. 188	19.557.		1544.05.22.	Speyer	Wotton	Paget
TNA SP 1/187 f. 189	19.558.	9.678.	1544.05.22.	Speyer	Mont	VIII. Henrik
TNA SP 1/187 f. 196	19.559		1544.05.22.	Speyer	Mont	Paget
TNA SP 1/187 f. 197	19.560.		1544.05.22.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/187 f. 205	19.566.	9.679.	1544.05.23.	Brüsszel	Paget	VIII. Henrik
TNA SP 1/187 f. 234	19.572.		1544.05.24.	Brüsszel	Layton	Petre
TNA SP 1/188 f. 1	19.579.		1544.05.25.	Brüsszel	William Layton	Petre
TNA SP 1/188 f. 7	19.587.		1544.05.26.	Antwerpen	Chamberlain, Edward	Petre

Levéltári jelzet	Regeszta száma	Átírás	Időpont	Küldés helye	Feladó	Címzett
					Vaughan, Fane, Palmer, Wyndebank	
TNA SP 1/188 f. 15	19.598.		1544.05.29.	Brüsszel	Layton	Titkos tanács
TNA SP 1/188 f. 26	19.619.	9.682.	1544.06.02.	Speyer	Paget, Wotton	VIII. Henrik
					Chamberlain, Edward Vaughan, Palmer	
TNA SP 1/188 f. 37	19.622.		1544.06.03.	Antwerpen		Titkos tanács
TNA SP 1/188 f. 43	19.624.	9.694.	1544.06.03.	Speyer	Paget	Petre
						Browne, Suffolk, Wriothesley
TNA SP 1/188 f. 52	19.630.		1544.06.04.	Antwerpen	Vaughan	
					William Layton	Paget
TNA SP 1/188 f. 57	19.633.		1544.06.05.	Brüsszel		
TNA SP 1/188 f. 69	19.648.	9.698.	1544.06.08.	Antwerpen	Paget	VIII. Henrik
TNA SP 1/188 f. 75	19.649.		1544.06.08.	Antwerpen	Paget	Petre
TNA SP 1/188 f. 76	19.650.	9.696.	1544.06.08.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/188 f. 84	19.666.		1544.06.10.	Leuven	Vaughan	Paget
					Chamberlain, Edward Vaughan, Palmer	
TNA SP 1/188 f. 86	19.667.		1544.06.10.	Antwerpen		Titkos tanács
TNA SP 1/188 f. 88	19.668.		1544.06.10.	Antwerpen	Chamberlain	Paget
TNA SP 1/188 f. 98	19.677.	9.701.	1544.06.11.	Speyer	Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/188 f. 100	19.678.		1544.06.11.	Speyer	Wotton	Paget
TNA SP 1/188 f. 101	19.679.	9.704.	1544.06.11.	Speyer	Mont	VIII. Henrik
TNA SP 1/188 f. 112	19.898.		1544.06.11.	Speyer	Mont	VIII. Henrik
TNA SP 1/189 f. 8	19.899.		1544.06.11.	Speyer	Mont	Paget
TNA SP 1/188 f. 103	19.681.		1544.06.12.	udvar	Titkos tanács	Wotton
					Chamberlain, Edward Vaughan, Palmer	
TNA SP 1/188 f. 110	19.687.		1544.06.12.	Brüsszel		Norfolk
						Browne, Suffolk, Wriothesley
TNA SP 1/188 f. 174	19.725.		1544.06.17.	Antwerpen	Dymock, Vaughan	
						Browne, Suffolk, Wriothesley
TNA SP 1/188 f. 189	19.733.		1544.06.18.	Antwerpen	Dymock, Vaughan	
TNA SP 1/188 f. 194	19.739.	9.712.	1544.06.19.	Metz	Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/188 f. 198	19.740.		1544.06.19.	Metz	Wotton	Paget
TNA SP 1/189 f. 36	19.764.		1544.06.23.	Antwerpen	Lock	VIII. Henrik
TNA SP 1/189 f. 38	19.765.		1544.06.23.	Metz	Wotton	Paget
						Browne, Suffolk, Wriothesley
TNA SP 1/189 f. 43	19.768.		1544.06.24.	Antwerpen	Lock, Vaughan	
TNA SP 1/189 f. 44	19.770.	9.718.	1544.06.24.	Metz	Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/189 f. 66	19.774.		1544.06.25.	Antwerpen	Vaughan	Titkos tanács
TNA SP 1/189 f. 68	19.775.		1544.06.25.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/189 f. 69	19.776.		1544.06.25.	Antwerpen	Fane	Titkos tanács
TNA SP 1/189 f. 95	19.793.		1544.06.27.	Antwerpen	Fane, Vaughan	Titkos tanács
TNA SP 1/189 f. 102	19.802.	9.722.	1544.06.29.	Metz	Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/189 f. 105	19.803.		1544.06.29.	Metz	Wotton	Paget

Levéltári jelzet	Regeszta száma	Átírás	Időpont	Küldés helye	Feladó	Címzett
TNA SP 1/189 f. 123	19.822.		1544.07.02.	Antwerpen	Dymock, Lock, Vaughan	Titkos tanács
TNA SP 1/189 f. 127	19.823.		1544.07.02.	Antwerpen	Chamberlain	Titkos tanács
TNA SP 1/189 f. 132	19.831.		1544.07.03.	Antwerpen	Halle	Titkos tanács
TNA SP 1/189 f. 167	19.851.	9.729.	1544.07.05.	Metz	Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/189 f. 169	19.852.		1544.07.05.	Metz	Wotton	Paget
TNA SP 1/189 f. 175	19.859.		1544.07.06.	Antwerpen	Dymock, Lock, Vaughan	Titkos tanács
TNA SP 1/189 f. 178	19.860.		1544.07.06.	Antwerpen	Chamberlain	Titkos tanács
TNA SP 1/189 f. 182	19.862.	9.731.	1544.07.06.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/189 f. 193	19.877.		1544.07.09.	Antwerpen	Chamberlain	Suffolk, Titkos tanács
TNA SP 1/189 f. 208	19.886.		1544.07.10.	Antwerpen	Vaughan	Titkos tanács
TNA SP 1/189 f. 212	19.887.		1544.07.10.	Antwerpen	Dymock, Lock, Vaughan	Titkos tanács
TNA SP 1/190 f. 5	19.896.		1544.07.11.	Antwerpen	Vaughan	Titkos tanács
TNA SP 1/190 f. 29	19.908.		1544.07.13.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/190 f. 31	19.911.		1544.07.14.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/190 f. 52	19.922.		1544.07.16.	Brüsszel	Carne	VIII. Henrik
TNA SP 1/190 f. 56	19.923.		1544.07.16.	Brüsszel	Carne	Paget
TNA SP 1/190 f. 58	19.924.		1544.07.16.	Antwerpen	Vaughan	Titkos tanács
TNA SP 1/190 f. 66	19.926.		1544.07.16.	Antwerpen	Fane, Wyndebank	Paget
TNA SP 1/190 f. 66	19.926.		1544.07.16.	Antwerpen	Fane, Wyndebank	Paget
TNA SP 1/190 f. 81	19.934.		1544.07.18.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/190 f. 83	19.935.		1544.07.18.	Antwerpen	Chamberlain	Council with the King
TNA SP 1/190 f. 87	19.941.		1544.07.19.	Brüsszel	Carne	Paget
TNA SP 1/190 f. 101	19.952.		1544.07.20.	Antwerpen	Chamberlain	Paget
TNA SP 1/190 f. 114	19.959.	10.02.	1544.07.21.	Brüsszel	Carne	VIII. Henrik
TNA SP 1/190 f. 118	19.960.		1544.07.21.	Brüsszel	Carne	Council with the King
TNA SP 1/190 f. 122	19.961.		1544.07.21.	Brüsszel	Carne	Council with the Queen
TNA SP 1/190 f. 132	19.971.		1544.07.23.	Brüsszel	Carne	Council with the King
TNA SP 1/190 f. 134	19.972.		1544.07.23.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/190 f. 168	19.995.		1544.07.27.	Brüsszel	Carne	Council with the King
TNA SP 1/190 f. 199	19.1006.		1544.07.28.	Antwerpen	Vaughan	VIII. Henrik
TNA SP 1/190 f. 201	19.1007.		1544.07.28.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/190 f. 205	19.1009.		1544.07.28.	Antwerpen	Taphoren	VIII. Henrik
TNA SP 1/190 f. 210	19.1013.		1544.07.29.	Brüsszel	Carne	Paget
TNA SP 1/190 f. 214	19.1017.		1544.07.30.	Antwerpen	Vaughan	VIII. Henrik
TNA SP 1/190 f. 218	19.1018.		1544.07.30.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/191 f. 12	19/2.13.		1544.08.02.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/191 f. 28	19/2.23.	10.20.	1544.08.03.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/191 f. 36	19/2.30.		1544.08.04.	Antwerpen	Vaughan	VIII. Henrik
TNA SP 1/191 f. 40	19/2.31.		1544.08.04.	Antwerpen	Damesell	Paget

Levéltári jelzet	Regeszta száma	Átírás	Időpont	Küldés helye	Feladó	Címzett
TNA SP 1/191 f. 50	19/2.38.	10.27.	1544.08.05.	Brüsszel	Carne	VIII. Henrik
TNA SP 1/191 f. 68	19/2.63.		1544.08.09.	Neuburg	Heideck	VIII. Henrik
TNA SP 1/191 f. 70	19/2.64.	10.30.	1544.08.09.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/191 f. 73	19/2.66.		1544.08.10.	Antwerpen	Dymock, Lock, Vaughan	VIII. Henrik
TNA SP 1/191 f. 75	19/2.67.		1544.08.10.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/191 f. 90	19/2.80.		1544.08.12.	Strasbourg	Mont	VIII. Henrik
TNA SP 1/191 f. 92	19/2.81.		1544.08.12.	Strasbourg	Mont	Paget
TNA SP 1/191 f. 108	19/2.95.		1544.08.16.	Antwerpen	Carne	Paget
TNA SP 1/191 f. 111	19/2.97.		1544.08.16.	Antwerpen	Vaughan	VIII. Henrik
TNA SP 1/191 f. 115	19/2.98.		1544.08.16.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/191 f. 117	19/2.101.		1544.08.17.	Antwerpen	Carne	Paget
TNA SP 1/191 f. 125	19/2.108.		1544.08.18.	Antwerpen	Dymock, Lock, Vaughan	VIII. Henrik
TNA SP 1/191 f. 144	19/2.118.		1544.08.20.	Antwerpen	Carne	VIII. Henrik
TNA SP 1/191 f. 146	19/2.119.		1544.08.20.	Antwerpen	Dymock, Lock, Vaughan	Council with the King
TNA SP 1/191 f. 158	19/2.131.		1544.08.23.	Brüsszel	Carne	VIII. Henrik
TNA SP 1/191 f. 162	19/2.132.		1544.08.23.	Brüsszel	Carne	Paget
TNA SP 1/191 f. 167	19/2.137.		1544.08.25.	Antwerpen	Dymock, Lock, Vaughan	Titkos tanács
TNA SP 1/191 f. 177	19/2.143.		1544.08.26.	Antwerpen	Vaughan	Titkos tanács
TNA SP 1/191 f. 179	19/2.144.		1544.08.26.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/191 f. 185	19/2.150.		1544.08.28.	Brüsszel	Carne	Paget
TNA SP 1/191 f. 187	19/2.151.		1544.08.28.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/191 f. 189	19/2.156.		1544.08.29.	Antwerpen	Damesell	Paget
TNA SP 1/191 f. 193	19/2.160.		1544.08.31.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/191 f. 199	19/2.163.	10.48.	1544.08.31.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/191 f. 227	19/2.169.		1544.09.01.	Antwerpen	Dymock, Lock, Vaughan	Paget
TNA SP 1/191 f. 229	19/2.170.		1544.09.01.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/191 f. 230	19/2.171.		1544.09.01.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/191 f. 236	19/2.178.		1544.09.02.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/192 f. 1	19/2.180.	10.50.	1544.09.03.	udvar	VIII. Henrik	Wotton
TNA SP 1/192 f. 20	19/2.188.	10.553.	1544.09.05.	Brüsszel	Carne	Council with the Queen
TNA SP 1/192 f. 43	19/2.199.		1544.09.07.	Strasbourg	Mont	VIII. Henrik
TNA SP 1/192 f. 44	19/2.200.		1544.09.07.	Strasbourg	Mont	Paget
TNA SP 1/192 f. 67	19/2.220.		1544.09.12.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/192 f. 86	19/2.234.	10.71.	1544.09.15.	udvar	VIII. Henrik	Wotton
TNA SP 1/192 f. 123	19/2.266.		1544.09.20.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/192 f. 166	19/2.287.		1544.09.24.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/192 f. 210	19/2.308.		1544.09.26.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/193 f. 4	19/2.323.		1544.09.28.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/193 f. 8	19/2.326.		1544.09.28.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/193 f. 2	19/2.346.	10.94.	1544.10.03.	Leedes in Kent	Titkos tanács	Wotton
TNA SP 1/193 f. 105	19/2.409.		1544.10.10.	Brüsszel	Carne	Titkos tanács

Levéltári jelzet	Regeszta száma	Átírás	Időpont	Küldés helye	Feladó	Címzett
TNA SP 1/193 f. 107	19/2.411.	10.109.	1544.10.10.	Brüsszel	Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/193 f. 179	19/2.449.		1544.10.17.	Brüsszel	Wotton	Titkos tanács
TNA SP 1/193 f. 181	19/2.450.		1544.10.17.	Brüsszel	Carne	Titkos tanács
TNA SP 1/194 f. 39	19/2.471.		1544.10.21.	Brüsszel	Wotton	Titkos tanács
TNA SP 1/194 f. 82	19/2.488.		1544.10.26.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/194 f. 92	19/2.492.	10.147.	1544.10.27.	Brüsszel	Gardiner, Hertford	VIII. Henrik
TNA SP 1/195 f. 145	19/2.493.		1544.10.27.	Brüsszel	Gardiner, Hertford	Titkos tanács
TNA SP 1/194 f. 104	19/2.494.		1544.10.27.	Brüsszel	Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/195 f. 138	19/2.495.		1544.10.27.	Antwerpen	Damesell	Seymour
TNA SP 1/194 f. 110	19/2.498.	10.151.	1544.10.29.	udvar	Titkos tanács	Gardiner, Hertford
TNA SP 1/194 f. 154	19/2.509.	10.161. Haynes St. Papers 56.	1544.10.31.	Westminster	Titkos tanács	Gardiner, Hertford, Wotton
TNA SP 1/194 f. 184	19/2.517.	10.152.	1544.10.31.	Brüsszel	Gardiner, Hertford	VIII. Henrik
TNA SP 1/194 f. 192	19/2.518.		1544.10.31.	Brüsszel	Gardiner, Hertford	Titkos tanács
TNA SP 1/194 f. 194	19/2.519.		1544.10.31.	Brüsszel	Carne, Wotton	Titkos tanács
TNA SP 1/194 f. 216	19/2.543.		1544.11.03.	Calais	Titkos tanács	Gardiner, Hertford
TNA SP 1/195 f. 19	19/2.564.		1544.11.06.	Calais	Titkos tanács	Gardiner, Hertford
TNA SP 1/195 f. 20	19/2.568.	10.178.	1544.11.07.	Brüsszel	Gardiner, Hertford, Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/195 f. 26	19/2.569.		1544.11.07.	Brüsszel	Gardiner, Hertford	Titkos tanács, Suffolk
TNA SP 1/195 f. 28	19/2.570.		1544.11.07.	Brüsszel	Carne	Titkos tanács
TNA SP 1/195 f. 37 és MS.25.114, f. 312.B.M.	19/2.583.	10.182.	1544.11.09.	Brüsszel	Gardiner, Hertford, Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/195 f. 43	19/2.584.		1544.11.09.	Brüsszel	Gardiner, Hertford, Wotton	Titkos tanács, Suffolk
TNA SP 1/195 f. 64	19/2.596.	10.187.	1544.11.11.	Calais	Paget	Mont
TNA SP 1/195 f. 80	19/2.605.	10.192.	1544.11.13.	Brüsszel	Gardiner, Hertford, Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/195 f. 90	19/2.606.		1544.11.13.	Brüsszel	Gardiner, Hertford, Wotton	Titkos tanács, Suffolk
TNA SP 1/195 f. 92	19/2.607.		1544.11.13.	Brüsszel	Chamberlain	Paget
TNA SP 1/195 f. 98	19/2.610.	10.190.	1544.11.14.	udvar	Titkos tanács	Gardiner, Hertford, Wotton
TNA SP 1/195 f. 102	19/2.611.	10.191.	1544.11.14.	udvar	Titkos tanács	Gardiner, Hertford, Wotton
TNA SP 1/195 f. 107	19/2.615.		1544.11.14.	Dunkerque	Vaughan	Paget
TNA SP 1/195 f. 116	19/2.627.	10.202.	1544.11.17.	Brüsszel	Gardiner, Hertford, Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/195 f. 80	19/2.628.		1544.11.17.	Brüsszel	Gardiner,	Titkos tanács

Levéltári jelzet	Regeszta száma	Átírás	Időpont	Küldés helye	Feladó	Címzett
					Hertford	
TNA SP 1/195 f. 130	19/2.642.	10.208.	1544.11.19.	Brüsszel	Chamberlain	Titkos tanács
TNA SP 1/195 f. 134	19/2.643.		1544.11.19.	Brüsszel	Chamberlain	Paget
TNA SP 1/195 f. 138	19/2.646.		1544.11.20.	Antwerpen	Damesell	Seymour
TNA SP 1/195 f. 140	19/2.648.	10.211.	1544.11.21.	udvar	Titkos tanács	Gardiner, Hertford, Wotton
TNA SP 1/195 f. 143	19/2.652.		1544.11.21.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/195 f. 145 és MS 25.114. f. 315. B.M.	19/2.654.	10.212.	1544.11.22.	Brüsszel	Gardiner, Hertford, Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/195 f. 155	19/2.658.		1544.11.23.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/195 f. 163	19/2.686.	10.220.	1544.11.30.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/195 f. 174	19/2.699.	10.227.	1544.12.03.	Brüsszel	Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/195 f. 177	19/2.700.		1544.12.03.	Brüsszel	Wotton	Paget
TNA SP 1/195 f. 179	19/2.701.		1544.12.03.	Brüsszel	Carne	Titkos tanács
TNA SP 1/195 f. 181	19/2.702.		1544.12.03.	Brüsszel	Carne	Paget
TNA SP 1/195 f. 184	19/2.715.		1544.12.07.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/195 f. 186	19/2.716.		1544.12.08.	Brüsszel	Carne, Wotton	Titkos tanács
TNA SP 1/195 f. 190	19/2.717.		1544.12.08.	Antwerpen	Vaughan	Wriothesley
TNA SP 1/195 f. 193	19/2.723.		1544.12.09.	Antwerpen	Vaughan	Titkos tanács
TNA SP 1/195 f. 197	19/2.724.		1544.12.09.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/195 f. 203	19/2.727.	10.231.	1544.12.10.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/195 f. 204	19/2.733.		1544.12.11.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/195 f. 206	19/2.735.		1544.12.12.	udvar	Titkos tanács	Carne
TNA SP 1/195 f. 207	19/2.743.		1544.12.14.	Antwerpen	Vaughan	VIII. Henrik
TNA SP 1/195 f. 213	19/2.744.		1544.12.14.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/195 f. 215	19/2.745.		1544.12.14.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/195 f. 217	19/2.746.	10.232.	1544.12.14.	Speyer	Mont	VIII. Henrik
TNA SP 1/195 f. 219	19/2.747.		1544.12.14.	Speyer	Mont	Paget
TNA SP 1/195 f. 221	19/2.751.		1544.12.16.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/195 f. 223	19/2.752.		1544.12.17.	udvar	Titkos tanács	Wotton
TNA SP 1/195 f. 225	19/2.755.		1544.12.17.	Antwerpen	Vaughan	Titkos tanács
TNA SP 1/195 f. 228	19/2.756.		1544.12.17.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/195 f. 229	19/2.757.		1544.12.17.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/195 f. 231	19/2.758.		1544.12.17.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/196 f. 3	19/2.764.		1544.12.19.	Antwerpen	Vaughan	Titkos tanács
TNA SP 1/196 f. 6	19/2.765.		1544.12.19.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/196 f. 9	19/2.773.	10.234.	1544.12.22.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/196 f. 12	19/2.776.		1544.12.25.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/196 f. 15	19/2.781.		1544.12.26.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/196 f. 17	19/2.783.		1544.12.27.	Gent	Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/196 f. 23	19/2.784.	10.236.	1544.12.27.	Gent	Wotton	Paget
TNA SP 1/196 f. 25	19/2.785.		1544.12.27.	Gent	Carne	Titkos tanács
TNA SP 1/196 f. 29	19/2.786.		1544.12.27.	Gent	Carne	Paget
TNA SP 1/196 f. 30	19/2.787.		1544.12.27.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/196 f. 31	19/2.795.		1544.12.31.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/197 f. 2	20.8.	10.237.	1545.01.03.	Gent	Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/197 f. 4	20.9.		1545.01.03.	Gent	Wotton	Paget
TNA SP 1/197 f. 5	20.10.		1545.01.03.	Gent	Wotton	Paget
TNA SP 1/197 f. 7	20.13.		1545.01.04.	Antwerpen	Vaughan	Wriothesley

Levéltári jelzet	Regeszta száma	Átírás	Időpont	Küldés helye	Feladó	Címzett
TNA SP 1/197 f. 9	20.14.		1545.01.04.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/197 f. 27	20.26.		1545.01.05.	Antwerpen	Vaughan	Dymock
TNA SP 1/197 f. 28	20.27.		1545.01.05.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/197 f. 30	20.28.	10.239.	1545.01.05.	Speyer	Mont	VIII. Henrik
TNA SP 1/197 f. 32	20.29.		1545.01.05.	Speyer	Mont	Paget
TNA SP 1/197 f. 33	20.30.		1545.01.06.	Gent	Carne, Wotton	Paget
TNA SP 1/197 f. 37	20.31.	10.241.	1545.01.06.	Antwerpen	Damesell, Vaughan	VIII. Henrik
TNA SP 1/197 f. 46	20.36.		1545.01.08.	Gent	Carne	Paget
TNA SP 1/197 f. 53	20.40.		1545.01.10.	Antwerpen	Vaughan	VIII. Henrik
TNA SP 1/197 f. 55	20.41.		1545.01.10.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/197 f. 57	20.42.		1545.01.11.	udvar	Titkos tanács	Vaughan
TNA SP 1/197 f. 59	20.45.		1545.01.11.	Gent	Wotton	Paget
TNA SP 1/197 f. 61	20.46.		1545.01.11.	Gent	Carne	Paget
TNA SP 1/197 f. 63	20.47.		1545.01.11.	Gent	Carne	Paget
TNA SP 1/197 f. 64	20.48.		1545.01.11.	Antwerpen	Vaughan	VIII. Henrik
TNA SP 1/197 f. 81	20.54.	10.245.	1545.01.12.	udvar	Titkos tanács	Carne, Wotton
TNA SP 1/197 f. 99	20.56.		1545.01.12.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/197 f. 101	20.65.		1545.01.18.	Antwerpen	Vaughan	Titkos tanács
TNA SP 1/197 f. 103	20.66.		1545.01.18.	Antwerpen	Vaughan	Wriothesley
TNA SP 1/197 f. 105	20.67.		1545.01.18.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/197 f. 107	20.70.		1545.01.19.	Brüsszel	Carne	Titkos tanács
TNA SP 1/197 f. 111	20.71.		1545.01.19.	Brüsszel	Carne	Paget
TNA SP 1/197 f. 113	20.72.	10.254.	1545.01.20.	Brüsszel	Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/197 f. 117	20.73.		1545.01.20.	Brüsszel	Wotton	Paget
TNA SP 1/197 f. 119	20.74.		1545.01.20.	Brüsszel	Wotton	Paget
TNA SP 1/197 f. 121	20.75.		1545.01.20.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/197 f. 123	20.80.		1545.01.22.	Strasbourg	Mont	Paget
TNA SP 1/197 f. 125	20.84.		1545.01.24.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/197 f. 129	20.87.		1545.01.25.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/197 f. 135	20.90.	10.222.	1545.01.26.	udvar	Paget	Bucler, Mont
TNA SP 1/197 f. 150	20.91.	10.278.	1545.01.26.	udvar	VIII. Henrik	Bucler, Mont
TNA SP 1/197 f. 175	20.92.	10.259.	1545.01.26.	Brüsszel	Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/197 f. 177	20.93.		1545.01.26.	Brüsszel	Wotton	Paget
TNA SP 1/197 f. 179	20.94.		1545.01.26.	Brüsszel	Carne	Titkos tanács
TNA SP 1/197 f. 181	20.95.		1545.01.26.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/197 f. 183	20.96.		1545.01.26.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/197 f. 187	20.103.		1545.01.27.	Brüsszel	Carne	Titkos tanács
TNA SP 1/197 f. 190	20.107.	10.262.	1545.01.28.	Brüsszel	Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/197 f. 194	20.108.		1545.01.28.	Brüsszel	Wotton	Paget
TNA SP 1/197 f. 196	20.109.		1545.01.28.	Brüsszel	Carne	Paget
nincs kézirat	20.118.		1545.01.30.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/197 f. 233	20.137.		1545.02.03.	Brüsszel	Wotton	Vaughan
TNA SP 1/197 f. 234	20.143.	10.268.	1545.02.04.	Brüsszel	Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/197 f. 237	20.144.		1545.02.04.	Brüsszel	Wotton	Paget
TNA SP 1/198 f. 1	20.145.		1545.02.04.	Brüsszel	Carne	Paget
TNA SP 1/198 f. 11	20.147.	10.271.	1545.02.05.	udvar	Titkos tanács	Wotton
TNA SP 1/198 f. 20	20.150.		1545.02.05.	Antwerpen	Vaughan	Wriothesley
TNA SP 1/198 f. 23	20.153.		1545.02.06.	Brüsszel	Carne	Paget
TNA SP 1/198 f. 25	20.156.		1545.02.07.	Brüsszel	Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/198 f. 27	20.157.		1545.02.07.	Brüsszel	Wotton	Wriothesley

Levéltári jelzet	Regeszta száma	Átírás	Időpont	Küldés helye	Feladó	Címzett
TNA SP 1/198 f. 28	20.158.		1545.02.07.	Brüsszel	Wotton	Paget
TNA SP 1/198 f. 29	20.163.		1545.02.08.	Antwerpen	Vaughan	Titkos tanács
TNA SP 1/198 f. 30	20.164.		1545.02.09.	Antwerpen	Vaughan	Titkos tanács
TNA SP 1/198 f. 32	20.168.	10.274.	1545.02.10.	Brüsszel	Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/198 f. 35	20.169.		1545.02.10.	Brüsszel	Wotton	Paget
TNA SP 1/198 f. 36	20.170.		1545.02.10.	Brüsszel	Carne	Paget
TNA SP 1/198 f. 37	20.171		1545.02.X	?	Vaughan	Wriothesley
TNA SP 1/198 f. 38	20.172.	10.283.	1545.02.10.	Antwerpen	Bucler	VIII. Henrik
TNA SP 1/198 f. 39	20.173.		1545.02.10.	Antwerpen	Bucler	Paget
Harl. MS. 283. f. 227. B. M.	20.178.		1545.02.11.	Antwerpen	Vaughan	Cobham
TNA SP 1/198 f. 46	20.183.		1545.02.12.	Brüsszel	Bucler	VIII. Henrik, Wriothesley
TNA SP 1/198 f. 48	20.184		1545.02.12.	Brüsszel	Bucler	Paget
TNA SP 1/198 f. 49	20.191.	10.285.	1545.02.13.	Brüsszel	Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/198 f. 52	20.192.		1545.02.13.	Brüsszel	Wotton	Wriothesley
TNA SP 1/198 f. 53	20.193.		1545.02.13.	Brüsszel	Wotton	Paget
Harl. MS. 283.f. 299.B.M.	20.194.		1545.02.13.	Brüsszel	Wotton	Cobham
TNA SP 1/198 f. 54	20.195.		1545.02.13.	Brüsszel	Carne	Paget
TNA SP 1/198 f. 55	20.196.		1545.02.13.	Antwerpen	Vaughan	Browne, Paget, Russel, Suffolk, Wriothesley
TNA SP 1/198 f. 57	20.197.		1545.02.13.	Antwerpen	Vaughan	Wriothesley
Harl. MS. 283. f. 234. B. M.	20.198.		1545.02.13.	Antwerpen	Vaughan	Cobham
TNA SP 1/198 f. 59	20.199.		1545.02.13.	Antwerpen	Vaughan	Cobham
TNA SP 1/198 f. 61	20.204.		1545.02.15.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/198 f. 64	20.211.		1545.02.17.	Brüsszel	Carne	Paget
TNA SP 1/198 f. 65	20.212.	10.288.	1545.02.17.	Strasbourg	Mont	Paget
TNA SP 1/198 f. 71	20.217.	10.289.	1545.02.18.	Brüsszel	Wotton	Paget
TNA SP 1/198 f. 77	20.223.		1545.02.19.	Brüsszel	Carne	Paget
TNA SP 1/198 f. 80	20.227.	10.295.	1545.02.20.	?	VIII. Henrik	Paget
TNA SP 1/198 f. 112	20.229.	10.291.	1545.02.20.	Brüsszel	Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/198 f. 115	20.230.		1545.02.20.	Brüsszel	Wotton	Wriothesley
TNA SP 1/198 f. 116	20.231.		1545.02.20.	Brüsszel	Wotton	Paget
TNA SP 1/198 f. 117	20.232.		1545.02.20.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/198 f. 118	20.237.	10.301.	1545.02.21.	Brüsszel	Carne	VIII. Henrik
TNA SP 1/198 f. 119	20.238.		1545.02.21.	Brüsszel	Carne	Paget
TNA SP 1/198 f. 120	20.240.	10.302.	1545.02.21.	Antwerpen	Vaughan	VIII. Henrik
TNA SP 1/198 f. 124	20.241.		1545.02.21.	Antwerpen	Vaughan	Wriothesley
TNA SP 1/198 f. 128	20.242.		1545.02.21.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/198 f. 132	20.246.		1545.02.22.	Brüsszel	Wotton	Paget
TNA SP 1/198 f. 133	20.250.		1545.02.23.	Antwerpen	Vaughan	Titkos tanács
TNA SP 1/198 f. 135	20.254.	10.307.	1545.02.24.	Brüsszel	Wotton	VIII. Henrik
Harl. Ms. 233.f. 301. B. M.	20.255.		1545.02.24.	Brüsszel	Wotton	Cobham
TNA SP 1/198 f. 137	20.256.	10.300.	1545.02.24.	Dover	Paget	Petre
TNA SP 1/198 f. 145	20.260.		1545.02.25.	udvar	Titkos tanács	Paget
TNA SP 1/198 f. 150	20.268.		1545.02.25.	Osten	Paget	Petre
TNA SP 1/198 f. 155	20.281.	10.310.	1545.02.28.	Brüsszel	Paget, Wotton	VIII. Henrik

Levéltári jelzet	Regeszta száma	Átírás	Időpont	Küldés helye	Feladó	Címzett
TNA SP 1/198 f. 167	20.290.	10.319.	1545.03.01.	Brüsszel	Paget	Petre
TNA SP 1/198 f. 169	20.291.		1545.03.01.	Brüsszel	Carne	Petre
TNA SP 1/198 f. 170	20.292.		1545.03.01.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/198 f. 175	20.302.		1545.03.03.	Brüsszel	Paget, Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/198 f. 181	20.303.		1545.03.03.	Brüsszel	Paget	Petre
TNA SP 1/198 f. 183	20.304.	10.323.	1545.03.03.	Brüsszel	Carne, Paget	VIII. Henrik
TNA SP 1/198 f. 186	20.305.	10.321.	1545.03.03.	Brüsszel	Paget, Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/198 f. 188	20.310.	10.326.	1545.03.05.	udvar	Titkos tanács	Paget, Wotton
Add. MS. 32,656.f. 185. B. M. Hamilton papers, II. no. 420.	20.311.		1545.03.05.	udvar	Petre	Paget
TNA SP 1/198 f. 204	20.322.		1545.03.06.	Brüsszel	Paget	Petre
TNA SP 1/198 f. 206	20.323.		1545.03.06.	Neuburg	Heideck	VIII. Henrik
TNA SP 1/198 f. 208	20.326.	10.330.	1545.03.08.	udvar	Titkos tanács	Paget, Wotton
TNA SP 1/199 f. 3	20.334.	10.333.	1545.03.10.	Brüsszel	Paget	VIII. Henrik
TNA SP 1/199 f. 8	20.335.		1545.03.10.	Frankfurt	Bucler	Petre
TNA SP 1/199 f. 9	20.342.		1545.03.11.	Brüsszel	Paget	Petre
TNA SP 1/199 f. 10:	20.350.	10.338.	1545.03.12.	Frankfurt	Bucler, Mont	VIII. Henrik
TNA SP 1/199 f. 20	20.351.		1545.03.12.	Frankfurt	Bucler	Paget
TNA SP 1/199 f. 22	20.352.	10.344.	1545.03.13.	udvar	Titkos tanács	Paget, Wotton
TNA SP 1/199 f. 29	20.367.	10.351.	1545.03.16.	udvar	Titkos tanács	Paget, Wotton
TNA SP 1/199 f. 40	20.371.		1545.03.16.	Brüsszel	Paget, Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/199 f. 42	20.372.	10.347.	1545.03.16.	Brüsszel	Paget	VIII. Henrik
TNA SP 1/199 f. 48	20.373.		1545.03.16.	Brüsszel	Paget	Petre
TNA SP 1/199 f. 50	20.374.		1545.03.16.	Brüsszel	Carne	Petre
TNA SP 1/199 f. 60	20.386.		1545.03.19.	Antwerpen	Damesell	VIII. Henrik
TNA SP 1/199 f. 62	20.387.		1545.03.19.	Antwerpen	Damesell	Wriothesley
TNA SP 1/199 f. 65	20.398.	10.358.	1545.03.21.	udvar	Titkos tanács	Paget
TNA SP 1/199 f. 67	20.402.		1545.03.21.	Brüsszel	Paget	Petre
TNA SP 1/199 f. 71	20.425.	10.359.	1545.03.25.	Brüsszel	Paget, Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/199 f. 86	20.426.		1545.03.25.	Brüsszel	Paget	Petre
TNA SP 1/199 f. 89	20.427.		1545.03.25.	Brüsszel	Carne	Petre
TNA SP 1/199 f. 90	20.428.		1545.03.25.	Antwerpen	Damesell	Paget
TNA SP 1/199 f. 105	20.447.		1545.03.29.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/199 f. 107	20.448.	10.376.	1545.03.30.	udvar	Titkos tanács	Paget, Wotton
TNA SP 1/199 f. 116	20.450.		1545.03.30.	udvar	Titkos tanács	Harvell
TNA SP 1/199 f. 120	20.451.	10.379.	1545.03.30.	udvar	Titkos tanács	Bucler
TNA SP 1/199 f. 127	20.452.		1545.03.30.	Brüsszel	Paget	Petre
TNA SP 1/199 f. 131	20.453.		1545.03.30.	Lübeck	Richmond Herald	Titkos tanács
TNA SP 1/199 f. 150	20.469.		1545.04.01.	Brüsszel	Paget	Petre
TNA SP 1/199 f. 151	20.470.		1545.04.01.	Antwerpen	Chamberlain	VIII. Henrik
TNA SP 1/199 f. 154	20.471.		1545.04.01.	Antwerpen	Chamberlain	Wriothesley
TNA SP 1/199 f. 160	20.485.		1545.04.03.	Brüsszel	Paget	Petre
TNA SP 1/199 f. 161	20.486.	10.381.	1545.04.03.	Worms	Bucler, Mont	VIII. Henrik
TNA SP 1/199 f. 165	20.487.	10.385.	1545.04.03.	Worms	Bucler, Mont	Paget, Petre
TNA SP 1/199 f. 168	20.490.		1545.04.04.	Antwerpen	Damesell	Wriothesley, Petre
TNA SP 1/199 f. 171	20.492.		1545.04.05.	Brüsszel	Carne	Petre
TNA SP 1/199 f. 182	20.495.	10.385.	1545.04.06.	Brüsszel	Paget, Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/199 f. 186	20.496.		1545.04.06.	Brüsszel	Paget	Petre

Levéltári jelzet	Regeszta száma	Átírás	Időpont	Küldés helye	Feladó	Címzett
TNA SP 1/199 f. 195	20.501.	10.393.	1545.04.09.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/199 f. 201	20.511.		1545.04.12.	Lübeck	Richmond Herald	Titkos tanács
TNA SP 1/200 f. 1	20.514.		1545.04.13.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/200 f. 2	20.515.		1545.04.13.	Velence	Harvell	Titkos tanács
TNA SP 1/200 f. 15	20.542.	10.395.	1545.04.18.	Mechelen	Wotton	Paget
TNA SP 1/200 f. 20	20.545.	10.397.	1545.04.19.	Mechelen	Wotton	Paget
TNA SP 1/200 f. 22	20.548.		1545.04.20.	Mechelen	Carne	Paget
TNA SP 1/200 f. 23	20.549.		1545.04.20.	Mechelen	Carne	Paget
TNA SP 1/200 f. 24	20.550.		1545.04.20.	Antwerpen	Chamberlain	Paget
TNA SP 1/200 f. 28	20.551.		1545.04.20.	Antwerpen	Damesell	Paget
TNA SP 1/200 f. 29	20.552.	10.399.	1545.04.20.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/200 f. 34	20.556.		1545.04.21.	Antwerpen	Chamberlain	Paget
TNA SP 1/200 f. 40	20.564.		1545.04.22.	Antwerpen	Chamberlain	Paget
TNA SP 1/200 f. 46	20.571.		1545.04.24.	Hamburg	Richmond Herald	Titkos tanács
TNA SP 1/200 f. 60	20.587.	10.404.	1545.04.27.	Antwerpen	Wotton	Titkos tanács
TNA SP 1/200 f. 62	20.588.	10.401.	1545.04.27.	Antwerpen	Wotton	Paget
TNA SP 1/200 f. 64	20.589.	10.407.	1545.04.27.	Antwerpen	Carne	Paget
TNA SP 1/200 f. 66	20.590.		1545.04.27.	Antwerpen	Chamberlain	Paget
TNA SP 1/200 f. 72	20.591.		1545.04.27.	Antwerpen	Chamberlain	Paget
TNA SP 1/200 f. 75	20.593.	10.408.	1545.04.28.	udvar	Titkos tanács	Carne, Wotton
TNA SP 1/200 f. 81	20.594.		1545.04.28.	udvar	Titkos tanács	Carne
TNA SP 1/200 f. 83	20.597.		1545.04.28.	Antwerpen	Damesell	Paget
TNA SP 1/200 f. 89	20.606.		1545.04.29.	Mechelen	Wotton	Titkos tanács
TNA SP 1/200 f. 90	20.607.		1545.04.29.	Mechelen	Wotton	Paget
TNA SP 1/200 f. 91	20.608.		1545.04.29.	Antwerpen	Drummond	Vaughan
TNA SP 1/200 f. 101	20.632.		1545.05.01.	Brüsszel	Carne	Paget
TNA SP 1/200 f. 104	20.633.		1545.05.01.	Antwerpen	Chamberlain	Paget
TNA SP 1/200 f. 110	20.643.		1545.05.02.	Leuven	Wotton	Titkos tanács
TNA SP 1/200 f. 111	20.644.		1545.05.02.	Leuven	Wotton	Paget
TNA SP 1/200 f. 113	20.647.	10.412.	1545.05.03.	Brüsszel	Carne	Titkos tanács
TNA SP 1/200 f. 114	20.648.		1545.05.03.	Brüsszel	Carne	Paget
TNA SP 1/200 f. 115	20.649.		1545.05.03.	Velence	Harvell	Titkos tanács
TNA SP 1/200 f. 116	20.650.	10.414.	1545.05.03.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/200 f. 119	20.652.	10.416.	1545.05.04.	udvar	Titkos tanács	Wotton
TNA SP 1/200 f. 135	20.666.		1545.05.06.	Antwerpen	Damesell	Paget
TNA SP 1/200 f. 143	20.667.	10.420.	1545.05.06.	Worms	Bucler, Mont	VIII. Henrik
TNA SP 1/200 f. 141	20.668.	10.425.	1545.05.06.	Worms	Mont	Wriothesley
TNA SP 1/200 f. 143	20.669.		1545.05.06.	Worms	Mont	Paget
TNA SP 1/200 f. 155	20.676.		1545.05.07.	Antwerpen	Damesell	Paget
TNA SP 1/200 f. 157	20.677.	10.427.	1545.05.07.	Worms	Bucler, Mont	VIII. Henrik
TNA SP 1/200 f. 160	20.678.		1545.05.07.	Worms	Bucler	Paget, Petre
TNA SP 1/200 f. 161	20.679.		1545.05.07.	Worms	Bucler	Paget
TNA SP 1/200 f. 163	20.680.		1545.05.07.	Worms	Bucler	Petre
TNA SP 1/200 f. 168	20.692.		1545.05.09.	Antwerpen	Chamberlain	Paget
TNA SP 1/200 f. 171	20.693.		1545.05.09.	Köln	Wotton	Paget
TNA SP 1/200 f. 181	20.700.		1545.05.09.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/201 f. 1	20.701.		1545.05.10.	Antwerpen	Damesell	Paget
TNA SP 1/201 f. 17	20.712.		1545.05.11.	Antwerpen	Chamberlain	Paget
TNA SP 1/201 f. 20	20.715.	10.433.	1545.05.12.	udvar	Titkos tanács	Bucler

Levéltári jelzet	Regeszta száma	Átírás	Időpont	Küldés helye	Feladó	Címzett
TNA SP 1/201 f. 45	20.734.		1545.05.14.	Antwerpen	Damesell	Paget
TNA SP 1/201 f. 46	20.735	10.434.	1545.05.14.	Worms	Bucler, Mont	VIII. Henrik
TNA SP 1/201 f. 47	20.736.		1545.05.14.	Worms	Bucler	Paget, Petre
TNA SP 1/201 f. 56	20.751.		1545.05.16.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/201 f. 59	20.752.		1545.05.16.	Velence	Harvell	Russel
TNA SP 1/201 f. 70	20.764.		1545.05.18.	?	Carne, Chamberlain, Petre, Thirlby, Vaughan	Paget
TNA SP 1/201 f. 76	20.772.		1545.05.19.	Antwerpen	Damesell	Paget
TNA SP 1/201 f. 100	20.805.	10.435.	1545.05.25.	Worms	Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/201 f. 105	20.806.		1545.05.25.	Worms	Wotton	Wriothesley
TNA SP 1/201 f. 107	20.807.		1545.05.25.	Worms	Wotton	Paget
TNA SP 1/201 f. 111	20.808.	10.441.	1545.05.25.	Worms	Bucler, Mont	VIII. Henrik
TNA SP 1/201 f. 115	20.809.		1545.05.25.	Worms	Bucler	Paget
TNA SP 1/201 f. 117	20.810.		1545.05.25.	Worms	Mont	Paget
TNA SP 1/201 f. 120	20.814.		1545.05.26.	udvar	Titkos tanács	Richmond Herald
TNA SP 1/201 f. 152	20.842.	10.452.	1545.05.31.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/201 f. 154	20.843.		1545.05.31.	Velence	Harvell	Russel
TNA SP 1/201 f. 173	20.861.	10.456.	1545.06.03.	Worms	Wotton	Paget
TNA SP 1/201 f. 182	20.870.	10.458.	1545.06.04.	Worms	Bucler, Mont	VIII. Henrik
TNA SP 1/202 f. 4	20.886.		1545.06.07.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/202 f. 8	20.892.		1545.06.08.	Antwerpen	Vaughan	Titkos tanács
TNA SP 1/202 f. 12	20.893.		1545.06.08.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/202 f. 20	20.905.	10.459.	1545.06.10.	udvar	Paget	Bucler, Mont
TNA SP 1/202 f. 30	20.918.	10.461.	1545.06.11.	Worms	Wotton	Paget
TNA SP 1/202 f. 33	20.919.		1545.06.11.	Worms	Bucler, Mont	VIII. Henrik
TNA SP 1/202 f. 37	20.920.		1545.06.11.	Worms	Bucler	Paget
TNA SP 1/202 f. 45	20.930.		1545.06.13.	Antwerpen	Vaughan	Paget
Harl. MS. 283. f. 236.	20.931.		1545.06.13.	Antwerpen	Vaughan	Cobham
TNA SP 1/202 f. 61	20.946.		1545.06.14.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/202 f. 75	20.955.		1545.06.15.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/202 f. 81	20.959.		1545.06.16.	Worms	Wotton	Paget
TNA SP 1/202 f. 86	20.963.		1545.06.17.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/202 f. 88	20.964.		1545.06.X	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/202 f. 90	20.965.	10.469.	1545.06.17.	Worms	Bucler, Mont	VIII. Henrik
TNA SP 1/202 f. 92	20.966.		1545.06.17.	Worms	Bucler	Paget
TNA SP 1/202 f. 94	20.967.		1545.06.17.	Worms	Mont	Paget
TNA SP 1/202 f. 123	20.990.	10.477.	1545.06.19.	Worms	Bucler, Mont	VIII. Henrik
TNA SP 1/202 f. 125	20.991.		1545.06.19.	Worms	Bucler, Mont	Paget
Harl. MS. 283. f. 309. B. M.	20.1001.		1545.06.21.	Antwerpen	Vaughan	Petre, Thirlby
TNA SP 1/202 f. 133	20.1002.		1545.06.21.	Antwerpen	Vaughan	Cobham
TNA SP 1/202 f. 139	20.1008.		1545.06.22.	Antwerpen	Vaughan	VIII. Henrik
TNA SP 1/202 f. 141	20.1009.		1545.06.22.	Antwerpen	Vaughan	Titkos tanács
TNA SP 1/202 f. 143	20.1010.		1545.06.22.	Antwerpen	Vaughan	Wriothesley
TNA SP 1/202 f. 146	20.1013.	10.479.	1545.06.23.	udvar	Paget	Wotton
TNA SP 1/202 f. 148	20.1014.		1545.06.23.	Dertford	Paget	Vaughan
TNA SP 1/202 f. 169	20.1026.		1545.06.24.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/202 f. 191	20.1045.		1545.06.26.	Antwerpen	Vaughan	Petre, Thirlby

Levéltári jelzet	Regeszta száma	Átírás	Időpont	Küldés helye	Feladó	Címzett
TNA SP 1/202 f. 193	20.1046.	10.487.	1545.06.26.	Worms	Wotton	Paget
TNA SP 1/202 f. 198	20.1047.	10.485.	1545.06.26.	Worms	Bucler, Mont	VIII. Henrik
TNA SP 1/202 f. 200	20.1048.		1545.06.26.	Worms	Bucler, Mont	Paget
TNA SP 1/202 f. 207	20.1057.		1545.06.28.	Worms	Wotton	Paget
TNA SP 1/202 f. 20	20.1058.	10.491.	1545.06.28.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/203 f. 1	20.1067.		1545.06.29.	Antwerpen	Vaughan	Titkos tanács
TNA SP 1/203 f. 3	20.1068.		1545.06.29.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/203 f. 7	20.1074.		1545.06.30.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/203 f. 26	20.1086.	10.498.	1545.07.02.	udvar	Titkos tanács	Wotton
TNA SP 1/203 f. 45	20.1092.		1545.07.02.	Worms	Bucler, Mont	VIII. Henrik
TNA SP 1/203 f. 47	20.1093.		1545.07.02.	Worms	Bucler, Mont	Paget
TNA SP 1/203 f. 53	20.1099.		1545.07.03.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/203 f. 55	20.1100.		1545.07.03.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/203 f. 81	20.1115.		1545.07.04.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/203 f. 83	20.1116.		1545.07.04.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/203 f. 111	20.1125.		1545.07.06.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/203 f. 115	20.1132.	10.504.	1545.07.07.	Worms	Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/203 f. 121	20.1133.		1545.07.07.	Worms	Wotton	Paget
TNA SP 1/203 f. 123	20.1134.		1545.07.07.	Worms	Wotton	Paget
TNA SP 1/203 f. 126	20.1135.		1545.07.07.	Worms	Bucler, Mont	VIII. Henrik
TNA SP 1/203 f. 128	20.1136.		1545.07.07.	Worms	Bucler, Mont	Paget
TNA SP 1/203 f. 130	20.1137.		1545.07.07.	Worms	Bucler	Paget
TNA SP 1/203 f. 141	20.1143.		1545.07.08.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/203 f. 145	20.1147.		1545.07.09.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/203 f. 172	20.1171.		1545.07.11.	Worms	Wotton	Paget
TNA SP 1/203 f. 175	20.1172.		1545.07.11.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/203 f. 183	20.1181.		1545.07.12.	Velence	Harvell	Russel
TNA SP 1/203 f. 183	20.1188.	10.515.	1545.07.13.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/204 f. 1	20.1199.		1545.07.15.	Brugge (Odenburgh)	Vaughan	Paget
TNA SP 1/204 f. 21	20.1203.	10.524.	1545.07.16.	Worms	Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/204 f. 25	20.1204.	10.529.	1545.07.16.	Worms	Wotton	Paget
TNA SP 1/204 f. 27	20.1205.	10.519.	1545.07.16.	Worms	Bucler, Mont	VIII. Henrik
TNA SP 1/204 f. 38	20.1206.		1545.07.16.	Worms	Bucler	Paget
TNA SP 1/204 f. 40	20.1207.		1545.07.16.	Worms	Mont	Paget
TNA SP 1/204 f. 44	20.1213.		1545.07.17.	Brugge	Chamberlain	Paget
TNA SP 1/204 f. 47	20.1214.		1545.07.17.	Antwerpen	Vaughan	Wriothesley
nincs kézirat	20.1219.		1545.07.19.	Portsmouth	Titkos tanács	Carne
TNA SP 1/204 f. 56	20.1223.		1545.07.19.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/204 f. 60	20.1225.	10.531.	1545.07.19.	Worms	Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/204 f. 64	20.1226.		1545.07.19.	Worms	Wotton	Wriothesley
TNA SP 1/204 f. 66	20.1227.		1545.07.19.	Worms	Bucler, Mont	VIII. Henrik
TNA SP 1/204 f. 67	20.1228.		1545.07.19.	Worms	Bucler	Paget
TNA SP 1/204 f. 68	20.1229.		1545.07.19.	Worms	Mont	Paget
TNA SP 1/204 f. 71	20.1232.		1545.07.20.	Brugge	Chamberlain	Paget
TNA SP 1/204 f. 73	20.1233.		1545.07.20.	Antwerpen	Vaughan	Wriothesley
TNA SP 1/204 f. 75	20.1234.		1545.07.20.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/204 f. 79	20.1239.		1545.07.21.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/204 f. 83	20.1242.		1545.07.21.	Worms	Wotton	Paget
TNA SP 1/204 f. 85	20.1243.		1545.07.21.	Worms	Bucler	Paget
TNA SP 1/204 f. 88	20.1247.		1545.07.22.	Antwerpen	Vaughan	Paget

Levéltári jelzet	Regeszta száma	Átírás	Időpont	Küldés helye	Feladó	Címzett
TNA SP 1/204 f. 90	20.1248.		1545.07.22.	Antwerpen	Damesell	Wriothesley
TNA SP 1/204 f. 92	20.1249.	10.535.	1545.07.22.	Worms	Wotton	Paget
TNA SP 1/204 f. 66	20.1250.		1545.07.22.	Worms	Bucler, Mont	VIII. Henrik
TNA SP 1/204 f. 67	20.1251.		1545.07.22.	Worms	Bucler	Paget
TNA SP 1/204 f. 103	20.1256.		1545.07.23.	Antwerpen	Chamberlain	Paget
TNA SP 1/204 f. 105	20.1257.		1545.07.23.	Worms	Mont	Paget
TNA SP 1/204 f. 108	20.1261.	10.537.	1545.07.24.	Portsmouth	Titkos tanács	Wotton
TNA SP 1/204 f. 114	20.1262.	10.540.	1545.07.24.	udvar	Paget	Bucler, Mont
TNA SP 1/204 f. 118	20.1265.		1545.07.24.	Antwerpen	Vaughan	VIII. Henrik
TNA SP 1/204 f. 122	20.1266.		1545.07.24.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/204 f. 129	20.1273.		1545.07.25.	Hamburg	Dymock	Paget
Harl. MS. 283. f. 237. B. M.	20.1279.		1545.07.26.	Antwerpen	Vaughan	Cobham
TNA SP 1/204 f. 132	20.1280.	10.542.	1545.07.26.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/204 f. 154	20.1299.		1545.07.28.	Antwerpen	Vaughan	Wriothesley
TNA SP 1/204 f. 156	20.1300.		1545.07.28.	Antwerpen	Damesell	Paget
TNA SP 1/204 f. 171	20.1316.		1545.07.30.	Antwerpen	Vaughan	VIII. Henrik
TNA SP 1/204 f. 178	20.1317.		1545.07.30.	Antwerpen	Vaughan	Paget, Wriothesley
Harl. MS. 283. f. 233. B. M.	20.1318.		1545.07.30.	Antwerpen	Vaughan	Cobham
TNA SP 1/205 f. 16	20/2.9.		1545.08.01.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/205 f. 22	20/2.11.		1545.08.01.	Neustadt an der Waltnaab	Heideck	VIII. Henrik
TNA SP 1/205 f. 38	20/2.22.		1545.08.02.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/205 f. 51	20/2.31.	10.548.	1545.08.03.	Brüsszel	Carne	VIII. Henrik
TNA SP 1/205 f. 59	20/2.32.		1545.08.03.	Brüsszel	Carne	Paget
TNA SP 1/205 f. 67	20/2.36.		1545.08.04.	Cowdrey	Paget	Vaughan
TNA SP 1/205 f. 83	20/2.44.	10.550.	1545.08.05.	Worms	Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/205 f. 87	20/2.45.		1545.08.05.	Worms	Wotton	Paget
TNA SP 1/205 f. 89	20/2.46.	10.554.	1545.08.05.	Worms	Bucler, Mont	VIII. Henrik
TNA SP 1/205 f. 95	20/2.47.		1545.08.05.	Worms	Bucler	Paget
TNA SP 1/205 f. 97	20/2.48.		1545.08.05.	Worms	Mont	Paget
TNA SP 1/205 f. 123	20/2.65.		1545.08.07.	Brüsszel	Carne	Paget
TNA SP 1/205 f. 133	20/2.68.		1545.08.07.	Hamburg	Dymock	Wriothesley
TNA SP 1/205 f. 135	20/2.69.		1545.08.07.	Hamburg	Dymock	Paget
TNA SP 1/205 f. 174	20/2.91.		1545.08.10.	Brüsszel	Carne	Paget
Harl. Ms. 283. f. 321.	20/2.93.		1545.08.10.	Köln	Wotton	Cobham
TNA SP 1/205 f. 198	20/2.111.		1545.08.12.	Antwerpen	Vaughan	VIII. Henrik
TNA SP 1/205 f. 204	20/2.112.		1545.08.12.	Antwerpen	Vaughan	VIII. Henrik
TNA SP 1/205 f. 208	20/2.113.		1545.08.12.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/205 f. 210	20/2.114.		1545.08.12.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/205 f. 215	20/2.115.		1545.08.12.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/205 f. 216	20/2.116.		1545.08.12.	Antwerpen	Chamberlain	Paget
TNA SP 1/205 f. 222	20/2.122.		1545.08.13.	Worms	Bucler	Paget
TNA SP 1/205 f. 224	20/2.123.	10.562.	1545.08.13.	Worms	Mont	Paget
TNA SP 1/205 f. 227	20/2.124.	10.563.	1545.08.13.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/205 f. 229	20/2.131.		1545.08.14.	Brüsszel	Carne	Paget
TNA SP 1/205 f. 231	20/2.132.	10.565.	1545.08.14.	Köln	Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/205 f. 235	20/2.133.		1545.08.14.	Köln	Wotton	Paget
TNA SP 1/205 f. 248	20/2.139.	10.568.	1545.08.15.	Brüsszel	Carne	Paget

Levéltári jelzet	Regeszta száma	Átírás	Időpont	Küldés helye	Feladó	Címzett
TNA SP 1/206 f. 15	20/2.153.		1545.08.17.	Antwerpen	Vaughan	Paget
Harl. Ms. 283. f. 246. B. M.	20/2.154.		1545.08.17.	Antwerpen	Vaughan	Cobham
Harl. Ms. 283. f. 323.	20/2.155.		1545.08.17.	Antwerpen	Damesell	Cobham
TNA SP 1/206 f. 33	20/2.171.	10.573.	1545.08.19.	Antwerpen	Chamberlain	Paget
TNA SP 1/206 f. 53	20/2.175.		1545.08.20.	Hamburg	Dymock	Titkos tanács
TNA SP 1/206 f. 132	20/2.192.		1545.08.22.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/206 f. 133	20/2.193.	10.576.	1545.08.22.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/206 f. 166	20/2.217.		1545.08.25.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/207 f. 16	20/2.233.		1545.08.27.	Brüsszel	Carne	Paget
TNA SP 1/207 f. 20	20/2.234.		1545.08.27.	Antwerpen	Avery, Chamberlain, Fane	Paget
TNA SP 1/207 f. 24	20/2.235.		1545.08.27.	Antwerpen	Damesell	Paget
TNA SP 1/207 f. 34	20/2.243.		1545.08.29.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/207 f. 36	20/2.244.		1545.08.29.	Antwerpen	Chamberlain	Paget
TNA SP 1/207 f. 38	20/2.245.		1545.08.29.	Antwerpen	Halle	Paget
Add MS. 5,753. f. 147. B. M.	20/2.248.		1545.08.30.	Oatlands	Titkos tanács	Avery, Chamberlain, Fane
Add MS. 5,753. f. 162. B. M.	20/2.249.		1545.08.30.	Oatlands	Titkos tanács	Avery, Chamberlain, Fane
Add MS. 5,753. f. 149. B. M.	20/2.254.		1545.08.31.	Oatlands	Titkos tanács	Avery, Chamberlain, Fane
TNA SP 1/207 f. 45	20/2.255.		1545.08.31.	?	Taphoren	Paget
TNA SP 1/207 f. 46	20/2.256.	10.586.	1545.08.31.	Brüsszel	Thirlby, Wotton	VIII. Henrik
TNA SP 1/207 f. 48	20/2.257.		1545.08.31.	Brüsszel	Wotton	Paget
TNA SP 1/207 f. 50	20/2.258.		1545.08.31.	Antwerpen	Vaughan	Paget, Petre
TNA SP 1/207 f. 52	20/2.259.		1545.08.31.	Hamburg	Dymock	Paget
TNA SP 1/207 f. 68	20/2.274.		1545.09.02.	Hamburg	Dymock	Avery, Chamberlain, Fane
TNA SP 1/207 f. 75	20/2.283.		1545.09.03.	Brüsszel	Carne	Paget
TNA SP 1/207 f. 77	20/2.284.		1545.09.03.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/207 f. 79	20/2.285.		1545.09.03.	Antwerpen	Damesell	Paget
TNA SP 1/207 f. 81	20/2.286.		1545.09.03.	Antwerpen	Chamberlain	Paget
TNA SP 1/207 f. 83	20/2.287.		1545.09.03.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/207 f. 85	20/2.288.		1545.09.03.	Velence	Harvell	Paget
TNA SP 1/207 f. 87	20/2.297.		1545.09.04.	Köln	Avery, Chamberlain, Fane, Halle	VIII. Henrik
TNA SP 1/207 f. 91	20/2.298.		1545.09.04.	Köln	Avery, Chamberlain, Fane, Halle	Paget
TNA SP 1/207 f. 100	20/2.309.		1545.09.05.	Köln	Fane	Paget
TNA SP 1/207 f. 102	20/2.310.		1545.09.05.	Koblentz	Mont	Paget
TNA SP 1/207 f. 111	20/2.331.		1545.09.09.	Brüsszel	Carne	VIII. Henrik
TNA SP 1/207 f. 113	20/2.332.		1545.09.09.	Brüsszel	Carne	Paget
TNA SP 1/207 f. 115	20/2.333.		1545.09.09.	Antwerpen	Vaughan	VIII. Henrik
TNA SP 1/207 f. 118	20/2.334.		1545.09.09.	Antwerpen	Vaughan	Paget

Levéltári jelzet	Regeszta száma	Átírás	Időpont	Küldés helye	Feladó	Címzett
TNA SP 1/207 f. 121	20/2.337.		1545.09.10.	Brüsszel	Thirlby	Paget
TNA SP 1/207 f. 124	20/2.338.		1545.09.10.	Brüsszel	Thirlby	Paget
TNA SP 1/207 f. 126	20/2.339.		1545.09.10.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/207 f. 132	20/2.342.		1545.09.10.	Hamburg	Dymock	Paget
TNA SP 1/207 f. 135	20/2.343.		1545.09.10.	Hamburg	Dymock	Vaughan
TNA SP 1/207 f. 143	20/2.348.		1545.09.11.	Brüsszel	Thirlby	Paget
TNA SP 1/207 f. 144	20/2.349.		1545.09.11.	Brüsszel	Thirlby	Paget
TNA SP 1/207 f. 145	20/2.350.		1545.09.11.	Brüsszel	Carne	Paget
TNA SP 1/207 f. 146	20/2.352.		1545.09.11.	Andernach	Avery, Chamberlain, Fane, Halle	Titkos tanács
TNA SP 1/207 f. 161	20/2.356.		1545.09.12.	Andernach	Halle	Thirlby
TNA SP 1/207 f. 165	20/2.362.		1545.09.13.	Antwerpen	Vaughan	VIII. Henrik
TNA SP 1/207 f. 168	20/2.363.		1545.09.13.	Antwerpen	Vaughan	Wriothesley
TNA SP 1/207 f. 170	20/2.364.		1545.09.13.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/207 f. 188	20/2.376.		1545.09.15.	?	Titkos tanács	Thirlby
TNA SP 1/207 f. 192	20/2.378.		1545.09.15.	Brüsszel	Thirlby	Paget
TNA SP 1/207 f. 193	20/2.379.		1545.09.15.	Brüsszel	Carne	Paget
TNA SP 1/207 f. 195	20/2.380.		1545.09.15.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/207 f. 197	20/2.381.	10.588.	1545.09.15.	Frankfurt	Bucler, Mont	VIII. Henrik
TNA SP 1/207 f. 199	20/2.382.		1545.09.15.	Frankfurt	Bucler	Wriothesley
TNA SP 1/207 f. 203	20/2.384.		1545.09.15.	Frankfurt	Mont	Wriothesley
TNA SP 1/207 f. 205	20/2.385.		1545.09.15.	Frankfurt	Mont	Paget
TNA SP 1/207 f. 207	20/2.388.		1545.09.16.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/208 f. 3	20/2.392.		1545.09.17.	Brüsszel	Carne, Thirlby, Vaughan	Paget
TNA SP 1/208 f. 4	20/2.393.		1545.09.17.	Brüsszel	Vaughan	Paget
TNA SP 1/208 f. 6	20/2.394.		1545.09.17.	Andernach	Chamberlain	Thirlby
TNA SP 1/208 f. 11	20/2.403.		1545.09.X	?	Titkos tanács	Avery, Chamberlain, Fane, Halle
TNA SP 1/208 f. 22	20/2.407.	10.593.	1545.09.19.	Brüsszel	Carne, Thirlby, Vaughan	VIII. Henrik
TNA SP 1/208 f. 24	20/2.408.		1545.09.19.	Brüsszel	Thirlby	Paget
TNA SP 1/208 f. 26	20/2.409.		1545.09.19.	Brüsszel	Carne	Paget
TNA SP 1/208 f. 28	20/2.410.		1545.09.19.	Brüsszel	Carne	Paget
TNA SP 1/208 f. 30	20/2.411.		1545.09.19.	Antwerpen	Vaughan	Paget, Petre
TNA SP 1/208 f. 37	20/2.416.		1545.09.20.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/208 f. 51	20/2.433.		1545.09.23.	Andernach	Avery, Chamberlain, Fane, Halle	Thirlby, Carne
TNA SP 1/208 f. 53	20/2.434.		1545.09.23.	Hamburg	Dymock	Vaughan
TNA SP 1/208 f. 55	20/2.436.	10.596.	1545.09.24.	Brüsszel	Thirlby	Paget
TNA SP 1/208 f. 57	20/2.437.		1545.09.24.	Andernach	Avery, Chamberlain, Fane, Halle	Titkos tanács
TNA SP 1/208 f. 61	20/2.438.		1545.09.24.	Antwerpen	Chamberlain	Paget
TNA SP 1/208 f. 64	20/2.442.		1545.09.25.	Brüsszel	Thirlby	Paget
TNA SP 1/208 f. 66	20/2.443.		1545.09.25.	Antwerpen	Vaughan	Titkos tanács
TNA SP 1/208 f. 68	20/2.444.		1545.09.25.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/208 f. 70	20/2.448.		1545.09.26.	Antwerpen	Vaughan	Titkos tanács

Levéltári jelzet	Regeszta száma	Átírás	Időpont	Küldés helye	Feladó	Címzett
TNA SP 1/208 f. 72	20/2.449.		1545.09.26.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/208 f. 84	20/2.459.	10.599.	1545.09.27.	Brüsszel	Thirlby	Paget
TNA SP 1/208 f. 91	20/2.467.		1545.09.28.	Rheinbach	Chamberlain	Paget
TNA SP 1/208 f. 93	20/2.468.		1545.09.28.	Rheinbach	Halle	Paget
TNA SP 1/208 f. 119	20/2.491.	10.603.	1545.09.28.	udvar	Titkos tanács	Harvell
TNA SP 1/208 f. 100	20/2.474.		1545.09.29.	Rheinbach	Avery, Chamberlain, Fane, Halle	Titkos tanács
TNA SP 1/208 f. 109	20/2.485.		1545.09.30.	Brüsszel	Carne, Thirlby	VIII. Henrik
TNA SP 1/208 f. 111	20/2.486.	10.605.	1545.09.30.	Brüsszel	Thirlby	VIII. Henrik
TNA SP 1/208 f. 113	20/2.487.		1545.09.30.	Brüsszel	Thirlby	Paget
TNA SP 1/208 f. 115	20/2.488.		1545.09.30.	Brüsszel	Thirlby	Vaughan
TNA SP 1/208 f. 116	20/2.489.		1545.09.30.	Brüsszel	Thirlby	Avery, Chamberlain, Fane
TNA SP 1/208 f. 132	20/2.507.		1545.10.01.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/208 f. 134	20/2.508.		1545.10.01.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/208 f. 141	20/2.514.	10.609.	1545.10.03.	udvar	Titkos tanács	Thirlby
TNA SP 1/208 f. 143	20/2.517.	10.608.	1545.10.03.	Brüsszel	Thirlby	Paget
TNA SP 1/208 f. 148	20/2.522.		1545.10.04.	Brüsszel	Thirlby	Paget
TNA SP 1/208 f. 151	20/2.523.		1545.10.04.	Brüsszel	Thirlby	Avery, Chamberlain, Fane
TNA SP 1/208 f. 152	20/2.526.		1545.10.05.	Brüsszel	Carne	Paget
TNA SP 1/208 f. 154	20/2.527.		1545.10.05.	Visé (Weasette upon the Mase)	Chamberlain, Fane, Halle	Titkos tanács
TNA SP 1/208 f. 158	20/2.528.	10.612.	1545.10.05.	Frankfurt	Bucler, Mont	VIII. Henrik
TNA SP 1/208 f. 160	20/2.529.	.	1545.10.05.	Frankfurt	Bucler, Mont	Paget, Petre
TNA SP 1/208 f. 162	20/2.536.		1545.10.06.	Visé (Weasette upon the Mase)	Chamberlain	Paget
TNA SP 1/208 f. 169	20/2.541.		1545.10.07.	Brüsszel	Thirlby	Paget
TNA SP 1/208 f. 171	20/2.542.		1545.10.07.	Brüsszel	Carne	Paget
TNA SP 1/208 f. 173	20/2.543.		1545.10.07.	Visé (Weasette upon the Mase)	Avery, Chamberlain, Fane, Halle	Titkos tanács
TNA SP 1/208 f. 183	20/2.550.		1545.10.08.	Antwerpen	Vaughan	Titkos tanács
TNA SP 1/208 f. 185	20/2.551.		1545.10.08.	Antwerpen	Vaughan	Wriothesley
TNA SP 1/208 f. 187	20/2.552.		1545.10.08.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/208 f. 192	20/2.559.		1545.10.09.	Antwerpen	Vaughan	VIII. Henrik
TNA SP 1/208 f. 195	20/2.561.	10.617., MS 25.114,f. 325. B. M.	1545.10.10.	udvar	Titkos tanács	Thirlby
TNA SP 1/209 f. 1	20/2.564.		1545.10.10.	Antwerpen	Vaughan	VIII. Henrik
TNA SP 1/209 f. 4a	20/2.565.		1545.10.10.	Antwerpen	Vaughan	Wriothesley
TNA SP 1/209 f. 8	20/2.566.		1545.10.10.	Antwerpen	Vaughan	Paget
nincs kézirat	20/2.578.		1545.10.12.	Brüsszel	Carne	Paget
nincs kézirat	20/2.585.		1545.10.14.	udvar	Titkos tanács	Avery, Chamberlain, Fane, Halle

Levéltári jelzet	Regeszta száma	Átírás	Időpont	Küldés helye	Feladó	Címzett
TNA SP 1/209 f. 18	20/2.593.		1545.10.15.	Brüsszel	Thirlby	Paget
TNA SP 1/209 f. 20	20/2.595.		1545.10.15.	Antwerpen	Vaughan	Titkos tanács
TNA SP 1/209 f. 26	20/2.597.		1545.10.15.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/209 f. 28	20/2.598.		1545.10.15.	Antwerpen	Dymock	Wriothesley
TNA SP 1/209 f. 32	20/2.602.		1545.10.16.	Antwerpen	Dymock	Paget
TNA SP 1/209 f. 35	20/2.604.	10.629.	1545.10.17.	udvar	VIII. Henrik	Gardiner
TNA SP 1/209 f. 52	20/2.612.		1545.10.18.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/209 f. 55	20/2.615.		1545.10.19.	Mechelen	Thirlby	VIII. Henrik
TNA SP 1/209 f. 57	20/2.616.	10.631.	1545.10.19.	Brüsszel	Thirlby	Paget
TNA SP 1/209 f. 61	20/2.617.		1545.10.19.	Antwerpen	Vaughan	Titkos tanács
nincs kézirat	20/2.618.		1545.10.19.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/209 f. 65	20/2.625.	10.635., MS. 25, 114. f. 333.	1545.10.21.	udvar	Titkos tanács	Carne, Gardiner, Thirlby
TNA SP 1/209 f. 74	20/2.627.		1545.10.21.	Dover	Gardiner	Paget
TNA SP 1/209 f. 76	20/2.628.	10.634.	1545.10.21.	Frankfurt	Bucler, Mont	VIII. Henrik
TNA SP 1/209 f. 77	20/2.629.		1545.10.21.	Frankfurt	Bucler, Mont	Paget
TNA SP 1/209 f. 109	20/2.653.		1545.10.25.	Antwerpen	Vaughan	Titkos tanács
TNA SP 1/209 f. 111	20/2.654.		1545.10.25.	Antwerpen	Vaughan	Paget, Wriothesley
TNA SP 1/209 f. 113	20/2.655.		1545.10.25.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/209 f. 122	20/2.663.		1545.10.26.	Gent	Thirlby	Paget
TNA SP 1/209 f. 124	20/2.671.		1545.10.27.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/209 f. 125	20/2.672.	10.642.	1545.10.27.	Frankfurt	Bucler, Mont	VIII. Henrik
TNA SP 1/209 f. 127	20/2.673.		1545.10.27.	Frankfurt	Bucler, Mont	Paget
TNA SP 1/209 f. 131	20/2.677.		1545.10.28.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/209 f. 157	20/2.687.		1545.10.29.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/209 f. 182	20/2.704.	10.646.	1545.10.31.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/209 f. 185	20/2.710.		1545.11.01.	?	Avery, Chamberlain, Fane	Titkos tanács
Add. MS. 25,114, f. 337.	20/2.714.		1545.11.02.	Windsor	Paget	Gardiner
Add. MS. 5, 753,f. 155.	20/2.715.		1545.11.02.	Windsor	Paget, Petre	Avery, Chamberlain, Fane
MS 5,753, f. 156.	20/2.719.		1545.11.03.	Brugge	Carne, Gardiner, Thirlby	Avery, Chamberlain, Fane
TNA SP 1/210 f. 2	20/2.724.		1545.11.04.	Brugge	Gardiner, Thirlby	VIII. Henrik
TNA SP 1/210 f. 6	20/2.725.	10.650.	1545.11.04.	Brugge	Gardiner	Paget
TNA SP 1/210 f. 8	20/2.726.		1545.11.04.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/210 f. 9	20/2.727.		1545.11.04.	Frankfurt	Bucler, Mont	VIII. Henrik
TNA SP 1/210 f. 11	20/2.728.		1545.11.04.	Frankfurt	Bucler, Mont	Paget
TNA SP 1/210 f. 14	20/2.730.		1545.11.05.	Brugge	Gardiner, Thirlby	VIII. Henrik
TNA SP 1/210 f. 18	20/2.731.		1545.11.05.	Brugge	Gardiner	Paget
TNA SP 1/210 f. 20	20/2.732.		1545.11.05.	Brugge	Gardiner	Paget
MS 5,753, f. 158.	20/2.734.		1545.11.05.	Brugge	Carne, Gardiner, Thirlby	Avery, Chamberlain, Fane
TNA SP 1/210 f. 24	20/2.736.	10.657.	1545.11.06.	udvar	Titkos tanács	Bucler, Mont

Levéltári jelzet	Regeszta száma	Átírás	Időpont	Küldés helye	Feladó	Címzett
MS 25, 114, f. 340. B. M.	20/2.737.		1545.11.06.	Windsor	Paget	Gardiner, Thirlby
TNA SP 1/210 f. 32	20/2.740.	10.652.	1545.11.06.	Brugge	Gardiner, Thirlby	VIII. Henrik
TNA SP 1/210 f. 36	20/2.741.	10.654.	1545.11.06.	Brugge	Gardiner	Paget
Harl. MS. 283, f. 331. B. M.	20/2.742.		1545.11.06.	Leuven	Halle	Cobham
TNA SP 1/210 f. 44	20/2.748.	10.660.	1545.11.07.	Brugge	Carne, Gardiner, Thirlby	VIII. Henrik
TNA SP 1/210 f. 48	20/2.749.	10.664.	1545.11.07.	Brugge	Gardiner	Paget
TNA SP 1/210 f. 55	20/2.756.		1545.11.08.	Antwerpen	Vaughan	Titkos tanács
TNA SP 1/210 f. 57	20/2.757.		1545.11.08.	Antwerpen	Vaughan	Paget
MS 25, 114, f. 342. B. M.	20/2.764.		1545.11.10.	Windsor	Titkos tanács	Gardiner, Thirlby
TNA SP 1/210 f. 60	20/2.765.	10.666.	1545.11.10.	Brugge	Carne, Gardiner, Thirlby	Paget
TNA SP 1/210 f. 71	20/2.772.	10.667.	1545.11.11.	Brugge	Carne, Gardiner, Thirlby	VIII. Henrik
TNA SP 1/210 f. 81	20/2.773.		1545.11.11.	Brugge	Carne, Gardiner, Thirlby	Paget
TNA SP 1/210 f. 83	20/2.774.		1545.11.11.	Brugge	Gardiner	Paget
TNA SP 1/210 f. 85	20/2.775.		1545.11.11.	Brugge	Gardiner	Paget
TNA SP 1/210 f. 87	20/2.776.		1545.11.11.	Brugge	Thirlby	Paget
TNA SP 1/210 f. 89	20/2.777.		1545.11.11.	Frankfurt	Bucler, Mont	VIII. Henrik
TNA SP 1/210 f. 98	20/2.778.		1545.11.11.	Frankfurt	Bucler, Mont	Paget, Petre
TNA SP 1/210 f. 100	20/2.782.		1545.11.12.	Brugge	Carne, Gardiner, Thirlby	VIII. Henrik
TNA SP 1/210 f. 112	20/2.784.		1545.11.12.	Brugge	Carne, Gardiner, Thirlby	Paget
TNA SP 1/210 f. 115	20/2.785.		1545.11.12.	Namur	Avery, Chamberlain, Fane	Gardiner
TNA SP 1/210 f. 118	20/2.788.		1545.11.13.	Brugge	Gardiner	Paget
TNA SP 1/210 f. 125	20/2.790.	10.677.	1545.11.13.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/210 f. 127	20/2.793.		1545.11.14.	Brugge	Carne, Gardiner, Thirlby	VIII. Henrik
TNA SP 1/210 f. 131	20/2.794.		1545.11.14.	Brugge	Gardiner	Paget
TNA SP 1/210 f. 133	20/2.798.		1545.11.15.	Brugge	Gardiner, Thirlby	VIII. Henrik
TNA SP 1/210 f. 139	20/2.799.		1545.11.15.	Brugge	Gardiner	Paget
TNA SP 1/210 f. 141	20/2.801.	10.683.	1545.11.16.	udvar	Titkos tanács	Carne, Gardiner, Thirlby
TNA SP 1/210 f. 144	20/2.802.	10.679.	1545.11.16.	Brugge	Carne, Gardiner, Thirlby	VIII. Henrik
TNA SP 1/210 f. 150	20/2.803.		1545.11.16.	Brugge	Gardiner	Paget
Harl. MS. 288, f. 53.	20/2.804.		1545.11.16.	Antwerpen	Taphoren	Cobham

Levéltári jelzet	Regeszta száma	Átírás	Időpont	Küldés helye	Feladó	Címzett
TNA SP 1/210 f. 152	20/2.807.	10.687.	1545.11.16.	Velece	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/210 f. 160	20/2.811.		1545.11.17.	udvar	Titkos tanács	Carne, Gardiner, Thirlby
TNA SP 1/210 f. 170	20/2.821.		1545.11.19.	Antwerpen	Carne, Gardiner, Thirlby	VIII. Henrik
TNA SP 1/210 f. 174	20/2.822.		1545.11.19.	Antwerpen	Gardiner	Paget
TNA SP 1/210 f. 175	20/2.826.		1545.11.20.	udvar	Titkos tanács	Carne, Gardiner, Thirlby
TNA SP 1/210 f. 180	20/2.830.		1545.11.20.	Antwerpen	Carne, Gardiner, Thirlby	VIII. Henrik
TNA SP 1/210 f. 183	20/2.831.		1545.11.20.	Antwerpen	Gardiner	Paget
TNA SP 1/211 f. 9	20/2.837.		1545.11.21.	Antwerpen	Carne, Gardiner, Thirlby	VIII. Henrik
TNA SP 1/211 f. 14	20/2.838.		1545.11.21.	Antwerpen	Gardiner	Paget
TNA SP 1/211 f. 1	20/2.843.		1545.11.22.	udvar	Titkos tanács	Carne, Gardiner, Thirlby
TNA SP 1/211 f. 22	20/2.847.		1545.11.22.	Antwerpen	Avery, Chamberlain, Dymock, Fane, Halle	Titkos tanács
TNA SP 1/211 f. 24	20/2.848.	10.697.	1545.11.22.	Velece	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/211 f. 40	20/2.858.	10.699.	1545.11.23.	Antwerpen	Carne, Gardiner, Thirlby	VIII. Henrik
TNA SP 1/211 f. 47	20/2.860.	10.715.	1545.11.24.	udvar	Titkos tanács	Carne, Gardiner, Thirlby
TNA SP 1/211 f. 53	20/2.866.		1545.11.24.	Velece	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/211 f. 55	20/2.870.	10.716.	1545.11.25.	Antwerpen	Carne, Gardiner, Thirlby	VIII. Henrik
TNA SP 1/211 f. 57	20/2.871.		1545.11.25.	Antwerpen	Gardiner	Paget
TNA SP 1/211 f. 59	20/2.875.	10.719.	1545.11.26.	Antwerpen	Carne, Gardiner, Thirlby	VIII. Henrik
TNA SP 1/211 f. 64	20/2.876.		1545.11.26.	Antwerpen	Gardiner	Paget
nincs kézirat	20/2.883.		1545.11.28.	Westminster	Titkos tanács	Avery, Chamberlain, Dymock, Fane, Halle
TNA SP 1/211 f. 88	20/2.887.	10.729.	1545.11.28.	Velece	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/211 f. 92	20/2.891.		1545.11.29.	udvar	Titkos tanács	Carne, Gardiner, Thirlby
TNA SP 1/211 f. 96	20/2.893.		1545.11.29.	?	Heideck	VIII. Henrik
TNA SP 1/211 f. 101	20/2.897.	10.733.	1545.11.30.	udvar	Titkos tanács	Carne, Gardiner, Thirlby
TNA SP 1/211 f. 111	20/2.903.	10.738.	1545.11.30.	Antwerpen	Carne, Gardiner,	VIII. Henrik

Levéltári jelzet	Regeszta száma	Átírás	Időpont	Küldés helye	Feladó	Címzett
					Thirlby	
TNA SP 1/211 f. 119	20/2.904.	10.737.	1545.11.30.	Antwerpen	Gardiner	VIII. Henrik
Harl. Ms. 283. f. 214. B. M. Chr. of. Calais 165.	20/2.905.		1545.11.30.	Antwerpen	Gardiner	Cobham
TNA SP 1/211 f. 120	20/2.906.	schanx, englische handelTNA SPlitik, 2.353.	1545.11.30.	Antwerpen	Carne, Thirlby	Petre
TNA SP 1/211 f. 160	20/2.937.	10.759.	1545.12.05.	udvar	Titkos tanács	Carne, Gardiner, Thirlby
TNA SP 1/211 f. 193	20/2.958.		1545.12.08.	Antwerpen	Dymock	Paget
TNA SP 1/211 f. 196	20/2.961.		1545.12.09.	Antwerpen	Chamberlain	Titkos tanács
TNA SP 1/211 f. 198	20/2.962.		1545.12.09.	Antwerpen	Chamberlain	Paget
TNA SP 1/212 f. 1	20/2.963.		1545.12.09.	Antwerpen	Chamberlain	Petre
TNA SP 1/212 f. 23	20/2.977.	10.765.	1545.12.12.	Antwerpen	Carne, Gardiner, Thirlby	Paget
TNA SP 1/212 f. 28	20/2.983.		1545.12.14.	Frankfurt	Mont	Paget
TNA SP 1/212 f. 43	20/2.990.		1545.12.16.	Antwerpen	Chamberlain	Titkos tanács
TNA SP 1/212 f. 45	20/2.991.		1545.12.16.	Antwerpen	Chamberlain	Paget
TNA SP 1/212 f. 69	20/2.1004 .		1545.12.18.	Antwerpen	Chamberlain	Paget
TNA SP 1/212 f. 57	20/2.999.	10.785.	1545.12.18.	udvar	Titkos tanács	Carne, Gardiner, Thirlby
TNA SP 1/212 f. 72 és Cotton Galba B/X f. 250	20/2.1006 .	10.786.	1545.12.19.	Utrecht	Carne, Gardiner, Thirlby	VIII. Henrik
TNA SP 1/212 f. 85	20/2.1007 .		1545.12.X	?	Gardiner	Paget
TNA SP 1/212 f. 96	20/2.1017 .	10.801.	1545.12.21.	Utrecht	Carne, Gardiner, Thirlby	VIII. Henrik
TNA SP 1/212 f. 106	20/2.1025 .		1545.12.22.	Westminster	Vaughan	Paget
TNA SP 1/212 f. 120	20/2.1038 .	MS.25,114, f. 344.	1545.12.26.	udvar	Titkos tanács	Carne, Gardiner, Thirlby
TNA SP 1/212 f. 133	20/2.1046 .		1545.12.27.	Antwerpen	Chamberlain	Titkos tanács
TNA SP 1/212 f. 135	20/2.1047 .		1545.12.27.	Antwerpen	Chamberlain	Paget
TNA SP 1/212 f. 143	20/2.1055 .		1545.12.29.	London	Vaughan	Paget
TNA SP 1/212 f. 149	20/2.1059 .	MS. 25, 11., f. 346., 10.819.	1545.12.30.	udvar	Titkos tanács	Carne, Gardiner, Thirlby
TNA SP 1/212 f. 154	20/2.1062 .		1545.12.31.	Antwerpen	Chamberlain	Paget
TNA SP 1/212 f. 156	20/2.1063 .	10.820.	1545.12.31.	Strasbourg	Mont	VIII. Henrik
TNA SP 1/212 f. 158	20/2.1064 .		1545.12.31.	Strasbourg	Mont	Paget, Petre

Levéltári jelzet	Regeszta száma	Átírás	Időpont	Küldés helye	Feladó	Címzett
TNA SP 1/213 f. 1	21.4.		1546.01.01.	London	Vaughan	Petre
TNA SP 1/213 f. 2	21.5.		1546.01.01.	Antwerpen	Chamberlain	Paget
TNA SP 1/213 f. 6	21.8.	10.822.	1546.01.02.	Utrecht	Carne, Gardiner, Thirlby	VIII. Henrik
TNA SP 1/213 f. 16	21.9.		1546.01.02.	Utrecht	Gardiner	Paget
TNA SP 1/213 f. 18	21.10.	10.832.	1546.01.02.	Utrecht	G. Bernardino Ferrari	VIII. Henrik
TNA SP 1/213 f. 34	21.26.		1546.01.07.	Dover	Vaughan	Paget
TNA SP 1/213 f. 36	21.27.		1546.01.07.	Utrecht	Chamberlain	Paget
TNA SP 1/213 f. 38	21.28.	11.1.	1546.01.07.	Frankfurt	Mont	VIII. Henrik
TNA SP 1/213 f. 40	21.29.		1546.01.07.	Frankfurt	Mont	Paget, Petre
TNA SP 1/213 f. 55	21.45.	11.6.	1546.01.10.	Frankfurt	Mont	VIII. Henrik
TNA SP 1/213 f. 57	21.46.		1546.01.10.	Frankfurt	Mont	Paget
Harl. MS. 283. f. 343. B. M.	21.47.		1546.01.10.	Velence	Harvell	Cobham
TNA SP 1/213 f. 59	21.51.	11.9.	1546.01.11.	Utrecht	Gardiner	Paget
TNA SP 1/213 f. 67	21.54.		1546.01.12.	?	VIII. Henrik	Brende, Dymock
TNA SP 1/213 f. 75	21.65.	11.14.	1546.01.15.	udvar	Titkos tanács	Carne, Gardiner, Thirlby
TNA SP 1/213 f. 84	21.74.		1546.01.17.	Utrecht	Gardiner	Paget
TNA SP 1/213 f. 86	21.76.	11.19.	1546.01.17.	Frankfurt	Mont	VIII. Henrik
TNA SP 1/213 f. 88	21.77.		1546.01.17.	Frankfurt	Mont	Paget
TNA SP 1/213 f. 89	21.78.		1546.01.17.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/213 f. 91	21.82.		1546.01.18.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/213 f. 93	21.83.	11.20.	1546.01.18.	Utrecht	Carne, Gardiner, Thirlby	VIII. Henrik
TNA SP 1/213 f. 99	21.87.		1546.01.19.	Utrecht	Gardiner	Paget
TNA SP 1/213 f. 128	21.94.		1546.01.20.	Antwerpen	Vaughan	VIII. Henrik
TNA SP 1/213 f. 129	21.95.		1546.01.20.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/213 f. 131	21.97.	11.25.	1546.01.20.	Frankfurt	Mont	VIII. Henrik
TNA SP 1/213 f. 134	21.98.		1546.01.20.	Frankfurt	Mont	Paget, Petre
TNA SP 1/213 f. 135	21.105.		1546.01.22.	Antwerpen	Vaughan	Wriothesley
TNA SP 1/213 f. 137	21.106.		1546.01.22.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/213 f. 139	21.107.		1546.01.22.	Utrecht	Chamberlain	Paget
TNA SP 1/213 f. 152	21.115.		1546.01.24.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/213 f. 156	21.122.	11.26.	1546.01.26.	Hampton court	Titkos tanács	Carne, Gardiner, Thirlby
TNA SP 1/213 f. 162	21.126.		1546.01.27.	Antwerpen	Brende, Dymock, Vaughan	Titkos tanács
TNA SP 1/213 f. 166	21.127.		1546.01.27.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/213 f. 168	21.128.		1546.01.27.	Utrecht	Gardiner	Paget
TNA SP 1/213 f. 173	21.129.	11.31.	1546.01.27.	Frankfurt	Mont	VIII. Henrik
TNA SP 1/213 f. 176	21.130.		1546.01.27.	Frankfurt	Mont	Paget, Petre
TNA SP 1/213 f. 177	21.141.		1546.01.31.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/213 f. 179	21.142.		1546.01.31.	Antwerpen	Vaughan	VIII. Henrik
TNA SP 1/213 f. 183	21.143.		1546.01.31.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/213 f. 192	21.145.		1546.01.31.	Utrecht	Chamberlain	Paget

Levéltári jelzet	Regeszta száma	Átírás	Időpont	Küldés helye	Feladó	Címzett
TNA SP 1/213 f. 212	21.163.		1546.02.04.	Utrecht	Chamberlain	Paget
TNA SP 1/213 f. 216	21.164.		1546.02.04.	Utrecht	Vaughan	VIII. Henrik
TNA SP 1/213 f. 225	21.169.		1546.02.05.	Antwerpen	Vaughan	Paget, Petre
TNA SP 1/213 f. 227	21.170.		1546.02.05.	Amszterdam	Brende, Dymock	Titkos tanács
TNA SP 1/214 f. 14	21.179.		1546.02.08.	Antwerpen	Chamberlain	Paget
TNA SP 1/214 f. 24	21.184.		1546.02.09.	Antwerpen	Vaughan	VIII. Henrik
TNA SP 1/214 f. 26	21.185.		1546.02.09.	Antwerpen	Vaughan	Paget, Petre
TNA SP 1/214 f. 32	21.189.		1546.02.10.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/214 f. 34	21.191.		1546.02.10.	Frankfurt	Mont	VIII. Henrik
TNA SP 1/214 f. 36	21.192.	11.40.	1546.02.10.	Frankfurt	Mont	Paget
TNA SP 1/214 f. 40	21.195.		1546.02.11.	Bréma	Brende	VIII. Henrik
TNA SP 1/214 f. 42	21.196.		1546.02.11.	Bréma	Brende	Titkos tanács
TNA SP 1/214 f. 44	21.197.		1546.02.X.	udvar	Titkos tanács	Vaughan
TNA SP 1/214 f. 50	21.201.		1546.02.12.	Amszterdam	Dymock	Paget
TNA SP 1/214 f. 58	21.206.		1546.02.13.	Antwerpen	Vaughan	Paget, Petre
TNA SP 1/214 f. 60	21.211.		1546.02.14.	Antwerpen	Vaughan	VIII. Henrik
TNA SP 1/214 f. 64	21.212.	11.44.	1546.02.14.	Bois-le-Duc	Carne, Gardiner, Thirlby	VIII. Henrik
TNA SP 1/214 f. 76	21.213.		1546.02.14.	Bois-le-Duc	Carne, Gardiner, Thirlby	Paget
TNA SP 1/214 f. 80	21.214.		1546.02.14.	?	Gardiner	Paget
TNA SP 1/214 f. 99	21.221.		1546.02.15.	Antwerpen	Damesell	Paget
TNA SP 1/214 f. 101	21.228.		1546.02.16.	Antwerpen	Vaughan	VIII. Henrik
TNA SP 1/214 f. 103	21.229.		1546.02.16.	Antwerpen	Vaughan	Paget, Petre
TNA SP 1/214 f. 105	21.237.		1546.02.17.	Frankfurt	Mont	VIII. Henrik
TNA SP 1/214 f. 107	21.238.		1546.02.17.	Frankfurt	Mont	Paget
TNA SP 1/214 f. 109	21.241.		1546.02.18.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/214 f. 112	21.245.		1546.02.19.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/214 f. 127	21.252.		1546.02.20.	Antwerpen	Damesell	Paget
TNA SP 1/214 f. 129	21.253.		1546.02.20.	Antwerpen	Brende, Brigantyn	VIII. Henrik
TNA SP 1/214 f. 131	21.254.		1546.02.20.	Antwerpen	Brende	Paget
TNA SP 1/214 f. 133	21.255.		1546.02.20.	Antwerpen	Brigantyn	Paget
TNA SP 1/214 f. 135	21.256.		1546.02.20.	Antwerpen	Chamberlain	Paget
TNA SP 1/200 f. 46	21.257.		1546.02.20.	Maastricht	Sebastian Lucas	Paget
TNA SP 1/214 f. 144	21.263.		1546.02.21.	Antwerpen	Vaughan	VIII. Henrik
TNA SP 1/214 f. 148	21.264.		1546.02.21.	Antwerpen	Vaughan	Paget
Harl. MS. 283. f. 222. B. M.	21.265.		1546.02.21.	Antwerpen	Vaughan	Cobham
nincs kézirat	21.270.		1546.02.23.	Antwerpen	Vaughan	Lady Cobham
TNA SP 1/214 f. 152	21.271.		1546.02.24.	Amszterdam	Brende, Brigantyn	Paget
TNA SP 1/214 f. 154	21.272.	11.59.	1546.02.25.	udvar	Paget	Mont
TNA SP 1/214 f. 157	21.276.		1546.02.25.	Maastricht	Gardiner, Thirlby	Brende, Brigantyn
Harl. MS. 283. f. 247. B. M.	21.283.		1546.02.26.	Antwerpen	Vaughan	Cobham
TNA SP 1/214 f. 166	21.291.		1546.02.27.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/214 f. 170	21.296.		1546.02.28.	Antwerpen	Vaughan	VIII. Henrik

Levéltári jelzet	Regeszta száma	Átírás	Időpont	Küldés helye	Feladó	Címzett
TNA SP 1/214 f. 181	21.312.		1546.03.02.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/214 f. 185	21.313.		1546.03.02.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/214 f. 189	21.315.	11.66.	1546.03.02.	Maastricht	Carne, Gardiner, Thirlby	VIII. Henrik
TNA SP 1/214 f. 195	21.316.		1546.03.02.	?	Gardiner	Paget
TNA SP 1/214 f. 197	21.317.	11.72.	1546.03.02.	Hassel	Carne, Gardiner	Paget
TNA SP 1/214 f. 199	21.318.		1546.03.02.	Maastricht	Chamberlain	Paget
TNA SP 1/214 f. 203	21.323.		1546.03.03.	Antwerpen	Vaughan	VIII. Henrik
TNA SP 1/214 f. 207	21.324.		1546.03.03.	Antwerpen	Damesell	Paget
TNA SP 1/214 f. 209	21.325.	11.73.	1546.03.03.	Worms	Mont	VIII. Henrik
TNA SP 1/214 f. 211	21.326.		1546.03.03.	Worms	Mont	Paget
TNA SP 1/214 f. 214	21.330.		1546.03.04.	Bréma	Brende, Brigantyn	VIII. Henrik
TNA SP 1/214 f. 216	21.331.		1546.03.04.	Antwerpen	Brende, Brigantyn	Titkos tanács
TNA SP 1/214 f. 218	21.332.		1546.03.04.	Bréma	Brende, Brigantyn	Carne
TNA SP 1/214 f. 219	21.333.		1546.03.04.	Bréma	Brende	Paget
TNA SP 1/215 f. 3	21.337.		1546.03.06.	Antwerpen	Gardiner	Paget
TNA SP 1/215 f. 5	21.338.		1546.03.06.	Antwerpen	Damesell	Paget
TNA SP 1/215 f. 11	21.343.	11.75.	1546.03.07.	Antwerpen	Carne, Gardiner	VIII. Henrik
TNA SP 1/215 f. 13	21.344.		1546.03.07.	Antwerpen	Gardiner	Paget
TNA SP 1/215 f. 15	21.345.		1546.03.07.	Antwerpen	Carne	Paget
TNA SP 1/215 f. 17	21.346.		1546.03.07.	Antwerpen	Vaughan	Paget, Wriothesley
TNA SP 1/215 f. 19	21.347.		1546.03.07.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/215 f. 23	21.348.		1546.03.07.	Antwerpen	Vaughan	Paget
Harl. MS. 283. f. 218. B. M.	21.349.		1546.03.07.	Antwerpen	Vaughan	Cobham
TNA SP 1/215 f. 25	21.350.		1546.03.07.	Antwerpen	Dymock	Titkos tanács
TNA SP 1/215 f. 28	21.351.		1546.03.07.	Antwerpen	Dymock	Paget
TNA SP 1/210 f. 24	21.354.		1546.03.08.	Greenwich	Titkos tanács	Vaughan
TNA SP 1/215 f. 38	21.360.		1546.03.08.	Antwerpen	Gardiner	Paget
TNA SP 1/215 f. 52	21.367.		1546.03.10.	Antwerpen	Vaughan	VIII. Henrik
TNA SP 1/215 f. 56	21.368.		1546.03.10.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/215 f. 58	21.369.		1546.03.10.	Antwerpen	Dymock	Paget
TNA SP 1/215 f. 59	21.372.		1546.03.11.	Eeklo	Gardiner	Paget
TNA SP 1/215 f. 61	21.373.		1546.03.11.	Antwerpen	Dymock	Paget
TNA SP 1/215 f. 63	21.375.		1546.03.12.	Antwerpen	Vaughan	VIII. Henrik
TNA SP 1/215 f. 67	21.376		1546.03.12.	Antwerpen	Damesell	VIII. Henrik
TNA SP 1/215 f. 69	21.377.		1546.03.12.	Antwerpen	Damesell	Paget
TNA SP 1/200 f. 46	21.378.		1546.03.12.	Antwerpen	Sebastian Lucas	Paget
TNA SP 1/215 f. 73	21.381.		1546.03.13.	Antwerpen	Dymock	Titkos tanács
TNA SP 1/215 f. 75	21.382.		1546.03.13.	Antwerpen	Dymock	Titkos tanács
TNA SP 1/215 f. 77	21.383.		1546.03.13.	Antwerpen	Dymock	Paget
TNA SP 1/215 f. 79	21.384.		1546.03.13.	Hamburg	Brende, Brigantyn	Paget
TNA SP 1/215 f. 82	21.385.	11.76.	1546.03.13.	Frankfurt	Mont	Paget
TNA SP 1/215 f. 84	21.387.		1546.03.14.	udvar	Titkos tanács	Vaughan

Levéltári jelzet	Regeszta száma	Átírás	Időpont	Küldés helye	Feladó	Címzett
TNA SP 1/215 f. 91	21.395.		1546.03.15.	Bréma	Brende, Brigantyn	VIII. Henrik
TNA SP 1/215 f. 93	21.396.		1546.03.15.	Bréma	Brende, Brigantyn	Titkos tanács
TNA SP 1/215 f. 95	21.397.		1546.03.15.	Bréma	Brende	Paget
TNA SP 1/215 f. 114	21.407.	11.77.	1546.03.17.	Brüsszel	Carne	VIII. Henrik
TNA SP 1/215 f. 116	21.408.		1546.03.17.	Brüsszel	Carne	Paget
TNA SP 1/215 f. 118	21.409.		1546.03.17.	Antwerpen	Vaughan	VIII. Henrik
TNA SP 1/215 f. 120	21.410.		1546.03.17.	Antwerpen	Vaughan	Paget
Harl. MS. 283. f. 216. B. M.	21.411.		1546.03.17.	Antwerpen	Vaughan	Cobham
TNA SP 1/215 f. 125	21.420.	11.79.	1546.03.19.	Binche	Carne	VIII. Henrik
TNA SP 1/215 f. 127	21.421.		1546.03.19.	Binche	Carne	Paget
TNA SP 1/215 f. 129	21.422.		1546.03.19.	Binche	Dymock	Titkos tanács
TNA SP 1/215 f. 136	21.428.		1546.03.20.	Antwerpen	Damesell	Titkos tanács
TNA SP 1/215 f. 152	21.434.		1546.03.21.	Antwerpen	Vaughan	VIII. Henrik
TNA SP 1/215 f. 154	21.435.		1546.03.21.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/215 f. 156	21.436.		1546.03.21.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/215 f. 161	21.441.		1546.03.22.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/215 f. 165	21.450.		1546.03.23.	Antwerpen	Dymock	Paget
TNA SP 1/215 f. 167	21.453.		1546.03.24.	Binche	Carne	VIII. Henrik
TNA SP 1/215 f. 169	21.454.		1546.03.24.	Binche	Carne	Paget
TNA SP 1/215 f. 171	21.457.		1546.03.25.	Greenwich	Titkos tanács	Brende, Brigantyn
TNA SP 1/215 f. 174	21.460.		1546.03.25.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/215 f. 176	21.463.	11.81.	1546.03.26.	udvar	Titkos tanács	Carne
TNA SP 1/215 f. 178	21.465.	11.82.	1546.03.26.	Binche	Carne	Paget
TNA SP 1/216 f. 7	21.473.		1546.03.27.	Elten	Brende, Brigantyn	VIII. Henrik
TNA SP 1/216 f. 11	21.474.		1546.03.27.	Elten	Brende	Paget
TNA SP 1/216 f. 17	21.475.		1546.03.27.	Frankfurt	Mont	VIII. Henrik
TNA SP 1/216 f. 19	21.476.	11.83.	1546.03.27.	Frankfurt	Mont	Paget
TNA SP 1/216 f. 23	21.482.		1546.03.29.	Antwerpen	Vaughan	Paget, Petre
TNA SP 1/216 f. 25	21.483.		1546.03.29.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/216 f. 27	21.484.		1546.03.29.	Antwerpen	Vaughan	Paget
Harl. MS. 283. f. 231. B. M.	21.485.		1546.03.29.	Antwerpen	Vaughan	Cobham
TNA SP 1/216 f. 29	21.486.		1546.03.29.	Amszterdam	Dymock	Vaughan
TNA SP 1/216 f. 34	21.490.	11.86.	1546.03.30.	Speyer	Mont	VIII. Henrik
TNA SP 1/216 f. 36	21.491.	11.88.	1546.03.30.	Speyer	Mont	Paget
TNA SP 1/216 f. 40	21.495.		1546.03.31.	Binche	Carne	Brende, Brigantyn
TNA SP 1/216 f. 43	21.496.		1546.03.31.	?	Dymock	Paget
TNA SP 1/216 f. 44	21.497.		1546.03.31.	Amszterdam	Dymock	Vaughan
TNA SP 1/216 f. 80	21.511.	11.90.	1546.04.01.	Binche	Carne	Titkos tanács
TNA SP 1/216 f. 82	21.512.		1546.04.01.	Binche	Carne	Paget
TNA SP 1/216 f. 84	21.514.		1546.04.01.	Antwerpen	Damesell	Paget
TNA SP 1/216 f. 92	21.521.		1546.04.02.	Binche	Carne	Hertford
TNA SP 1/216 f. 94	21.522.		1546.04.02.	Binche	Carne	Paget
Harl. MS. 283. f. 220. B. M.	21.523.		1546.04.02.	Antwerpen	Vaughan	Cobham
TNA SP 1/216 f. 96	21.524.		1546.04.02.	Antwerpen	Vaughan	Paget

Levéltári jelzet	Regeszta száma	Átírás	Időpont	Küldés helye	Feladó	Címzett
Harl. MS. 283. f. 368.	21.525.		1546.04.02.	Amszterdam	Dymock	Cobham
TNA SP 1/216 f. 109	21.531.		1546.04.03.	Elten	Brende, Brigantyn	VIII. Henrik
TNA SP 1/216 f. 111	21.532.		1546.04.03.	Elten	Brende, Brigantyn	Titkos tanács
TNA SP 1/216 f. 105	21.533.		1546.04.03.	Elten	Brende	Paget
TNA SP 1/216 f. 107	21.534.		1546.04.03.	Elten	Brende, Brigantyn	Carne
TNA SP 1/216 f. 112	21.535.		1546.04.03.	Elten	Brende, Brigantyn	Paget
TNA SP 1/216 f. 115	21.539.	11.93.	1546.04.04.	Brüsszel	Carne	Titkos tanács
TNA SP 1/216 f. 117	21.540.		1546.04.04.	Brüsszel	Carne	Paget
TNA SP 1/216 f. 119	21.541.		1546.04.04.	Amszterdam	Dymock	Paget
TNA SP 1/216 f. 121	21.542.	11.95.	1546.04.04.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/216 f. 129	21.556.		1546.04.06.	Brüsszel	Carne	Paget
TNA SP 1/216 f. 131	21.557.		1546.04.06.	Amszterdam	Dymock	Paget
TNA SP 1/216 f. 142	21.569.		1546.04.07.	Binche	Brende, Brigantyn	VIII. Henrik
TNA SP 1/216 f. 144	21.570.		1546.04.07.	Binche	Brende, Brigantyn	Titkos tanács
TNA SP 1/216 f. 146	21.571.		1546.04.07.	Binche	Brende, Brigantyn	Paget
TNA SP 1/216 f. 154	21.578.		1546.04.09.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/216 f. 157	21.580.	11.96.	1546.04.10.	Westminster	Paget	Mont
TNA SP 1/216 f. 183	21.583.		1546.04.10.	Brüsszel	Carne	Paget
TNA SP 1/217 f. 4	21.596.		1546.04.13.	Frankfurt	Mont	Paget
TNA SP 1/217 f. 27	21.614.		1546.04.17.	Binche	Carne	Paget
TNA SP 1/217 f. 37	21.625.		1546.04.18.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/217 f. 39	21.628.	11.103.	1546.04.19.	Binche	Carne	VIII. Henrik
TNA SP 1/217 f. 41	21.629.		1546.04.19.	Binche	Carne	Paget
TNA SP 1/217 f. 73	21.663.		1546.04.23.	Binche	Carne	Paget, Petre
TNA SP 1/217 f. 75	21.664.		1546.04.23.	Antwerpen	Mason	Paget, Petre
TNA SP 1/217 f. 77	21.665.	11.109.	1546.04.23.	Antwerpen	Mason	Paget
TNA SP 1/217 f. 89	21.673.		1546.04.24.	Antwerpen	Dymock	Paget
TNA SP 1/217 f. 91	21.675.		1546.04.24.	Velence	Harvell	Paget
TNA SP 1/217 f. 129	21.699.	11.118.	1546.04.29.	udvar	Titkos tanács	Carne
TNA SP 1/217 f. 131	21.703.		1546.04.29.	Binche	Carne	Paget
TNA SP 1/217 f. 160	21.730.		1546.05.01.	Worms	Mont	VIII. Henrik
TNA SP 1/217 f. 164	21.731.	11.125.	1546.05.01.	Worms	Mont	Paget
TNA SP 1/217 f. 170	21.735.		1546.05.02.	Antwerpen	Damesell	Paget
TNA SP 1/217 f. 193	21.752.		1546.05.06.	Antwerpen	Damesell	Paget
TNA SP 1/218 f. 13	21.768.		1546.05.07.	Dordrecht	Dymock	Titkos tanács
TNA SP 1/218 f. 26	21.777.		1546.05.09.	?	Paget	Carne
TNA SP 1/218 f. 33	21.780.		1546.05.09.	Dordrecht	Dymock	Titkos tanács
TNA SP 1/218 f. 40	21.787.		1546.05.10.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/218 f. 42	21.788.		1546.05.10.	Antwerpen	Vaughan	Titkos tanács
TNA SP 1/218 f. 56	21.794.		1546.05.11.	Binche	Carne	Paget
TNA SP 1/218 f. 58	21.795.		1546.05.11.	Antwerpen	Damesell	VIII. Henrik
TNA SP 1/218 f. 60	21.796.	11.147.	1546.05.11.	Heidelberg	Mason	VIII. Henrik
TNA SP 1/218 f. 68	21.797.		1546.05.11.	Heidelberg	Mason	Paget
TNA SP 1/218 f. 70	21.798.		1546.05.11.	Heidelberg	Mason	Paget
TNA SP 1/218 f. 72	21.799.		1546.05.11.	Heidelberg	Mont	VIII. Henrik

Levéltári jelzet	Regeszta száma	Átírás	Időpont	Küldés helye	Feladó	Címzett
TNA SP 1/218 f. 82	21.807.		1546.05.12.	Binche	Carne	Paget
TNA SP 1/218 f. 84	21.808.		1546.05.12.	Heidelberg	Mont	Paget
TNA SP 1/218 f. 106	21.820.	11.160.	1546.05.13.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/218 f. 108	21.821.		1546.05.13.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/218 f. 163	21.846.		1546.05.16.	Binche	Carne, Rede	Petre
TNA SP 1/218 f. 165	21.847.		1546.05.16.	Binche	Carne	Paget
TNA SP 1/219 f. 3	21.868.		1546.05.20.	Antwerpen	Vaughan	Titkos tanács
TNA SP 1/219 f. 14	21.875.		1546.05.21.	Antwerpen	Carne, Rede	Petre
Harl. MS. 283. f. 228. B. M.	21.876.		1546.05.21.	Antwerpen	Vaughan	Cobham
TNA SP 1/219 f. 28	21.882.		1546.05.22.	Antwerpen	Carne, Rede	Petre
TNA SP 1/219 f. 50	21.895.		1546.05.23.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/219 f. 52	21.896.		1546.05.23.	Velence	Harvell	Paget
TNA SP 1/219 f. 72	21.910.		1546.05.24.	Antwerpen	Vaughan	Petre
TNA SP 1/219 f. 88	21.931.		1546.05.26.	Binche	Carne, Rede	Petre
TNA SP 1/219 f. 90	21.932.		1546.05.26.	Binche	Carne	Paget
TNA SP 1/219 f. 91	21.933.		1546.05.26.	Antwerpen	Vaughan	VIII. Henrik
TNA SP 1/219 f. 93	21.934.		1546.05.26.	Antwerpen	Vaughan	Petre
TNA SP 1/219 f. 95	21.935	11.199.	1546.05.26.	Dordrecht	Dymock	Vaughan
TNA SP 1/219 f. 128	21.954.		1546.05.29.	Antwerpen	Vaughan	VIII. Henrik
TNA SP 1/219 f. 130	21.955.		1546.05.29.	Antwerpen	Vaughan	Petre
TNA SP 1/219 f. 132	21.956.		1546.05.29.	Antwerpen	Vaughan	Petre
TNA SP 1/219 f. 136	21.962.		1546.05.X	udvar	Titkos tanács	Vaughan
TNA SP 1/219 f. 181	21.982.		1546.06.02.	Binche	Carne, Rede	Petre
TNA SP 1/219 f. 183	21.983.	11.196.	1546.06.02.	Binche	Carne	Titkos tanács
TNA SP 1/219 f. 187	21.984.		1546.06.02.	Binche	Carne	Paget
TNA SP 1/219 f. 189	21.985.		1546.06.02.	Binche	Rede	Paget
TNA SP 1/220 f. 25	21.998.		1546.06.04.	Regensburg	Thirlby	Paget
TNA SP 1/220 f. 36	21.1009.		1546.06.06.	Dordrecht	Damesell	Paget
TNA SP 1/220 f. 38	21.1010.		1546.06.06.	Antwerpen	Damesell	Petre
TNA SP 1/220 f. 40	21.1011.	11.210.	1546.06.06.	Regensburg	Thirlby	Paget
TNA SP 1/220 f. 49	21.1018.		1546.06.07.	Antwerpen	Vaughan	VIII. Henrik
TNA SP 1/220 f. 53	21.1019.		1546.06.07.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/220 f. 54	21.1020.		1546.06.07.	Antwerpen	Vaughan	Petre
TNA SP 1/220 f. 70	21.1030.		1546.06.09.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/220 f. 72	21.1031.		1546.06.09.	Regensburg	Thirlby	Paget
TNA SP 1/220 f. 74	21.1038.		1546.06.10.	Binche	Carne	Paget
TNA SP 1/220 f. 76	21.1042.		1546.06.11.	Greenwich	Titkos tanács	Vaughan
TNA SP 1/220 f. 79	21.1044.		1546.06.11.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/220 f. 87	21.1049.		1546.06.12.	Antwerpen	Vaughan	VIII. Henrik
TNA SP 1/220 f. 91	21.1053.	11.217.	1546.06.13.	udvar	Titkos tanács	Carne
TNA SP 1/220 f. 94	21.1056.		1546.06.13.	Brüsszel	Carne, Rede	Petre
TNA SP 1/220 f. 96	21.1060.		1546.06.14.	Antwerpen	Vaughan	Titkos tanács
TNA SP 1/220 f. 98	21.1061.		1546.06.14.	Antwerpen	Damesell	Paget
TNA SP 1/220 f. 100	21.1062.		1546.06.14.	Amszterdam	Dymock	Titkos tanács
TNA SP 1/220 f. 103	21.1063.		1546.06.14.	Amszterdam	Dymock	Paget
TNA SP 1/220 f. 130	21.1069.		1546.06.15.	Brüsszel	Carne	Paget
TNA SP 1/220 f. 132	21.1070.	11.219.	1546.06.15.	Regensburg	Thirlby	Paget
TNA SP 1/220 f. 139	21.1073.		1546.06.16.	udvar	Titkos tanács	Vaughan
TNA SP 1/220 f. 144	21.1081.		1546.06.17.	Speyer	Mason	Paget
TNA SP 1/220 f. 148	21.1089.		1546.06.18.	Brüsszel	Carne, Rede	Paget

Levéltári jelzet	Regeszta száma	Átírás	Időpont	Küldés helye	Feladó	Címzett
TNA SP 1/220 f. 154	21.1090.		1546.06.18.	Brüsszel	Carne	Titkos tanács
TNA SP 1/220 f. 156	21.1091.		1546.06.18.	Bréma	Dymock	Paget
TNA SP 1/220 f. 163	21.1096.		1546.06.19.	Brüsszel	Carne, Rede	Paget
TNA SP 1/220 f. 165	21.1097.		1546.06.19.	Brüsszel	Carne	Titkos tanács
TNA SP 1/220 f. 172	21.1101.		1546.06.20.	Antwerpen	Vaughan	Titkos tanács
Harl. MS. 283. f. 244. B. M.	21.1102.		1546.06.20.	Antwerpen	Vaughan	Cobham
TNA SP 1/220 f. 174	21.1103.		1546.06.20.	Antwerpen	Damesell	Paget
TNA SP 1/220 f. 176	21.1104.		1546.06.20.	Regensburg	G. Bernardino Ferrari	Paget
TNA SP 1/220 f. 177	21.1106.		1546.06.21.	udvar	Titkos tanács	Carne
TNA SP 1/220 f. 182	21.1109.		1546.06.21.	Regensburg	Thirlby	Paget
TNA SP 1/220 f. 185	21.1113.		1546.06.22.	Antwerpen	Vaughan	VIII. Henrik
TNA SP 1/220 f. 187	21.1114.		1546.06.22.	Antwerpen	Vaughan	Titkos tanács
Harl. MS. 283. f. 242. B. M.	21.1115.		1546.06.22.	Antwerpen	Vaughan	Cobham
TNA SP 1/220 f. 98	21.1126.		1546.06.24.	Speyer	Mont	Paget
TNA SP 1/220 f. 200	21.1129.	11.223.	1546.06.25.	Speyer	Mason	Paget
TNA SP 1/221 f. 3	21.1135.		1546.06.26.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/221 f. 17	21.1143.		1546.06.27.	Brüsszel	Carne, Rede	Paget
TNA SP 1/221 f. 29	21.1144.		1546.06.27.	Brüsszel	Carne	Paget
TNA SP 1/221 f. 37	21.1155.		1546.06.29.	Bréma	Dymock	Paget
TNA SP 1/221 f. 74	21.1187.		1546.07.02.	Antwerpen	Vaughan	VIII. Henrik
TNA SP 1/221 f. 80	21.1188.		1546.07.02.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/221 f. 82	21.1189.		1546.07.02.	Antwerpen	Damesell	VIII. Henrik
TNA SP 1/221 f. 84	21.1190.		1546.07.02.	Antwerpen	Damesell	Paget
TNA SP 1/221 f. 86	21.1191.		1546.07.02.	Bréma	Dymock	VIII. Henrik
TNA SP 1/221 f. 89	21.1192.		1546.07.02.	Bréma	Dymock	Paget
TNA SP 1/221 f. 94	21.1199.		1546.07.03.	Antwerpen	Vaughan	Paget, Petre
TNA SP 1/221 f. 100	21.1210.		1546.07.04.	Antwerpen	Vaughan	Titkos tanács
TNA SP 1/221 f. 102	21.1218.	11.232.	1546.07.05.	London	Wotton	Browne
TNA SP 1/221 f. 109	21.1224.		1546.07.05.	Antwerpen	Vaughan	Paget, Petre
TNA SP 1/221 f. 120	21.1230.		1546.07.07.	Brüsszel	Carne, Rede	Paget
TNA SP 1/221 f. 138	21.1231.		1546.07.07.	Brüsszel	Carne	Paget
TNA SP 1/221 f. 144	21.1238.		1546.07.08.	Antwerpen	Vaughan	Titkos tanács
TNA SP 1/221 f. 153	21.1243.		1546.07.09.	udvar	Titkos tanács	Harvell
TNA SP 1/221 f. 179	21.1261.		1546.07.11.	Antwerpen	Vaughan	VIII. Henrik
TNA SP 1/221 f. 202	21.1282.		1546.07.15.	Brüsszel	Carne	Paget
TNA SP 1/221 f. 204	21.1283.		1546.07.15.	Antwerpen	Vaughan	VIII. Henrik
TNA SP 1/221 f. 206	21.1284.		1546.07.15.	Antwerpen	Vaughan	Paget, Petre
TNA SP 1/221 f. 20	21.1285	11.235.	1546.07.15.	Frankfurt	Mont	VIII. Henrik
TNA SP 1/221 f. 210	21.1286.		1546.07.15.	Frankfurt	Mont	Paget
TNA SP 1/222 f. 39	21.1310.		1546.07.18.	Velence	Harvell	Paget
TNA SP 1/222 f. 42	21.1311.		1546.07.19.	Brüsszel	Carne, Rede	Paget
TNA SP 1/222 f. 52	21.1312.		1546.07.19.	Brüsszel	Carne	Paget
TNA SP 1/222 f. 68	21.1328.		1546.07.22.	Bréma	Dymock	Titkos tanács
TNA SP 1/222 f. 79	21.1331.		1546.07.23.	Bréma	Dymock	Paget
TNA SP 1/222 f. 107	21.1335.		1546.07.24.	Antwerpen	Vaughan	Titkos tanács
TNA SP 1/222 f. 109	21.1336.		1546.07.24.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/222 f. 130	21.1355.		1546.07.28.	Brüsszel	Carne	Paget
TNA SP 1/222 f. 135	21.1361.		1546.07.29.	Antwerpen	Vaughan	Titkos tanács

Levéltári jelzet	Regeszta száma	Átírás	Időpont	Küldés helye	Feladó	Címzett
TNA SP 1/222 f. 143	21.1373.		1546.07.31.	Antwerpen	Vaughan	Titkos tanács
TNA SP 1/222 f. 145	21.1374.		1546.07.31.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/222 f. 147	21.1375.		1546.07.31.	Antwerpen	Vaughan	Paget
Harl. MS. 283. f. 224. B. M.	21.1376.		1546.07.31.	Antwerpen	Vaughan	Cobham
TNA SP 1/222 f. 165	21.1390.	11.256.	1546.08.01.	Brüsszel	Carne	VIII. Henrik
TNA SP 1/222 f. 169	21.1391.		1546.08.01.	Brüsszel	Carne	Paget
TNA SP 1/222 f. 171	21.1392.		1546.08.01.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/222 f. 173	21.1393.		1546.08.01.	Antwerpen	Damesell	Paget
TNA SP 1/223 f. 18	21.1409.		1546.08.03.	Brüsszel	Carne	Paget
TNA SP 1/223 f. 27	21.1420.		1546.08.05.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/223 f. 29	21.1421.		1546.08.05.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/223 f. 48	21.1429.	11.264.	1546.08.07.	Westminster	Titkos tanács	Carne
TNA SP 1/223 f. 67	21.1434.		1546.08.08.	Antwerpen	Vaughan	Titkos tanács
TNA SP 1/223 f. 71	21.1435.		1546.08.08.	Antwerpen	Damesell	Titkos tanács
TNA SP 1/223 f. 73	21.1437.		1546.08.09.	Brüsszel	Carne	Paget
TNA SP 1/223 f. 74	21.1438.		1546.08.09.	Bréma	Dymock	Titkos tanács
TNA SP 1/223 f. 77	21.1439.		1546.08.09.	Bréma	Dymock	Paget
TNA SP 1/223 f. 86	21.1443.		1546.08.10.	Brüsszel	Carne	Paget
TNA SP 1/223 f. 100	21.1448.		1546.08.12.	Antwerpen	Vaughan	Titkos tanács
TNA SP 1/223 f. 104	21.1449.		1546.08.12.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/223 f. 106	21.1450.		1546.08.12.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/223 f. 108	21.1458.		1546.08.15.	Brüsszel	Carne, Rede	Titkos tanács
TNA SP 1/223 f. 110	21.1459.	11.265.	1546.08.15.	Brüsszel	Carne	Titkos tanács
TNA SP 1/223 f. 86	21.1460.		1546.08.15.	Brüsszel	Carne	Paget
TNA SP 1/223 f. 117	21.1470.		1546.08.17.	Antwerpen	Vaughan	Titkos tanács
TNA SP 1/200 f. 46	21.1473.		1546.08.18.	Antwerpen	Sebastian Lucas	Paget
TNA SP 1/223 f. 121	21.1474.		1546.08.18.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/223 f. 123	21.1475.		1546.08.18.	Velence	Harvell	Paget
TNA SP 1/223 f. 127	21.1477.		1546.08.19.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/223 f. 131	21.1480.		1546.08.20.	Brüsszel	Carne	Paget
TNA SP 1/223 f. 133	21.1482.		1546.08.20.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/223 f. 149	21.1491.		1546.08.21.	Bréma	Dymock	Paget
TNA SP 1/223 f. 152	21.1492.		1546.08.22.	Antwerpen	Vaughan	Titkos tanács
TNA SP 1/223 f. 154	21.1493.		1546.08.22.	Antwerpen	Vaughan	Paget
Harl. MS. 283. f. 240. B. M.	21.1494.		1546.08.22.	Antwerpen	Vaughan	Cobham
TNA SP 1/223 f. 158	21.1499.		1546.08.23.	Brüsszel	Carne	Paget
TNA SP 1/223 f. 164	21.1508.		1546.08.26.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/223 f. 166	21.1509.		1546.08.26.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/223 f. 168	21.1513.	11.274.	1546.08.27.	Brüsszel	Carne	Paget
TNA SP 1/223 f. 172	21.1514.		1546.08.27.	Antwerpen	Vaughan	Titkos tanács
TNA SP 1/223 f. 194	21.1532.		1546.08.31.	Brüsszel	Carne	Paget
TNA SP 1/223 f. 196	21.1533.		1546.08.31.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/224 f. 31	21/2.16.		1546.09.03.	Brüsszel	Carne	Paget
TNA SP 1/224 f. 33	21/2.17.		1546.09.03.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/224 f. 45	21/2.26.		1546.09.05.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/224 f. 61	21/2.33.		1546.09.06.	Brüsszel	Carne	Paget
TNA SP 1/224 f. 72	21/2.42.		1546.09.07.	Antwerpen	Vaughan	Titkos tanács
TNA SP 1/224 f. 86	21/2.50.		1546.09.08.	Brüsszel	Rede	Paget

Levéltári jelzet	Regeszta száma	Átírás	Időpont	Küldés helye	Feladó	Címzett
TNA SP 1/224 f. 88	21/2.51.		1546.09.08.	Antwerpen	Vaughan	Titkos tanács
TNA SP 1/224 f. 90	21/2.52.		1546.09.08.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/224 f. 96	21/2.55.		1546.09.09.	Brüsszel	Carne, Rede	Paget
TNA SP 1/224 f. 119	21/2.70.		1546.09.10.	Antwerpen	Chamberlain, Damesell, Vaughan	Titkos tanács
TNA SP 1/224 f. 123	21/2.71.		1546.09.10.	Antwerpen	Chamberlain	Paget
TNA SP 1/224 f. 125	21/2.72.		1546.09.10.	Antwerpen	Damesell	Titkos tanács
TNA SP 1/224 f. 129	21/2.75.	11.297.	1546.09.11.	Brüsszel	Carne	Titkos tanács
TNA SP 1/224 f. 131	21/2.76.		1546.09.11.	Brüsszel	Carne	Paget
TNA SP 1/224 f. 143	21/2.87.		1546.09.13.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/224 f. 152	21/2.97.		1546.09.15.	London	Titkos tanács	Vaughan
TNA SP 1/224 f. 172	21/2.112.	11.299.	1546.09.16.	Brüsszel	Carne	Paget
TNA SP 1/225 f. 3	21/2.132.		1546.09.19.	Antwerpen	Vaughan	Titkos tanács
TNA SP 1/225 f. 17	21/2.138.		1546.09.20.	Antwerpen	Vaughan	Petre
TNA SP 1/225 f. 26	21/2.143.		1546.09.22.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/225 f. 36	21/2.146.		1546.09.23.	Brüsszel	Carne	Paget
TNA SP 1/225 f. 61	21/2.163.		1546.09.25.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/225 f. 69	21/2.176.		1546.09.28.	Brüsszel	Carne	Paget
TNA SP 1/225 f. 73	21/2.178.	11.314.	1546.09.28.	Mekersay	Thirlby	Paget
TNA SP 1/225 f. 87	21/2.187.		1546.09.29.	Antwerpen	Vaughan	Titkos tanács
TNA SP 1/225 f. 89	21/2.188.		1546.09.29.	Antwerpen	Chamberlain, Damesell	Titkos tanács
TNA SP 1/225 f. 101	21/2.191.	11.319.	1546.09.30.	udvar	Titkos tanács	Wotton
TNA SP 1/225 f. 107	21/2.197.		1546.09.30.	Brüsszel	Carne	Paget
TNA SP 1/225 f. 116	21/2.204.		1546.10.01.	Antwerpen	Vaughan	VIII. Henrik
TNA SP 1/225 f. 118	21/2.205.		1546.10.01.	Antwerpen	Vaughan	Paget
Harl. MS. 283. f. 229. B. M.	21/2.206.		1546.10.01.	Antwerpen	Vaughan	Cobham
TNA SP 1/225 f. 120	21/2.207.		1546.10.01.	Antwerpen	Chamberlain	Paget
TNA SP 1/225 f. 122	21/2.208.		1546.10.01.	Lauingen	Thirlby	Mont
TNA SP 1/225 f. 129	21/2.214.		1546.10.03.	Brüsszel	Carne	Titkos tanács
TNA SP 1/225 f. 131	21/2.215.		1546.10.03.	Brüsszel	Carne	Paget
TNA SP 1/225 f. 133	21/2.216.		1546.10.03.	?	Dymock	Paget
TNA SP 1/225 f. 136	21/2.219.		1546.10.04.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/225 f. 145	21/2.235.		1546.10.06.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/225 f. 154	21/2.242.	11.321.	1546.10.07.	Brüsszel	Carne	Paget
TNA SP 1/225 f. 156	21/2.243.		1546.10.07.	Antwerpen	Vaughan	Paget
TNA SP 1/225 f. 163	21/2.247.		1546.10.09.	Antwerpen	Chamberlain, Damesell	Titkos tanács
TNA SP 1/225 f. 181	21/2.257.		1546.10.11.	Brüsszel	Carne	Paget
TNA SP 1/225 f. 191	21/2.268.		1546.10.15.	Bréma	Dymock	Paget
TNA SP 1/225 f. 194	21/2.269.		1546.10.15.	Velence	Harvell	Paget
TNA SP 1/225 f. 212	21/2.290.		1546.10.19.	Leuven	Carne	Paget
TNA SP 1/225 f. 217	21/2.293.		1546.10.21.	?	Vaughan	Paget
TNA SP 1/225 f. 221	21/2.295.		1546.10.22.	Antwerpen	Chamberlain	Paget
TNA SP 1/225 f. 225	21/2.297.	11.331.	1546.10.23.	Brüsszel	Carne	Paget
TNA SP 1/225 f. 229	21/2.302.	11.332.	1546.10.24.	Brüsszel	Carne	Paget
TNA SP 1/225 f. 231	21/2.303.		1546.10.24.	Antwerpen	Chamberlain	Paget
TNA SP 1/225 f. 235	21/2.308.		1546.10.26.	Antwerpen	Damesell	Paget
TNA SP 1/226 f. 9	21/2.313.		1546.10.27.	Donauworth	Mont	Thirlby
TNA SP 1/226 f. 12	21/2.314.		1546.10.27.	Velence	Harvell	VIII. Henrik

Levéltári jelzet	Regeszta száma	Átírás	Időpont	Küldés helye	Feladó	Címzett
TNA SP 1/226 f. 74	21/2.370.	11.339.	1546.11.08.	Dillingen	Thirlby	VIII. Henrik
TNA SP 1/226 f. 90	21/2.379.		1546.11.08.	?	G. Bernardino Ferrari	Paget
TNA SP 1/226 f. 90	21/2.379.		1546.11.08.	?	G. Bernardino Ferrari	Paget
TNA SP 1/226 f. 86	21/2.377.	11.342.	1546.11.09.	Oxford*	Mont	VIII. Henrik
TNA SP 1/226 f. 88	21/2.378.		1546.11.09.	Oxford*	Mont	Paget
TNA SP 1/226 f. 90	21/2.379.		1546.11.09.	?	G. Bernardino Ferrari	Paget
TNA SP 1/226 f. 90	21/2.379.		1546.11.09.	?	G. Bernardino Ferrari	VIII. Henrik
TNA SP 1/226 f. 94	21/2.384.		1546.11.10.	Velence	Lodovico dall'Armi	VIII. Henrik
TNA SP 1/226 f. 99	21/2.388.	11.344.	1546.11.11.	Dillingen	Thirlby	Paget
TNA SP 1/226 f. 101	21/2.394.		1546.11.12.	Antwerpen	Damesell	VIII. Henrik
nincs kézirat	21/2.430.	11.350.	1546.11.21.	Dillingen	Thirlby	Paget
TNA SP 1/226 f. 146	21/2.438.	11.352.	1546.11.24.	Oxford*	Mont	VIII. Henrik
TNA SP 1/226 f. 148	21/2.439.		1546.11.24.	Oxford*	Mont	Paget
TNA SP 1/226 f. 150	21/2.440.		1546.11.24.	Frankfurt	Mont	Mason
TNA SP 1/226 f. 152	21/2.441.		1546.11.24.	Frankfurt	Mont	Bucler
TNA SP 1/226 f. 178	21/2.450.		1546.11.26.	Antwerpen	Chamberlain, Damesell	Paget
TNA SP 1/226 f. 184	21/2.456.		1546.11.28.	Brüsszel	Carne	Paget
TNA SP 1/226 f. 190	21/2.458.		1546.11.28.	Dillingen	Thirlby	Wotton
TNA SP 1/226 f. 194	21/2.465.		1546.11.29.	London	Vaughan	Paget
TNA SP 1/226 f. 202	21/2.471.		1546.11.30.	Brüsszel	Carne	Paget
TNA SP 1/226 f. 215	21/2.483.		1546.12.01.	Antwerpen	Damesell	Paget
TNA SP 1/226 f. 223	21/2.489.		1546.12.02.	Brüsszel	Carne	Paget
TNA SP 1/227 f. 3	21/2.491.		1546.12.03.	Brüsszel	Carne	Paget
TNA SP 1/227 f. 9	21/2.496.		1546.12.04.	Velence	Lodovico dall'Armi	VIII. Henrik
TNA SP 1/227 f. 15	21/2.507.	11.364.	1546.12.06.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/227 f. 19	21/2.510.		1546.12.07.	Brüsszel	Carne	Paget
TNA SP 1/227 f. 21	21/2.511.	11.367.	1546.12.07.	Nördlingen	Thirlby	Paget
TNA SP 1/227 f. 47	21/2.530.		1546.12.11.	Velence	Lodovico dall'Armi	Paget
TNA SP 1/227 f. 74	21/2.539.		1546.12.12.	Brüsszel	Carne	Paget
TNA SP 1/227 f. 134	21/2.558.	11.370.	1546.12.15.	Oxford*	Mont	VIII. Henrik
TNA SP 1/227 f. 138	21/2.565.		1546.12.16.	Brüsszel	Carne	Paget
TNA SP 1/227 f. 142	21/2.569.		1546.12.17.	Brüsszel	Carne	Paget
TNA SP 1/227 f. 144	21/2.577.	11.372.	1546.12.19.	Halle	Thirlby	Paget
TNA SP 1/227 f. 168	21/2.593.	11.378.	1546.12.21.	Binche	Carne	Titkos tanács
TNA SP 1/227 f. 179	21/2.603.	11.382.	1546.12.23.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
TNA SP 1/227 f. 188	21/2.612.		1546.12.25.	Heilbronn	Somerset Herald	Paget
TNA SP 1/227 f. 190	21/2.613.	11.389.	1546.12.25.	Heilbronn	Thirlby	Paget
TNA SP 1/227 f. 196	21/2.616.		1546.12.26.	Antwerpen	Chamberlain	Paget
TNA SP 1/227 f. 197	21/2.617.		1546.12.26.	Heilbronn	Thirlby	Titkos tanács
TNA SP 1/227 f. 205	21/2.624.	11.395.	1546.12.27.	Oxford*	Mont	VIII. Henrik
TNA SP 1/227 f. 207	21/2.625.		1546.12.27.	Oxford*	Mont	Paget
TNA SP 1/227 f. 209	21/2.626.		1546.12.27.	Speyer	Somerset Herald	Paget
TNA SP 1/227 f. 232	21/2.637.		1546.12.30.	Binche	Carne	Paget

Levéltári jelzet	Regeszta száma	Átírás	Időpont	Küldés helye	Feladó	Címzett
TNA SP 1/228 f. 1	21/2.639.	11.397.	1546.12.30.	Heilbronn	Thirlby	Paget
TNA SP 1/228 f. 16	21/2.657.		1547.01.02.	Antwerpen	Damesell	Paget
TNA SP 1/228 f. 28	21/2.668.		1547.01.04.	Binche	Carne	Paget
TNA SP 1/228 f. 30	21/2.670.	11.400.	1547.01.06.	Heilbronn	Thirlby	Paget
TNA SP 1/228 f. 33	21/2.673.		1547.01.07.	Antwerpen	Chamberlain	Paget
TNA SP 1/228 f. 39	21/2.688.	11.403.	1547.01.10.	Binche	Carne	Paget
TNA SP 1/228 f. 41	21/2.690.	11.401.	1547.01.10.	Heilbronn	Thirlby	Paget
TNA SP 1/228 f. 48	21/2.699.	11.405.	1547.01.13.	Heilbronn	Thirlby	Paget
TNA SP 1/228 f. 50	21/2.707.		1547.01.15.	Antwerpen	Richard Morysine	Paget
TNA SP 1/228 f. 52	21/2.708.	11.407.	1547.01.15.	Heilbronn	Thirlby	VIII. Henrik
TNA SP 1/228 f. 112	21/2.716.		1547.01.17.	Binche	Carne	Paget
TNA SP 1/228 f. 124	21/2.733.	11.410.	1547.01.22.	Antwerpen	Damesell	Paget
TNA SP 1/228 f. 129	21/2.746.		1547.01.25.	Antwerpen	Damesell	Titkos tanács
TNA SP 1/228 f. 136	21/2.758.		1547.01.30.	Hamburg	Richard Morysine	VIII. Henrik
TNA SP 1/228 f. 138	21/2.765.		1547.01.31.	Neustadt in Böhmerwald	Heideck	VIII. Henrik

* Valójában a protestáns fejedelmeknél teljesített titkos megbízatásról küldött levelek, az oxfordi datálás megtévesztést szolgált.

A regesztákban említett, de fenn nem maradt levelek:

Említés helye	Időpont	Küldés helye	Feladó	Címzett
16.980.	1541.06.20.	udvar	VIII. Henrik	Wotton
17.225.	1542.02.24.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
17.225.	1542.02.27.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
17.226.	1542.03.22.	udvar	Wriothesley	Harvell
17.549.	1542.07.08.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
17.550.	1542.07.20.	udvar	Wriothesley	Harvell
17.840.	1542.09.14.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
18/2.317.	1543.02.19.	Westminster	Titkos tanács	Bryan
18.321.	1543.03.18.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
18.575.	1543.05.05.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
18.853.	1543.07.01.	udvar	Titkos tanács	Wotton
18/2.163.	1543.08.12.	udvar	Titkos tanács	Harvell
18/2.163.	1543.08.20.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
18/2.331.	1543.10.26.	?	Bonner, Bryan	VIII. Henrik
19.16.	1544.01.04.	Hampton court	Titkos tanács	Layton
19.151.	1544.02.06.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
19.298.	1544.03.12.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
19.496	1544.03.30.	udvar	Titkos tanács	Harvell
továbbítva: 19.198.	1544.03.X	Speyer	Wotton	Seymour
19.831.	1544.05.24.	Brüsszel	William Layton	Titkos tanács
19.831.	1544.05.26.	Brüsszel	William Layton	Halle
19.831.	1544.05.27.	Brüsszel	William Layton	Halle
19.831.	1544.05.30.	Brüsszel	William Layton	Titkos tanács
19.764.	1544.06.11.	Antwerpen	Lock	VIII. Henrik

Említés helye	Időpont	Küldés helye	Feladó	Címzett
19.822.	1544.06.23.	udvar	Titkos tanács	Dymock, Lock, Vaughan
19.959.	1544.07.16.	udvar	Titkos tanács	Carne
19.961.	1544.07.16.	London	Council with the Queen	Carne
19.1027.	1544.07.18.	?	Paget	Wotton
19.960.	1544.07.18.	?	Council with the King	Carne
19.995.	1544.07.22.	?	Council with the King	Carne
19.995.	1544.07.25.	Antwerpen	Vaughan	Carne
19/2.95.	1544.08.04.	udvar	Paget	Carne
19/2.150.	1544.08.25.	udvar	Paget	Carne
19/2.160.	1544.08.29.	udvar	Paget	Vaughan
19/2.326.	1544.09.15.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
19/2.450.	1544.10.11.	?	Carne, Wotton	Paget
19/2.450.	1544.10.11.	?	Carne, Wotton	Titkos tanács
19/2.495.	1544.10.11.	Dover	Seymour	Damesell
19/2.449.	1544.10.14.	?	Titkos tanács	Carne, Wotton
19/2.494.	1544.10.19.	?	VIII. Henrik	Wotton
19/2.746.	1544.10.20.	?	Mont	VIII. Henrik
19/2.747.	1544.10.20.	?	Mont	Paget
19/2.519.	1544.10.21.	?	Titkos tanács	Carne, Wotton
19/2.568.	1544.10.31.	?	Gardiner, Hertford	VIII. Henrik
19/2.686.	1544.11.08.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
19/2.642.	1544.11.14.	?	Titkos tanács	Chamberlain
19/2.786.	1544.12.12.	udvar	Paget	Carne
20.26.	1544.12.26.	London	Dymock	Vaughan
20.56.	1545.01.03.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
20.292.	1545.02.10.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
20.246.	1545.02.18.	udvar	Paget	Wotton
20.447.	1545.03.10.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
20.374.	1545.03.12.	?	Bucler	Carne
20.427.	1545.03.20.	?	Petre	Carne
20.752.	1545.03.24.	?	Russel	Harvell
20.545.	1545.04.02.	udvar	Titkos tanács	Paget, Wotton
20.752.	1545.04.02.	?	Russel	Harvell
20.550.	1545.04.17.	?	Paget	Chamberlain
20.649.	1545.04.18.	Velence	Harvell	Titkos tanács
20.644.	1545.04.27.	?	Paget	Wotton
20.843.	1545.04.30.	?	Russel	Harvell
20.1136.	1545.05.30.	?	Paget	Bucler, Mont
20/2.69.	1545.07.08.	udvar	Paget	Dymock
20.1239.	1545.07.15.	Portsmouth	Paget	Vaughan
20/2.288.	1545.07.24.	udvar	Paget	Harvell
20/2.287.	1545.07.25.	udvar	Titkos tanács	Harvell
20/2.132.	1545.07.28.	Portsmouth	Titkos tanács	Wotton
20/2.133.	1545.07.29.	?	Paget	Wotton
20/2.259. és 20/2.342.	1545.08.16.	Guildford	Paget	Dymock
20/2.274.	1545.08.23.	Köln	Averey,	Dymock

Említés helye	Időpont	Küldés helye	Feladó	Címzett
			Chamberlain, Fane	
20/2.274.	1545.08.29.	Hamburg	Dymock	Avery, Chamberlain, Fane
20/2.352.	1545.09.04.	?	Vaughan	Avery, Chamberlain, Fane, Halle
20/2.410.	1545.09.15.	udvar	Paget	Carne
20/2.443.	1545.09.19.	?	Titkos tanács	Vaughan
20/2.444.	1545.09.19.	?	Paget	Vaughan
20/2.550.	1545.10.02.	?	Titkos tanács	Vaughan
20/2.605.	1545.10.08.	udvar	Titkos tanács	Avery, Chamberlain, Fane, Halle
20/2.615.	1545.10.14.	udvar	Titkos tanács	Thirlby
21.47.	1545.10.31.	Calais	Lord Cobham	Harvell
21.47.	1545.11.09.	Calais	Lord Cobham	Harvell
20/2.785.	1545.11.11.	Namur	Avery, Chamberlain, Fane	Gardiner
20/2.847.	1545.11.17.	udvar	Titkos tanács	Avery, Chamberlain, Dymock, Fane, Halle
21.47.	1545.12.11.	Calais	Lord Cobham	Harvell
21.47.	1546.01.03.	Velence	Harvell	Cobham
21.78.	1546.01.10.	Velence	Harvell	VIII. Henrik
21.201.	1546.02.04.	udvar	Titkos tanács	Dymock, Brende
21.276.	1546.02.12.	Antwerpen	Brende, Brigantyn	Gardiner, Thirlby
21.350. és 21.382.	1546.02.19.	udvar	Titkos tanács	Dymock
21.350. és 21.351.	1546.02.25.	udvar	Paget	Dymock
21.315. és 21.332.	1546.02.X	Antwerpen	Brende, Brigantyn	Carne
21.497.	1546.03.23.	Antwerpen	Vaughan	Dymock
21.512.	1546.03.23.	?	Paget	Carne
21.495.	1546.03.27.	?	Brende, Brigantyn	Carne
21.583.	1546.04.05.	?	Paget	Carne
21.896.	1546.04.11.	?	Paget	Harvell
21.768.	1546.04.27.	?	Titkos tanács	Dymock
21.1081.	1546.06.16.	Speyer	Mason	Paget
21.1081.	1546.06.16.	Speyer	Mason	VIII. Henrik
21.1328. és 21.1331.	1546.07.02.	?	Titkos tanács	Dymock
21.1475.	1546.07.14.	?	Paget	Harvell
21.1391.	1546.07.27.	?	Paget	Carne
21.1448.	1546.08.08.	udvar	Titkos tanács	Vaughan
21.1459.	1546.08.08.	?	Titkos tanács	Carne
21/2.75.	1546.08.31.	?	Titkos tanács	Carne
21/2.216.	1546.09.02.	?	Paget	Dymock
21/2.216.	1546.09.02.	?	Titkos tanács	Dymock

Említés helye	Időpont	Küldés helye	Feladó	Címzett
21/2.178.	1546.09.16.	?	Thirlby	Paget
21/2.176.	1546.09.17.	?	Paget	Carne
21/2.214.	1546.09.17.	?	Titkos tanács	Carne, Rede
a 21/2.377.	1546.10.14.	?	Mont	Paget
a 21/2.377.	1546.10.14.	?	Mont	VIII. Henrik
21/2.370.	1546.10.18.	Windsor	Paget	Thirlby
21/2.388.	1546.11.09.	Dillingen	Thirlby	Paget
21/2.430.	1546.11.14.	Dillingen	Thirlby	Wotton
21/2.450.	1546.11.15.	?	Paget	Chamberlain, Damesell
21/2.458.	1546.11.24.	Dillingen	Thirlby	Wotton
21/2.496.	1546.11.25.	?	Lodovico dall'Armi	VIII. Henrik
21/2.613. és 21/2.617.	1546.12.15.	?	Titkos tanács	Thirlby

II. A vizsgált angol jelentések küldési helyének térképe⁷⁴⁵

⁷⁴⁵ A térképet és a hozzá tartozó mutatót szerkesztette: Farkas Luca Sára. (2023.03.07.)

1 Amsterdam	19 Gent	37 Middelburg
2 Andernach	20 Halle (an der Saale)	38 Namur
3 Antwerpen	21 Hamburg	39 Neuburg an der Donau
4 Bécs	22 Hasselt	40 Neustadt (in Böhmenwald)
5 Binche	23 Heidelberg	41 Neustadt an der Waltrnaab
6 Bois-le-Duc ('s-Hertogenbosch)	24 Heilbronn	42 Nördlingen
7 Bréma	25 Kleve	43 Nürnberg
8 Brugge	26 Koblenz	44 Osten
9 Brüssel	27 Köln	45 Rajka
10 Buda	28 Lauringen	46 Regensburg
11 Calais	29 Leuven	47 Rheinbach
12 Dillingen an der Donau	30 Ligny	48 Speyer
13 Donauwörth	31 Lille	49 Strasbourg
14 Dordrecht	32 Lübeck	50 Utrecht
15 Dunkerque	33 Maastricht	51 Veere
16 Eeklo	34 Mechelen	52 Velence
17 Eften	35 Meckesheim	53 Visé
18 Frankfurt (am Main)	36 Metz	54 Worms